

KOROŠKI

svižinar

RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XXXIII

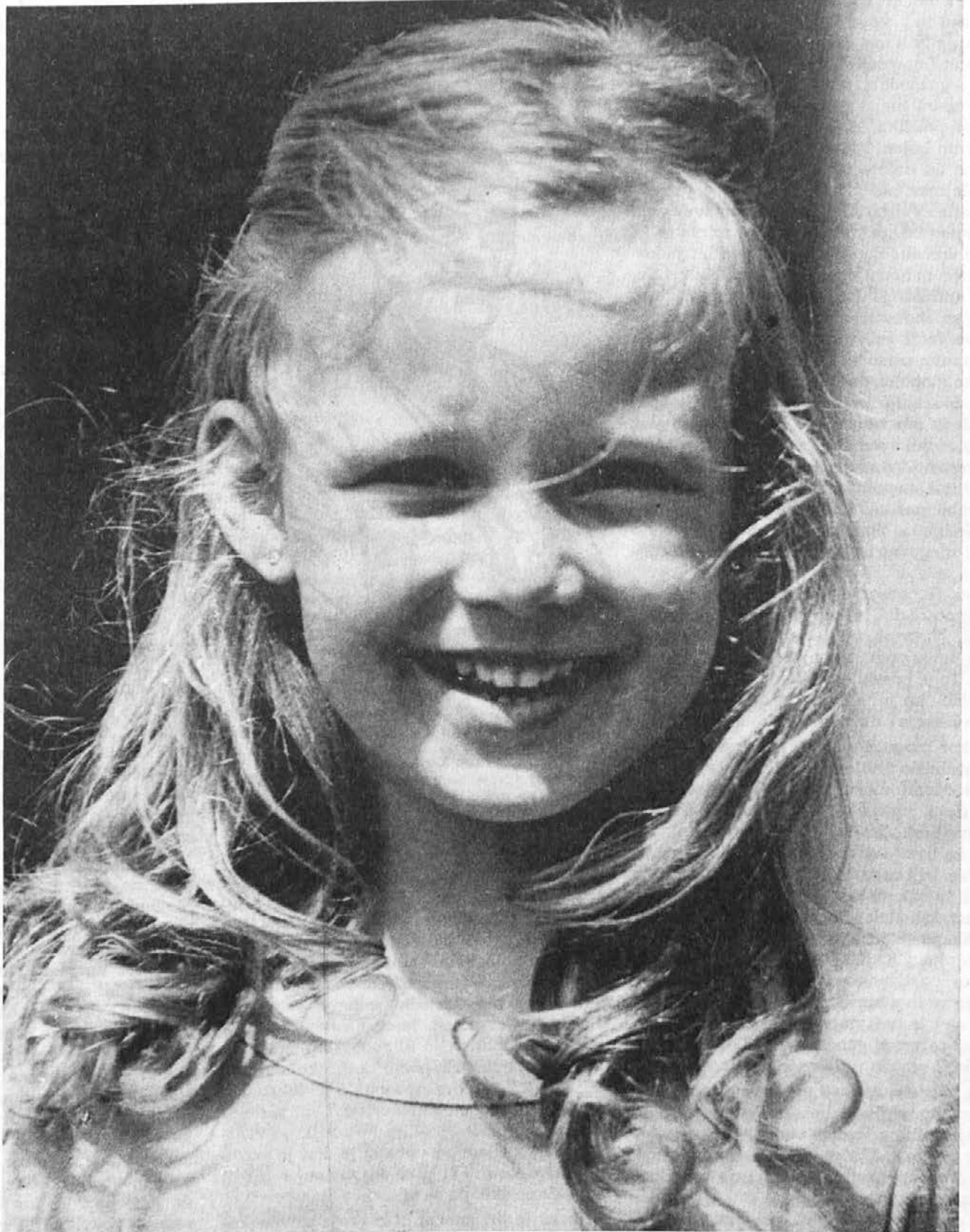
Ravne na Koroškem, 5. september 1983

Št. 3

ŽELEZARJI

0

VORANCU

Nasmeh

Gregor Klančnik

Spomini na Franca Leskoška-Luko

Delež Franca Leskoška-Luke pri strmem vzponu napredka Raven na Koroškem je tak, da ga ne smemo nikoli pozabiti. Posredoval je zasnovo, zasledoval naložbe in z zadoščenjem ter ponosom ugotavljal dosežene razvojne uspehe. Koroške jeklarje je imel rad in z veseljem je prihajal na Ravne. Bil je tudi naš častni občan.

Franca Leskošek-Luka je bil velika osebnost — gospodarstvenik s prirojenim in izoblikovanim industrijskim čutom, zgled vodilnega politika, ki je že med narodnoosvobodilnim bojem snoval naš razvoj, po osvoboditvi pa načrte uspešno uresničeval. Fedor Šlajmar, naš priznani metalurg, je vedno trdil: »Veliko sem že hodil po svetu, pa tako sposobnega industrijskega ministra še nisem srečal.« Samo dobrih osem let je kot minister industrije in rudarstva Slovenije, težke industrije Jugoslavije in predsednik sveta za industrijo slovenske vlade neposredno vodil razvoj in usmerjal industrijske tokove, pa so bile brazde njegovega pluga tako globoke, da so ga delavci in strokovnjaki Slovenije in celotne Jugoslavije spoštovali in mu zaupali do kraja. Dober glas si je pridobil s strokovno sposobnostjo, idejno predanostjo, dalekovidnostjo, tovariškimi odnosi, uspešnim reševanjem proizvodne problematike, modro kadrovske politiko in s skrbjo za človeka. Povsod so bili vedno veseli njegovega obiska in hvaležni za njegove nasvete.

Luka je področje, na katerem je deloval, vedno obvladal in zanj tudi v celoti odgovarjal. Nasprotoval je vsakemu vmešavanju v tovarne od zunaj brez njegove vednosti. To je posebno prišlo do izraza novembra 1952, ko je učinkovito odstranil posledice »viharja« na Ravnah.

Kakor mogočnemu drevesu pa je na žalost usahnilo življenje tudi temu močnemu in odločnemu možu; živel je od 9. decembra 1897 do 3. junija 1983. Življenjski dosežki Franca Leskoška-Luke so bili izredni. Ko se je že uveljavil kot kvalificiran strugar, mojster in borec za delavčeve pravice, je postal tajnik pokrajinskega odbora zveze kovinarskih delavcev, bil je prvi sekretar CK Komunistične partije Slovenije, član politbiroja CK KPJ, prvi komandant slovenske partizanske vojske, večletni član slovenske in zvezne vlade in član federacije. Prejel je tudi najvišja družbena priznanja, bil rezervni generalpodpolkovnik JLA, narodni heroj in junak socialističnega dela.

Vse te in druge časti pa Luka niso v celoti zadovoljile. Najbolj je užival takrat, ko so pod njegovim udarnim vodstvom rastle tovarne in kraji: Litostroj, Železniki, Zenica, Rade Končar, Sisak, Nikšić in ne nazadnje Železarna Ravne. Prezgodaj mu je odpadla neposredna odgovornost pri vodenju gospodarstva. V sebi je čutil še veliko življenjske moči za poganjanje kolesa napredka. Tarnal je, da ne teče, kot si je on pred-

stavljal, da ni enotnega in obveznega jugoslovanskega razvojnega plana, da visoke naložbe ne dajejo zaželenih plodov, da poraba prehitveva proizvodnjo. Potožil se je in razkrival svoje notranje občutke ter rekel: »Prva generacija je gradila, druga razvijala porabo, tretja bo pa plačevala dolgove.« S to resnico smo se že morali sprijazniti, zato bo ustvarjalno delo moralo zopet dobiti veljavo.

Franca Leskošek Luka

Franca Leskošek-Luka je bil moj predpostavljani, pa vendar tovariš in pravi prijatelj, ki skoči na pomoč, ko si v težavah. To je na Ravnah tudi potrdil. Z njim sem se spoznal šele po osvoboditvi, maja 1945, ko je že bil minister industrije in rudarstva Slovenije. Že med narodnoosvobodilno vojno so me določili za industrijo, zato sem bil že prve dni svobode v ožjem vodstvu Kranjske industrijske družbe, sedanje Železarne Jesenice. Često sem imel opravke v Ministrstvu za industrijo in rudarstvo, srečeval pa sem se tudi s Francem Leskoškom-Luko, da me je dodobra spoznal. 16. februarja 1946, ko se mi je rodil tretji sin, mi je delegat ministrstva dr. Miha Potočnik po vrnitvi iz Ljubljane na vprašanje, kaj je novega, odgovoril: »Ti greš v Guštanj.« Mislil sem, da se šali, pa se ni.

Luka je pri snovanju razvoja slovenskega železarstva mislil tudi na Jeklarno na Ravnah, kot se je takrat današnja Železarna Ravne imenovala. Pri uresničevanju svojih

načrtov je poiskal tudi kadre. »Tisti fant mi je všeč«, je rekel Potočniku in moja usoda je bila zapečaten. Pred odhodom mi je rekel: »V Guštanju moraš izrjaviti hitlerjanske usedline, železarno razviti v tovarno plemenitega jekla — to ne bo tovarna, to bo apoteka. Ravensko jeklo mora biti kot žafran.« Od takrat dalje sem bil Lukov ožji sodelavec, zvestoba pa sem mu izkazoval tudi potem, ko ni več neposredno vodil industrije. Spraševal sem ga, kako naprej, in mu načrte nosil v oceno.

Luka je bil velikokrat na obisku na Ravnah na Koroškem. Prihajal je napovedano in nenapovedano, sam, ali pa je želel še koga seznaniti z rastjo ravnskih fužin. Enostavno — ravnške jeklarje je imel rad in večkrat je rekel: »Korošci me ubogajo«, češ, zato pa tudi napredujejo. Izkoristili smo pa tudi vsako priložnost, da smo ga dobili na Ravne. V spominu mi je ostal dogodek, ko sva pred ministrovimi vrati čakala na sprejem s komandantom gasilcev jeseniške železarne Gregorjem Novakom — dva Gregorja, prvi za povabilo na koroški festival, drugi na 65-letni jubilej gasilskega društva. Luka naju je oba sočasno sprejel, poslušal in odgovoril: »V nedeljo grem v Guštanj; k vam na Jesenice bom pa prišel, ko boste imeli 100-letnico.« In zanimivo, na 100-letnici lani je resnično bil.

Na Koroško je nekajkrat prišel z ženo Mici in vnukoma. Stanovali so na Smučarski koči, nekajkrat pa smo bili tudi na Uršlji gori. Ob neposrednih stikih so prihajale na površje njegove osebne vrline: preprostost, enostavnost in domačnost. Ta se je kazala tudi pri njegovem odnosu do hrane. Cenil je samo domače jedi: govejo juho z rezanci, tankimi kot šmis', kislo zelje s kračo, golaž, vampe in piščance s kmečkega dvorišča. Breclj, vodja restavracije v baraki in pozneje v domu železarjev, je znal vedno poskrbeti, da je bil Luka na Ravnah zadovoljen.

Ob neki priložnosti leta 1948 so bili pri meni na obisku: Luka z ženo in ameriški Slovenec — književnik Etbin Kristan z ženo. Takrat je Mici povedala naslednji dogodek: »Ko sva se z Luko poročila, je njegov brat vprašal: 'No, kako pa kaj shajaš z njim? Mi smo veseli, da ga ni več, ker je tako pust pri hrani.' Pa sem mu odgovorila: 'Kar dobro se počutim. Vsako jutro, ko gre na šiht, ga vprašam, kaj bi želel za kosilo in ker ga ubogam, je vedno zadovoljen. Nekega dne sem ga pa pozabila vprašati in napravila sem kruhove cmoke z zeljem. Luka se usede in jezno zavpije: 'Kaj si pa danes skuhalo za enega hudiča?' Pa sem mirno odgovorila: 'Luka, ti kar fjej, boš videl, da je dobro.' In ko je že z užitekno jedel, sem ga vprašala: 'A ne, da so dobri,' on pa je odgovoril: 'No, saj dobri so, ampak okrogli niso.' Kaže, da smo na Ravnah tudi obliko zadeli.

Obiski Franca Leskoška-Luke na Ravnah so bili za njega zadoščenje, ker je v tovarni vedno ugotovil napredovanje, za nas pa vedno ohrabritev za nov polet. Na Koroško je usmerjal tudi obiske drugih odgovornih politikov: Edvarda Kardelja, Borisa Kraigherja, Stambolića in tudi maršala Tita, ki je železarno prvič obiskal leta 1957. Vsem takim gostom je rad sam razlagal, kaj se na Ravnah dogaja. Mnogo je napravil za to, da bi Železarna Ravne dobila svoje mesto v jugoslovanskem gospodarskem prostoru in na svetovnih trgih. Zaradi zaslug je tudi postal častni občan občine Ravne na Koroškem. O deležu pri rasti koroške železarne in o častnem občanu Raven na Koroškem ob pogrebu Franca Leskoška-Luke ni bilo dosti slišati; tega pa se morajo dobro zavedati predvsem koroški jeklarji.

Že leta 1946 smo na Ravnah ob Lukovi navzočnosti začeli širiti proizvodne zmogljivosti. Pričeli smo z vzporedno lopo za jeklo-livarno; leta 1948 je iz 1,8-tonske sposojene peči steklo prvo elektro jeklo na Ravnah,

leta 1949 smo ob neprekinjenem kovanju postavili prvo jekleno halo v železarni, leta 1950 pa se polotili največjega podviga — gradnje nove jeklarne. Do leta 1952 se je zmogljivost surovega jekla štirikrat povečala, kmalu dosegla 50.000 ton letno, plani pa so segali naprej na 100 in 200 tisoč ton surovega jekla letno in tudi bili doseženi. Vedno pa nas je spremljala osnovna misel: ni pomembna količina, ampak kakovost; niso pomembne tone, ampak vrednost.

Ravne so daleč od surovin in porabnikov, zato je vložku s predelavo, dodelavo in finalizacijo potrebno dodati kar največ novo ustvarjene vrednosti. S količino so Lukove želje že presežene, s kakovostno strukturo pa še niso uresničene. Do jeklarske apoteke je še precej daleč. Brzorezna in druga visoko legirana jekla, armature, industrijski noži, rezilna orodja, strojna in druga orodja so tisti žafran, o katerem je Luka večkrat govoril.

Naj živi spomin in industrijski čut Franca Leskoška-Luke.

vosti, ki se poraja v človeku, ko se pelje skozi manj znane pokrajine, mimo naselij, ki jih je že dolgo želel videti in spoznati. Niti v Kratovu, starem, slikovitem mestu — muzeju se nismo utegnili temeljito ustaviti. Vedeli smo, da nas v Probištipu pričakujejo.

Direktor tovarne, mlad, živahen tovariš, nas je sprejel v svoji pisarni. Predstavil nam je temeljno organizacijo štipske modne konfekcije Astibo v Probištipu, ki že leto in več nosi Prežihovo ime. Svetovali so jim ga ravenski tovariši, ko so jim sporočili, da bi radi poimenovali tovarno po katerem naših zaslužnih revolucionarjev. Prežiha so v Probištipu poznali predvsem kot pomembnega pisatelja, manj pa so vedeli o njegovem revolucionarnem delu. Ko so natančneje spoznali tudi to plat njegovega življenja in dela, so odpadli pomisleki, da ime pisatelja le ni najbolj primerno za ime gospodarske — proizvodne organizacije združenega dela.

Ker vsaj v sedanjih gospodarskih razmerah ni mogoče misliti na to, da bi lahko prišli delavci temeljne organizacije na Ravne, da bi lahko obiskali Preški vrh in se v Vorančevem rojstnem kraju podrobneje seznanili z njegovim življenjem in delom, jim je predavanje prišlo kar prav in so ga veseli, je povedal tovariš direktor, delavci pa so z zavzetim poslušanjem potrdili, da je imel prav.

Sto štirideset se jih je zbralo ob dveh v tovarniški jedilnici. V gneči obrazov je bilo le tu in tam videti kak moški obraz. Pot mojim mislim so spet kazali zaporedje projiciranih diapozitivov, izraženi interes delovne organizacije in zanimanje poslušalstva. Tudi več odgovorov na zanimiva vprašanja ni moglo povsem potešiti zvedavosti pretežno ženskega kolektiva.

Ko smo si popoldne v spremstvu domačinov ogledali okolico Probištipa, je sestav skupine spremljevalcev pričal o tem, da Probišticipi tudi skupino, ki je prišla k njim z bolj ali manj izključno kulturnim poslanstvom, razumejo in sprejmejo kot obisk vsej družbenopolitični skupnosti.

ČAČAK, dne 19. maja 1983

Dan je bil naporen, a bogat doživetij.

Dopoldne sem v nabito polni veliki predavalnici spregovoril sto štiridesetim dijakom usmerjenega izobraževanja, predavanje pa je v celoti posnela tudi probištipška lokalna radijska postaja. Z izbranimi odlomki bodo popestrili širše zasnovano oddajo o Prežihovem Vorancu in naših krajih.

S probištipskimi tovariši smo si ob slovesu segli v roke kot stari znanci in dobri prijatelji. Njihov »na svidenje!« ni izzvenel le kot vljudnostna fraza, ampak kot iskrena želja, da bi se kmalu spet srečali.

Makedonske kraje, mimo katerih smo se vozili, vsaj nekoliko poznam, po Kosovem pa sem se vozil prvič. Spet se nismo utegnili ustavljati, še tako skrbno opazovanje skozi okno avtomobila pa je premalo, da bi si lahko ustvaril vsaj približno predstavo o pokrajini in razmerah v nji. Spet je ostal le zelo zelo splošen vtis, sestavljen iz mnogih podrobnosti, ki so se mi posebej vtisnile v spomin. Bojim se, da tudi doma ne bo časa za podoživljanje in urejanje doživetij.

Odmevi Prežihove devetdesetletnice v bratskih občinah

(Dnevniški zapisi)

Janez Mrdavšič

VARVARIN, dne 17. maja 1983

Hotel plaža nad bregom Morave. Večer. Gladina reke diha prijeten hlad in zrcali prve zvezde, ki se prižigajo nad Pomoravjem.

Dopoldne sem govoril sto dvajsetim srednješolcem o razburkanem življenju in plodni literarni ustvarjalnosti Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca. Popoldne sem predavanje ponovil za druge — odrasle prebivalce Varvarina. Med njimi je bilo kar precej starih znancev in prijateljev, ki jim tega niso narekivale njihove sedanje funkcije. Projicirani diapozitivi — planine v snegu in žgočem poletnem soncu, samine naših globač in strnjena dolinska naselja, evropske prestolnice med Moskvo in Parizom — so pritegnili njihove poglede in pozornost. Zdi se, da smo se ujeli, da smo v mislih zbrano prehodili Vorančevo življenjsko pot in se vsaj skopo seznanili s sporočili njegovih najvažnejših literarnih del.

Zdaj bi rad uredil vtise, ki so se mi nabrali čez dan, a se mi vrivajo v spomin podobe preteklosti. Spominjam se vojnih let, pregnanstva, iz naših krajev pregnanih slovenskih družin, ki so prav v tem prijaznem mestecu in njegovi okolici našle začasno zavetje, in spominjam se poznejših (povojnih) obiskov v Varvarinu. Kadarkoli hodim tod, me preplavijo spomini, četudi vem, da sem prišel z novo, v prihodnost naravnano nalogo, ki naj vtike nov člen v oblike našega sedanjega sodelovanja.

Za današnje predavanje o Vorancu smo se z varvarinskimi tovariši dogovorili v kavarni na Čečovju. Že več let je tega, zato je tajnik tukajšnje kulturne skupnosti, ko

smo po večerji sedeli na terasi hotela, z zadovoljstvom ugotovil, da smo sicer z zamudo, a vendarle spet uresničili delček naših skupnih načrtov. In četudi smo se potem zapletli v sproščen, tovariški pogovor, smo spet in spet zadevali ob še neuresničene dogovore.

Tudi zdaj razmišljam o njih. Knjižica, ki bi z besedo in sliko predstavila vse štiri pobratene občine (Čačak, Probištip, Ravne in Varvarin), izdali pa bi jo v slovenščini, makedonščini in srbohrvaščini, bi lahko pomembno prispevala k boljšemu spoznavanju krajev in ljudi v pobratenih občinah.

Tudi razmišljanje varvarinskih tovarišev o tem, da bi posneli kratke dokumentarne filme o bratskih občinah in jih združili v smiselno zmontirano celoto ali pa jih vrteli kar vsakega zase, mi je všeč in se mi ne zdi neizvedljivo, saj bi vsaka občina nosila le stroške za svoj del.

Še posebej pa razmišljam o možnostih še tesnejšega sodelovanja Koroške osrednje knjižnice z varvarinsko mestno knjižnico, ki je ob tej priložnosti okusno uredila priložnostno razstavo z velikim Prežihovim portretom, s prevodi njegovih del v srbohrvaščino, z literaturo o njem in s srbskimi prevodi del drugih slovenskih avtorjev. Tudi ta razstava v središču šumadijskega Varvarina je dokazovala smotrnost dosedanjega sodelovanja med obema knjižnicama.

PROBIŠTIP, dne 18. maja 1983

V hudi vročini smo se okrog enih popoldne pripeljali v Probištip. Mudilo se nam je, zato spotoma nismo utegnili tešiti zveda-

Popoldne se je nebo stemnilo in vozili smo se skozi goste curke dežja. V Čačak smo se pripeljali pozno zvečer, ko so bile mestne ulice že domala prazne, dež pa je komajda še rosil.

ČAČAK, dne 20. maja 1983

Jutranjo svežino je že zelo zgodaj pregnala poletna soparica.

Najprej smo se oglasili v kulturnem domu, v knjižnici, s katero že sodelujemo in je danes tudi uradni organizator našega srečanja. Vemo, da je danes v Čačku tudi »Disova pomlad«, velika kulturna manifestacija, ki jo že vrsto let organizira in izvede prav ta knjižnica. Pričakujemo, da bodo zato knjižnični delavci nestrpni in nam ne bodo utegnili posvetiti toliko in take pozornosti, kot smo je sicer vajeni, a nas ven-

darle sprejmejo, kakor da smo njihovi edini gosti in edina dodatna skrb. Kljub temu jih ne želimo ovirati. Odločili smo se, da si sami ogledamo mestne znamenitosti, a se nam takoj vljudno pridružita dve knjižničarki in nas popeljeta po mestu.

Medtem ko si ogledujemo bogate muzejske zbirke, se na muzejskem dvorišču že zbirajo prebivalci Čačka in gostje Disove pomladi. Opoldanska prireditev s petjem, recitacijami in govori o smislu in poslanstvu včerajšnje in današnje poezije za danes in jutri je le del celotne prireditve. Največja svečanost bo šele zvečer. Gostitelji pričakujejo, da bomo ostali, a mi smo že sklenili, da bomo odpotovali takoj po končanem predavanju. Tudi to je vključeno v program Disove pomladi in ga poleg sto petdeset dijakov poslušata tudi nekaj gostov velike kulturne prireditve.

Dvomil sem o smiselnosti in upravičenosti dolge poti, a zdaj sem neskrupno prepričan, da je predavanje o Prežihovih v vseh treh bratskih občinah doseglo, kar smo od njega pričakovali. Poslušalo ga je okrog šeststo ljudi, mnogi med njimi pa so prvič slišali kaj več o Vorancu in o naših krajih. Torej je devetdesetletnica Prežihovega rojstva le obudila odmev tudi v daljnih bratskih občinah.

Ko zapuščamo Čačak, je mesto delno omrtvičeno od vročine zgodnjega popoldneva, a proti večeru bo spet polno zaživel, tudi zaradi Disove pomladi in z njo.

Opomba: Disova pomlad je srečanje Čačancev z enim izmed znanih in priznanih pesnikov iz te ali one republike, ime pa ima po začetniku moderne srbske poezije Vladislavu Petkoviču — Disu.

Kaj mi pomeni Prežihov Voranc

Letos v naši občini praznujemo 90—letnico rojstva našega velikega revolucionarja in pisatelja Prežihovega Voranca. Tudi v železarni Ravne smo se pridružili praznovanju tega jubileja. Februarja smo razpisali nagradni natečaj za literarna razmišljanja na temo Kaj mi pomeni Prežihov Voranc.

Prispevke je poslalo 12 delavcev. Pregledal in ocenil jih je pisatelj in urednik Informativnega fužinarja Marjan Kolar.

Komisija za kulturo v železarni Ravne je podelila prvo nagrado (1000 dinarjev) Rudiju Mlinarju, drugo (800 dinarjev) Ratomiru Iliću, tretjo nagrado (po 50 dinarjev) pa trem avtorjem: Danici Kristan, Saši Meško in Edvardu Siserniku. Čestitamo!

Vsi sodelujoči so dobili za spomin knjižna darila. Po določitih razpisa nagrajene in nenagrajene prispevke za natečaj objavljamo v Koroškem fužinarju.

Rudi Mlinar

Voranc

Skozi pomladansko resje je bila gora tako blizu, da bi kar stegnil roko in se dotaknil njenih najbolj skritih kotanj, v katerih je še ležal sneg.

Tisočkrat se je moj pogled že sprehodil po tvojih pobočjih in še vedno ni vpil vse lepote.

Sredi razdrapanih skal lahko neko popoldne vzklije nedoločena lepota. Začutil sem jo pustega dne, ko mi je skozi bolečino mojega trenutka splaval tvoj glas in mi vrnil spomin za desetletje, morda še več, nazaj.

Potem je zrasla v meni ta skrivnostna roža.

Tam, kjer se gora rodi, sredi temnih smrekovih gozdov, travnikov in jas, tam rastejo solzice.

Hitijo mi misli skozi čas in moje oči zaman skušajo ujeti tvoj pogled, le slutim lahko skaljeno bistrino tvojih oči in čutim tvoj negotovi korak v globini svoje duše.

Mati, mati, solzice...

Ura pa neusmiljeno pretaka sekunde v večnost...

Kdaj je že bilo to?

Večerna mehkoča je dnevu zleplila krila. Topel večer je, eden tistih, ki burijo kri in razkrivajo pričakovanje nečesa novega.

Mogoče poznaš ta občutek, ki te zbega do bolečine.

Gledaš in se čudiš, pogled ti je uprt tja med skale in nehote dobiš občutek, da boš stopil s svojega podstavka in se počasnega, toda odločnega koraka napotil tja proti prvim blazinam krvavo rdečega resja, ki se v zadnjih žarkih sonca poslavlja od tega dne.

Nič takega se ne zgodi.

Se ne more več zgoditi.

Tvoj bronasti pogled pa se zagriže vame in vem, da ga bom ponesel s seboj tja proti gori, po njenih najbolj skritih poteh, med sive, izlizane skale, tja, kamor tvoje noge ne morejo več.

Tu stojiš.

Kakor da bi zemlja sredi svojih nedrij izpljuvala iz sebe ta bron s človeško podobo in ga priklenila nase s samo njej znano močjo.

Posvečena zemlja.

Stojim na njej... o zemlja, oprost mi za te korake, stopal sem nate previdno, kajti bojim se poškodovati zrnje, ki ga nosiš v sebi.

Zemlja, daj mu življenje, naj vzklije to zrnje, naj rodi sad, za katerega je namenjeno.

Tudi tvoje besede so zrna, posejana v nas in mi smo kot zemlja, včasih kamen, včasih...

Kako drugače diha danes zemlja.

To je dih večne pomladi, tiste pomladi, ki si jo ti zaman pričakoval.

Mrzel veter je še vel sem z gore, ti pa si želel pomladi, sonca, življenja.

Spomladi, ko zima še gospodari, a ko je v zraku vendarle že čutiti silo narave, ki napačenja sokove v zaspanem lesu in se neopazno prebuja življenje, si ti zatisnil oči.

V pišu vetra so izginile tvoje misli.

Pod večer, tak, kot je danes, se veter poraja na robu skal; če bi znal in vedel, kaj mi poje, bi nemara še ujel tvoje misli.

Žal, melodije vetra ne razumemo več.

Lahko pa prisluhnemo, se ustavimo kdaj pa kdaj, morda nekoč v nekem večeru doživimo, da se nam tudi veter izpove, kajti tudi on ne poje svoje melodije samo zase.

Tam, glej, bodo zacvetele solzice. Kako daleč po svetu te je spremljal njihov vonj in v tvoje srce vkoval večno podobo koroške zemlje. Sredi bodeče žice so ponovno zacvetele, se skrile sovražnim očem, da bi kakor feniks iz pepela porušene domovine kot svoboda zopet zadehtele.

Slonim ob robu gozda in moj pogled ne zdrzne s tebe.

Kdo ve, če bi sploh kdaj razmišljal o tebi in sebi na tak način, če ne bi tako hotelo neko zapozneno zrnje, ki je vzkliko v meni.

Morda nikoli ne bi izmeril korakov, ki sem jih prehodil po tej zemlji.

Če ne bi pustil, da vame posežeš s svojim pogledom.

Pobrskal si po meni in iztrgal iz pozabe lepoto, ki jo je tja vsadila tvoja beseda, nekoč, ko še nisem znal ločiti zrno od plevela.

In nemara bom spoznal, kaj nosim v sebi. Je to sreča, če obstaneš in padejo s tebe vse tiste skrbi, ki ti ne dajo, da bi videl lepote okrog sebe.

Je sreča v kaplji, ki se zalesketa na koncu travne bilke.

Tisoč vprašajev išče odgovor, morda se ti posreči včasih najti odgovor na nekatere, na vse prav gotovo nikoli.

Toliko pa zdaj že vem, da si vsaj na en moj vprašaj poiskal odgovor tudi ti, pa četudi si ostal nepremičen sredi svojih zelenih trat. Zato pa je v meni življenje zaplalo s podvojeno močjo, začutil sem moč, ki se je prej niti zavedal nisem.

Pa je bilo potrebno tako malo.

Samo ustaviti sem se moral, ustaviti na pravem kraju ter posrkatati vase del te silne energije, ki jo zemlja tako ljubosumno čuva zase.

Ti poznaš to moč, ki jo lahko da vonj zemlje, tebi so jo dale vile rojenice v zibelko, tako da si jo nosil po svetu kot najsvetejšo stvar, brez katere ne bi nikoli vzklihi Dihurji, Radmanca, Samorastniki...

Kako dolgo se moje misli spletajo okrog tebe?

Bilo je sonce.

Sedaj ga ni več, le vrh gore še žari v mavričnih barvah, ki se tako nemirno zajejajo v modrino neba.

Dan se poslavlja.

Tudi ljudje se nenehno poslavljamo, od svojcev, znancev... kipov...

Je to slovo?

Ali pa...

Potem pride čas, ko avtobus zapušča avtobusno postajo, še pogled in že se kolesa zagrizejo v mojo dušo in tako hitim skozi čas, ki ga živim in v njem iščem spomine in morda nekoč spet doživim, da se vrnejo. Kot avtobus, ki se vrača na isto postajo, kot roki, ki se spojita v eno, kakor da se nikoli ne bosta razšli.

Nekaj vendarle nosim v sebi.

So to tvoje besede, semena, vsejana vame?

Sem tista zemlja, v kateri lahko vzklijejo?

Le zakaj je toliko vprašajev.

Koliko jih je med nami, ki nosijo tvoje besede vsejane vase, koliko teh besed je vsejanih med kamenje odvečnih, vsakodnevni skrbi, in se niti ne zavedamo, kaj nosimo v sebi.

Morda doživimo srečo, da se v nekem trenutku zavemo življenja v sebi, da smo za trenutek srečni pomirjeni, vse do trenutka, ko se ta sreča razbije kot milni mehurček ob prvi čeri vsakodnevnih skrbi.

In vse to je ovira, da se ti ne posreči sprehoditi po obronkih Jamnice, da ne dojameš pretresljive Metine izpovedi, niti zadnjih besed Možine, pa čeprav živiš sredi zemlje, kamor je lahko segala njegova poslednja misel.

V sivini mraka ostaja visoka postava, zadržta v goro.

Prihaja noč, ko se bo gora približala postavi in ji šepnila besede življenja. Stopil bo mož s svojega kamnitega podstavka in se bo napolil proti vznožju gore... tja, kjer bodo zacvetele solzice. Iztegnil bo svojo težko dlan in zajel čudovito nežne bele cvetove ter jih ponesel v večnost.

Veter pa se bo spustil iz svojih skrivališč med skalami in se bo dotaknil njegovih ustnic ter ponesel s seboj njegove neizgovorjene besede.

Mogoče ujamemo te besede...

Mogoče ujamemo tudi odgovor na vprašanje, kaj pravzaprav nosimo v sebi.

Ratomir Ilič

Voranc živi v nas vseh

Za Voranca sem prvič slišal v osnovni šoli, ko sem moral prebrati njegove novele. Tedaj njegovih junakov nisem mogel razumeti. A minilo je dosti let. Otroštvo in vse, kar je bilo v njem lepega, je ostalo v moji rojstni vasi ob desnem bregu Toplice.

Niti v sanjah nisem slutil, da me bo življenjska pot kdaj pripeljala v dolino smrekovih gozdov, obdano s skalnatimi grebeni Pece in Uršlje gore — na Koroško. Mežiška dolina — dolina rudarjev, mojstrov jekla, gozdnih delavcev in kmetov! Tu sem ostal, tu živim in delam.

Lačen te nevsakdanje lepote sem začel spoznavati gozdove, ljudi, običaje in prelepe

planine. Med sprehodi sem se spomnil šolskega branja. V meni je zaživela podoba fanta, ki nabira materi solzice. Obiskal sem Kotnikovo bajto, kjer se je rodil, obiskal druge domove, kjer je živel in delal. Iskal sem kotanjo Pekel, kjer je pasel živino, iskal junake njegovih del. Spotoma sem opazoval ljudi pri delu in zabavi in jih primerjal z junaki njegovih del. Voranc mi je postajal vse bližji. Zdi se mi, da bi mu lahko pogledal v dušo. Kamorkoli se ozreš, ga čutiš. Porajajo se besede lepote, domoljubja, ljubezni do bližnjega, besede, ki jih šumijo gozdovi — tudi onstran meje, kjer živijo naši bratje.

Iskal sem Voranca in našel sem ga. Pomeni mi Slovenijo, Koroško, Kotlje, grad, park, železarno, svobodo, lepše življenje. Voranc je knjiga, je kultura.

Sedaj ni čas taborišč in bojnih junaštev. A tudi jaz, kmečki otrok, dozorevašč v odraslega moža prav v njegovi dolini, ki jo vsako leto preveva duh kulturnih prireditelj z njegovim imenom — »Vorancevi dnevi«, sem si zaželel, da bi se nekako zahvalil Vorancu, da lahko danes v njegovi dolini živi in dela stotine ljudi iz vse Jugoslavije. Koroška je zdaj tudi moja — moj drugi dom.

Polejni pušc

V parku

Na Ravnah smo leta 1978 ustanovili folklorno skupino »Bratstvo«, ki je delovala v okviru KUD Prežihov Voranc. Počaščen sem, da sem lahko član društva, ki nosi Prežihovo ime.

Želel sem si, da bi skupina imela svoj prvi nastop v Kotljah, in tako se je tudi zgodilo. Kako veselje! Prvi aplavz v rojstnem kraju človeka, katerega devetdesetletnico letos proslavljamo.

S tovariši ne morem hoditi po njegovi trnovi poti, lahko pa se mu oddolžimo s pesmijo, plesom in z besedami. In ko so nas obiskali prijatelji iz pobratenih občin, smo tudi mi s ponosom pokazali in pripovedovali vse, kar vemo o Vorancu. Čačak, Varvarin, Probištip, Travnik, Bosanska Dubica, Podravska Slatina, Cazin in drugi so ponesli z Raven okrepljeno čustvo bratstva in prijateljstva, duha in smisel Vorančevih dni. In koliko ljubezni, potrebne za izgradnjo našega danes in jutri.

To pomeni, da Voranc živi v njih. Voranc živi v nas vseh.

Tudi danes, ko štropota pomladanski dež, slonim ob oknu in razmišljam.

Danes bi moral biti Lovro z nami, da bi videl svoje Kotlje, novo koroško lepoto — Ravne — srce našega življenja, njegove in naše ljudi, da bi slišal našo pesem, videl svoje junake na odrskih deskah in filmskih platnih, da bi videl nov kulturni dom, ki ga bomo zgradili na Ravnah.

Lovro! Ko bi danes moral govoriti na tvojem grobu, bi rekel: Slovenskega rodu ne bo nikoli nihče uničil. Še živijo Petruhi, še živi brez števila Met in njihovih sinov.

Veter bi raznašal glas, da bi odmeval med smrekovimi gozdovi, med znojnimi rudarji in kovači, da bi odzvanjal v pesmi razigranih otrok.

V trenutkih razmišljanja in literarnega snovanja se moje misli prepletajo z misli-

mi junakov Prežihovih dni. Ideje in vztrajno Vorančevo delo so mi spodbuda. Tako si predstavljam velikega pisca, misleca ljudstva, katerega del sem tudi jaz z drobtinami svojega literarnega razmišljanja in ustvarjanja.

Prežihov Voranc — književnik — je ostal z nami kot preprost človek, blizu otrokom, blizu svojim delavcem in kmetom, Voranc, drag vsakemu človeku, tudi meni, ki sem rojen drugje, a sem doraščal na Koroškem, na našem in Vorančevem Koroškem.

Danica Kristan

Rada bi ga poslušala

Lep, sončen dan je. Zima se počasi poslavlja, izpod mahu že kuka prvi teloh in tu in tam že zvonijo zvončki.

S sinom se podava k Prežihu. Po poti proučujeva in spoznavava drevesa. Tu in tam se izpod vej spusti kak ščinkavec ali zakraka vrana. Sonce obseva prečudovito naravo.

Prideva do domačije, kjer je bil včasih muzej. Na dvorišču se mogočno šopiri pav z vsemi mogočimi barvami. Lep je in to tudi sam dobro ve.

Pot naju je prinesla k velikemu kipu — podobi Prežihovega Voranca-Lovra Kuharja. Ta velika gmota stoji na obronku Uršlje gore in se vsa upognjena in ponosna v duši ozira na Kotlje. Bron in rjava barva se zlivata z zelenjem. Čudovito. Ko ga opazujeva in nemo strmiva vanj, se mi v spomin prikradejo misli na prelepa dela, pisana tako doživeto, da te včasih spreleti po telesu ali pa ti privrejo solze v oči.

SOLZICE — kako lepe so te črtice. Naučila sem se jih na pamet in ob vzkliku »Mati, mati, solzice!« so prišle tudi meni solze v oči.

In tu so še Samorastniki pa Hudabivška Meta in njen čudoviti govor otrokom — samorastnikom. Bili so kot eno — hitro so spoznali vse krivice življenja in premagovali so vse s ponosom, saj so bile njihove zibelke brazde po razgonih razoranih njiv.

Tu je JAMNICA. Pred oči mi stopi Terba, ki je utonila v jezeru.

Veliko lepih del je še in ob njih se življamo v podobo Prežiha.

Bil je tu, na Ravnah, v Kotljah. In potem je bil izgnan — odšel je na tuje, se tam skrival in deloval kot zaveden komunist, in ustvarjal. Veliko je doživel, veliko je pretrpel.

Ob vrnitvi v domovino je tudi doma zlivaval črke na papir in ostal je živ.

Njegov lik in njegova podoba sta vklešana in upodobljena pri Prežihovi bajti, ki tako veličastno ponazarja njegov dom, kjer je živel in delal.

Kako rada bi se tudi jaz pogovarjala z njim, kot se je profesor Mrdavšič in bi ga poslušala in najbrž bi onemela. Bil je moj idol. On, ki ni vedel, kaj je gospod, kaj pomeni biti krivičen. Bil je preprost in je tak tudi ostal.

Živel bo večno. Vame je vtisnil pečat duševne hrane, ki jo vsrkavam vase s prebiranjem njegovih del — črtic in romanov.

Bil je res tak, kot je kip pod Uršljo goro.

Saša Meško

Voranc živi v besedi

Odkar poznam »modrost« branja, občudujem knjige v knjižnici, doma, povsod, kjer jih vidim. Večkrat sežem po njih. So moja strast, moje hrepenenje, moja duša. Morda zato, ker najdem v njih tisto, kar me iztrga iz objema enoličnosti in dolgočasja. Knjiga se mi zdi kakor nov svet v našem vsakdanu. Ali je še sploh kaj lepšega kot to, da živi človek polno, da se zaveda samega sebe, da živi z okolico, da čuti, se veseli, tudi joče. Morda pa zato tako ljubim knjigo, ker me uči živeti bogato in zdravno, vsem težavam navkljub. Morda pa zato, ker za njo spoznam človeka, ki je v to knjigo vložil svoje srce in dušo. Rada prebiram svetovne klasike, pa vendar v njihovih delih ne najdem tiste pristne življenjske sreče in nesreče, tiste pristne, preproste, a tople ljubezni, ne najdem prizadetosti, kakršna izžareva iz besede našega Prežihovega Voranca.

Vorančeva dela, le ta ti dajo možnost, da občutiš toplino prave kmečke izpovedi, trdne ljubezni in neuresničljivega hrepenenja.

Spomnim se povesti o dveh deklicah, ki sta šli z mamo čez goro k očetu: v hudi zimi po globokem snegu med Olševo in Pecco od Črne do Železne Kaple. Majhni, utrujeni, premraženi in z mislijo na očeta sta pot, dolgo štirinajst ur, zdržali. Vprašam se, če bi jo zdržala tudi jaz.

Zamislim se ob branju Prežihovih povesti in glas Hudabivške Mete mi odklene pot v neznan svet trpljenja, nenehne odrekovanja, pa vendar v svet trdne, a nesojene ljubezni. Ko zagledam pred očmi oholega Karničnika, pa Gnido in njima podobne, bi se najraje skrila nekam daleč, v temo, kjer me ne bi nihče našel. In ko obrnem list, preberem z ljubeznijo in s srčno ihto napisane misli o materi, o solzicah. Zazdi se mi, kot da sonce, ki je obsijalo mater, greje tudi mene.

Veliko so mi dale Vorančeve povesti. Moram priznati, da bi vedela o preteklosti zelo malo, če ne bi brala Solzic, Doberdoba, Jamnice, Požganice in drugih njegovih del. Besede, kot so črni glad pa strašna Hitlerjeva taborišča, mi ne bi pomenile ničesar. Tako pa so mi njegove knjige razodele človeka z vso raznolikostjo osebnosti, z globino, ki skriva v sebi čudovite odgovore, ki ti razodenejo svet. Ponosna sem na enkratni lik pravega koroškega revolucionarja, na človeka, ki veliko pomeni nam Koroščem, prav gotovo pa tudi vsem jugoslovanskim narodom.

Zato pa, Korošci, ogrejmo se s soncem, ki nam ga je zapustil Voranc, kajti dokler bo živa slovenska beseda, bo z Vorancem živ spomin na koroške ljudi in na koroško grudo.

Edvard Šisernik

Živiš v tistih, ki žanjejo

Kot izvir, ki se rodi v hladu gorskega zavetja si, o človek! Studenec ti izdolbe pot, ki jo boš živel, ko boš potok. Noben sijaj ni več. Tudi tvoj zbledi v valovih kalne reke, kamor točiš svoje vode. Takrat, ko je suha tvoja struga in pozabljeno tvoje nežno žuborenje, brzice in slapovi, vsa tvoja moč, ki je v mrzlem besu skušala spodjesti bregove...; pozabljen nemi obup bistrine, ki je za slovo božala svoj beli prod, preden jo je vzelo temno vodovje...

Takrat, ko je posušena tvoja struga, prebogata žetev tvojih tolmunov obuja spomin nate.

Živiš v tistih, ki so želi...

Trup kovinskega ptiča je rahlo podrhtaval. Stokrat zadušeno hrumenje motorjev, polzenje že skoraj pomladnih vetrov ob trupu in čez krila, tiho mrmranje potnikov. Ta nežni kaos šumov pa tudi površno prešana noč me ves čas potiskata v stanje med budnostjo in snom. Toda tista prijetna tesnoba, ki prežema telo od nog do vrh glave, tesnoba, ki se zbira okrog srca v strastnem pričakovanju, ne dovoli, da bi se pogreznil pod gladino budnosti.

Sramežljivo zgodnje spomladansko sonce je božalo hribe in travnike, sveže zorana polja in zadnje zaplate snega na gozdnih jasad ter vrhovih hribov vse tja do gora na obzorju. Vse se je pomikalo pod krilom kot reliefni zemljevid, napravljen iz mivke, kot se ga še spomnim iz šole.

Nekje na pol poti do obzorja sem jo uzrl. Bela kopa sredi na pol kopnih pobočij hribov, katerim kraljuje. Uršlja.

Da, tam je moja dolina. Na tisoče dolin in hribov je prešlo oko med potovanjem, toda to so moja dolina in moji hribi. Stara Uršlja kot star vojak na neskončni straži. Vojak. Kako tuja mi je naenkrat ta beseda. Dolgi so bili meseci, ko so tudi mene tako imenovali. A nič več — to je končano. Tudi to brzico sem premagal. Kar naj bo gora še naprej vojak. Naj čuva dolino, ki mi je draga; naj čuva ljudi, ki jih imam rad in katerim se vračam.

Da, to so tvoji ljudje. Bajtarji, dekle in hlapci. Nič več bajtarskega in hlapčevskega ni v njih. To je tvoj rod samorastnikov, nekdanj teptanih, zaničevanih, prepuščenih na milost in nemilost svojim negotovim usodam. Danes njihov obraz ni več bled, pest ni več šibka in tudi oči ne skrivajo več zatrtih radosti in hrepenenj. Njihov pogled je jasen kot nebo nad Goro, pest močnejša kot kdajkoli in obrazi žarijo v odsevu peči in blaginje. Le nekaj se ni spremenilo. Le nekaj se je ohranilo v srcih monjih ljudi. Strast, s katero ljubi kmet svoje polje in mati svojo otročad; strast, s katero si že ti ljubil te globače, grape in požiravnike, razbrazdane dlani zgaranih hlapcev.

Strast, s katero se vračam na bregove tvoje posušene struge.

Seme drevesa zraste v drevo. Sejal si ga ti, nato so ga sejali tisti, ki so te poznali bolje kakor komaj brsteče življenje v šolskih klopih; jutri ga bom morda posejal tudi jaz.

Pustite viharji svoj bes neizkaljen, da bo lahko raslo to moje drevo.

Oblaki v daljavi so kakor barke, ulete v brezvetrju. Moja duša je kot barka. Zasidrana v varnem pristanu in ne utrže je še tako močan val.

Beli stražar na pol poti do obzorja je izginil v neodločnem zavojju. Krilo se je zarezalo v nebesno modrino in se zopet spustilo nad valovito dno. Sprva komaj opazno, a potem vedno hitreje so hribi pričeli rasti. Mehki zeleni puh gozda je prišel izgubljati mehko, dokler se ni spremenil v grobo preprogo koničastih vrhov smrek, ki so bežali z vse večjo hitrostjo nekam nazaj.

Lahen sunek je zmotil drsenje skozi zrak.

...In veter bo še naprej hladil temna srca topolov. Nekoč sem jih poznal veliko — topolov, v nebo segajočih. Zdaj jih ni več, rane, kjer so rasli, so velike. Ostala pa so njihova srca, ostal je veter...

Marjan Peklarič

V njegovem srcu je bila Koroška

Ponosen in velik še danes s pogledom zajema svojo pokrajino, svoje ljudi. Od tod, kjer mu je tekla zibel, od tod, kjer je iz drobne kali vzcvetelo mogočno drevo ustvarjalnosti, je zrastle legenda koroške zemlje in njenih ljudi. Lovro Kuhar-Prežihov Voranc!

Iz kmečkega fantiča je zrasel krepak fant, ki se je na svoje kmečko okolje aktivno odzval in ponesel koroški svet v umetnost, v svet literature, besednega Olimpa. Kako je mogoče, da je njegova roka zapisala toliko besednega bogastva?

Prva dela, s katerimi sem se srečal, so bile izkušnje majhnega fantiča, ki nam je razkril svojo mladost. Kako ljubeče so bile te otroške oči, kako velika je bila ljubezen do domačih, kako široko in čuteče je bilo srce, dovzetno in sprejemljivo za mnoge težave, razočaranja in trpljenja. Mali človek, ki je v svojem svetu našel veličino in pognal korenine koroške zavesti, je prav ta Voranc, ki je premagal strah in bojazen pred Peklom in ponesel materi šopek solzic, kot bi z največjo ljubeznijo svojemu ljudstvu podaril svojo umetnost. Pod njegovimi prsti so se razkrivali svetovi življenja, ob njegovih izkušnjah in bogati domišljiji se je vsaka stvar spremenila v umetnino. Umetniška domišljija je nadgradnja vsega, kar mu je ponujalo življenje.

V šumenju koroških gozdov veje Prežihov odmev, v besedi koroških ljudi in vseh, ki so ga poznali, je slišati njegovo besedo. Življenje mu je ponudilo obilo motivov, svoje izkušnje in misli je zapisal v delih o prvi svetovni vojni, mladosti, o trdem in hudem kmečkem življenju, o boju Koroške, kar pa vse raste iz življenja malega človeka, v katerem je veliko tragičnih trenutkov in junaške veličine. Ti pa so zapolnjeni s strastmi, usodnimi spopadi z družbo, naravo in pretresljivimi dogodki. Ponosni smo lahko nanj, saj je v književnost

Meža

popeljal Koroško in njenega človeka ter z njim novi način življenja.

Nisem razumel, kako je lahko ljubezen človeka do soljudi, do svojih ljudi tako močna. Najlepši odgovor so mi dale povesti in novele v zbirki Samorastniki. V teh novelah je toliko resnice, toliko trpke tragike ljudi, ki so živeli na kruti zemlji in v težkih življenjskih okoliščinah. Korošci so bili boj za obstanek, za življenje, za zemljo, ki je zahtevala tudi žrtve. Narava, neusmiljena sopotnica literarnih likov, je zahtevala veliko potrpljenja, veliko samoodpovedovanja in mnogo ljubezni. Zakaj so ti ljudje vse to imeli in s tem v življenju vztrajali? Odgovor je v delih, ki so nepopovljivo izrazita, izpovedna in izrazna. Veliki simboli so v Samorastnikih, Dihurjih, Radmanci idr. ...

Meta, kljub hudim udarcem močna, je še vedno vitalna, polna energije in zaverovana v boljšo prihodnost. Izraža ponos, poveljnost in junaško dostojanstvo žene, ki se mora v življenju spoprijeti z najtežjimi udarci. Svojo usodo junaško prenaša in svoje korenine poževe v svojih otrocih, v slovenskem narodu. Zahteva povezanost množic, sodelovanje in organiziran skupen boj za lepše in boljše življenje. Mladi rod nosi poslanstvo teh velikih misli in idej literarne umetnosti.

Dihurji so simbol moči proletarskega človeka. Kruta narava, ki ne prizanaša življenju, je nekaka kompozicija družbe, ki pa je bila gluha in uničujoča jemalka svobode. Radmanca, ki je simbol vitalne ženske in matere, daje vtis zdravega in razumnega človeka. Zanj ni meja, ni stvari, ki bi ji izbila energijo in vir življenja. Prav tako je tudi tu poudarjena kruta misel tedanje družbe in nerazumevanje okolja. Z liki teh simbolov je Voranc opozoril na tipe tedanjega človeka in mislim, da so skozi njih vedno gledale njegove oči. Nesreča,

Hlad

življenjska krutost in neizprosna narava niso mogle streti življenja, vedno so tu otroci, simbol nadaljevanja življenja; to, mislim, je Prežihova osnovna vrednota.

Kako nas Prežih povede v čas zgodovine? Srečamo in spoznamo kmečke ter delovne množice, njihov boj za zemljo, neodvisnost in politično oblast ter družbenozgodovinska dogajanja na Koroškem. V njegovih delih spoznamo in se seznanimo s pomembnimi zgodovinskimi premiki ter dosežki tedanjega časa. V njegovih povestih o mladosti zaznamo občutja svojega otroštva. Bogastvo pa ni samo v spominih, te krasijo čudovite vrednote in slikovite podobe domačih ljudi, junakov z močno in trdno voljo, s slovensko zavestjo in krepko postavo.

Kako široki sklopi življenja so zajeti v romanih Doberdob, Požganica in Jamnica. Kako bogato je posejana njiva te krvave, bojovite zgodovine. Iz osrednjega sonca zavesti, sodelovanja vseh Korošcev, sijejo žarki narodne zavesti, sodelovanja med južnoslovanskimi narodi, boja za slovenske pravice, obsodba vojne; vera in življenje bajtarjev, beračev ter trdnost proletarskih vasi. Pred nami zažive koroški običaji, kot sta steljeraja in postavljanje mlaja. Zopet se srečamo z upornostjo in žilavostjo Jazbincev, z revolucionarnimi kmeti, z odnosi med posameznimi sloji, ki jih zastira bogat pajčolan ljudskih običajev in praznovanj.

Kako bi sploh spoznali življenje in delo Koroške, lepe in bogate dežele, ki je le s težavo in z veliko upornostjo svojih ljudi nebojazljivo ostala nedotaknjena, celovita in edinstvena. V Prežihovih delih je ključ te zgodovine. Vsaka beseda je trdna resničnost, za seboj pa skriva še veliko drugega bogastva, katerega lastnik in sodnik je vsak bralec. Tako kot šumijo gozdovi in vsa pokrajina na Koroškem, tako sladko, mehko in hkrati udarno zveni vsaka Vorančeva beseda. Postal je tradicija in večna legenda vseh Korošcev. Svoje okolje, ki ga je tako zelo ljubil, je ponesel v svet s svojim delom, z izrednimi, izjemnimi, včasih celo čudaškimi osebnostmi, ki pa vendar skrivajo v sebi vso motiviko, idejo in moralno poslanstvo. Gradil je besedo za

besedo in ustvarjal umetnino, slikal je sliko za sliko in ustvaril umetnost. Iz drobnih kali njegovih izkušenj je zrastle drevo, ki je obrodilo bogate izpovedne sadove. Bil je to naš človek, ki je dal vse svoje življenje besedam, te besede pa osrečujejo naše malčke, izobražujejo mladino in zadovoljujejo odrasle bralce. Prežih ni sam, v očeh, dlaneh in v srcu je vsa Koroška, ki jo še danes toplo, izpod gostih obrvi zajema s svojim pogledom in jo greje v svojem srcu, ki je vse življenje bilo le zanjo.

Jože Škorjanc

Pesnik koroške zemlje

Vsaka doba v zgodovini človeštva ima svoje velike predstavnike. Naj si bodo to slikarji, kiparji, glasbeniki, arhitekti, biologji, književniki... ljudstvo jih vzljubi zato, ker so mu nekaj dali. Dati nekaj ljudstvu, to pa je največ, kar človek lahko v svojem življenju doseže. Tak je bil najizrazitejši slovenski pripovednik socialističnega realizma, pesnik naše Koroške zemlje, naših ljudi, Lovro Kuhar-Prežihov Voranc.

Ni ga človeka pri nas, ki še ne bi slišal zanj in za njegova dela. Čeprav živimo v času, ko je tempo življenja takšen, da le malokdo opazi, kaj se okrog njega dogaja, pa mnogi izmed nas le spremljamo kulturne dogodke našega kraja. Vsem je znano, da letos praznujemo 90-letnico rojstva velikega koroškega sina, ki nas je obogatil z mnogimi knjižnimi deli. Romani Požganica, Doberdob in Jamnica, zbirka črtic Solzice in zbirka novel Samorastniki niso znani le pri nas doma, ampak tudi v svetu. Samorastniki so še posebej priljubljeni, saj je po njih nastal tudi film in so Vorančevo najbolj znano delo. Prav tu Voranc pripoveduje o koroških bajtarjih, dninarjih in malih kmetih v borbi z nerodovitno zemljo. Prav tako lepo, kot je s peresnikom na list nanesel lik bajtarskega dekleta, Meto in pa

sina bogatega kmeta Karničnika tako lepo se njegov lik izraža nam, mladim. Prežih je že v tistih časih prav v tej zgodbi znal simbolično nakazati zmago proletariata. Nič manj pa niso priljubljena ostala Vorančeva dela. Iz dneva v dan smo priča odkrivanju novih biserov njegovega pripovedovanja, kateri nas vedno znova bogatijo. Še posebej nas, železarje, ki vemo, da je tudi kultura del dobrega in načrtnega dela. Zato naj bodo Vorančeva dela vedno med nami, ne samo na knjižnih policah, kajti vredno je prebrati in pobliže spoznati njegova dela. Zakaj v njih bodo lahko, tako kot mi, tudi bodoči rodovi našli tiste probleme, s katerimi se sami ubadamo.

Marta Vrenčur

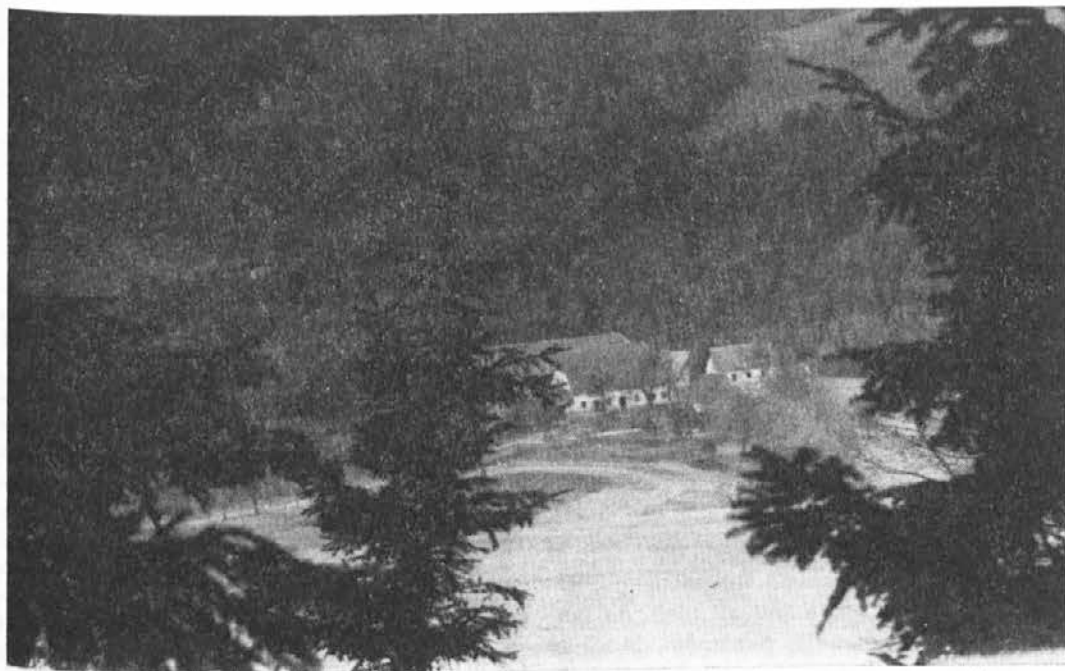
Prežiha vidimo v Koroščih

Številni potoki, stekajoči se v Mežo, so izdoblili vrsto manjših dolin. Med njimi je ena najznačilnejših mala kotlina jugovzhodno od Guštanja. Od vseh strani je obdana s hribovjem. Z južne strani jo zapira Uršlja gora, najmogočnejša gora v okolici, na severozahodni strani pa se vzpenja precej nižji Prežihov vrh.

In prav tu se je 10. avgusta 1893 ob dvanajstih opoldne rodil Kuharjema prvorojenec, ki so ga naslednjega dne krstili v župnijski cerkvi sv. Marjete v Kotljah na ime Laurentius, Lovrenc ali po hotuljsko Voranc. Ker se je družina večala, je moral oče večkrat misliti na večje stanovanje. Zato so se leta 1894 preselili k Mihelu, kjer niso ostali dolgo. Preselili so se na materin dom Krauperg. Vorancu se novi dom ni priljubil. Na njem ni bilo nič posebnega, polje je bilo obrnjeno od sonca proč, dom pa je ležal za temnim gozdom. Nekaj pa je ostalo Vorancu vendar neizbrisno v spominu, in sicer prastara dimnica, ki jo je sijajno popisal v zadnjem, nedokončanem romanu »Pristrah«.

Kuharjevi so ostali na Kraupergu približno leto dni, potem pa so se preselili na Kogel. Kmetija je na prijaznem griču, naslonjena na pobočje Uršlje gore. Malemu Vorancu, ki je doslej nekoliko po lastnem opazovanju, še bolj pa iz materinega pripovedovanja že dobro poznal domači kraj in domače ljudi, se je odprl dotlej še neznan svet. Oče mu je okolico popisoval, kakor je vedel in znal, bil mu je nekak prvi učitelj zemljepisa.

Voranc je moral kot najstarejši sin že zelo zgodaj prijeti za delo. Najprej je pasel živino. Vstajati je moral že o prvem svitu. Spremljal je očeta pri raznih njegovih opravkih, včasih mu je pomagal voditi vole pri oranju. Videl je, kako je oče zdaj pa zdaj sredi dela obstal, željno ogledoval lepe smreke v bližnjem gozdu in zamrmral: »Ko bi bile moje«, kako je med oranjem vzdihnil: »Ah, ko bi bila zemlja moja, ki jo obdelujem, moja, bi delal z drugačnim veseljem!« Ko je poslušal očetove samogovore, se je začela polagoma tudi njega pollaščati želja po družinski posesti. Počasi je začel razmišljati, zakaj imajo nekateri toliko zemlje, oni pa nič. Zakaj morajo biti odvisni od odurnega in sebičnega kmeta?

Domačija

Odgovor na takšno prvo mladostno spoznanje socialne krivice je bil ob vplivu domače vzgoje zelo jasen: tisti, ki smo od njih odvisni, so Nemci, tujci, mi pa Slovenci: njih je več, nas manj, zato nas tudi izkoriščajo.

Ko je Voranc 1. novembra 1899 začel hoditi v šolo, je učil na hotuljski šoli Johan Pinter, po rodu sicer Slovenec, a zagrizen nemškutar. Kljub svoji narodnostni in politični usmeritvi je vendar rad zahajal k Vorančevemu očetu. Ivan Kuhar je bil v vasi eden tistih redkih ljudi, ki so mogli s svojo razgledanostjo in gostoljubnostjo nuditi primerno družbo. V šolskem letu 1904/05 je dobil Voranc prvega slovenskega zavednega učitelja Franca Aichholzerja, ki se mu je takoj priljubil. Ta učitelj je kmalu spoznal nadarjenost Voranca. Aichholzer je opazil, da se Voranc zanima zlasti za slovensščino in da redno obiskuje slovenske ure. Sodeč po Vorančevih učnih uspehih, doseženih v osmih letih šolanja, je bil zelo dober učenec. Pri večini predmetov je imel najboljše ocene. Zanimivo je, da je edini predmet, pri katerem ima vsa leta odlične ocene, ravno slovensščina. Voranc je sedel v šoli med najboljšimi učenci v zadnji klopi. Pouka ni nikdar zamujal. Prihajal je v šolo pol ure pred začetkom. Bil je bolj resne in vase zaprte narave. Kadar ga pouk ni zanimal, je vneto prebiral kako knjigo, skrito pod klopjo. Otroških zabav, iger in preteprov se po navadi ni udeleževal.

Po končani ljudski šoli je ostal Voranc doma. Delo na kmetiji je zahtevalo pridne roke. Oče sam ni zmogel vsega, mati pa je bila za delo na polju preslabotna. Kmečko delo pa ga ni zadovoljevalo. Ne da bi nerad delal, ampak želel si je izobrazbe in znanja, želel novih doživljavaev in — sveta. Voranc je dobro vedel, da ga oče ne bi puščal od doma, če bi mu povedal, kaj namestila, zato si je izmislil zvijačo in tako je jeseni leta 1911 zapustil dom.

Odpeljal se je v Trst. Tam se je skrila ladja, namenjena v Ameriko, pa so ga odkrili. Ker je bil brez listin, so ga zapodili na kopno. Potikal se je po Primorju in iskal priložnostnega zaslužka, večinoma pa je bil brez službe. Sredi zime je prišel v Celovec, kjer je živel do pomladi v »Grel-

nici«, dobredelni ustanovi za nezaposlene; tu se je seznanil s pisano družbo potepuhov in brezdelnežev. Ker je bil brez denarja, se je naposled ojunčil in obiskal brata Alojza v Marijanišču. Le-ta mu je omogočil vrnitev domov. S pomočjo Markučevega Lenca, sina Kuharjevega soseda, je prišel Voranc domov. Živel je spet na kmetiji, vendar si je želel nadaljnje izobrazbe.

Dr. Fran Kotnik, tedaj profesor v Celovcu, ki je imel zveze s krščanskosocialno stranko, je pisal dr. Janezu Kreku, naj bi Voranca sprejeli v združno šolo. Dr. Krek mu je odgovoril, da bo sprejet. Pouk se je pričel 16. oktobra 1912. Voranc bi moral biti tega dne v Ljubljani, pa se je pred odhodom z doma usekal v nogo. Moral je ostati doma. Dr. Kotnik je o tem zvedel in pisal Vorancu, da še lahko posreduje za njegov naknadni sprejem. Šolo je obiskoval kot redni učenec in mu ni bilo treba pred vstopom opraviti sprejemnega izpita.

V Ljubljani ni prenehal literarno delati. Začel je objavljati proletarske in potepuške črtice v socialističnem listu »Zarja«.

Dne 18. marca 1913 se je Zadruga šola končala. Lovro Kuhar je prejel podporo Zadrugne zveze 50 kron in spričevalo z odličnim uspehom.

Ostali del leta 1913 je Voranc preživel doma ob vsakdanjem kmečkem delu. Toda vedno si je še privoščil dovolj časa, da je kaj spisal. Medtem so se doma spet preselili. Na to, da bi kupil celo Prežihovo posestvo Ivan Kuhar že ni mogel več misliti. Zbral pa je vendar vsaj toliko denarja, da je kupil leta 1912 tako imenovano Prežihovo bajto (zdaj Preški vrh št. 13). Tako se mu je naposled le izpolnilo dolgoletno hrepenenje priti do lastne zemlje.

Dr. Janez Ev. Krek je Vorancu omogočil nadaljnji študij na Dunaju. Tam je imela šola Splošna zveza kmetijskih zadrug za Avstrijo. Po vrnitvi z Dunaja je Voranc spet delal doma na kmetiji.

Ob izbruhu prve svetovne vojne je moral k vojakom. Ker je bil zaznamovan kot državni nevaren človek, je romal iz čete v četo, s fronte na fronto. Leta 1916 je pobegnil na italijansko stran, toda Italijani ga niso poslali, kot jugoslovanskega prostovoljca, na solunsko fronto, kakor je sam

želel, ampak so ga zadržali v ujetniškem taborišču do leta 1919. Italijani po končani vojni Voranca, kakor tudi mnogih drugih Jugoslovancev, niso takoj izpustili domov. Zimo 1918 do 1919 je verjetno preživel v taborišču Casale di Almaturo (provinca Puglia). Proti koncu februarja 1919 se mu je posrečilo uiti v italijanski uniformi po morju na jugoslovansko stran. Izkrca se je v Dubrovniku.

Od duševne potrnosti in praznote, ki ju je občutil po vrnitvi iz Italije, si je kmalu opomogel. Načrti, ki jih je prej snoval, so se znova zbudili. Vedel je, da jih doma ne bo mogel uresničiti. Hotel je priti do primernejšega položaja, da bi lahko močnejše posegel v politično življenje. Obrnil se je na soseda Matija Časa, posestnika na Prežihovem in uradnika v Jeklarni na Ravnah, naj mu priskrbi službo. Oktobra je bil sprejet v pisarno Jeklarni na Ravnah kot dnevničar, a že kmalu je postal računovodja Bratovske skladnice pri istem podjetju. Postal je član Komunistične partije Jugoslavije, sodeloval s političnimi članki v raznih naprednih listih in moral zato leta 1930 pobegniti v tujino. Sodišče ga je obsodilo na sedem let težke ječe.

V emigraciji je preživel Lovro Kuhar devet let, prepotoval je vso Evropo in bil več kot leto dni zaprt v dunajski ječi. Hrepenenje po domači zemlji ga je privedlo leta 1939 v domovino, bival je pod tujim imenom v Ljubljani in med okupacijo že leta 1941 vodil kulturniški aktiv Osvobodilne fronte. Leta 1945 se je vrnil domov, toda v njem je že kljuvala bolezen. Odkar je prišel iz taborišča, si ni mogel več prav opomoči. Najprej se je zdravil v presledkih v ljubljanski bolnici. Ker pa ga niso pravilno zdravili, je bil po dveh letih že tako slab, da je komaj še ostal živ. Julija 1948 je Vorancu umrla mati. Nanjo je bil bolj navezan kakor na kogarkoli v svojem življenju. Materina smrt ga je hudo prizadela. Bolezen se mu je zelo poslabšala. Avgusta se je zatekel na interni oddelek mariborske splošne bolnišnice. Skrajno nevarna bolezen in neprestano romanje od zdravnika do zdravnika pa Vorancu nista mogla zlomiti duha. Res da je imel v boleznih težke trenutke, ko je že skoraj padel v obup. Toda njegov optimizem je vedno zmagal. Slej ko prej je koval načrte, še zmeraj je pisal.

V soboto, 18. februarja 1950, je bil izredno dobre volje. Vse popoldne je sprejemal obiske in se z obiskovalci živahno pogovarjal. Ko se je tudi Šisernik poslovil, je Voranc dejal, da je utrujen. Ulegel se je v posteljo, ter ob tri četrt na deset mirno izdihnil.

V Sloveniji so bile ves teden žalne slovesnosti. Iz Maribora so truplo peljali v Ljubljano, od koder je dospel žalni sprevod v četrtek, 23. februarja, v Kotlje. Tu so na vaškem pokopališču pokopali Lovra Kuharja.

Po Prežihovi smrti postaja naš kraj ne navadna privlačnost. Sem že vsa leta romajo starejši in mladi. Prežih je postal mit. Nobeden izmed slovenskih pesnikov in pisateljev še ni pomenil svojemu narodu tega, kar pomeni Prežih nam. Prepričana sem, da ne samo zaradi literature. Prežih je bil tudi kot človek izjemen. Mogoče je zaradi vsega tega postal tudi naš kraj za nas tako privlačen. Prežiha vidimo in čutimo v Koroščih.

S. Cekič

Trpel je, ker je ljubil svoj narod

Kaj naj bi mi pomenilo to ime? Nekaj, kar ne morem razložiti. Nekaj, kar čutiš v sebi do tega slavnega moža. Lahko se izraziš tako, saj je bil pogumen, dober Slovenec, kar govori tudi njegov življenjepis. On je bil najizrazitejši slovenski pripovednik te dobe, pesnik koroške zemlje in njenih ljudi. Kako lepa in poučna so njegova dela, človek jih lahko gleda s srcem. Toda mlademu piscu ni šlo vse tako dobro. Star sedemnajst let je moral iskat kruha in dela, toda še bolj je spoznal krivice in se vrnil domov. Ob izbruhu vojne je moral k vojakom. Ker je bil označen kot državni nevaren človek, je romal s fronte na fronto.

V emigraciji je Lovro preživel 9 let; prepotoval je vso Evropo in bil več kot leto dni zaprt v dunajski ječi. Hrepenenje po domači zemlji ga je privedlo leta 1939 v domovino. Čeprav se je skrival pod tujim imenom, so ga Nemci odkrili in odgnali v taborišče. Leta 1945 se je vrnil živ domov, toda v njem je kljuvala kal bolezní. Pet let po osvoboditvi je umrl v Mariboru. Pokopan je v svojih Kotljah. Res je škoda takega človeka. Saj je bilo v njem toliko ljubezni do rodne zemlje. Prestati pa je moral toliko hudega, ker je ljubil svojo zemljo in svoj narod. Vse to opisuje v svojih pripovedih.

Kako lepi so njegovi Samorastniki. Opisuje ubogo žensko, ki si ne more priboriti svoje pravice. Bila je poštena, ljubezniva dekla. Toda kaj, ko močnejši zmaga. Krivica se postavlja nad pravico. Bolan in utrujen se je Prežih zamislil tudi v svojo mladost in napisal zbirko Solzice, v kateri je s toplino opisal svoja otroška leta in naslikal podobe svojih domačih in revnih sosedov, izrazil trpko grenkobo sirote, ljubezen do materinega jezika, povezanost in zraslost z zemljo. V ospredju stoji nepozabna podoba matere, skromne in delavne žene, ki svoje velike ljubezni in skrbi ni omejevala samo na svoje otroke, temveč je z njo lajšala bedo sirotam iz soseščine. Vsa njegova dela preveva trdno zaupanje, da bo slovenski človek zmagal in si izbojeval boljše življenje.

Kaj naj torej čutim do tega pisca. Vse izpove v svojih delih. Do njega čutim trdno zaupanje in s spoštovanjem se oziram nanj.

Viktor Levovnik

Voranc je Koroška

Voranca osebno nisem poznal, spominjam se dneva njegove smrti in pogreba.

Naj izrečem svojo misel: Voranc je Koroška. Voranc ni umrl. Živi v koroškem človeku. Njegova trda, domača beseda postaja knjižni izrek koroškega človeka. Dr. Franc Sušnik je rekel: Nekje je v človeku srce.

Voranc je glasnik koroških dobrav; če te korak odvede daleč v tujino in tam ostaneš dolgo let, se vračaš že star, te vedno spominja njegova domača beseda kot dota,

da pripadaš grudi, iz katere je on izšel. Voranc nam diha, nas vodi skozi temne globače, skozi Pekel, kjer cveto solzice, tja na ozare, kjer Jirs in Bavh vlečeta plug; trda zemlja bo sprejela v svoja nedra vse, kar nam je potrebno za hrano. Voranc nam daje koroški mošt, da laže s cimrovko sekamo les. Pankrtskim otrokom pravi: »Le potrpite, le tiščite gare, ki jih vleče vaša mati, prišel bo lepši čas, in takrat boste tudi vi, pankrti, drugače živeli. Nihče se ne bo upal reči vašim materam pankrtske matere. Voranc tudi bajtarjem pravi, tudi vi, ki vam gospodarji že v ranih jutrih nalagajo križe celega dneva, boste nekoč svobodni na svojih bajtah.

Tesarja bodri: Tudi ti ne boš več dolgo zastonj sekal les gospodarjem, vem, tudi ti imaš ob žnuranju včasih ljubezensko doživetje, ko ti pomagajo žnurati ploho, da lahko vidiš, kam zasaditi puntovko. Mudi se Voranc pri pastirčku, ki mora, sirotej, že navsezgodaj gnati bicke na pašo. Strah ga je še teme in solze mu nič ne pomagajo, a ko se prikaže sonce izza Pohorja, se njegov vrisk in pesem razlega čez koroške globače.

Brez Voranca bi Koroška nikoli ne bila takšna, kot je. Voranc je v svojih delih upodobil življenje in lik koroškega človeka. Prikazal je njegovo trpljenje in garanje. Vse to je doživljal sam, ko je bil preganjan, ko je bežal v tujino. Vrnil se je kot glasnik koroških dobrav. Vedno, kadar bremo njegova dela, postajamo del njega, in on je nam vsem vodnik, nas usmerja v novi čas!

Prežihov Voranc je tako tesno povezan s krajem, da se je njegov duh vrasel v krajane, se pravi, Voranc postajamo vsi! Meni Voranc mnogo pomeni! Z njegovimi deli globlje spoznavam življenje. Z delom nam je Voranc zapustil bogato doto.

Ivanka Založnik

V naših srcih je zapisan s svojimi deli

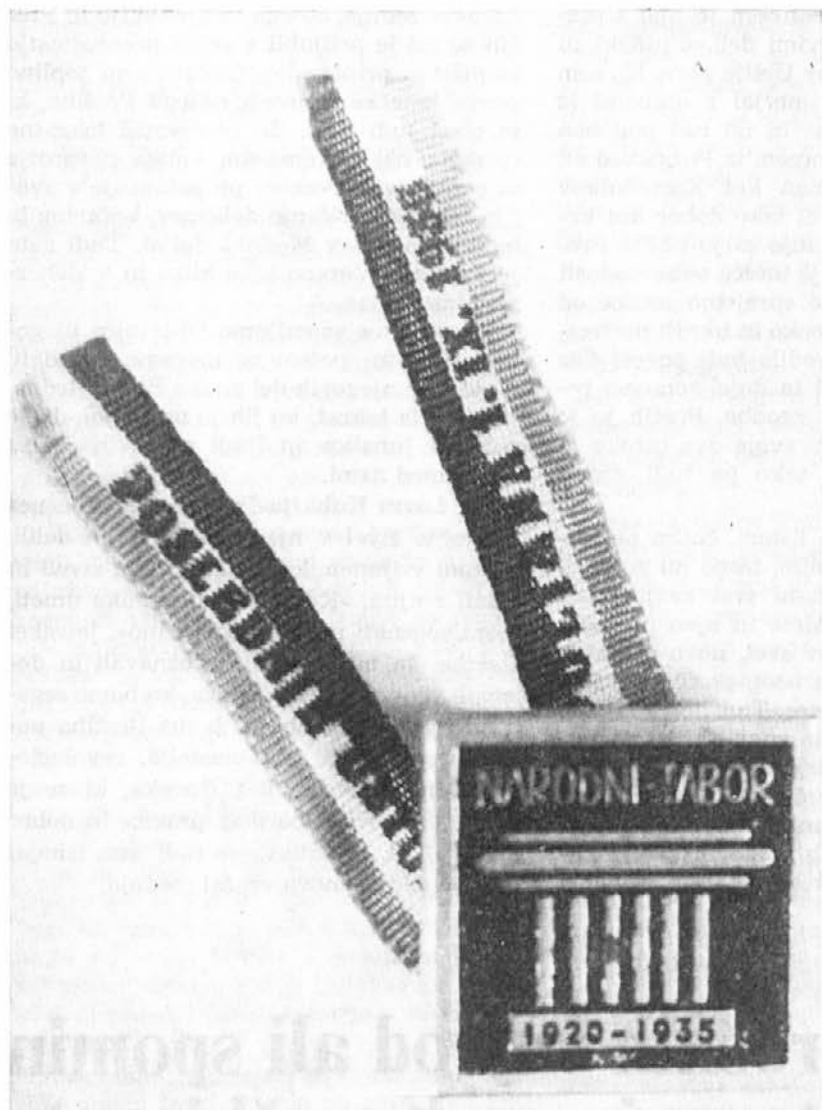
Današnji svet je poln raznih simbolov in pojmov. Lovro Kuhar-Prežihov Voranc pa je književni pojem za Koroško. Koroške si ne moremo predstavljati brez Prežiha, Prežiha pa brez Koroške ne. Koroška zemlja je majhna, sestavljena iz samih hribov in dolin. Na njej ni prostora za velika mesta, široke reke in še širše ceste kot drugod. Korošci smo ponosni, da je ravno ta zemlja dala, da se je ravno na tej skopi in hriboviti zemlji rodil veliki pisatelj in revolucionar Lovro Kuhar. Tudi psevdonom, pod katerim ga danes poznamo po vsej naši domovini pa tudi izven njenih meja, mu je dala zemlja. Postal je Prežih. Postal je Voranc. Pobič, ki je bicke pasel, premagal strah in šel v Pekel po solzice za svojo mater, da jih je lahko nesla v cerkev.

Ne pobič in ne mož, samo številka 131292, je bil mnogo let kasneje v taborišču Mauthausen. Tam je bil obsojen še z drugimi sotrpini na anonimno smrt. Prežih, junak naše koroške zemlje, je uspešno premagal tudi te strahote vojne. Smrt se je morala umakniti. Ta njegova taboriščna številka pa je sedaj v slovenjegraškem muzeju revolucije kot spomin in svarilo prihodnjim rodovom.

Koroški pobič, star komaj šestnajst let, je že napisal svojo prvo črtico Petkov Cenc. Objavljena je bila v Domačem prijatelju. Ob njej pa vzpodbudne besede urednice Zofke Kvedrove. Tako se je začela njegova pisateljska pot. Malo kasneje pa tudi politična. To sta poti, na katerih mu ni bilo poslano z rožicami ampak s

Obiskali so nas prijatelji iz Halmstadta

Spominska značka narodnega tabora

ni, Sokoli pa liberalci ali brezverci, ki so se izpovedali svojih grehov šele na smrtni postelji. Kristjane, ki so bili hkrati domala vsi tudi klerikalci, je vodil medvojni spovednik avstroogrške cesarice Cite, dr. Anton Korošec; liberalce pa dr. Albert Kramer. Oblast sta si izmenjavala približno na štiri leta. In oblast sta bila, dokler sta imela zaupanje ljudstva in sta nosila slovenski denar v Beograd.

Ker smo vse to in še marsikaj vedeli, ni nič čudnega, da smo v svoji zorni mladosti postali domala vsi napredni mladi Slovenci nenadoma — skavti.

Skavtstvo je zanesel med nas draveljsko šišenski profesor in sloviti gornik Pavel Kunaver. Ker sem tudi jaz doma iz Dravelj, ki se danes nespodobno imenujejo Ljubljana, sem profesorja Pavla kmalu spoznal. Študij na učiteljskem mi je omogočal z inštrukcijami. In popeljal me je v hribe. Prvič v mojem življenju: iz skavtskega taborišča pri Mozirju ob Savinji, skozi Robanov kot na Ojstrico, in nato prek Konja in Velike planine v dolino.

Ta mozirski izlet mi je odprl nov pogled. Sivi volk, kar je bilo skavtsko ime Pavla Kunaverja, mi je spotoma razlagal tudi zgodovino skavtizma:

vzor skavtov je angleški bojevnik zoper Bure v Južni Afriki, Baden Powell. Njegovi skavti, izvidniki, so bili v t. im. Burski vojni (1899—1902), ko je mladi Churchill ustanovil tudi prve koncentrate v zgodovini človeštva, zviti in neustrašeni angleški bojevniki, ki so prizadejali Burom neizmerno škodo. Šlo je tedaj za nekakšne so-

dobne teroriste in partizane, ki so pripomogli k veliki kolonialni zmagi angleškega imperija. Gospod z dolgim imenom Robert Stephenson Smyth, baron Baden Powell, pa je svoje izkušnje diverzantov v Burski vojni združil v ustanovitev angleških Boy-Scouts (1907) in postal voditelj mednarodne skavtske zveze. Toda Sivi volk, ustanovitelj slovenskih skavtov, mi je spotoma povedal, da so skavtska pravila bojevanja, konspiracija, premetenost, udarnost, pogum in neomajno gentlemanstvo, zelo koristni sleherni državi, ki se bojuje za svobodo. In ko sva zlezla čez Konja ter se spuščala proti Veliki planini, je povedal, da zna bajati. Da je s tisto trirogelno palico odkril kot vojak v prvi vojni na Krasu na desetine izvirov vode in na stotine podzemskih jam, v katere so se poslej varno zatekali avstroogrski ranjenci in njihovi štabi.

Ker sem se hitro učil in brž opravil vse zahtevne skavtske izpite, ko si moral n. pr. vedeti vsak hip, koliko je ura, čeprav ure nisi imel, so me izbrali tudi za izjemno odgovorno taborjenje na Koroškem. Ob istem času so prišli taborit na nasprotni breg Hodiškega jezera avstrijski skavti, ki pa se niso imenovali skavti, temveč Rote Falken ali Rdeči sokoli. Iz nas so se norčevali, češ, da se bojujemo za angleški imperij, oni pa za nedvoumno zmago nemškega dvoglavega Orla.

Kakršnakoli je že bila naša proletarska ali malomeščanska tradicija, v svoji mladosti smo bili vsi globoko prizadeti. Z materinim mlekom smo pili grenki pelin razočaranja nad poneverjenim, izgubljenim ple-

biscitom, ko je dobršen del Slovencev iz prelepih dolin Zile, Roža in Podjune padel pod nemškega okupatorja.

Zategadelj ni bilo nič čudnega, da smo se med taborjenjem ob Hodiškem jezeru hoteli prepričati, če imamo prav in je slovenska Koroška onstran Pece res naša.

Zaživelimi smo v svojevrstnem vzdušju. Tudi Hodiško jezero je blatno in se vsaj deset metrov od obale pogrezaš v nekakšno ilovnato mivko, kakršne ni ne v kranjski Savi in sploh ne v Bohinjskem jezeru. Zato si iz previdnosti pred vodo nismo umivali zob, in vse, čemur je lahko jezero služilo, so bile njegove majhne in požrešne ribice. Na njihovo uporabnost se je spomnil zviti skavt Frane Milčinski, s kasnejšim umetniškim imenom Ježek, naš sloviti klovn evropskega formata, čigar stare filme zdaj predvaja v oddaji Tv-teka ljubljanska TV. Čim smo začeli taboriti, je lagodno sédel pred svoj šotor in po ves dan pel in brenkal na kitaro. Bolje vzgojeni vodja taborjenja Rudi Berce — znani muzejski konservator — je Franeku svetoval, naj se vsaj enkrat na dan okopa v jezeru. Ježek pa je odgovarjal, da se na počitnicah ne bo kopal, ker imajo kopalnico doma. Iz istega slovenskega skavtskega svetovnega nazora se mu tudi ni ljubilo pomivati po jedi menažke. Zato jo je navezal na vrvice in jo spustil nad globočino jezera. Čez eno uro je bila kristalno čista. Umazanijo so požrle hodiške ribice. Domiselnost po vzoru Baden Powella in Pavla Kunaverja smo poslej posnemali vsi.

V Hodišah so imeli tedaj lep prosvetni dom in za župnika zavednega Slovence. Ker smo hoteli med koroškimi Slovenci tudi kulturniško delovati, smo se po kdo vé kakšnem naključju odločili, da bomo odigrali Župančičevo Noč na Verne duše. In smo jo igrali. Tudi Frane in jaz. (To delo je, mislim, da Fran Žižek, uprizoril v slovenski TV pred več leti. Dejali so, da je to prva slovenska uprizoritev zanimivega Župančičevega besedila. Pa ni bila. Prva je bila v Hodišah, 1931. leta.) — Priprave za uprizoritev pa so se zavlekle za dobre tri tedne, in sicer zavoljo našega zagrizenega raziskovanja slovenstva na Koroškem.

Frane, prijatelj Črnigov in jaz smo šli najprej na Gosposvetsko polje. Seveda peš. Do vojvodskega prestola. Potlej smo si ogledali cerkev Gospe svete z vsemi njenimi praspomeniki, in iz gole radovednosti stopili v farovž. Govorili smo po slovensko, in za hip se je po slovensko odprlo tudi župniku. Toda z odporom. Vedeli smo, da je del koroških klerikalcev glasovalo ob plebiscitu za katoliško Avstrijo, zoper pripadnost novi državi Jugoslaviji, zoper pravoslavno Srbijo.

Med redkimi vajami za Verne duše smo hodili v goste v Brnco, kjer so taborile slovenske skavtinje ali planinke. Toda po dobrem tednu dni smo se v svoji nemirni, doručajoči mladosti, odločili za resnično pot. Za pot, ki naj razkrije in potrdi našo domnevo o neizmerni krivici, ki so jo prizadejali s plebiscitom slovenskemu narodu.

S svojimi gojzarji, podkovanimi s kroparskimi žebli, smo se za dober teden dni zagrizli v koroški makadam. Hoteli smo priti do Velikega Kleka, ki se zdaj tako sramotno imenuje Grossglockner. Raziskovali bomo tudi vas Sveto kri pod Klekom, saj je v njeni cerkvi prav v tisti sezoni pel v filmu

Nesmrtni potepuh (?) sam samcati svetovno znani tenorist Richard Tauber. Vnaprej pa smo uživali ob srečanju z vasjo Kostanje nad Osojskim jezerom, ki je eden izmed naših narodnih mejnikov, nad grobom Mutca Osojskega, o katerem je zapel Anton Aškerc in o čemer bomo morali vedeti seveda tudi pri maturi. Najbolj pa nas je vznemirjal naš končni cilj: vrh prelaza pod Klekom, kjer bomo lahko stopili na največji in večni slovenski ledenik Pastirica, ki so ga tako slaboumno prekrstili v avstrijsčino, v Pasterzo, kot so poneumili vse slovenske Bistrice v Feistritz.

Ker nismo imeli prida denarja, smo spotoma po borovih gozdovih jedli borovnice. To pa je hudo tanka hrana, zato smo se pogostoma zatekali v župnišča in preskušali s svojo besedo slovensko zavest. Za najhujšo stisko smo nosili s seboj v nahrbtnikih hlebec čudovitega kiselkastega koroškega kruha in kilo sladkorja v kockah.

V Kostanjah so nas nadvse lepo in po slovensko sprejeli v župnišču, in kuharica in župnik sta nas bila tako vesela, da sta naveszadnje povprašala:

Ali vi, Jugoslavija, res ne boste nič storili zoper bogokletno plebiscitno krivico?

Potlej je ob vsej dolgi, s cesto napeti dolini, vse do Svete krvi ali po švabsko Heiligenblute, vladal slovenski molk. Nato se je zgodilo, v kar smo tako nestrpnostno verjeli: v župnišču pri Sveti krvi nam je natočila mleko v skodelice farovška kuharica — po slovensko. Bili smo ganjeni, čeprav župnik ni vedel, od kod ime največjemu avstrijskemu ledeniku Pasterza.

S kroparskimi žebli na gojzarjih, ki so bili bojda v tedanjih časih tako znameniti, da se je povzpel z njimi na Matterhorn sam sir Winter, smo se pregrizli do vrha prelaza, do Franzjosephshütte in stopili na rob ledenika. Naše zmagoslavje pa sta zagrenila dva naša medicenca: sam Franekov brat Žane in njegov prijatelj Frane-Luka, ki sta se na prelaz pripeljala, si najela vodiča, in ker sta imela svojo vrvo, dereze in cepina, sta čez vsa brezna Pastirice prišla zložno na vrh Velikega Kleka. Mi pa smo jedli kumis ob koči, kjer je bilo tako drago, da smo komaj zmogli za Franetov čaj, da je lahko pritisnil žige na naše razglednice. Oba »letoviščarja« — mi pa smo bili ponosni, od civilizacije neodvisni »turisti« — sta dandanes nagrajenca z najvišjim jugoslovanskim odlikovanjem AVNOJ, Frane je nagrajenec Prešernovega sklada, midva s Černigojem pa sva si kot profesorja vse življenje prizadevala za reformi visokega šolstva. Seveda: partizani pa smo bili vsi. In bojevali smo se tudi za dokončno osvoboditev slovenske Koroške izpod švabskega jarma.

Tedaj pa so gradili novo, dandanašnje cesto na prelaz. Od poti utrujeni smo spotoma poprosili šoferja tovornjaka, če bi nas popeljal navzdol do Svete krvi in nato čez visoki hrib do Winklerna in Lienza, v dolino presvetle Zilje. Za predujem smo morali zmetati na cesto s tovornjaka pesek — še danes sem ponosen, da sem gradil Grossglocknerstrasse — potem nas je prepeljal v Ziljsko dolino, in sicer na kolodvor v Lienzu, kjer smo v zahvalo tovornjak natovorili z novim peskom iz vagona. Tisti dan smo bili tako utrujeni in v dlani krvavi, da še 30 km poti nismo prehodili. Zavle-

kli smo se na breg slovenske reke Zilje ter v njenem vrbovju prespali noč.

Prvo srečanje z Ziljo pa nas ni razočaralo. Vedeli smo, da se pri vasi Šmohor spet začnemo Slovenci. Pri spet tako bedno prevedenem: Hermagorju. Spotoma smo se menili o strašnem koroškem potresu leta 1348, ki je s plazom z Dobrača podsul sedem vasi in zajezil Ziljo, ki si je morala nato skopati novo strugo.

V Šmohorju pa nam še kumisa niso hoteli prodati po slovensko. In sem jim v farovžu dejal: Slovenci živimo od Šmohorja, Kostanja in Gospe svete do Svinške planine, ki so jo vaši katoliški sobratje Avstrijci, Nemci, prekrstili v Saualpe, v Svinjsko planino, čeprav se po njej ne pasejo svinje, temveč so v njej zakladi svinčeve rude, čemur se po švabsko reče Blei, in bi bile morale biti Bleialpe, če smo že plebiscit izgubili.

Ko smo prešli sedem slovenskih podsutih vasi in se motali ob novi vijugavi Zilji, smo mrzlično iskali slovenske vasi. Tistega dne smo končali pot v — slovenski vasi Brnca. Poprosili smo za prenočišče na senu, pa se je izkazalo, da smo naleteli na zavednega Slovenca, ki se je pisal Galob. Njegov brat je živel v Jugoslaviji in je bil v času Poslednjega ustoličenja direktor šole v Mežici, ter je pri prireditvi vneto sodeloval.

Ker smo se najedli, smo se prespali. Jutro pa je bilo jasno. Skozi vrata v seniku smo zagledali pred seboj očarljivo goro Kepo, ki ji pravijo Korošci Jepa. Goro, ki je najlepša v Karavankah. Spomnil sem se na Pavla Kunaverja, ki je zatrjeval, da tako lepih, slikovitih in raznolikih gora ni nikjer na svetu, razen na Slovenskem. In res: nad vso Dravsko dolino enake gore: piramida ob piramidi, Grintovec ob Grintovcu!

Franeku in Černigoju sem predlagal, da bi prej, preden bomo obiskali spet planinke, ki taborijo ob Brnici, stopili še na Jepo. Ne avstrijskega in ne jugoslovanskega graničarja nikjer in nikoder. Seveda pa smo imeli obmejne izkaznice: za 10 dinarjev si jih dobil pri financarjih na Jesenicah; veljale so za 15 km obmejnega pasu. Gospa Sveta je bila seveda precej dlje. Pa smo goljufali in po svojem velikem popotovanju na Klek spet obiskali Gospo Sveto: da bi odkrili, kje je stal knežji kamen. Po Grudnovih, Vošnjakovih in Kosovih zgodovinskih podatkih smo odkrili: knežji kamen je stal uro hoda od Gospe Svete, če prideš iz Celovca levo, kjer je zdaj pod tipično koroško cerkvijo prostrana njiva. — Na Kosovi Zgodovini Slovencev je naslikana silhueta knežjega kamna. Ta je bila osnutek, po katerem je v času Ustoličenja odlil v cement knežji kamen »v naravni velikosti« (mislim, da) žerjavski mojster Predikaka.

Zadnji del poti na Jepo je kar precej drsljiv in z nekaj domišljije ima tudi več prepadov.

Kakor koli:

Po dolgi poti od Hodiškega jezera do ledenika Pastirica in nazaj do Brnce so se ob vzponu na Jepo strnile vse moje skope življenjske izkušnje in vse moje šibko znanje v eno:

Napisal sem ljudsko igro Koroški tihotapeci. V tisku so izšli kot 4. zvezek zbirke Ljudske igre leta 1933 v Misijonski tiskarni Domžale-Groblje. V njih se romantično ukvarjam s stiskami našega pravoverja in

z vprašanjem sožitja s pravoslavni Srbi v naši novi domovini Jugoslaviji. Delo nima nobene literarne vrednosti in je srhljivo, neizobražen amaterski poskus. Dotlej sem sicer veliko zahajal v gledališče in v kino, tudi lepo po slovensko sem znal, kaj pa je npr. dramaturgija, nisem imel pojma. Navkljub vsemu: Koroške tihotapeci so tedaj precej igrali na Slovenskem po ljudskih odrih. Na Prevaljah jih je leta 1934 uprizoril tedanji ljubeznivi prevaljski kaplan, čigar ime sem, žal, tudi pozabil. Večina igralcev, ki jih imam ohranjene na fotografiji, je leto dni kasneje igrala tudi Ustoličenje.

*

Strojna, Prevalje in Mežiška dolina

Po maturi leta 1933 sem bil učitelj.

Tedaj pa se je začela moja docela nepredvidena in naključna pot v življenje — spet na Koroško.

Bil je to čas pojemanja svetovne gospodarske stiske, čas začetkov pohoda nemškega nacionalsocializma, čas kaljenja jekla: iz gmote orlovske, sokolske in skavtske tradicije se je začela v nas oblikovati bolj razločna misel, bolj določen svetovni nazor.

Ob moji maturi nas je bilo 700 učiteljev nezaposlenih. Da bi se tedanja oblast rešila mučnega bremena, je najprej podaljšala študij za učitelje s štirih na pet let. Hkrati je sprejela zakon, po katerem lahko diplomirani učitelji študirajo tudi na univerzi, čeprav samo 27. pedagoško skupino: pedagogiko, psihologijo, etiko in estetiko. In ker tudi to ni pomagalo, je ustanovila za učitelje »bednostni fond«: tisti učitelji, ki bodo sprejeli službo v domačem kraju, bodo prejeli na mesec po 400, tisti, ki pojdejo v službo drugam, pa po 600 dinarjev.

Zoper bednostni fond smo sklicali protestni shod v dvorani Delavske zbornice. V dvorani današnje Jugoslovanske kinoteke, kjer smo leta 1932 odigrali tudi mojo novo dramo Manjvredni. Ogledali so si jo vsi naši odlični profesorji, od dr. Stanka Gogale, ki je sredi predstave iz protesta pobegnil, do pesnice Ančke Černejeve, ki me je naslednji dan vsa objokana povprašala: Le kako ste mogli napisati in uprizoriti nekaj tako spolno pohujšljivega!

Ne vem, kako je nanoslo, toda bili so za to, da naj imam govor zoper bednostni fond jaz. Stal sem za podolgovato mizo in govoril, protestiral. Protestiral zoper kapitalistično izkoriščanje slovenskih učiteljev, ki jim niti Cankarjevi Hlapci ne morejo več pomagati. Ob kratki strani mize je sedel s svojo beležnico detektiv, ki jih sleherna oblast pošilja na prijavljene in neprijavljene sestanke, in me kar naprej opozarjal:

Gospod učitelj, pazite, kaj govorite! Nehajte, če ne, vas bom aretirai.

Jaz pa po svoje do konca, čeprav sem vedel:

Za učitelja nimam veselja, vpisal se bom na univerzo.

Toda dva ali tri dni po mojem protestnem govoru zoper bednostni fond in izkoriščanje učiteljstva sem prejel od banske uprave dekret, ne da bi prosil zanj:

Imenovali so me za učitelja na enorazrednico Strojna, s plačo 600 dinarjev iz bednostnega sklada.

Kakšna klerikalna, nasploh politična pamet! Na lep način so se me hoteli znebiti. Medtem sem se že vpisal na univerzo. Živeti pa nisem imel od česa. Za nasvet sem povprašal svojega pametnega očeta, ki je bil na pol slep in ni mogel več prida mizariti, živih otrok pa sedem. Preudarno mi je svetoval:

Ne grunta, ne obrti po meni ne boste erbali, vse, kar boste, si prištudirajte. Pojdi! Nimaš kaj izgubiti!

Toda kje je Strojna?

Pregledal sem vse zemljevide: Prevalje že, toda Strojne nikjer in nikoder.

In tako sem se pripeljal v pozni jeseni 1933 skozi Dravograd do Prevalj. Na nogah sem imel svoje skavtske gojzjerje in iz nahrbtnika mi je štrlel vrat violine. Šel sem naravnost na srezko načelstvo. Mislim, da se načelnik tedaj ni pisal Milač, temveč Trstenjak. Lepo vljudno me je sprejel, s kančkom krščanskega usmiljenja, in dejal, da moram zapriseči. Predložil mi je tipkopis besedila o uradniški zvestobi do dinastije Karadorđević in državi SHS — do groba. Ko sem zaprisego prebiral, sem našel v njej toliko slovničnih napak, da sem jih komaj sproti popravljal, in šele nato zaprisego podpisal. Srezki načelnik me je čudno gledal in nato dejal:

Zdaj pa pojdite v šolo na Št. Danijel. Nadučitelj Grafenauer vam bo pokazal pot na Strojno.

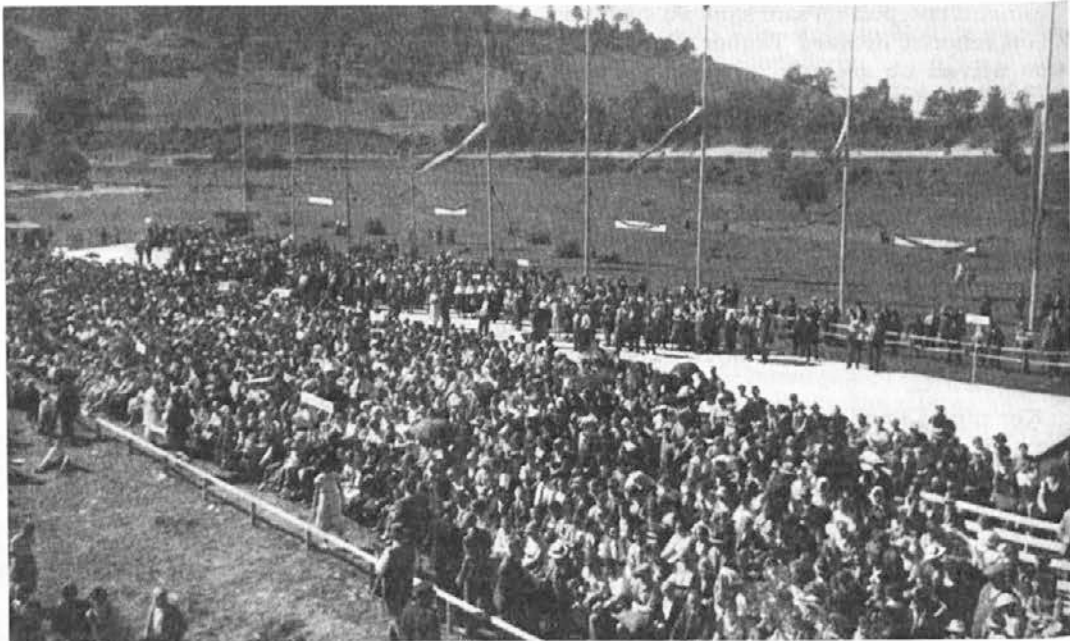
Moj kasnejši dobri svetovalec in prijatelj Grafenauer pa je bil na lovu. Tako sem se po stari dobri skavtski navadi zatekel v župnišče. Sprejel me je visok, suh gospod v talarju, ki je bil takoj pripravljen iti z menoj na Strojno. Zapadel je že sneg, toda veliki, asketski, tanki gospod — ali se ni pisal Kubčić? — je gazil z naglimi koraki pot proti Strojni. Celu uro? Stokrat sem poslej premeril to pot, pa več ne vem, kako je dolga. Zvečine sem se vozil s smučmi: navzdol in potlej v breg v šolo.

Na Strojni pa »največja slovenska šola«. Ledeno mrzla, pód iz tramov in ne iz desk, polomljena železna postelja, okorna miza s stolom, kmečka peč in tisočero miši.

O svoji strojanski epizodi sveta graničarjev, tihotapcev, mežnarjevega Tončka in lepe Magde, svetá mežnarice in očarljive Hanke, pa o ljudskem pesniku Blažu Mavrelu, sem po vrnitvi v Ljubljano bajal svojim mlajšim bratom in sestram. Govoril sem jim o tabli, na katero nisem mogel pisati, ker je vlaga za gobo sproti zmrzovala, tintniki pa so bili tudi zamrznjeni, o tihotapcih, ki so me ponoči obiskovali in smo skupaj pili najboljšo žganje tega sveta, črničevca, pa tudi o tem, kako sem bil za Miklavža jaz sveti Miklavž, tihotapec Foltej Lucifer, Magda in Hanka pa angelčka, kako smo se prebijali skozi snežne zamete vso noč od hube do hube in opravljali ob tolkovcu s črničevcem svojo miklavževsko in lucifersko dolžnost.

Za mizo, nad katero sem obesil sliko Mone Lize, sem napisal radijsko igro, ki so jo uprizorili v Ljubljani, in skoval dramo Simfonija v skrahiranem molu, ki je doživela v sokolskem domu na Prevaljah premiero domala ob istem času kot Tihotapci v prosvetnem domu.

Tega obdobja, ko sem se šel Hamleta in Schillerja (Ančka Černejeva mi je na pot podarila tri zajetne knjige Schillerjevih

Množica gledalcev na Poljani

zbranih spisov, tiskanih v gotici) ne bom nikoli pozabil in ne bolje opisal, ker je Čas prekril že Čas. Ker pa sem v teh mesecih pisal, nisem pisal samo pred zapeljivim nasmehom Mone Lize, temveč predvsem pred človeško lobanjo na mizi. Pred pravo človeško lobanjo. Ne pred lobanjo iz lesa ali dandanašnjega polivinila, temveč lobanjo, za katero mi je župnik Kubčić zagotovil, da je pristna, in sem jo posodil samo enkrat: za pogreb. Več strojanskih pogrebov pa sploh ni bilo. Strojanci ne umirajo. Pri vsaki hiši imajo družinsko godbo.

Ker sem učil na enorazrednici, se pravi štiri razrede osnovne šole hkrati, sem bil ob četrtkih prost. Če ni bilo treba po petrolej v Šentanel, sem se prismočal do Prevalj. Čez tračnice pri postaji, do Lahovnikove oštarije. Preden sem se zavedel, sem se dodobra spoznal ne le s srezkim načelnikom in drugimi uradniki ter učitelji, temveč tudi z vsemi prevaljskimi odvetniki, ki so v tistem času s tožbarjenjem in tisoč ukanami osvajali vse, od ostankov laškega premogovnika do kmečkih hub po obronkih Strojne. Spoznal pa sem se tudi z družino postajnega načelnika Kafola, in njihovega prijatelja nadučitelja v pokoju Rudolfa Mencina. Vabili so me na domove, in ves od poti in smučanja preznojen sem bil ganjen, ko je zaigrala po kosilu Marica Kafolova na klavir Schubertovo H mol (nedokončano) simfonijo. Ob njej sem začutil vso svojo socialno in narodno bolečino, in nato napisal dramo Simfonija v skrahiranem molu. Tedaj in poslej, mislim da vse do 1937, ko sem se spreobrnil v gledališkega in filmskega kritika, sem pisal čudne drame. S čudnimi naslovi in ostrimi protikapitalističnimi nazori. Pod vplivom nemškega filmskega ekspresionizma, pod vplivom prvih sovjetskih filmov, pod vplivom prvih marksističnih knjig, ki sem jih dobil v roke. Moje drame so imele razen Tihotapcev in Ustoličenja še naslove Megla, Manjvredni, Tajget — gora izpostavljenih, trikotni problemi, in seveda Simfonija v skrahiranem molu. Razen Tihotapcev in Ustoličenja, ki sta literarno najslabši moji besedili iz tega obdobja, so vseh drugih mojih devet dram med vojno sežgali. Hkrati z velikim plakatom, ki je z rdečimi črkami vabil na poljansko predstavo.

Lahko povprašate, če mi je žal. Mi je! Ne zato, ker bi si domišljjal, da bi katero teh iger dandanašnji igrali, temveč zavoljo zapisanega spomina na mladost: ko smo iz Orlov, Sokolov, skavtov spričo svojih proletarskih življenjskih izkušenj in ob trdem študiju postali komunisti.

Simfonijo sem poslal Karlu Dobršku. Bil je »za«. Zrežiral sem jo za sokolski dom na Prevaljah, in z njo smo gostovali tudi v Slovenj Gradcu. Marica je vso predstavo igrala na klavir H-mol simfonijo, jaz sem bil kapitalist z melono na glavi, vsi drugi pa zatirani delavci, ki so obnemogli tavali med pokvečenimi nebotičniki, ki sem jih na Prevaljah in v Slovenj Gradcu narisal sam s strojanskimi barvnimi kredami.

Ob tej moji strojansko skavtski dejavnosti so na Prevaljah sklenili, da me je za Strojno škoda, in so me z ustrežno odločbo »po službeni potrebi« premestili na prevaljsko Dobrškovovo šolo. Tako sem moral zapustiti svojo mrzlo, toda nadvse drago Strojno, koder sem doživel najlepše dni svojega življenja.

Na Prevaljah mi je dal najprej lepo sobo odvetnik dr. Stefanović. Bil je jugoslovanski nacionalist, in po vojni sem slišal, da so ga grozovito ugonobili ustaši. Potlej sem stanoval pri zdravniku dr. Flisu, ki je bil poročen z Dunajčanko. Gospa pa je poznala avstrijskega filmskega režiserja Gustava Uciekega (?), čigar film (?) smo prav tedaj občudovali, pa čeprav je bil avstrijski — avstrijski filmi pa so bili tedaj praviloma zanič, kot so še dandanes. — In ker sem se že zanimal za film, je bila pripravljena urediti moje šolanje pri avstrijskem režiserju. Jaz pa: od Wald und Wiesen filmov (sladkobnih filmov gajev in livad) se ne bom učil.

V šoli pa je upravitelj Karel Dobršek že prvi dan opazil, da za učitelja nisem nadarjen. Zato mi je prepustil četrti razred, naj napravim z njim pedagoški preskus: naj jih učim v naravi. Pripovedovanje o tem, kam vse od Guštanja do Mežice smo popotovali in skušali razbrati smreke od jelk, je prav tako napeto, kot strojanske (nenapisane) povesti o tihotapcih, graničarjih in angelčkih. Na srečo sem bil nekoč skavt in se pred otroki nisem preveč osramotil.

Ko pa je bilo šole, Tihotapcev in Simfonije konec, sem svojo učiteljsko šaro zabil v zaboj in ga poslal v Ljubljano. Ker sem še vedno sovražil umetelna prometna sredstva, kakršen je bil tudi vlak, sem odšel v Ljubljano peš: do Črne in Koprivne, po čudoviti poti pod Olševo in Potočko zijalko do Solčave, odtod v Logarsko, pa na Okrešelj in Kamniško sedlo in zavoljo svetlega spomina na Pavla Kunaverja čez Planjavo do Korošice, potlej pa čez Konja na Veliko planino. V slovo sta me pospremili Danica in Marica, ki še nikoli nista bili na tako visokih in še zasneženih planinah.

To pot iz Ljubljane čez Sedlo do Solčave in Mežiške doline sem poslej — prespal sem v Logarski, pri Plesniku — še večkrat prehodil. Koroška je bila moja mladost. Bila je moje sanje in moje svetovnonazorsko dozorevanje.

*

Omenil sem, da sem se na Prevaljah srečal s prijateljem prevaljske postajenačelnikove družine, z nadučiteljem Rudolfom Mencinom. Bil je iz Libelič. Bil je šolski nadzornik, ki je zbolel za jetiko in je moral zgodaj v pokoj. Bil je koroški borec in član razmejitvene komisije. Imel je mnogo zaslug, da so Libeliče pripadle Jugoslaviji. Okoli leta 1937 je ustanovil v Ljubljani tednik Slovenijo in nato Slovensko društvo, v katerem je bilo nad sto slovenskih razumnikov najrazličnejših, toda levo usmerjenih Slovencev: od Edvarda Kocheka in Francea Koblarja do Lojzeta Umeta in Dušana Kermaunerja. Jaz sem bil tajnik društva. Nisem hotel postati direktor eksperimentalne nove šole za Bežigradom.

Kdo je bil Rudolf Mencin? Po tridesetih letih prijateljevanja — ne vem. Vem le to, da je bil zaveden Slovenec. Koroški Slovenec, z vsemi specifičnimi problemi in tegobami, s kakršnimi je bilo Gorenjcem, Dolencem, Štajercem in Primorcem prizaneseno. Prežih je rekel, da je bil najbrž socialni demokrat. Toda Rudolf Mencin, oboževalec lepe slovenske pisane besede, je ustanovil prvo OF slovenskih razumnikov! (Oprostite tej opombi, ki domala nima zveze z uprizoritvijo Ustoličenja. Toda priložnost, ki jo s tem zapisom izkoriščam, bodi v spomin in opombo: življenje in delo vašega koroškega rojaka Rudolfa Mencina, ene izmed osrednjih osebnosti koroškega življenja med obema vojnata, sta domala docela neraziskani in neovrednoteni. Njegova zapuščina je menda v ljubljanski NUK, v shrambah mekinjskega samostana pri Kamniku.)

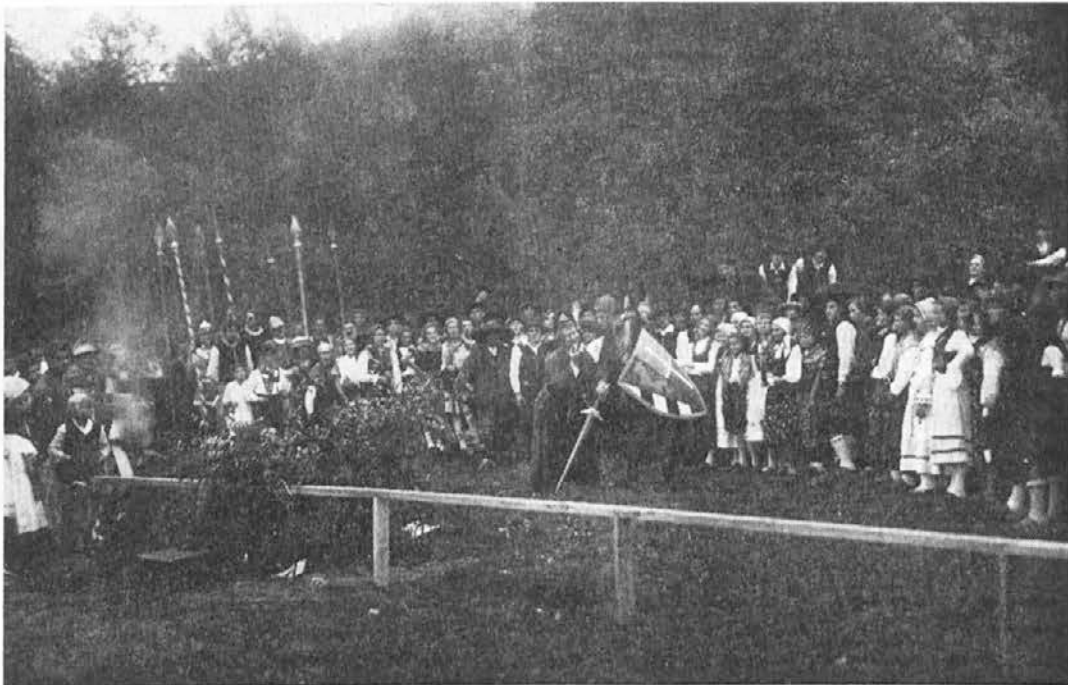
Prva slovenska OF?

Ali res?

*

Moje strojansko leto sta bila hkrati dva semestra študija na univerzi. Študija »ob delu«. Praga univerze še prestopil nisem, podpise v indeksu — študentovski delovni knjižici — so mi priskrbeli prijatelji. Po vrnitvi s Strojne in s Prevalj pa sem v nadaljnjih treh letih diplomiral. Da bi kdo v treh letih diplomiral, najbrž kronika ljubljanske univerze do danes ne vé.

Na enem izmed obiskov čez Kamniško sedlo me je seznanil Rudolf Mencin z inže-

Skupina nastopajočih

nirji mežiškega rudnika. Med njimi z inž. Uršičem, inž. Diehlom in z inž. Božem Pirkmajerjem. Kakšna je bila tedaj politična in nasploh delavska situacija v mežiških rudnikih ne vem. Vem le to, da so bili rudniki last neke angleške delniške družbe. Zoper njo se je bojeval komunist Karel Dobršek. V boju za novo mežiško šolo, ki jo je gradil Vinko Möderndorfer, šolski upravitelj, kasneje pisatelj in tudi javni komunist in partizan, pa je Vinko propadel. Proračun gradnje za eno najlepših tedanjih slovenskih šol je prekoračil za strašnih štirideset tisočakov, nakar so ga pregnali iz Mežiške doline.

V teh letih o Prežihu ne na Strojni in ne v Mežiški dolini nihče ni ničesar vedel. In ko sem se s Prežihom 1941. seznanil ter mu pripovedoval o svojem koroškem življenju, ni nič vedel ne o skavtih in ne o uprizoritvi Ustoličenja. Bila so to pač leta, ko je reševal svetovno revolucijo.

Fašizem se je selil iz Italije v Nemčijo, Avstrija je tedaj (1934.) postala pod predsednikom Engelbertom Dolfussom klerofašistična država, kar jo je vodilo naravnost v priključitev k velikemu fašističnemu nemškemu rajhu. Dollfuss je tedaj s topovi zatrl delavsko vstajo, in strojanski tihotapci, ki so »lifrili« v Avstrijo črede govedi in predragocenih konj, nazaj pa prinašali petrolej, saharin in sladkor v kockah — potlej pa svoje silne dobičke zaajncali v edini tedanji gostilni v Šentanelu — so varno vodili v Jugoslavijo tudi pregnane in poražene avstrijske socialdemokrate in komuniste. (Ko sem tudi jaz hotel kvartati, me je nadučitelj in prijatelj Grafenauer odločno zavrnil, češ, da s 600 dinarji mesečne plače iz bednostnega fonda za kvartopirsko mizo nimam kaj iskati.)

*

Treba je bilo nekaj storiti!

Vse, kar sem napisal, sem si zamislil med hojo, med dolgimi popotovanji. Kot grški peripatetiki ali pa židovski šolarji, ki se kar naprej med poukom gibljejo, da bolje mislijo.

Zamislil sem si Poslednje ustoličenje. Iz protesta zoper avstrijsko klerofašistično in nasploh švabsko zatiranje koroških Slovencev.

Za Ustoličenje in slavnostno uprizoritev se je navdušil najprej inž. Božo Pirkmajer.

Kdaj in zakaj natančno sem dramo napisal, ne vem. Vem le, da sem se tedaj že izkopal iz orlovsko sokolskih, skavtskih in posebej klerikalnih plen. Gledal sem gledališke in filmske predstave, prebiral pohujšljivo marksistično revijo Bratka Krefta Književnost, se strašansko pohujšal ob knjigi Ilije Ehrenburga Traumfabrik — Tovarna sanj, knjigo o izprijenem Hollywoodu in njegovih plažastih filmih. Hkrati sem prebiral katoliške revije Rast in Križ na gori, in kasneje Dejanje in še kasneje Antidühring, vse to soočal s svojim proletarskim življenjem, in tako postal — boljše-
vik: panslovan, ki pa se je zavedal, da bo tudi Koroško lahko rešila le medsebojna strankarska, ideološka strpnost, ter na tej osnovi ustanovljena slovenska rdeča armada.

Inženir Božo se je lotil s svojimi prijatelji inženirji, z rudarji, drvarji in kmeti razsežne organizacije prireditve. Po zgledih množičnih uprizoritev Škofjeloškega pasijona, Miklove Zale in Drabosnjakovih iger. Igrali naj bi igralci iz vse Mežiške doline, predstava naj bi bila na velikem travniku pod cerkvico na Poljani, ki je bila na las podobna cerkvici na Gosposvetskem polju, kjer je nekoč stal pravi knežji kamen.

Ne spominjam se, kako dolgo so trajale vaje za igro. Vsak dan sem bil v drugem kraju, kajti vsaka vas in zaselek sta imela svoje igralce, ki pa so nastopali v istih, strnjenih prizorih. Hodil sem zvečne peš, ker rudniški tramvaj, rekli so mu derezina, od Mežice do prevaljske postaje ni več vozil. Težke tone svinca so poslej prevažali ogromni tovornjaki.

Poslednje ustoličenje je izšlo medtem kot 14. zvezek ljudskih iger v Založbi ljudskih iger. Na platnicah je naslikana silhueta kneznega kamna s platnic Kosove Zgodovine Slovencev.

Med vajami za predstavo pa se je izkazalo, da je natiskano besedilo preokorno in preobširno. Mnogokaj smo izčrtali in nekaj dodali. Če gledam z današnjimi očmi: delo nima literarne, temveč zgolj sodobno ideološko propagandno vrednost.

Tega so se zavedli tudi ljubljanski klerikalci. 15. avgusta so v svojem listu Slovenec najavili uprizoritev Poslednjega ustoličenja, ki bo 1. septembra, in napovedali slovesno mašo na prostem, blagoslovitev knežjega kamna in nastop pevskih zborov Mežiške doline. Ker so vladali, so lahko organizirali tudi posebne vlake iz Ljubljane z znižano voznino.

Organizatorji in uprizoritelji temu poskusu klerikalizacije prireditve nismo nasledili. Preveč smo bili Slovenci: socialdemokrati, prikriti boljševiki, pa tudi narodno zavedni klerikalci. Tako je tedanja Natlačnova oblast posebni vlak z gledalci iz Ljubljane odpovedala. Kolikor se spominjam, ni bilo ne maše in sploh ne posvetitve knežjega stola ali nastopa pevskih zborov. Posebni vlaki so vozili gledalce samo iz Maribora in Celja. Res pa je, da je na Poljani postavila svoje antene ljubljanska radijska postaja, ki ji je bil na čelu napredni krščanski socialist — in po vojni moj dolgoletni akademski kolega — prof. dr. Franc Kolar. Radio je prenašal vso predstavo in dogodke okoli nje. Pred začetkom »Narodnega tabora 1920—1935«, kot smo prireditve poimenovali, in s tem napisom nosili v gumbnicah lepo oblikovan emblem mojstra Cesarja (?), me je tedaj znani radijski napovedovalec Ivan (?) Pengov povprašal, kakšen je namen predstave. Pri rokah sem imel režijsko knjigo, v katero sem za uvod napisal in v svojem prvem radijskem intervjuju prebral:

Ni moj namen pokazati samo,
kako je bilo,
ampak predvsem,
zakaj je bilo.
Kako se rodi gorje namesto sreče,
kako usiha narodu svoboda
radi tistih,
ki čast, poštenje, svojo dušo, vse —
žrtvujejo strasti svojega udobja
in — oblasti.

Literarno nedvomno: katastrofa!

Toda rokopis Ustoličenja so med slovenskim ceremonialom pred začetkom predstave vložili v svinčenem, zacinjnem tulu v sredino knežjega kamna.

Mežiški inženirji, mojstri in delavci so z največjim veseljem in takorekoč udarniško izdelali na desetine sulic, zastav in ščitov, krepelc in buzdovanov, s katerimi je bilo treba opremiti številno vojsko vitezov in kmetov svobodnjakov.

Tiste bežne tedne našega življenja je dihala po Mežiški dolini pomlad. Nihče ni spraševal, kdo je klerikalec in kdo liberalec, kdo socialni demokrat in kdo komunist. Seveda pa politično nismo bili prav nič več naivni. Dobro smo vedeli, kdo je Mussolini, kdo Hitler, kdo Dolfuss in kdo Natlač. V zraku pa je že bila »ljudska fronta« francoskega politika Leona Bluma. To »slovensko ljudsko fronto« so tedaj — vsaj za hip — uresničili slovenski Korošci. Uresničili in napovedali smo — seveda spontano in nehote — slovensko bojno OF.

Prizor iz poslednjega ustoličenja

Čeprav je benediktinec in menih Ciril spreobračal v Ustoličenju ljudstvo v komuniste, in so bile v igri nadvse važne »osebe« konji, psi, sokoli in zlasti bik, je bilo vse skupaj protest zatiranih zoper zatiralce, zoper potujčevanje, zoper pohod fašizma in nevarnost vojne. Predrli smo tedaj živi zid oesterreichovskega zaničevanja in njihove brezmejnne neumnosti, in ni naključje, da je prišlo na predstavo prek Holmca kar precej švabskih ovaduhov.

*

Ko sem prvič po vojni pripeljal Prežiha domov v Kotlje, na Preški vrh, sem se zanimal med ljudmi za usodo knežjega kamna, ki je bil tako globoko zakopan v zemljo. Vedel sem, da se je po zgodovinskem naključju bila zadnja bitka druge svetovne vojne prav na razsežnem travniku in okoliških hribov, na kraju, kjer smo 1935 ustoličili Spomin na poslednjega koroškega vojvodo. Dejali so mi, da je poslej travnik eno samo veliko pokopališče ustašev, četnikov in esesovcev. In dejali so mi, da so Nemci že prvi dan vdora prek Holmca izruvali naš spomin, knežji kamen, ter ga vrgli v Mežo. Kasneje pa so mi zagotavljali, da so železobetonski simbol prepeljali v celovški muzej. Da stoji ob pravem, kamnitem knežjem kamnu (desno od vratarja), in da je pod njim podpis, češ da je »zgodovinski falsifikat slovenskih šovinistov iz Mežiške doline.«

*

Poglavitni organizator predstave inž. Božo Pirkmajer in njegovi sodelavci so mi za režijo Ustoličenja dali dober honorar. Lahko bi si z njim kupil bicikel. Pa sva se dogovorila s Kristino, kasnejšo Prežihovo kurirko in mojo današnjo ženo, od katere sem na univerzi prepisoval skripta in mi je med dolgim režiranjem Ustoličenja pomagala, da pojdeva na avstrijsko Koroško. Mikalo me je zvedeti, kaj so o naši uprizoritvi pisali njihovi zagovedneži. Kar precej. Toda ta hip več ne vem, ne kje in ne kaj. Znanstveno natančno vem le tisto, kar so mi odtiskov poslali iz vaše Koroške osrednje knjiž-

nice: xerox članka v Slovenecu, 15. avgusta 1935, in predvsem: odtiska člankov, ki sta jih v vašem listu napisala 1961. Marjan Kolar: O igrar pod goro ((iz gledališke preteklosti Mežiške doline), in Josip Gradišnik 1955: Od Poljane do Tople. — Mitja Šipek je izdal 1979. pri založbi Borec zajetno knjigo Šentanel, moje življenje, in Marija Markovič pri Mladinski knjigi Strojna in Strojanci. — Obe zanimivi deli sta seveda napisani z drugačnih vidikov in z drugačnim namenom, kot je ta moj bežni spominski zapis. Če pa nisem prezrl in se ne motim:

Nikjer in nikoder ni razloženo krajevno ime vasi »Strojna«.

Ker sem bil tudi učenec dr. Antona Breznika, sem se prvi dan, ko sva z župnikom Kubčičem prišla v vas, zanimal, od kod vasi z razpotegnjenimi hubami to ime.

Stara mežnarica, ki je skrbela za Magdo in Tončka, za katerega nisem vedel, čigava pravzaprav sta, kot tega nisem vedel vsaj za pol enorazrednice, mi je razložila:

Zato, ker »strojimo«. Veliko strojimo.

Kaj »strojite«?

Potlej je razložila Magda:

Tudi vi boste imeli bolj malo šole, ker bodo otroci »strojili«. Praznovali. Veliko imamo praznikov, pa od Oplaza do gostilne pri Janežu v vsaki hiši godbo. Strojimo.

*

Potlej sva s Kristino popotovala do Št. Vida in nato okoli ovinka — kam neki drugam! — do Gospe svete k vojvodskemu prestolu in na njivo, na kateri je v pradavnih časih stal knežji kamen. Potem pa skozi Celovec do Področice in levo po stezi na Golico in na Jesenice. Ker nisem več sanjal o biciklu, in sva imela še nekaj denarja, sva se zapeljala do Dovjega, šla od tod na Triglav, nato v Bohinjsko Bistrico in skoznjo na Ratitovec ter v Ljubljano.

*

Poslednje ustoličenje koroških vojvod na Gosposvetem polju pa so na Slovenskem še enkrat uprizorili. Mislim, da 1946. Pod vodstvom nadučitelja Kopčaverja v bohinj-

Jože Rodič

Strokovni teami železarne Ravne poročajo o svojem delu

V drugi številki Koroškega fužinarja 25. aprila 1982 smo se vprašali: »Ali je v železarni Ravne res zaživel teamsko delo?« V tem sestavku smo pravzaprav predstavili zaštevno organiziranosti in dela stalnih strokovnih teamov. Podali smo njihov sestav, programe dela in osnove zamisli delovanja. Nekateri teami so obstajali že prej in zato so lahko že poročali o svojem delu, večina pa je bila na novo osnovanih. Z vprašanjem v naslovu omenjenega sestavka smo se vprašali, ali nam bo zamisel o delovanju stalnih strokovnih teamov res uspela tako, kot smo

ski Srednji vasi. Igrali so pred cerkvijo nad vasjo, in njihov knežji kamen, ki je poslej še dolgo stal, je bil izklesan iz kamna. Igrala je vsa bohinjnska dolina. Učitelja Kópčaverja sem spoznal kasneje. Pregovarjal me je, naj igro še enkrat napišem. Bolj uprizorljivo in bolj sodobno. Tedaj pa sem živel že globoko v zgodovini filma, in nisem znal več najti stika s svojimi mladostniki, nepovrnjivimi doživetji slovenske Koroške.

Naj zaključim s posebnostjo:

Ko smo bili ob začetku 1943. zaprti v laškem zaporu kot talci, smo sanjali že o slovenskem filmu. Predlagal sem, da bi se po zmagi revolucije in slovenske Rdeče armade naše filmsko podjetje imenovalo: Korotan film, in naj bi imelo za emblema knežji kamen. Emblema je v zatohli celici lepo narisal Marijan Pengov, brat ali pa bratranec radijskega napovedovalca Ivana (?) Pengova, ki je vodil radijsko oddajo naše predstave. — Kot pa je znano, je v filmu zmagal emblema Triglava, simbola OF.

*

Opomba:

Za stvarne podatke, ki jih v tem svojem spisu navajam, se zahvaljujem Koroški osrednji knjižnici, njenemu ravnatelju profesorju Janezu Mrdavšiču in tovarišici Mariji Suhodolčan.

Pričujoči spominski zapis ni znanstveno točno zgodovinsko poročilo. Tega namena tudi ni imel. Za večjo natančnost manjkajo še nezbrana poročila npr. ljubljanskih, mariborskih in tudi celovških časopisov.

V njem tudi po imenih ne imenujem ne delavcev, ne mojstrov in ne igralcev. Vse vidim po postavah in obrazih, kako pa jim je bilo ime in kako so se pisali, zvečine več ne vem.

Če je imela naša prireditev Narodnega tabora 1920—1935 kaj vpliva na dandanašnje množično kulturno življenje Raven in vse Mežiške doline, potem predlagam:

Kdor je sodeloval pri uprizoritvi Ustoličenja, ali predstavo samo gledal, naj sporoči svoj spomin na uredništvo lista Koroški fužinar. Potem bomo na osnovi vaših sporočil napisali nov, zgodovinsko bolj natančen članek.

pričakovali. Prišel je konec prvega leta delovanja in z njim obračun dela.

Vsem vodjem in sekretarjem teamov smo poslali obrazec »Poročilo o delu strokovnega teama« z zahtevkom, naj kratko poročajo o izvršitvi programov, ki so bili objavljeni v Koroškem fužinarju, pri čemer naj navedejo, kaj ni bilo realizirano, kaj je bilo dodatno narejeno, kaj štejejo za pomembnejše uspehe in kakšna je splošna ocena dela. Ob tem poročilu naj podajo teami tudi svoje programe in sporočijo eventualne spremembe v sestavi teama. Napovedali smo redno objavljanje teh poročil v Koroškem fužinarju, da bi bili o delovanju teamov seznanjeni vsi delavci železarne Ravne.

Vsi vodje teamov so v zahtevanem roku predali poročila, ki jih brez pomembnejših sprememb objavljamo:

ST 1

Naziv teama: PRENOS ZNANJA

Vodja teama: Jože Rodič

Sekretar teama: Boris Jocič

Delavski svet železarne Ravne je 30. 12. 1980 potrdil pravilnik o prenosu znanja, kategega je v skoraj nespremenjeni vsebini v letu 1981 potrdil tudi delavski svet SOZD Slovenske železarne.

Poglejmo glavne dejavnosti teama na področjih, ki jih ureja pravilnik:

1. Tehnična informatika in dokumentacija: Številne nove ideje so realizirane v našem INDOK centru, kjer je že uvedena AOP strokovne literature in raziskovalno razvojni nalog. Uvedenih je veliko število novih dokumentacijskih katalogov.

2. Funkcionalno dopolnilno izobraževanje: Posebna strokovna skupina izdaja interne priročnike za vzgojo strokovnih kadrov različnih ravni in profilov. Delo poteka po planu.

3. Strokovno publiciranje:

V železarni Ravne se že dolgo zavedamo, kakšen je pomen strokovnega publiciranja za renome naše delovne organizacije in naših izdelkov doma in v tujini, kar smo vedno dokazovali s svojo aktivnostjo na tem področju. Dovolj smo že nabrali izkušenj, da lahko uveljavljamo načelo »udeležba na mednarodnih posvetovanjih je upravičena le z aktivnim nastopanjem«. Da smo si res priborili vidno mesto, potrjuje dodelitev predsedstva sekcije našemu delavcu na svetovnem kongresu v Firencah.

V letu 1982 smo objavili 3 članke v tujih časopisih najvišjega ranga, nastopili z enim referatom na evropskem in z enim na svetovnem kongresu. V železarni smo priredili dve posvetovanji v jugoslovanskem merilu. Naš komplet publikacij s področja integralnega krmiljenja kakovosti je vzbudil veliko zanimanje številnih strokovnjakov iz devetih držav, ki so z nami vzpostavili stike v zvezi s temi vprašanji.

4. Poslovno tehnično sodelovanje in povezovanje:

Team vzdržuje in usmerja aktivnosti na tem pomembnem področju. Stike navezuje mo z zahodnim in vzhodnim svetom. Cilj vsega nadaljnega povezovanja je razširitev od znanstveno tehničnega sodelovanja tudi na menjavo materiala in storitev, kooperacije in prodajo znanja. Ta razvoj je dokaj težaven, vendar vztrajno delo že napoveduje sadove.

5. Razvoj, izmenjava, prenos in prodaja znanja:

V letu 1982 smo že realizirali prodajo znanja (2-krat Italija, 2-krat DLR Koreja, 2-krat Indija, 2-krat SFRJ), kar je v razmeroma kratkem času po uvedbi te dejavnosti več, kot smo lahko pričakovali. Odprtih je trenutno šest ponudb. Za nadaljnjo poživitev in učinkovitost te dejavnosti iščemo nove metode in načine, s katerimi si obetamo še več uspehov.

ST-2

Naziv teama: USMERJANJE STROKOVNO TEHNIČNE PROPAGANDE

Vodja teama: Franc Boštjan

Sekretar teama: Franc Boštjan

Team za strokovno tehnično propagando je v letu 1982 naredil naslednje:

Na osnovi ankete smo dobili smernice in zaključke za izdelavo naslednjih prospektov in katalogov:

— PROIZVODNI PROGRAM VZMETARNE. To bo prospekt formata A 4 in nima nič skupnega z vzmetmi, ki so prikazane v katalogu SESTAVNI DELI STROJEV IN NAPRAV številka 301/77.

— Na osnovi anket je potrebno urediti separatne kataloge za NAŠI PROIZVODI I., II. in III.:

PNEVMATIČNI STROJI IN ORODJA (stara številka 306/78),

STROJNI NOŽI (stara številka 307/78) in MEHANSKI STROJI ZA PREOBLIKOVANJE (stara številka 309/78).

— Za TOZD KOVINARSTVO LJUBNO je v pripravi katalog njihovega proizvodnega programa.

— Na osnovi ankete bomo pripravili gradivo za izdelavo kataloga proizvodov TOZD BRATSTVO VARVARIN.

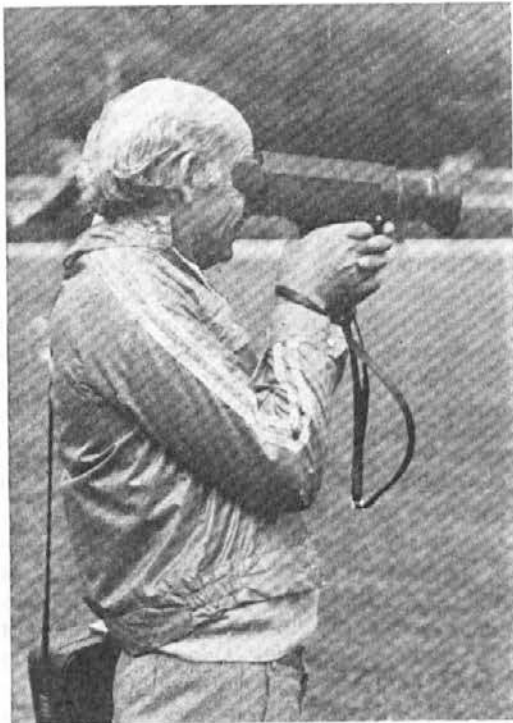
— Isto velja za proizvodni program TOZD REZALNO ORODJE PREVALJE.

— Na osnovi ankete bomo pripravili material za izdelavo novega splošnega kataloga o železarni Ravne.

Z anketo bomo v prihodnje dobivali material za vse prospekte.

Posebej bi omenili, da priprava novih izdaj strokovnih katalogov v kompletu NAŠI PROIZVODI teče brez težav. Največ težav je z livarskimi katalogi. V mehanski obdelavi in finalizaciji je več problemov z ohranjanjem enotnega stila naših katalogov. Številne iniciative silijo iz enotnega koncepta, kar škoduje kompletnemu prikazu našega proizvodnega programa.

Kljub temu so uspehi zelo očitni. Mnogo pohval je dobila izdaja kataloga za nerjavne

To bo posnetek

armature. Intenzivno pripravljamo izdajo pro-
spektov pnevmatike in strojev za preobliko-
vanje.

Strokovni katalog kovanih valjev in sendzi-
mir valjev je nujno potreben, vendar je treba
pred tem sistematično urediti interni tehnološki
priročnik.

ST-3

Naziv teama: PROJEKTA ORGANIZACIJA
Vodja teama: Jože Rodič
Sekretar teama: Boris Jocič

Projektna organizacija deluje v glavnem v
skladu z metodologijo, ki je opisana v posebnem
PRIROČNIKU, vendar z nekaterimi spremem-
bami in tudi z manjšimi organizacijskimi
pomanjkljivostmi in nedoslednostjo pri izva-
janju predpisanih postopkov. Izdajanje doku-
mentacije in formiranje projektnih nalog po-
teka povsem zadovoljivo, najbolj pomanjklji-
vo pa je redno poročanje o poteku projektnih
nalog. Team si je zastavil nalogo, da bo delo
bistveno izboljšal. Ta strokovni team deluje že
od leta 1974 in se je v preteklih letih pogosto
sestajal, ker je vse projektne naloge tudi strokovno
obravnava. S formiranjem stalnih strokovnih teamov
je prišlo do razbremenitve in obenem do kva-
litetnega napredka.

Strokovni team za projektno organizacijo
prepušča strokovno obravnavo projektnih nalog
posameznim strokovnim teamom, sam pa se
usmerja predvsem na organizacijska vprašanja,
nadaljnje usmerjanje razvoja projektne
organizacije in na kritično oceno programov
in rezultatov dela. V letu 1982 se je team v
celoti sestel dvakrat, in sicer, ko je obrav-
naval polletno in letno poročilo. Poleg tega
pa se člani teama sestajajo večkrat v delni in
tudi v razširjeni sestavi glede na tematiko
obravnave.

Iz letnega poročila projektne sekretari-
ata je razvidno, da je bilo ob koncu leta 1982

- v delu 37 projektov, za katere smo obravnavali poročila,
- v delu še 7 novih projektov, za katere še nismo zahtevali poročil,
- v pripravi 2 nova projekta,

— začasno prekinjenih in ukinjenih 11 projektov,

— leta 1982 zaključenih 9 projektov.

Izkazalo se je, da se v zadnjem času večkrat prehitro in prelahko odločamo za odpiranje projektnih nalog. S tem narašča število projektov, ki pa jih iz objektivnih ali subjektivnih razlogov ne izvajamo zadovoljivo.

Team tudi ugotavlja, da se vse več vodij projektov in odgovornih za projekt ne zavedamo v zadostni meri svojih dolžnosti in ne izpolnjuje dovolj dosledno svojih nalog.

Ob tem je team kritično ocenil, da je tudi vsebina priročnika za projektno organizacijo v marsičem že zastarela glede na organizacijske spremembe v železarni Ravne. Zadolžil je skupino (Rodič, Segel, Vodeb), da kritično pregleda priročnik in predloži program izpolnitvev. Ob tem naj bi našli tudi način stimuliranja za kvalitetnejšo in doslednejšo dokumentacijo projektnih nalog.

Z letom 1982 so bili že vsi projekti in raziskovalne naloge vključeni v računalniško dokumentacijo literature v strokovni knjižnici. Team pa priporoča, da bi po možnosti v letu 1983 uvedli sistem računalniške kontrole in dokumentiranja poteka projektnih nalog.

V sestavu so nastale naslednje spremembe:

Ivana Ažnoha zaradi prevzema novih del in nalog zamenja Matej Smrtnik.

Jože Segel se vključil kot redni član teama. Predsednik DIT — Ravne sodeluje kot redno vabljen.

ST-4

Naziv teama: STANDARDIZACIJA
Vodja teama: Matej Smrtnik
Sekretar teama: Boris Jocič

Projektne team ni delal, ker še ni formirane službe, ki bi pripravljala predloge. Za razvoj interne standardizacije v ŽR je nujno formirati predvideno strokovno službo vsaj v minimalnem obsegu. Služba mora začeti oblikovati sistem interne standardizacije.

Načrt konkretnega dela in koncept standardizacije je strokovni team že sprejel: sprejet je pravilnik o standardizaciji, smernice za izdelavo sistema in vzorčna organizacija. Sistem interne standardizacije mora zajeti vse dosedanje oblike internih standardov v ŽR (TP, TS, časovne normative itd.) kot tudi področja, ki še niso obdelana (standardi materialov, orodij, prevzemni pogoji itd.).

Program dela predvideva najprej:

- izdelavo splošnih standardov
- izdelavo standardov za materiale
- ureditev dosedanjih tehnoloških in časovnih standardov v skladu z novim sistemom interne standardizacije
- izdelavo ostalih standardov.

V smislu interne standardizacije se nadaljujejo dela v zvezi z metalurškimi predpisi in časovnimi normativi.

Dokler ne bomo začeli interne standardizacije urejati profesionalno in načrtno, tudi projektni team ne bo imel pravega dela.

Po sklepu delavskega sveta ŽR je TOZD RPT prevzel odgovornost za formiranje službe za standardizacijo s petimi delavci.

Prelomnico v razvoju interne standardizacije v železarni Ravne mora predstavljati strokovni posvet, ki ga je organizirala služba MR 21. junija 1983. S polnoštevilno udeležbo je bil v celoti dosežen namen tega posveta.

Sklepi s konkretnimi smernicami, predlogi in zadolžitvami bodo vodilo nadaljnjega dela. Posvet je potrdil aktualnost in nujne potrebe po intenzivnem delu na področju standardizacije, obenem pa se je izrazila tudi vna in pripravljenost strokovnih delavcev za delo in prevzem dolžnosti v sodelovanju z ministrstvom. V drugem polletju mora služba polno zaživeti. Imenovan je bil strokovni team ST-4 za standardizacijo v novem izpopolnjenem sestavu. Prenos raziskovalnih dosežkov v prakso se odraža prav v razvoju standardizacije z namenom, da bi izpopolnili tehnologijo in kakovost izdelkov.

Pri nadaljnjem razvoju standardizacije je treba zagotoviti ustrezno povezovanje z vsemi delovnimi organizacijami SOZD Slovenske železarne in po možnosti osvojiti enoten sistem in šifrant standardov, ki bo za vse enako uporaben.

ST-5

Naziv teama: RAČUNALNIŠTVO
Vodja teama: Gvido Kacel
Sekretar teama: Majda Pesjak

Delavci delovne skupnosti za gospodarjenje so v sodelovanju z delavci tozdov in drugih delovnih skupnosti razvijali računalniške probleme:

- ISIP — zunanjetrgovinsko poslovanje;
- CAPOSS — planiranje kapacitet in terminiranje nalogov;
- RP — določanje potreb materiala.

Ob hitrem spreminjanju družbenih razmer na področju investicij (tečaj valut, predpisi o nadzoru) se je v delovni skupnosti PFS, računovodstvo in TOZD PII pokazalo, da je nujno potrebno računalniško spremljati izvajanje investicij. Priprave računalniških programov in zajemanja podatkov s tega področja so v zadnji fazi in bo obdelava vpeljana že letos.

Energetsko in tehnološko zelo pomembno je dokončanje projekta P 38 »Računalniško vodenje peči«, ki je sestavljen s treh vsebinskih delov:

- Programski paket računalniškega vodenja plinskih peči
- Regulacija in krmiljenje plinskih peči in vodenje z mikroprocesorji
- Dinamičen model optimizacije porabe energije na pečeh.

Veliko dela je bilo opravljenega pri uvajanju programa BERSAFE in FHLE za računanje napetosti in deformacij po metodi končnih elementov, kar je zelo pomembno za razvoj mehanske tehnologije in konstruiranja.

V letu 1982 smo v sodelovanju s Fakulteto za strojništvo v Ljubljani uspešno začeli uvajati tudi računalniško podprto konstruiranje.

Uspešno je steklo tudi strojno programiranje NC in CNC strojev, ki je instalirano na procesni računalnik.

ST-6

Naziv teama: MEHANIZACIJA, AVTOMATIZACIJA, ROBOTIKA
Vodja teama: Jože Geršak
Sekretar teama: Boris Jocič

Vodstva TOZD so se na poziv odzvala s svojimi predlogi avtomatizacije. Po ustrezni selekciji je bilo delo zastavljeno v naslednjih fazah:

- ogled in tehnološki opis izbrane naloge
- idejna zasnova rešitve

— odobritev realizacije (komisija za gospodarjenje v ustrezni TOZD)

— realizacija projekta.

19. 3. 1982 so v Novicah št. 8 objavili razpis za izdelavo tehnične dokumentacije naslednjih nalog:

1. Mehanizacija manipulacije z gredicami (Valjarna)

2. Mehanizacija razreza vzmetnega materiala (Vzmetarna)

3. Mehanizacija zalaganja velikega kalilnega stroja (Vzmetarna)

4. Mehanizacija prebijanja sredinskih luknj na vzmetnih listih (Vzmetarna)

5. Mehanizacija posnemanja robov na vzmetnih listih (Vzmetarna)

6. Mehanizacija kaljenja segmentov (Kalilnica)

7. Mehanizacija varjenja težkih cevi (Stroji in deli)

8. Mehanizacija vpenjanja na obdelovalnih strojih (Industrijski noži)

Za nalogo št. 1 v Valjarni ni več zanimanja, zato smo jo črtali iz evidence.

Naloga št. 2 je v delu in dokumentacija je v zaključni fazi.

Naloga št. 3 je v delu.

Naloga št. 4. je gotova. Izdelana je tehnična dokumentacija, ki jo je pregledal konstrukcijski biro in jo ugodno ocenil. V TOZD ETS izdelujejo še elektro dokumentacijo.

Za naloge št. 5 in 8 je izdelan idejni osnutek, vendar razpis ni uspel.

Nalogi št. 6 in 7 realizira projektna organizacija (projekta št. P-107 in P-98A).

Team rešuje tudi nalogo, ki je registrirana pod P-103 »Stroj za streljanje Al žice v EOP«. Ta je v zaključni fazi. Tudi P-83, »Avtomatizacija delovnih postopkov v čistilnici jeklolitine«, je v teku.

Naročen je Asein robot. Izdelan je razpored strojev oziroma opreme, konstruirana se vrtiljiva miza. Izvedbeni projekt, tj. tehnična dokumentacija in specifikacija, je že izdelan.

Program za leto 1983

Poleg dokončanja navedenih nalog bomo ponovno objavili razpis za nalogi št. 5 in 6.

Dobili smo tudi predloge novih nalog, in to:

— iz TOZD Stroji in deli — izdelava tehnične dokumentacije za polirni stroj,

— iz TOZD RPT — službe za razvoj toplotne obdelave — toplotna obdelava diskov za krožne in frikcijske žage (tehnična dokumentacija za izdelavo celotne linije za toplotno obdelavo diskov).

Sprememb v sestavi teama ni bilo.

V sodelovanju s Fakulteto za strojništvo v Ljubljani smo razvili mehanizirano roko, ki jo bomo v železarni Ravne najprej uporabili v proizvodnji segmentov za krožne žage. Mehanizirana roka je dobavljena po pogodbi z vso dokumentacijo, tako da bo po preizkusih v uporabi lahko železarna take mehanske roke tudi proizvajala.

V programu sodelovanja s Fakulteto za strojništvo je tudi razvoj laserskega merilnega centra. To je zelo pomemben projekt v sodelovanju z Univerzo in še nekaj drugimi delovnimi organizacijami. Tak merilni center nujno potrebujemo, bil pa bi prvi v državi. Če se bomo projekta prav lotili in našli ustrezno organizacijsko obliko, bomo lahko delili part-

nerstvo v izdelavi takih merilnih centrov za druge uporabnike.

ST-7

Naziv teama: NEUSPELA METALURŠKA PROIZVODNJA

Vodja teama: Jože Rodič

Sekretar teama: Boris Jocič

Ta strokovni team je v železarni Ravne najstarejši in že osmo leto redno deluje. Team se sestaja redno vsako četrletje in obravnava četrletna, polletna in letna poročila o neuspeli proizvodnji. Poročila pripravi strokovna služba na osnovi računalniških obdelav, ki jih sproti obravnavajo temeljne organizacije. Ta poročila, ki jih obravnava strokovni team, so v bistvu strokovni izvlečki, oplemeniteni z določenimi dodatnimi analizami. Predstavniki temeljnih organizacij ta poročila in analize že prej obravnavajo in ugotovitve, pripombe, predloge in predvidene ukrepe posredujejo strokovnemu teamu. Ta ocenjuje gibanje neuspele proizvodnje v primerjavi s preteklim obdobjem. Poizkusili smo tudi že metodo računalniškega napovedovanja in te napovedi primerjali z dejanskimi ugotovitvami. Na sestankih neuspelo proizvodnjo kritično obravnavamo, ugotavljamo vzroke in načrtujemo ukrepe ter akcije.

V letu 1982 smo ugotavljali veliko povečanje neuspele proizvodnje, za kar smo ugotovili veliko objektivnih vzrokov (npr. delovne razmere ob modernizaciji jeklarne, slaba kvaliteta vložka, opeke, kokil, pomanjkanje pomožnih in vložnih materialov, menjanje programov). Vse več pa je tudi subjektivnih vzrokov, katerim bo treba posvečati več pozornosti. Team pozorno obravnava tudi pojav in vzroke ter posledice posameznih, za določeno obdobje najpomembnejših napak ali najbolj kritične vrste jekel. V kovačnici se je npr. pojavil nenormalno nizek izplen in številne napake neustaljene tehnologije pri brzoreznih jeklih (npr. kovaški križ, razpoke ipd.). Že dolgo je znano, da se taka situacija pojavlja vedno, kadar najzahtevnejših jekel proizvajamo premalo in občasno z daljšimi prekinitvami. Pravimo, da »pojenja tehnološka kondicija«!

V valjarni so prav zaskrbljujoče količine nepravilnih oblik in dimenzij, zavaljani robovi in razpoke, kar so že daljše obdobje standardne napake.

V jeklolivarni je bilo v letu 1982 največ neuspele proizvodnje zaradi vključkov peska in varov v hladnem.

V splošnem lahko trdimo, da vse analize največkrat dokažejo, da nastaja neuspela proizvodnja zaradi neizpolnjevanja tehnoloških predpisov. Seveda ta ugotovitev zahteva pojasnitev številnih »zakaj«, ki imajo najrazličnejša pojasnila, objektivna in subjektivna. Ena ali druga zahtevajo učinkovite ukrepe, zavedati pa se moramo, da so prav te analize neizčrpen in najnujnejši vir nalog za tehnologe, raziskovalce, fazne kontrolorje in vse druge strokovne delavce tako v naši proizvodnji kot pri naših dobaviteljih.

V letu 1982 je team veliko delal, da bi ugotovil objektivne normative neuspele proizvodnje.

V letu 1983 s pomočjo angažiranja ostalih strokovnih teamov posvečamo večjo pozornost izdelavi in uporabi tehnoloških predpisov, kar bistveno vpliva na gibanje neuspele proizvodnje.

ST-8

Naziv teama: NEUSPELA PROIZVODNJA v mehanski obdelavi in finalizaciji

Vodja teama: Tone Pratnekar

Sekretar teama: Boris Jocič

Team je pričel redno delati v I. polletju leta 1982. Na prvi seji smo skupaj z metalurškim delom obravnavali neuspelo proizvodnjo v letu 1981, imeli pa smo še sestanek teama, na katerem smo analizirali in ocenili vzroke neuspele mehanske proizvodnje v prvem četrletju 1982. Sprejeli smo nekatere sklepe, da bi zmanjšali neuspelo proizvodnjo oziroma odpravili vzroke zanjo. Kasneje se team ni več sestajal, poročila o gibanju neuspele proizvodnje pa smo redno pošiljali članom teama. Žal moramo ugotoviti, da delo teama na tem tako pomembnem področju ni zaživelo in da neuspela proizvodnja v mehanski obdelavi in finalizaciji sploh ni enakovredno obravnavana v primerjavi z neuspelo metalurško proizvodnjo. Čaka nas ogromno dela v razmeroma težkih okoliščinah, saj ugotavljamo velike pomanjkljivosti že pri zajemanju podatkov o neuspeli proizvodnji. Celotne problematike ta strokovni team ne bo mogel reševati, prav gotovo pa mora biti iniciator tega dela. Obilo pomoči bo potreboval od vodstev temeljnih organizacij, ker gre za številne organizacijske probleme pri zajemanju podatkov, ki jih je treba reševati tudi za druge namene.

ST-9

Naziv teama: JEKLARSTVO

Vodja teama: Alojz Rozman

Sekretar teama: Rudi Hovnik

Strokovni team za jeklarstvo se je v letu 1982 sestel trikrat; ponavadi v širšem sestavu zaradi obravnavane tematike, ožje skupine tega teama pa so se sestajale pogosto v zvezi z reševanjem problematike ali pa v okviru projektov in raziskovalno-razvojnih nalog.

Delno so se sestankov teama udeleževali tudi predstavniki metalurške fakultete in Metalurškega inštituta iz Ljubljane.

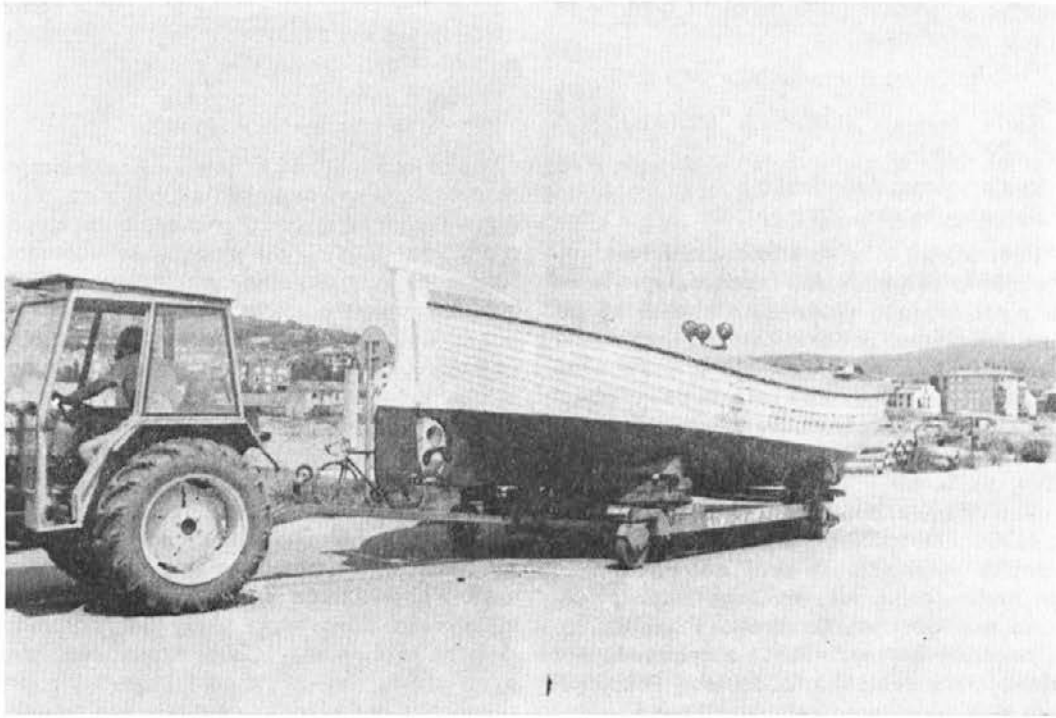
Ugotovimo lahko, da je bila osnovna tema vseh sestankov v preteklem obdobju priprava na ponovno metalurgijo in uvajanje le-te v redno proizvodnjo. Strokovni team je imel pomembno koordinacijsko in svetovalno vlogo.

Team je opravljal tudi ostale naloge, ki si jih je zadal v letnem programu:

— za usmerjanje, načrtovanje in koordiniranje raziskovalnega dela v jeklarstvu je strokovni team ocenil poročila nalog v letu 1982 in predlagal teme nalog za leto 1983

— za vzgojo kadrov je bil izdelan priročnik za spoznavanje jeklarne, v izdelavi je podoben priročnik za ponovno metalurgijo

— interne raziskovalne naloge, ki jih je predlagal jeklarski team, so končane ali v delu. Naj jih omenimo le nekaj: Razvoj tehnologije in izdajanje tehnoloških predpisov; Analiza uporabe briketov v EOP; Pregled uporabe in problematika ognjevzdržnih materialov; Kemijske in rentgenske analize žlinder za potrebe razvoja EPŽ in ponovne metalurgije; Sistemizacija površinskih napak ingotov v avtomatski kovačnici; Analiza odgorov in možnosti korektur kemijske sestave med procesom EPŽ; Analiza vplivov na porabo energije v EOP itd.

Naša nova pridobitev v Portorožu, barka »Korošica«, s traktorjem so jo pripeljali v marino

— jeklarski team je pri svojem delu dobro sodeloval tudi z nekaterimi drugimi teami, kot so: komisija za jeklarstvo pri SZ, team za plastično predelavo v ŽR in projektni team za uvedbo ponovne metalurgije.

Dosedanje delovanje jeklarskega teama je pokazalo, da se bomo morali v prihodnje sestajati pogosteje, to je takoj, ko se pojavi določen problem. Team mora še bolje spremljati uresničevanje programa in reševati probleme.

V programu za naslednje obdobje je nadaljevanje prej omenjenih raziskav in razvoja. Jeklarski team bo v jesenskem obdobju priredil mednarodno posvetovanje EPŽ in srečanje jeklarskih teamov Slovenskih železarn, Metalurškega inštituta in metalurškega odseka FNT.

ST-10

Naziv teama: LIVARSTVO
Vodja teama: Mirko Okrogelnik
Sekretar teama: Marija Piko

Strokovni team je obravnaval raziskovalne in razvojne naloge, ki so opredeljene v akcijskem programu TOZD Jeklolivarna in še nekatere dodatne naloge. Od teh nalog jih je del realiziranih, ostale so še v teku. Zado- voljive rezultate smo dosegli pri litju pilger valjev v kokilo, vendar naloga še ni končana.

Prav tako smo pri osvajanju trdih litin kvalitete Cr-hard in Ni-hard nekje na polovici.

Pri preizkušanju domačih oplaščenih peskov nismo napredovali, čeprav so navezani stiki s proizvajalcem TERMIT v Domžalah in z Metalurškim inštitutom.

Te naloge bo treba kar najhitreje zaključiti, tako da se bomo lahko posvetili ostalim nalogam, začetim z akcijskim planom TOZD.

Med nalogami naj omenimo poseben kompleks, usmerjen k nadomeščanju uvoza surovin in pomožnih materialov z domačimi viri. Pri samostrjevalnih formah tečejo raziskave možnosti nadomeščanja uvoženih furanskih in alkidnih smol z domačimi surovinami — vodno steklo in žindra.

Pomembno področje predstavlja razvoj normativov surovin. V jeklolivarni je dokaj bogata dokumentacija, ki jo začenjamo povezovati in sistematizirati z razvojem enotne interne standardizacije v železarni Ravne.

V načrtu za naslednje obdobje so še naslednje naloge: razvoj varjenja litin, odpornih proti obrabi, nadaljnja racionalizacija in sistematizacija preizkušanja jeklolitin za kontrolo in raziskave, študije krčenja, razvoj normativov in prevzemnih kriterijev za surovine in seveda reševanje tekoče kakovostne problematike.

ST-11

Naziv teama: VROČA PREDELAVA
Vodja teama: Janez Kovač
Sekretar teama: Andrej Kokalj

V letu 1982 je imel strokovni team za vročo predelavo tri sestanke. Obravnaval je naloge s področja plastične predelave jekel v valjarni in kovačnici. Obenem je povezoval delo valjarskega in kovaškega teama. Oba teama sta dala velik poudarek standardizaciji predpisov ogrevanja na posameznih agregatih kot tudi standardizaciji plastične predelave. V kovačnici so bili izdelani predpisi za krožno peč. Od dvanajstih grup ogrevanja zajemajo novi predpisi le pet grup. Temperaturni intervali ogrevanja so prirejani ogrevnemu agregatu in upoštevajo temperaturne razlike med nastavljenno temperaturo peči ter materiala, ki v določenem taktu izstopa iz peči. Do sedaj so izdelani tudi plani vtikov na kovaškem stroju tako za vse klasične ingote kot tudi EPŽ ter gredice. Plani vtika so izdelani za vse dimenzije ingotov kot tudi za posamezna orodja na kovaškem stroju. Ti plani so bili izdelani na osnovi mnogih metalografskih preiskav, saj je bilo potrebno ugotoviti, katere so tiste stopnje deformacij, ki sestavljajo tak plan vtikov, da dajo zadovoljivo predelavo tudi v sredini.

Glede na to, da na kovaškem stroju ni mogoče čiščenje med kovanjem, je za kovanje bistvenega pomena površina ingotov. Zato zasledujemo površinske napake na ingotih. Napake so porazdeljene po skupinah glede

osnovnega vzroka nastanka in mesta napake. Na osnovi lastnih opazovanj in rezultatov iz literature je izdelan atlas površinskih napak ingotov.

Spomladi 1982 je bila na šolanju na kovaškem stroju ekipa iz Aoste. Prodali smo ji znanje kovanja na kovaškem stroju.

V letu 1982 smo kovali mnoge nove kvalitete tako za namensko proizvodnjo kot za osvajanje novih vlečenih proizvodov v jeklovleku. V večini primerov smo dosegli zado- voljive rezultate.

Tudi v valjarni je bil velik poudarek na standardizaciji kontrolnih predpisov. Izdelali smo tehnološke kontrolne predpise za plastično predelavo na težki progi, ki zajemajo celotne režime ogrevanja za vse kvalitete, ki se valjajo na težki progi.

Naredili smo tudi predlog predpisov ogrevanja gredic za srednjo in lahko progno.

Po svetu se uveljavlja kontrolirano ohlajanje žice po valjanju. Naredili smo poizkuse kontroliranega ohlajanja žice po valjanju tudi v ŽR. Prvi rezultati so dokaj obetavni, potrebno je še nadaljnje delo.

Veliko dela smo vložili tudi v reševanje problematike plastične predelave nerjavnih ter ventilskih jekel. S spremembo Cr/Ni ekvivalenta, torej z delno spremembo kemične sestave, se je plastičnost nerjavnih ventilskih jekel močno izboljšala.

Kontrolna linija v valjarni postaja vse bolj nepogrešljiv element kontrole gredic. Tudi za kontrolno linijo smo izdelali atlas za vrednotenje in oceno površinskih in notranjih napak, kar je velik pripomoček pri delu na liniji.

Team je organiziral dve pomembni srečanja strokovnih teamov v razširjenem sestavu. S tem je nakazana pot in način povezovanja raziskav v delovnih organizacijah Slovenskih železarn, na Metalurškem inštitutu in na univerzi.

Sklepi posvetovanja so zelo vzpodbudni in polni zadolžitve, ki jih moramo dosledno izpolniti ter s tem preiti v nov način učinkovitega raziskovalno razvojnega dela.

ST-12

Naziv teama: HLADNA PREDELAVA
Vodja teama: Anton Godec
Sekretar teama: Ivan Kos

V letu 1982 je imel strokovni team za hladno predelavo pet sestankov. Opravljali smo naslednje naloge:

— Osvajanje tehnologije vlečenja grelna žice kvalitete RAVNIN 4 in 37/18. Poskuse smo delali vzporedno z uvoženo ter z domačo žico.

— Poskusi razmaščevanja austenitne nerjavne žice z DEGRESINOM

— Osvajanje tehnologije izdelave ventilskega jekla 21-2N

— Osvajanje tehnologije vlečenja varilne žice kvalitete MIG-21-9-7, dimenzij \varnothing 1,6 in \varnothing 1,2 mm. Vložek je bila jeseniška žica \varnothing 3,0 mm.

— Opravljani so bili poskusi razmaščevanja v raztopini Na₂SO₄, in sicer v novi kontinuirni elektrolitsko razmaščevalni napravi. Kvalitete: RAVNIN 4, PROKRON 11 itd.

— Sodelovanje z Metalurškim inštitutom pri nalogi »Vlečenje orodnih jekel pri povišanih temperaturah«.

— Redno smo spremljali in reševali problematiko neuspele proizvodnje.

Program dela za leto 1983:

— Osvajanje nove dimenzije \varnothing 23 mm ventilskega jekla kvalitete PK8

— Priprava površine kolobarjev žice in palic za vlečenje s peskanjem (povezava s Štorami)

— Izboljšati in fiksirati moramo tehnologijo priprave površine nerjavnih in ognjeodpornih jekel ter grelne žice

— Nadaljevali bomo z osvajanjem tehnologije vlečenja varilne žice MIG 21-9-7, izdelane po osvojenem optimiranem postopku v naši železarni.

Zaradi novih dejavnosti in osvajanja smo vključili v strokovni team novega člana inž. Ivana Večkona iz tehnološkega laboratorija TOZD KK.

ST-13

Naziv teama: VALJI

Vodja teama: Janko Gnamuš

Sekretar teama: Julijan Žvikar

Team za valje se redno sestaja in obravnava tekočo problematiko in razvoj tehnologije izdelave vseh vrst valjev.

1. Sendzimir valji

Za sendzimir valje je potrebno takoj preučiti namensko toplotno obdelavo z možnostmi ravnanja in meritve trdot.

Optimiramo tehnologijo izdelave sendzimir valjev, da bi jo pocenili, izboljšali kvaliteto in skrajševali dobavne roke.

Za sendzimir valje iz novih kvalitet OCR 12 VMŠ in Utop 6 je treba takoj izdelati popuščne diagrame, poiskati najugodnejšo kalilno temperaturo in določiti dimenzionalne spremembe, ki nastopijo pri različnih toplotnih obdelavah.

Optimizacijo obdelave razvijamo skupaj s Strojno fakulteto v Ljubljani.

2. Hladni valji

Precej težav povzroča izdelava ravnalnih valjev v območju \varnothing 60—10 mm.

Za te valje je treba razviti ustrezno toplotno obdelavo, ki bo omogočala minimalne deformacije.

3. Topli valji

Za izdelavo toplih valjev smo razvili novo kvaliteto jekla z oznako OTV. Značilnost te kvalitete, ki se lahko uporablja tudi za hladne valje, je v tem, da s površinskim kaljenjem pri enakih parametrih induktivne naprave dosežemo 30% večjo kalilno globino.

4. Rekonstruiramo kalilno napravo za indukcijsko kaljenje ACEC in pričakujemo, da bo konec leta 1983 že mogoče kaliti valje večjih premerov in dosežati večje globine kaljene plasti.

5. Izvoz: Valji so za naš izvoz zelo pomembni, zato moramo doseči skrajno specializacijo in optimizacijo proizvodnje, ki bo zagotavljala mednarodno konkurenčnost.

ST-14

Naziv teama: STROJI IN DELI TER ORODJA

Vodja teama: T. Pratnekar

Sekretar teama: I. Lakovšek

Po izjavi vodje teama ne deluje oz. trenutno ni interesa za njegovo aktiviranje.

Opomba: Vodstva temeljnih organizacij RPT, Stroji in deli ter Orodjarna morajo v najkrajšem času oblikovati sporazumno enotno odločitev, s katero se ta strokovni team uki-

ne. Obstaja pa tudi možnost sporazumnega oblikovanja dejavnosti in sestave strokovnega teama, saj se čuti pomanjkanje srednjeročnih in dolgoročnih usmeritev pri oblikovanju proizvodnih programov, optimiranju proizvodnje, zagotavljanju kakovosti in standardizaciji v teh tozidih.

ST-15

Naziv teama: INDUSTRIJSKI NOŽI

Vodja teama: Alojz Knez

Sekretar teama: Roman Pori

Zagotavljanje kakovosti strojnih nožev, usmerjanje razvoja novih jekel in predlogi za nakup novih proizvodnih agregatov so stalna naloga in skrb teama za strojne nože.

Team za strojne nože obravnava specifičen izdelek, ki mora imeti čim boljše lastnosti. Te lastnosti lahko dosežemo samo, če dobro sodelujemo s porabniki strojnih nožev, ki nam pomagajo izpopolnjevati kvaliteto strojnih nožev tako, da nam omogočajo spremljanje poizkusnih serij nožev na njihovih strojih.

Brez sodelovanja s kupci strojnih nožev bi sicer lahko izdelovali strojne nože, vendar moramo vedeti, da strojni noži obratujejo v vedno bolj sodobnih visoko produktivnih strojih in zato mora biti med nami kot proizvajalci in kupci stalna vez, sicer bi zaostajali za izdelovalci strojev, ki nože uporabljajo, in za tistimi proizvajalci strojnih nožev, ki opremljajo stroje z noži, ko se stroj dobavi.

Dokaz, da znamo prisluhnuti potrebam porabnikov nožev, je nedvomno izdelava sekiro-stroj nožev za »NATRON« Maglaj, kjer so nabavili največji sekiro-stroj v Jugoslaviji. Njegova kapaciteta sekanja je 1600 m³ hlodov v 8 urah. Sekiro-stroj so uvozili iz Francije od firme BLECK KLAWSON. Francoski in italijanski strokovnjaki, ki so vodili montažo sekiro-stroja, so prvotno menili, da so uvoženi noži kvalitetnejši, ko pa so ugotovili, da so slabši, so se zelo pohvalno izrazili o kvaliteti nožev iz železarne Ravne.

Team za strojne nože se že vrsto let, od svojega obstoja (1976. leta), ukvarja tudi z obiski porabnikov strojnih nožev. Dal je že

določene pobude, vendar, žal, smo ostali samo pri ustaljeni praksi — službeno potovanje je skoraj praviloma vezano na nujno rešitev krizne situacije. Porabniki strojnih nožev sami zahtevajo od nas, da jih obiščemo tudi takrat, ko ni spornih situacij, ker bi se takrat lažje dogovorili tudi o tesnejšem in plodnejšem sodelovanju.

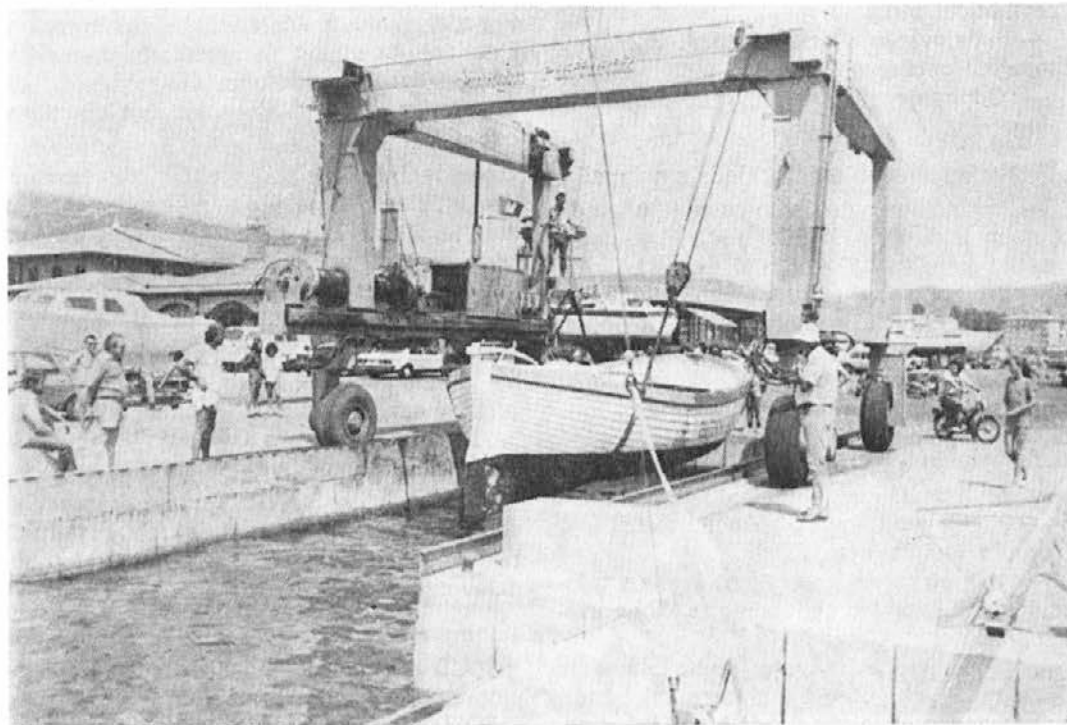
Da team za strojne nože z lastnim znanjem in prizadevnostjo hodi v kvaliteti strojnih nožev v korak s tujimi proizvajalci, je dokaz prodaje znanja v Indijo. Tja smo prodali tehnologijo za izdelavo krožnih segmentnih in tornih žag za rezanje v hladnem ter tehnologijo za izdelavo strojnih nožev.

Team za strojne nože ima v svojem programu stalno nalogo izboljševati kakovost strojnih nožev, kar teamu precej dobro uspeva z usmerjenim razvojem novih vrst jekel.

Ko so iz inozemstva prodrli strojni noži za grafično in papirno industrijo s trdokovinskim rezilom smo na tem področju močno zaostali. Team je skušal izdelati nože za grafično industrijo, ki bi vsaj delno nadomestili drage uvožene trdokovinske nože. Izdelali smo poizkusne nože iz brzoreznega compound jekla. Rezultati preizkušanja v ČGP DELO so bili zelo spodbudni, precej smo se približali vzdržljivosti trdokovinskih nožev. Za serijsko proizvodnjo takih nožev bi morali opremiti kalilnico, kjer bi lahko kalili nože iz brzoreznega jekla tudi do dolžine 2 m, kar predstavlja precejšnjo zahtevo v tehnološkem napredku. Prav tako je težko doseči kvaliteto brušenja takih nožev v optimalnih časih. Problem brušenja skušamo rešiti s sodelovanjem strojne fakultete iz Ljubljane.

Problematika strojnih nožev torej ni več toliko v kvaliteti, seveda če izvajamo posamezne kritične izdelke, ki pa jih bomo skušali z zavzemanjem teama rešiti. Problemi so največ zaradi naših dolgih dobavnih rokov, ki pa jih zdaj še ni mogoče odpraviti.

Dolgi dobavni roki, zlasti za domače tržišče, so vezani na proizvodnjo strojnih nožev za izvoz. Zlasti pri strojnih nožih za izvoz se team posebno angažira, tako za količine kot za kvaliteto. Saj prodajamo v Avstrijo, Belgijo, Ameriko, Sovjetsko zvezo, Bolgarijo in

Jo že spuščajo v morje

Prva vožnja naše barke

Romunijo. Ni treba posebej poudariti, da imata na tujem tržišču poleg konkurenčne cene tudi kvaliteta in izpolnjevanje pogodbenih rokov poseben pomen. Zato si je team zadal nalogo, da bdi nad proizvodnjo strojnih nožev zlasti za izvoz, to seveda ne pomeni, da zanemari domači trg.

ST-16

Naziv teama: PNEVMATSKI STROJI

Vodja teama: Milan Slatinšek
Sekretar teama: Marjan Lečnik

Delo teama sloni na programu, ki si ga team zada v začetku tekočega leta.

Program zajema:

- Reševanje tekoče tehnološke in proizvodne problematike
- Raziskave uvajanja novih vrst jekel, toplotne obdelave in mehanske obdelave
- Vključevanje v razvojni program TOZD Pnevmatični stroji
- Sodelovanje z ostalimi tozdi v ŽR in z zunanjimi ustanovami
- Odpiranje raziskovalnih in projektnih nalog.

Team je uspešno rešil naslednje naloge:

- Za izdelavo batov smo osvojili in uvedli uporabo jekla Č.5420 (ECN 150), ki je nadomestilo jeklo Č.1942 (OC 100 ex. sp.).
- Srednji oklopi za posamezna kladiva se že izdelujejo iz jeklotine ČL.0300, ki je nadomestila jeklotino ČL.4720 (ECMo 80 L).
- Večje število reklamacij odkopnih lopat smo rešili z uvedbo nove tehnologije izdelave in z jeklom Č.4131 (VC-140).
- Osvojili smo izdelavo puš za VK-30 iz brezšivnih cevi.
- Razvili smo nov tip sekačev za sekanje zvarov v vročem stanju.
- Na preizkušanju so vrtalne krone s trdovkovskimi čepi. Do sedaj smo te krone uvažali iz NDR.
- S sodelovanjem strojne fakultete iz Ljubljane smo ugotovili, da je za nekvalitetno mehansko obdelavo vsadnih puš krivo nepravilno brušenje posnemalnih igel.

Na kratko smo nakazali nekatere rešitve, ki pa so le del problematike, ki jo je team uspešno rešil.

Z ozirom na to, da je v zadnjem obdobju pričakovati močan prodor hidravlike, team sodeluje tudi pri osvajanju hidravličnih kladiv, ki bodo sčasoma postala sestavni del proizvodnega programa TOZD Pnevmatični stroji.

Pred team so tako postavljene nove zadolžitve, ki jih bo po našem mnenju tudi uspešno rešil kot svojo dolžnost in v korist vsem delavcem v TOZD Pnevmatični stroji.

Pred predajo tega poročila je bilo izdelano prvo ročno hidravlično kladivo z oznako RRH-30.

V team je vključen kot redni član vodja konstrukterjev za pnevmatične stroje Franc Bivšek, inž. str.

ST-17

Naziv teama: ENERGETIKA

Vodja teama: Dušan Vodeb
Sekretar teama: Zvonko Erjavec

Team za energetiko dela v okviru svojih zmožnosti, saj je zelo vezan na sodelavce ki jim je to področje sekundarnega pomena. Po nekaj letih izkušenj smo si ustvarili realno sliko, koliko zmoremo, in temu primerno si načrtujemo delo. V letu 1982 smo v celoti izpolnili program, obseg dela smo zmanjšali, zato pa dvignili kvaliteto.

Končali smo projekt P-38 »RAČUNALNIŠKO VODENJE PLINSKIH PEČI«, ki se bo nadaljeval v treh ločenih podprojekti. Za nalogo »DISPEČERSKI CENTER« smo obdelali osnovno gradivo, ki ga bomo še razdelali glede na dejansko stanje v železarni. Ravno tako smo izpolnili vse obveznosti do nalog, ki jih delamo s Fakulteto za strojništvo in Metalurškim inštitutom. Z referati smo sodelovali na posvetovanju plinarjev v Opatiji in na jugoslovanskem posvetovanju energetikov v Beogradu. Objavili smo dva prispevka v tuji literaturi; zelo pomemben prispevek je objavljen v reviji »ARCHIV FÜR DAS EISENHÜTTENWESEN«.

V letu 1983 planiramo štiri naloge v okviru projektne organizacije železarne, dve nalogi s Fakulteto za strojništvo in štiri naloge v sodelovanju z Metalurškim inštitutom v Ljubljani. Za objave in seminarje pripravljamo gradivo o procesnem vodenju peči, dispečerskem centru in o drugi problematiki v energetiki.

Naš team rešuje tudi problematiko energetike v železarni, posebna karakteristika tega dela je, da črpamo ideje in rešitve ravno iz raziskovalno razvojnega dela. Poleg pridobljenega znanja uporabljamo tudi pridobljene izkušnje in metode dela.

ST-18

Naziv teama: TOPLOTNA OBDELAVA

Vodja teama: Janko Gnamuš
Sekretar teama: Cveto Barbič

Team se redno sestaja ter ima program, ki ga skoraj v celoti uresničuje, rešuje pa tudi tekočo problematiko v TOZD za toplotno obdelavo.

Program za leto 1982:

- TOZD Kovačnica — realiziran je razvoj toplotne obdelave Prokron 2 sp. nad \varnothing 200 mm.
- TOZD aljarna — razvoj tehnologije toplotne obdelave na najboljšo obdelovalnost je še

v teku, medtem ko so ostale naloge končane. Osvojena je tehnologija toplotne obdelave jekla PK 39.

TOZD Jeklovlek — izdelava projekta toplotne obdelave je v zaključni fazi. Popolnoma še ni osvojena tehnologija toplotne obdelave za PK 39.

TOZD Valjarna — razvoj tehnologije toplotne obdelave z indukcijskim ogrevanjem smo praktično osvojili (noži za silažo in ozobljeni venci).

TOZD TRO — Projekt nove kalilnice kasni, ker niso bila zagotovljena finančna sredstva. Dokumentacija je izdelana.

TOZD Industrijski noži — nerealiziran je razvoj diskov od \varnothing 300—1800 mm, medtem ko so vse ostale naloge v delu ali pa v zaključni fazi.

TOZD Jeklolivarna — opravljena je revizija tehnologije toplotne obdelave, pripravljamo izdajo novih predpisov. Dodatno se je team za toplotno obdelavo angažiral pri reševanju toplotne obdelave pri izvozu.

TOZD Kalilnica — rekonstrukcija kalilnega stroja ACEC.

Projekt rekonstrukcije globinskih peči za potrebe projekta »K« in trne je v začetni fazi, to je pri izdelavi dokumentacije.

TOZD SID — nerealiziran je razvoj kaljenja »košuljic«, medtem ko je team za toplotno obdelavo sproti reševal problematiko neuspele proizvodnje.

Program dela za leto 1983:

- Realizacija vseh nerealiziranih nalog iz leta 1982
 - Racionalizacija H₂ žarjenja ter za nekatere proizvode odprava H₂ žarjenja
 - Osvajanje toplotne obdelave compound brzoreznih in ostalih ledeburitnih jekel
 - Vpeljava tehnologije, ki bo povzročila minimalne deformacije toplotne obdelave.
- Stalna naloga teama pa je izdajanje in izpopolnjevanje tehnologije toplotne obdelave (služba za standardizacijo), zato je želja teama, da bi ta služba v popolnosti zaživela ter tako olajšala izdajanje internih predpisov.

ST-19

Naziv teama: VARILSTVO

Vodja teama: Dušan Pahor
Sekretar teama: —

Team za varjenje je lani malo deloval, nekoliko aktivneje pa so delovali nekateri njegovi člani. Razlog za to je v specifičnosti tega dela. Na teamu ne moremo obravnavati problematike s področja varjenja in nato sprejemati predloge za reševanje, ne da bi to delo izpeljali sami člani teama, saj drugih ljudi, ki še delajo na tem področju, v ŽR praktično ni. Vsak posameznik pa je po svoji delovni dolžnosti že tako polno zaposlen s to tematiko.

Od nalog iz lanskega leta se odvijata samo dve:

1. Izdelava dodatnega materiala za navarjanje kladiv kovaškega stroja. Skupaj z Inštitutom za varilstvo iz Ljubljane smo izvedli poizkusno navarjanje in osvojili uporabo dodatnega materiala vrste FOX SACA in UDI-MET. Kladiva so preizkušnja uspešno prestala. Problem, ki ga moramo še rešiti, je gospodarna izdelava elektrod, tu pa smo pred resno oviro — primerna oprema.
2. Posodabljanje tehnološkega postopka izdelave težkih šipk.

Naloga teče normalno po predvidenem planu. Sodelujeta še Fakulteta za strojništvo in Iskra Avtomatika iz Ljubljane. Prvi razvijajo tehnološki postopek, drugi pa bodo prispevali varilni agregat in pogonsko enoto. Podstavek naprave in peči za ogrevanje pa bo izdelala in sestavila ŽR. Sedaj izdelujemo in vpenjamo centrirno napravo.

V letu 1983 imamo s sodelovanjem Inštituta za varilstvo v delu pet nalog, od katerih pa še nimajo vse dokončno določenega programa. Med njimi so za nadomestitev uvoza pomembne predvsem naslednje: Varjenje bakra z debelimi stenami za popravila kristalizerjev in bakrenega dna pri EPŽ, razvoj dodatnih materialov za reparaturno varjenje in navarjanje orodij, rezanje s plazmo.

ST-20

Naziv teama: ANALIZNI PREDPISI

Vodja teama: Jože Šegel

Sekretar teama: Anton Vučko

Team za analize predpise v računalnikih je spremljal porazdelitve kemijske sestave izdelanih jekel za vsake tri mesece.

Posebej je obravnaval problem jekel PK 11 sp., PK 12 sp., OC 100 in PK 3. Pri nekaterih od teh jekel je uveden nov interni predpis. Pri jeklih OSIKRO 4, PK 11 in PK 11 sp je uveden interni predpis za Mo. Uvedli smo tudi nov kriterij za ocenjevanje S in P v primeru odstopanj. Pripravljamo analizo učinkov internih analizijskih predpisov, ki bo izdelana ob izdaji kataloga dejanskih mehanskih in drugih lastnosti naših jekel ob polletju 1983.

Služba za avtomatizacijo proizvodnih procesov je pripravila predlog sprememb kemijske sestave za nekatera jekla. S tem bomo še dodatno zmanjšali porabo uvoženih ferolegur.

Analizne predpise orodnih jekel smo uskladili z novo izdajo DIN standardov, kar je posebno pomembno za konvertibilni izvoz.

V prihodnem letu bo obseg in način dela teama podoben dosedanjemu in je odvisen predvsem od rezultatov analize učinkov dosedanjih predpisov.

Po teh poročilih, ki morda preskromno prikazujejo pomembne uspehe in plodno vsebino delovanja, prav gotovo lahko odgovorimo na vprašanje, ki je bilo postavljeno na začetku:

DA, V ŽELEZARNI RAVNE JE RES ZAŽIVELO TEAMSKO DELO!

Ta ugotovitev prav gotovo drži, četudi je bilo delovanje posameznih teamov dokaj različno. Nekateri so delovali redno in odlično, drugi učinkovito, a še premalo organizirano in zagnano, največ pa jih je v poprečju zadovoljilo pričakovanja. Seveda so tudi nekateri teami, ki se še niso prav našli. To skupno poročilo naj bo z medsebojnimi primerjavami vzpodbuda in vir novih iniciativ, obenem pa naj vzbudi tudi tekmovalno vneto za kar najboljše delovanje.

Posebno pomemben je razvoj enotne in učinkovite metodologije delovanja.

Naloga nas vseh je, da to delo vsestransko podpiramo, uveljavljamo in spoštujemo, saj se marsikatera pomembna naloga brez takega načina dela najbrž ne bi niti prav lotili.

OPOMBA

O sestavi strokovnih teamov dobite vse informacije pri projektnem sekretariatu v službi MR TOZD RPT (tel. 062, 404, 669)

Jože Šegel, dipl. inž.

Železarna Ravne uvaja računalnik v topilnici Mežica

Železarna Ravne ima več kot pet let izkušenj pri uvajanju računalnika v proizvodne procese. Uvajati jih je začela na štirih elektro obločnih pečeh v Jeklarni, sedaj pa se uporablja že na desetih pečeh, med katerimi sta dve v jeklarni v Štorah. Pri uporabi računalnikov v jeklarni se je za 4-krat povečala poraba legiranih odpadkov starega železa, kar pomeni bistveno znižanje porabe uvoženih in domačih ferolegur, pomemben delež dragih ferolegur kroma in mangana se je zamenjal s cenejšimi, znižala se je poprečna koncentracija legiranih elementov v jeklu in zato se je dodatno znižala poraba ferolegur. Povečala pa se je tudi enakomernost kakovosti jekla. Zaradi računalniškega vodenja električne konice so se znižali stroški za energijo.

Letni devizni prihranki znašajo 500.000 do 1.000.000 dolarjev, odvisno od leta in cen uvoženih ferolegur. To je veliko več, kot je železarna plačala pred sedmimi leti za procesni računalnik.

Razvoj uvajanja in uporabe računalnika v proizvodnji se nadaljuje v drugih tozdih železarne. Močno je razširjena uporaba računalnika v kemijskem laboratoriju, pripravljajo pa se računalniške rešitve za Valjarno, Kalilnico, Industrijske nože, Stroje in dele in RPT. V instalaciji je nov računalnik za programiranje NC strojev in prva grafična postaja za računalniško podprto projektiranje v konstrukcijskem biroju.

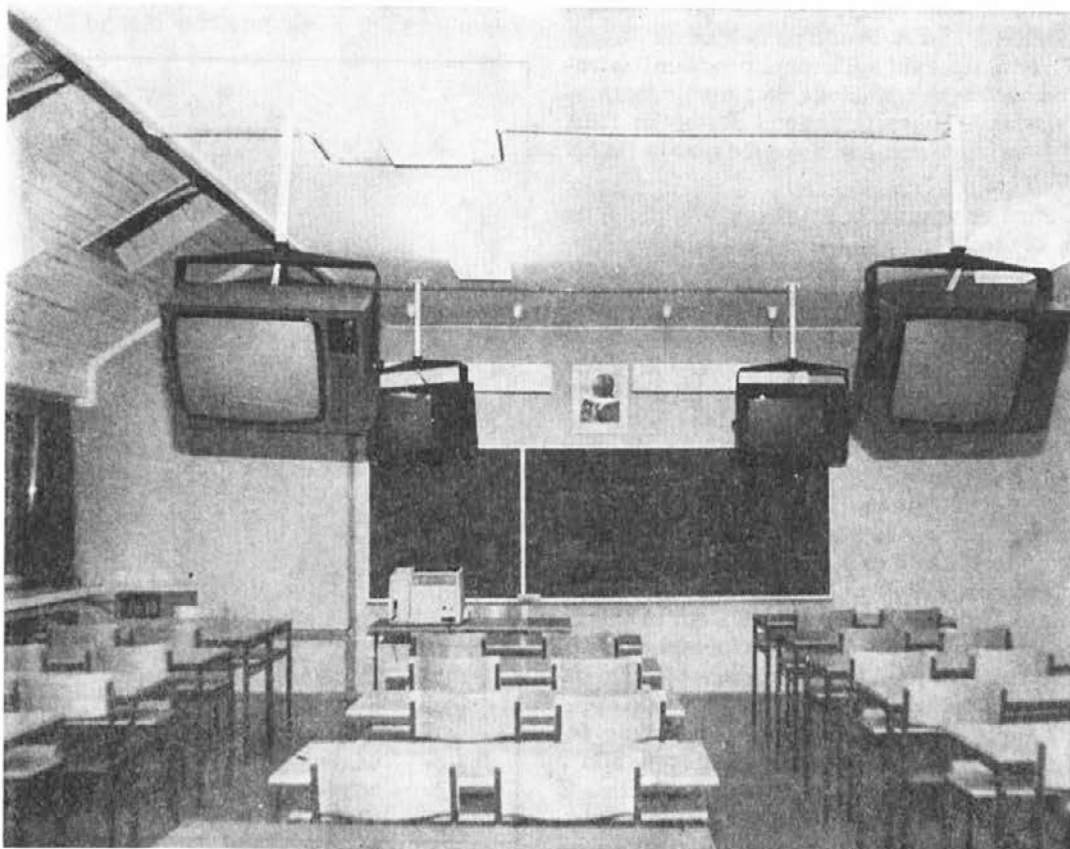
Kljub izredno obsežnemu in zahtevnemu delu se železarna že vrsto let ukvarja s prodajo programov drugim organizacijam združenega dela. Kajti če so programi izdelani samo za enega uporabnika, je to dražje, kot če so namenjeni za več uporabnikov. Bolje je, da si stroške razvoja deli več OZD. Železarna Ravne, služba za avtomatizacijo proizvodnih procesov (APP), ima cel spisek referenc prodanih programskih paketov, ki jih je razvila sama.

Med kupci programskih paketov so: Rudnik Mežica, TOZD Metalurgija, PETROL Ljubljana, TOZD Zemeljski plin, TUS Slovenj Gradec. Malo podrobneje si oglejmo le izkušnje v Mežici.

Rudnik svinca in topilnica Mežica je izvozno usmerjeno podjetje, zato je toliko bolj pomembno, da sledi tokovom sodobne tehnike v svetu. Vse bolj mora skrbeti za dobro gospodarnost proizvodnje in kakovost izdelkov. Pred dvema letoma je vodstvo tozda Metalurgija dalo pobudo za raziskavo o možnostih uporabe procesnega računalnika v topilnici.

Lani je bila raziskava izdelana. Sofinancirale so jo občinske raziskovalne skupnosti koroške krajine. Raziskavo je izdelala Železarna Ravne, služba APP, v sodelovanju z metalurgi iz Mežice.

Rezultati raziskave so bili zelo vzpodbudni, tako da se je tozda Metalurgija iz Mežice odločil za nakup aparaturne in programske

Računalniška učilnica na Ravnah

R. Gospodarič¹, I. Štručl²

Hidrološke raziskave na Peci

Družbeno gospodarski razvoj obmejnih območij se v mnogih smereh povezuje s sosednjimi državami oziroma pokrajinami. Skupni turistični, gospodarski in naravovarstveni interesi zahtevajo skupno raziskovanje naravnih danosti, kamor nedvomno sodi tudi preučevanje vodnega bogastva in njegovega smotrnega izkoriščanja ter zavarovanja.

Pri načrtovanju bodoče oskrbe Mežiške doline in Podjune z vodo, pri rudarjenju in poglobljanju mežiške jame je pomembno poznati hidrogeološke lastnosti kamenin in hidrološki sistem celotnega ozemlja, da ne bi nepopravljivo porušili hidrološkega ravnovesja. Vprašanje varovanja kvalitete vodnih zalog v nedrih Pece se je odprlo zlasti ob razmišljanjih o gradnji smučarskih in drugih objektov na Peci.

Pričakujemo, da bomo z območja Pece dobili za daljšo dobo potrebne količine zdrave pitne vode. Pri tem si pa doslej nismo delali prav nič skrbi, kako bomo s pospešenim izkoriščanjem naravnega bogastva na severni in južni strani te gore vplivali na vodni režim. Hidrogeološke raziskave bi naj predvsem pojasnile podzemeljsko odvodnjanje v masivu Pece in omogočile napoved, kako ga bodo gospodarski in tehnični posegi morebiti predrugačili.

Moderno preučevanje kraške hidrogeologije se opira na fizikalno-kemične analize prenikajoče in izvirne vode ter na sledilne poskuse, s katerimi moremo kvalitativno in

kvantitativno ugotoviti podzemeljske povezave med ponori in izviri. Te metode so bile v zadnjih dvajsetih letih teoretično izdelane in praktično preizkušene na vzorčnih kraških terenih Slovenije, Avstrije, Švice in Nemčije v okviru raznih raziskovalnih projektov. Analitični in sintetični postopki, raziskovalna oprema in kadri so izpopolnjeni tako, da je možno z ustreznim raziskovalnim programom in na obmejnih predelih tudi z mednarodnim sodelovanjem reševati še tako zamotane hidrogeološke probleme. Mednje nedvomno sodi tudi kraški masiv Pece, ki v tem pogledu doslej še ni bil raziskan.

Na Peci smo lahko uspešno uporabili znanne metode sledenja, izpeljali analize in ovrednotili dobljene podatke. Leta 1980 smo opravili vse predhodne raziskave, leta 1981 pa izvedli kombiniran sledilni poskus z osmimi sledilnimi sredstvi ter vzorčevali izvirne vode med majem in oktobrom.

Raziskovali so geologi inštituta za hidrogeologijo iz Gradca, Ekonomskega centra, oziroma Inštituta za gospodarski, socialni in prostorski razvoj na Ravnah na Koroškem ter Inštituta za raziskovanje krasa Znanstvenoraziskovalnega centra pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Postojni. Delo sta z naše strani financirala Občinska raziskovalna skupnost Ravne na Koroškem in Raziskovalna skupnost Slovenije, z avstrijske pa koroška deželna vlada v Celovcu, ki je nosila levji delež vseh stroškov. Mednarodno sodelovanje sta odobrila skupščina občine Ravne na Koroškem ter komite za kulturo in znanost SRS.

V tem sestavku podajamo le ugotovitve, pomembne za jugoslovanski del Pece. Kompleksna strokovno-znanstvena obdelava vsega masiva, ki bo prvi tovrstni primer mednarodnega hidrogeološkega raziskovanja v Karavankah, bo narejena, ko bodo opravljene vse analize.

V letih 1980 in 1981 smo kartirali kraške in površinske vodne tokove izpod Pece in analizirali njihove osnovne hidrološke značilnosti. Iz teh bi morali ugotoviti količine vode, ki se s Pece stekajo v Mežo. Žal pa nam manjkajo zanesljivi podatki o izdatnosti najpomembnejših izvirov, zaradi katerih zaenkrat še ne bomo mogli kvantitativno oceniti pretakanja podzemeljskih voda v nedrih Pece in sosednih gora. Posebej pogrešamo podatke o zveznem pretoku Šumca, poglavitnega izvira, ki se kaže kot ključni kraški izvir Pece na jugoslovanski strani.

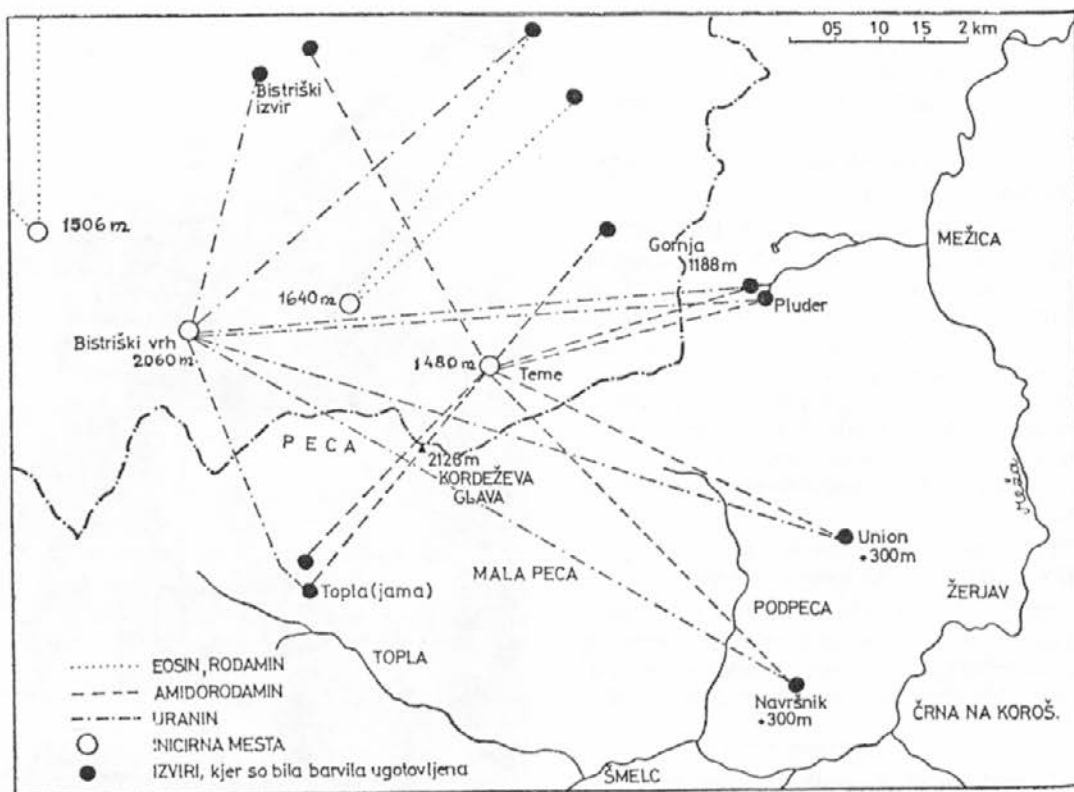
Glede hidroloških podatkov imajo na avstrijski strani mnogo več dolgoletnih sistematičnih opazovanj in meritev, tudi v času med izvajanjem raziskav in sledilnega poskusa. Kljub navedenim pomanjkljivostim na naši strani bomo morebiti z medsebojno primerjavo le dosegli zaželeno ovrednotenje.

Na izbranih izviroh Tople, Šumca in v rudniku smo leto dni spremljali spremembe hidro-kemičnih lastnosti voda. Ugotovili smo, da ima Šumec dokaj stalno kemično sestavo, medtem ko se le-ta v jamski vodi zelo spreminja, tako po trdoti kakor po sestavi SO_4^{2-} in drugih jonov.

računalniške opreme. Prvo bo dobavila ISKRA-DELTA, drugo pa Železarna Ravne. V redni uporabi so že prvi programi za raziskovalce in tehnologe, kot npr. programski paket za matematično statistiko (ISA 101) in matematično napovedovanje (MAN 101).

Prvi se uporablja pri razvoju tehnologije in kontrole kvalitete, drugi pa za napovedovanje cene svinca na mednarodnem trgu, kar je koristno pri komercialnih odločitvah.

Pripravljamo še priključitev kvantometra na procesni računalnik topilnice. Pri tem bomo uporabili programski paket za kemijo. Ob novi separaciji svinčenih odpadkov bo pomembno vlogo odigral v procesu rafinacije tudi programski paket za topilnice barvnih kovin LIV 110. Z uporabo teh programov se bo izboljšala kakovost izdelkov in znižala poraba uvoženega čistega antimona. Celotna naložba se bo predvidoma povrnila prej kot v dveh letih in pomeni pomembno pridobitev in prednost Rudnika Mežica pred drugimi proizvajalci svinčenih izdelkov. Celotna programska oprema je plod dela inženirjev in tehnikov železarni izdelana za lastne potrebe. Z manjšimi prilagoditvami jih bomo uporabili tudi za druge organizacije združenega dela.

Hidrološke raziskave na Peci

Analizirali smo tudi izotopno sestavo O^{16} / O^{18} in težko vodo — deuterij. Analize kažejo, da se v analiziranih izviri pojavljajo recentne in fosilne vode v razmerju 1 : 5. Zadrževalni čas padavin je v Peci raztegnjen tudi na pet let.

Med taljenjem snežne odeje maja 1981 so avstrijski kolegi inicirali sledilna sredstva (uranin, amidorodamin, eozin in rodamin, soli NaCl, KCl in LiCl ter obarvane trose) v kraške vrtače na njihovi strani Pece. Inicirna mesta so bila na Planini nad Večno vasjo (Wackendorfer Alm — 1506 m), grebenu Bistriškega vrha (Feistritzspitze — 2060 m), pri planinski koči (Siebenhütten — 1640 m) in pri lovski koči nad Riško goro (1480 m).

Po vnaprej izdelanem načrtu smo jemali vzorce sprva dnevno, nato tedensko in končno mesečno do oktobra 1981 na avstrijski in jugoslovanski strani Pece. Na naši strani smo vzorčevali dva izvira v Topli, Pludrov izvir in Šumec v vzhodju Gornje pa tudi vodo iz vodnega rova na Prevaljah in kraška izvira v Unionu in Navršniku na koti +300 m.

Za nas je pomembno, da se padavine z Bistriškega vrha in Riške gore pojavljajo v južnem in vzhodnem vnožju Pece v vseh opazovanih izviri, pa tudi v mežiškem rudniku. Barva je potovala skozi podzemlje z navidezno hitrostjo od 0,17 do 0,04 cm/s ali drugače povedano, od enega do štiri mesece. Navidezna hitrost je izračunana glede na zračno razdaljo med inicirnimi mesti in izviri, dejanska hitrost je seveda manjša, tako kot je dejanska pot podzemeljske vode skozi razpoke daljša od zračne.

Obarvane vode so z Bistriškega vrha (2060 m) potovale do bistriškega izvira v severnem vnožju Pece 5 dni, do Šumca 33 dni, v mežiško jamo pa 68 dni do Uniona in 103 dni do Navršnika. V Topli, ki je najbližje inicirnemu mestu, so bili prvi znaki uranina v vodi ugotovljeni po 65 dneh.

Nekoliko so nas presenetili rezultati barvanja na območju Teme nad Riško goro. Čeravno leži najbližje mežiški jami, nismo pričakovali, da obstaja med obema območjema tako neposredna povezava. Območje Riške gore leži namreč v severnem naravnem pasu Karavank s posebnim (lastnim) hidrološkim sistemom, na katerega rudarska dela doslej niso pokazala neposrednega vpliva, sicer bi moralo to območje že zdavnaj, to je od začetka tega stoletja, ko so mežiško jamo začeli odpirati z Glančnikovim rovom na koti +500 m, biti brez vodnih izvirov. Barvanje snežnice je bilo izvedeno z amidorodaminom. V Šumcu smo ga zaznali prvič po 34 dneh, v Unionu po 69 in v Navršniku šele po 111 dneh.

Zanimivo je, da smo barvilo v obeh primerih zaznali prej v vodnem rovu na Prevaljah kakor na odzemnih mestih v jami, in sicer uranin z Bistriškega vrha po 61 dneh, amidorodamin z Riške gore (iz Teme) pa po 55 dneh. Iz tega sledi, da imamo v jami še precej krajšo pot, po kateri prihajajo vode s Pece.

Po koncentraciji barve in fizikalno — kemičnih lastnosti opazovane izvirske vode moremo sklepati, da padavine pronicajo v zakrasele apnenice Pece, se različno globo-

ko zbirajo pod površjem, se mešajo in raztekajo proti severu, vzhodu in jugu. Voda sledi vodopropustnim špranjam v vodonosnikih tja, kamor se pač raztezajo kompleksi zakraselih apnenčevih kamenin.

Dosedanje raziskave so pokazale, da moramo z našim glavnim zakladom Pece — s kvalitetno in zdravo pitno vodo, ravnati skrajno previdno, ne samo pri širjenju rudarskih del, temveč tudi pri izkoriščanju ostalih naravnih danosti ter gradnji turističnih in drugih objektov na Peci. Če samo pomislimo, da smo na vsakem inicirnem mestu spustili v podzemlje samo po 20 kg barvila, da smo ga potem v vodnih izviri ugotavljali nekaj mesecev in da znaša doba mešanja podavinske in podzemeljske vode do 5 let, si lahko tudi zamislimo, kakšna bi bila škoda, če bi namesto neškodljivega barvila prišle v podzemno vodo škodljive snovi — npr. nafta, fekalije ali izplake iz smetišč.

Stefan Lednik

Ob 40. obletnici partizanskega napada na Mežico

V soboto, dne 9. aprila 1983, so bile v Mežici slovesnosti ob 40. obletnici partizanskega napada na Mežico in tragične smrti komandanta 1. koroškega bataljona, Franca Pasterka-Lenarta, doma iz Lobnika nad Železno Kaplo. Prireditve so sicer kasnile za en teden, saj je bil napad na Mežico v noči od 3. na 4. april 1943, vendar so to povzročili tehtni razlogi — zakasnitev pri obnavljanju dvorane Narodnega doma.

Krajevna konferenca ZZB NOV Mežica je že lani poletni predložila krajevni skupnosti in KK SZDL Mežica pa tudi vsem

društvom in organizacijam, da v kraju kar se da dostojno proslavimo ta pomembni jubilej. Pobuda je bila vsestransko ugodno sprejeta, zlasti tudi pri mlajši generaciji. Sprejeli smo pester program prireditve, da se je kraj na dostojen način oddolžil borbem in žrtvam za svobodo.

Priprave na proslavo smo uporabili tudi za spodbudo in oživljanje nekaterih dejavnosti in sploh za večjo aktivnost krajanov v društvih in družbenih dejavnostih, spodbuditi pa smo želeli še nove dejavnosti, ki

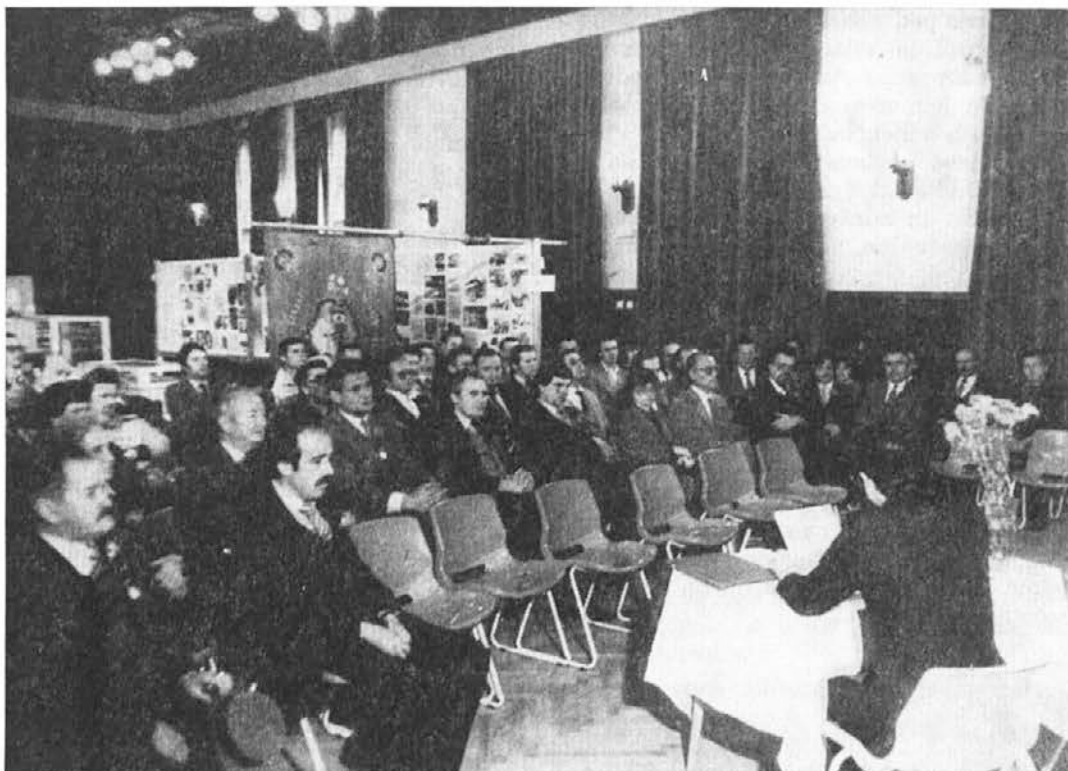

Proslava 40. obletnice partizanskega napada na Mežico 9. 4. 1983. Srečanje koroških borcev pred Narodnim domom. Levo v ospredju Ivan Uranič-Drago

Iz rezultatov raziskav tudi sledi, da so mnenja nekaterih, ki se sklicujejo zgolj na zgodovinska dejstva, češ, če je voda tekla sto let in več, bo tudi v prihodnje, zelo zmotna in s strokovnega stališča nesprejemljiva, zlasti če prepustimo vse skupaj stihiji. Naša skupna — strokovna in družbena odgovornost nam nalaga storiti vse, da bomo izvire v vnožju Pece obvarovali, tako glede izdatnosti kakor kvalitete. Isto velja za naš drugi največji vodni zbiralnik — za Uršljo goro.

¹ Dr. Rado Gospodarič, dipl. inž. geol., SAZU — Inštitut za raziskovanje Krasa v Postojni.

² Dr. Ivo Štruel, dipl. inž. geol., Ekonomski center Maribor, Inštitut za gospodarski, socialni in prostorski razvoj — Ravne na Koroškem.

Slavnostna seja skupščine krajevne skupnosti Mežica 9. 4. 1983, na kateri so sprejeli sklep o podelitvi domicila I. koroškemu bataljonu

naj bi pozneje dopolnile turistično ponudbo;

praznovanja smo želeli povezati z bližnjo 850-letnico kraja, ime katerega se v pisanih virih pojavi leta 1154.

Naštejmo nekaj prireditev in dejavnosti društev, posvečenih mežiškimi jubilejem:

— sodelovanje odbojkarjev — članov I. b zvezne lige (TVD Partizan)

— slovesna akademija za dan JLA 22. 12. 1982 v športni dvorani, ki sta jo pripravila osnovna šola in TVD Partizan

— izvedba oz. prevzem državnega prvenstva za ženske v veleslalomu (TVD Partizan — smučarski klub), februar 1983

— izvedba FIS veleslaloma za moške, februar 1983 (TVD Partizan — smučarski klub)

— pevsko srečanje od Pliberka do Traberka v Narodnem domu (občinska zveza in DPD Svoboda)

— pohod planinske mladine po poti napada I. koroškega bataljona na Mežico

— koncert rudarske godbe na krajevni praznik

— srečanje folklornih skupin (občinska zveza in DPD Svoboda)

— srečanje pihalnih orkestrov z zaključkom Prežihovih dni (obč. zveza) združeno s proslavo dneva OF in podelitvijo priznanj OF (OK SZDL)

Predvidene prireditve:

— otvoritev povečanega gasilskega doma s tekmovanjem gasilcev

— razstava o delovanju in razvoju mežiških društev

— razstava o rasti in razvoju kraja od nekdanj do danes

— odkritje spominske plošče trem padlim partizanom v Štengah nad Mežico za dan borca

— izdaja novega prospekta kraja.

Na dan osrednjih slovesnosti je prišlo v Mežico nekaj sto koroških borcev, med njimi petnajst udeležencev napada na Mežico. Prišli so tudi: Pavle Žaucer-Matjaž, Ivan Uranič-Drago, Olga Kastelic-Marjetka, Ivo Janžekovič, predstavnik Slovencev iz avstrijske Koroške, Janez Wutte-Luc in Lipi Kolenik in še drugi.

Dopoldne je bila v hotela Peca razširjena seja osrednjega odbora skupnosti koroških partizanov. Na slavnostni seji skupščine krajevne skupnosti Mežica v Narodnem domu so sprejeli sklep o podelitvi domicila I. koroškemu bataljonu ter — po predhodnem soglasju občinske skupščine — sklep o razglasitvi naselja Mežica za mesto.

Ob 11.30 je bil zbor pri Narodnem domu, kamor so ob rafalih, ki so simbolično ponazarjali napad na Mežico, prišle partizanske patrole. Poveljnik teritorialnih enot, poročnik Fajmut, je raportiral Ivanu Uraniču-Dragu, bivšemu komandantu Koroškega bataljona in komandantu Vzhodnokoroškega odreda. Položili so venec ob spomenik padlim borcem pri Narodnem domu in na grobnico partizanov na starem pokopališču, kjer je bil tudi prvi grob heroja Lenarta, nesrečno padlega ravno ob napadu na Mežico.

Ob zvokih godbe sta sledila razhod in skupno kosilo — partizanski pasulj iz kotla.

Ob treh popoldne se je pričela v športni dvorani osrednja proslava. Čez 1300 krajanov in gostov je sledilo prisrčnemu, skrbno izvedenemu programu. Po uvodnem pozdravu predsednika skupščine krajevne skupnosti Mežica, Milana Ocepka, je slavnostni govornik Ivo Uranič-Drago podrobno opisal napad na Mežico in težave borcev pri umiku čez zasneženo Peco v nekajdnevnih hajkah, ki so jih sprožili Hitlerjeva policija, SA in druge enote. Nato je predsednik KS izročil Ivu Uraniču listino o podelitvi domicila, ki ga podeljuje Mežica I. koroškemu bataljonu, ter objavil sklep o razglasitvi naselja Mežica za mesto.

Osrednjo točko proslave je predstavljal recital s spremljavo rudniške godbe, ki je predočil iz raznih virov sestavljen potek napada na Mežico, prenos ranjenega Lenarta h kmetu Enciju in njegovo smrt na tej domačiji. Ob čustvenem in doživetem recitiranju nastopajočih se je orosilo marsikatero oko v dvorani.

*

Od četrta, 7. 4., pa do torika, 12. 4. 1983, je bila odprta v Narodnem domu razstava z naslovom »NOB na Koroškem in Mežica v NOB«. Razstava naj bi pomenila začetek stalne spominske zbirke NOB v Mežici. Pripravili so jo udarniško domači sodelavci, nekaj pa je prispeval tudi muzej revolucije iz Slovenj Gradca. Okrog 400 eksponatov (slike, faksimili, originalne listine, razni osebni predmeti itd.) so predstavili: plebiscitno obdobje in delavske boje do l. 1941 s posebnim poudarkom na dogajanjih v Mežici in tudi na delovanju delavskega voditelja Vinka Möderndorferja; izseljence 1941 in slovenski partizanski bataljon v Srbiji; organizacijo in delovanje na političnem terenu od leta 1940 ter med NOB s poudarkom na okrožju »Mežica«; slike in predmete iz NOB na Koroškem in iz napada na Mežico; nekaj literature, ki opisuje napad na Mežico in partizanstvo na Koroškem; seznam vseh borcev, žrtev, internirancev, izseljenih, ki so bili pristojni v letih 1941 do 1945 v takratno občino Mežico.

Kot je že omenjeno, je zbirka o NOB prvi del stalnih krajevnih spominskih zbirk, ki jih načrtujejo pri krajevni skupnosti Mežica že kakih 15 let.

Urediti želijo naslednje zbirke: rudarsko-geološko-mineraloško, o mežiškem premogovništvu, o mežiškem fužinarstvu z eno še ohranjeno fužino, o železovi rudi na Lomu, o nekdanjih vodnih pogonih na potoku Šumcu, o splošni zgodovini in razvoju kraja. Obnoviti nameravajo 300 let staro Karičljevo kajžo na Celovski cesti, v kozolcu na Trgu svobode pa nameravajo urediti etnografsko zbirko kmetiškega in furmanskega orodja in oprave. Omogočiti nameravajo ogledne nekaj več sto let starih zanimivih koroških kašt na kmečkih domačijah.

Razstavo, ki je privabila veliko obiskovalcev, je prispevala Ksenija Grabusin z Reke, nekdanja koroška partizanka. Razstavila je 18 ikeban iz cvetja in grmičevja na temo »Koroški partizan« s skrbno in domiselno izbranimi naslovi kot n. pr. Solčava gori, Partizanova pot, Vigred pri Jeklu v Koprivni itd.

Krajevna skupnost Mežica je izdala spominski zbornik (54 strani) z naslovom »Mežica ob jubilejih 1943—1983... 1154—1984. V njem so prispevki: Uvodni, predsednika KS Mežica Milana Ocepka, Pavleta Žaucerja-Matjaža, Olge Kastelic-Marjetke s ponovno dopolnjenim seznamom prvih koroških partizanov in udeležencev napada na Mežico, Petra Tomazina, pričevanji o Lenartovih zadnjih urah dr. Toneta Hudopiška-Zvoneta, partizana iz Kotelj in Cirila Valanta, p. d. Encijevega Cirila. Dalje je v zborniku natisnjen tudi prej omenjeni seznam domačih borcev in drugih sodelavcev NOB ter žrtev. Zaključuje pa ga sestavek

Silva Sešel

Po sledi literarne opombe

V zvoniku svete Marjete v Jamnici se je mogočno zibal veliki, nad dva tisoč kil težki zvon...

Mežnarici Trezi, ki je že skoraj četrta ure vlekla za mastno in vozlatno vrv velikega zvona, se je naposled zazdelo, da se niti bahaški Munki ne bi mogli pritožiti za stran njenega vabljenja. Jamnica namreč ni imela mežnarja, ker je stari, dolgoletni cerkveni službovalec že pred leti umrl. Od njega, svojega deda, se je mlada Treza naučila orgljanja in je zdaj že nekaj let opravljala mežnarski posel pri fari. Občani so bili z njo v glavnem zadovoljni, čeprav so bili med njimi tudi taki, ki so se nad njenim življenjem očitno zgedovali. Treza je bila namreč lepo dekle in se je rada pečala z moškimi. Toda ker si z novim mežnarjem niso marali nakopati nad glavo večjih izdatkov — Treza pa je bila zelo skromna in tudi župnik je bil zadovoljen z njo — so jo pustili; upali so, da se bo naposled vendarle obesila na kakega ženina in bo s tem konec spotike.

Počasi je jela ustavljanje težki zvon, kar pa ni bilo tako lahko. Krčevito se je oprilela vrvi, toda zvon je s svojim nihanjem njeno suho, komaj dobrih petdeset kil težko telo dvigal visoko nad črnkasti obok. Bila je vsa zasopla; od prevelikega napora ji je znoj zalival zarjavelo lice. Če bi se njeni znojni prsti ne ustavili ob velikem vozlu, bi ji bila vrv zdrknila iz rok. Z velikim naporom je nazadnje le obvladala zvon, katerega poslednji glasovi so se iz visokih lin izgubljali tja po lepi, od spomladi prerajeni Jamnici.

Lepo, predpoletno jutro leta devetnajststo enaindvajsetega se je smehljalo čez okroglinasto kadunjo, v katero je bila položena Jamnica.

Tako Prežihov Voranc opiše v prvem poglavju Jamnice mežnarico Trezo. Pri opombah najdemo, da gre za Justo Kostwein — hotuljsko organistinjo in mežnarico. Kdo je pravzaprav dekle, na katerem so se ustavile pisateljeve oči? Ja, to je naša hotuljska Justa, ki še vedno vleče za vozlatno vrv velikega zvona, tudi njeno telo ni nič težje, prej mladostno suho, zdaj od let izžeto.

In kakšno je bilo njeno življenje od tistega predpoletnega jutra leta devetnajststo enaindvajsetega, ko je ta osemnajstletna dečva vabila z velikim zvonom vse farane k opravlilu za vse na Munkovem gruntu pomrle.

Dekleta so ostala brez mame in Justa kot najstarejša je prevzela njeno vlogo; tako se je zanjo končala mladost. Justin ded Rok je bil organist v Kotljah, za njim je postal organist njen oče, kateremu je v začetku le pomagala, dokler ni sama prev-

zela te službe, ki jo še danes zvesto opravlja.

Desetletja je bila steber vaškega kulturnega življenja; ni vodila le cerkvenih pevcev, ampak je vodila moške, ženske, mešane zборе, pa tudi mladinske in otroške.

Ljudska igra »Krivoprisežnik«, uprizorjena v Kotljah 19. in 26. aprila 1931, druga z leve je Justa

Mladinski dekliški zbor: Sedijo (od leve proti desni) Kolova Marica, Riharjeva Zofka, Matevževa Zofka, župnik Serajnik, mežnarica Justa, učitelj Ozmec, Breznikova Lenčka, Vožnikova Pepka, Matevževa Gelca. Stojijo: Rakovnikova Rozka, Hrovatova Trezika, Riharjeva Štefka, Smonkarjeva Pepka, Gostenčnikova Ančka, Hrovatova Micka, Mihelja Gelka, Mušova Gelka, Mihelja Fanika, Štalekarjeva Tončka in Rakovnikova Tončka

Š. Lednika »Mežica ob jubilejih — oris podobe kraja in njegove rasti«.

Krajevna skupnost Mežica je izdala spominsko značko srečanja, kopijo one iz partizanskega srečanja l. 1953, ko se je ob 10. obletnici napada na Mežico zbralo tu okrog 20.000 borcev in aktivistov.

Vsaka hotuljska dečva, vsak domač pobič je pri njej gladil svoj glas. Kot igralka je sodelovala pri igrah, saj so v zimskih dneh naštudirali tudi po dve igri. Še posebej so bili uspešni s »Koroško ovsetjo«, ki jo je napisal Vorančev brat Anza, režirala pa takratna učiteljica v Kottljah — Vida Kuharjeva. Sploh Hotuljci radi rečejo, da so imeli vedno dobre učitelje (Sokol, Ozmec, Šave). Pri takih igrah je sodelovala vsa vas: eni kot igralci, drugi kot »tehnično vodstvo«, nekaj pa jih je moralo ostati tudi za gledalce.

Kriza, vojskin čas sta kulturno dejavnost ohromila. Ljudje so imeli druge skrbi, poiskali so pravo pot, posebej še, ko so videli, da okupator seli učitelja in Serajnika (župnika), ki so ju poznali kot dobra in poštena človeka. Če je človek hotel preživeti, se je moral tu znati tudi potuhiniti, zato se je s kora včasih oglasila nemška pesem. Pa vendar, za en dan svobodnih Kotelj so pevci naštudirali slovenske pe-

smi, saj je Justa vedela, da pridejo. Med tistimi Hotuljci, ki so morali v izgnanstvo, je bila tudi ona — poslali so jo v delovno taborišče v bližini Weimarja. Tu je tudi dočkala osvoboditev; preveč jo je vlekle domov, da bi lahko počakala na reden transport. Hotuljci so se vračali, triinštrideset jih je ostalo. In tem junakom iz Kotelj, padlim za domovino v osvobodilni borbi, je Prežih posvetil Jamnico.

Življenje na vasi se je utirjalo, zdaj je postalo drugačno kot pred vojno, gradil in zgradil se je združni dom in prosvetna dejavnost se je iz učilnic preselila v dvorano.

Zdaj je izšla tudi Prežihova Jamnica; mnogi Hotuljci so se spoznali in zagnali vik in krik, kajti toliko »grehov« je težko nositi. Tudi Justa so dobro hoteli, da naj ga vendar toži. Ampak zakaj? Z malo več poguma bi tudi ona lahko napisala zanimivo kroniko o svojih Hotuljcih. Prežihu pa

je le odgovorila, čeprav je pesmico shranila čisto zase. Še zdaj jo zna:

Jamnica je prav lepa vas,
za Trezo me je zvala,
a to napravlja mi le špas,
saj me bo še spoznala.
Četud si hudomušneži
šušljajo razno na uho,
vse to prav nič me ne boli,
ker mnogo od napisanega resnično ni.
Naš dobri Voranc napisal je vse to,
da v zabavo starim in mladim bi bilo.
Zato pa knjigo le berite
in se od srca nasmejite.
Voranc vedno dober bil je z nami,
zato tud on bo vedno med nami.

Prežih bi jih letos imel devetdeset, Justa jih ima osemdeset. Več kot šestdeset let zvestobe Kottljam, šestdeset let nenapisane hotuljske kronike in za osemdeset let spominov.

Alojz Krivograd

Nekaj podatkov o amaterski gledališki dejavnosti v Mežiški in Dravski dolini leta 1932

V tem sestavku imamo namen govoriti o gledališki dejavnosti leta 1932 v Mežiški in Dravski dolini. Dejansko gre za takratni prevaljski okraj, ki je obsegal obe dolini od Koprivne do Breznega.

Pri pregledu arhivskega gradiva takratnega prevaljskega okraja v Pokrajinskem arhivu Maribor sem našel precej gradiva o gledališki dejavnosti na območju obeh dolin za leto 1932.¹ To so predvsem prijave okrajnemu glavarju o nameravanih gledaliških predstavah, ki nam nudijo v glavnem le posamezne podatke, na osnovi katerih je mogoče ugotoviti le število gledaliških del in njih uprizoritev in pa, za katera dela je šlo. Seveda taka prijavnica še ni dokaz, da je gledališka uprizoritev bila res izvedena, je pa dokaz o tem, da je bilo delo naštudirano. Skoraj na vseh je označeno, da je bila predstava dovoljena. Razumljivo je, da so bile tistega leta prepovedane vse predstave zadnjega aprila in 1. maja, ker predstavniki šestojanuarskega režima niso želeli, da bi kdo gledališko predstavo izkoristil za proslavljanje 1. maja. Z gotovostjo lahko trdimo, da je večina predstav, ki jih bomo na koncu navedli, bilo uprizorjenih. Na žalost o igralcih in režiserjih ti viri molčijo, prav tako nič ne zveemo iz njih o tehničnih in denarnih težavah. O tem tudi nimamo namena govoriti. Da je šlo za tehnično in denarno revščino, ni treba posebej poudarjati, kajti vse težave so premagovali le z dobro voljo in vztrajnostjo. Za današnje

razmere je zanimivo, da so posamezne skupine v prijavi navajale, da so pripravili uprizoritev zato, ker potrebujejo denar za določene namene. O gostovanjih poklicnih gledališč ni niti enega podatka in so bila v tistem času pri nas nekaj neznanega.

Leta 1932 je pripravilo v obeh dolinah kar 33 društev in skupin po eno ali več gledaliških del. Nosilci gledališke dejavnosti so bila predvsem kulturna društva in zanimivo je, da so gledališke predstave pripravila izjemo, tudi gasilska, strelska, pevska in tudi druga društva.

Naj več je bilo politično opredeljenih društev, zato so večino uprizoritev opravila prav ta. Pokrivala so omočje obeh dolin. Najbolj številna so bila sokolska, razmeščena kar v osmih krajih (Črna, Žerjav, Mežica, Prevalje, Ravne, Dravograd-Meža, Muta-Vuzenica, Radlje-Vuhred in Ribnica-Josipdol). V ta društva se je vključevala predvsem mladina liberalno usmerjenega meščanstva (trgovci, gostilničarji, bogatejši obrtniki, uradniki). V njih je bil vključen tudi manjši del delavcev. Sokoli so bili predvsem športne organizacije, iz političnih motivov so se ukvarjali tudi s kulturno dejavnostjo. Veljali so za narodno zavedne in napredne. V tem času je bil Sokol režimska organizacija, ker si ga je oblast kratkomalo prisvojila.

Druga skupina društev, ki so največkrat nosila ime katoliško prosvetna ali izobraževalna, so včlanjevala katoliško usmerjene ljudi. Ti so bili v večini pristaši dr. Antona Korošca, ki je bil voditelj takrat prepovedane

Slovenske ljudske stranke, ki je bila v opoziciji proti šestojanuarski diktaturi. Ta društva, ki so tega leta prirejela gledališke predstave, so bila v Črni, na Prevaljah in na Ravnah, v Šentanelu, Radljah in na Remšniku.

Tretja skupina politično in razredno opredeljenih društev so bile delavske Svobode, ki so bile razvrščene le po Mežiški dolini (Črna, Mežica, Prevalje in Ravne), kar je razumljivo, saj je bilo tu največ delavstva. Iz dokumentov ni razvidno, da bi to leto delovala Svoboda na Muti. Za leto 1931 pa je v reviji Svoboda (1932, št. 1, str. 26) navedeno, da še nima potrjenih pravil. Torej organizacija je že bila. V Svobode so se vključevali delavci, predvsem socialistično usmerjeni in tudi komunisti, ki so bili zlasti v ravenski Svobodi in čez nekaj let so že drugič postali v njej vodilni.

Poleg teh je še 9 društev oziroma šol, ki po svojem namenu niso bila taka, da bi se ukvarjala z gledališčem, uprizorilo tega leta po eno ali več iger.

Ne da bi temeljito pregledali vsa uprizorjena dela, lahko trdimo, da so Svobode imele na programu nekaj kvalitetnejših dramskih tekstov. Predstavila so Cankarjevega Kralja na Betajnovi (Črna) in Hlapca Jerneja in njegovo pravico (Leše) ter Kristanovo Zvestobo (Črna). Ostala društva — in v večji meri z njimi tudi Svobode — so ostala v večini primerov na ravni manj zahtevnih veseliger, burk in poučnih zgodbic.

Kako je bilo s publiko? Iz nekaterih časopisnih poročil in pogostnih predstav sklepa-

¹ Pokrajinski arhiv Maribor, fond okraja Dravograd za leto 1932, škatla 1, ovoj 5/32.

»Kapelniki« železarskih godb. Od leve: Branko Lacko (Lesce), Ivan Knific (Jesenice), Franc Zupanc (Store), Alojz Lipovnik (Ravne)

mo, da so ljudje obiskovali gledališke predstave dokaj množično in redno. Precejšnjemu delu publike pa je bilo vseeno, katera društva so jih priredila. Gotovo pa je, da so predstave katoliško prosvetnih društev bolj obiskovali katoliško opredeljeni ljudje. Repertoar teh društev je odbijal bolj liberalno in socialistično usmerjene in sploh napredne ljudi, drugič pa je na verne ljudi močno vplivala cerkev, ki je priporočala pa tudi zahtevala le katoliško duhovno hrano. Da so imeli sokoli in svobodaši v precejšnji meri eno in isto publiko, potrjuje dejstvo, da so večkrat eni in drugi igrali ista dela in so si med seboj tudi pomagali ter sodelovali. Da ni treba preveč dvomiti o redkih poročilih, ki govore o številnem obisku gledaliških predstav, nam pove tudi to, da je bila takrat gledališka prireditel skoraj edino kulturno razvedrilo. V naših krajih radioaparator skoraj ni bilo, kinematografija je bila v začetku, televizijo poznamo šele zadnji dve desetletji.

Tega leta je bilo v obeh dolinah postavljenih na oder kar 80 del. Sem so vštete tudi enodejanke in spevoigre. Ni rečeno, da jih ni bilo še več, to število je bilo mogoče ugotoviti iz dostopnih virov. Lahko da je katera predstava tudi odpadla. Toda 80 iger je bilo naštudiranih, ker sicer bi jih ne prijavljali na okraj in napovedovali datuma prireditve. Po društvih so bila razporejena takole: sokoli so jih uprizorili 25, katoliško prosvetna društva 27, svobodaši 11 ter ostala društva in šole 17. Od tega v Mežiški dolini 57 in v Dravski dolini 23. Mežiška dolina je bila gospodarsko razvitejša in zaradi tega je bila tu društvena in kulturna dejavnost močnejša. Pa tudi delavci s svojimi Svobodami so prispevali svoj delež — 11 gledaliških del, medtem ko so bili delavci na Muti in v Josipdolu kulturno dokaj pasivni.

Da so največ del postavili na oder sokoli in katoliška prosvetna društva, je tudi razumljivo, saj so bili prvi režimska organizacija, drugi pa so imeli za sabo cerkev in or-

ganizacije sicer takrat prepovedane Slovenske ljudske stranke, zato so imeli večje materialne možnosti in režim jih ni oviral. V težjem položaju so bile vsekakor delavske Svobode.

Po zbranih podatkih, ki nikakor niso dokončni, je bilo v obeh dolinah 111 gledaliških predstav in je torej precejšen del naštudiranih iger le enkrat prišel pred gledalce.

Najbolj bogata dejavnost je bila na Ravnah z 20 deli in enakim številom predstav (za ravensko Svobodo sploh ni podatkov, vemo le, da je gostovala na Muti in v Mežici. Dejanško število predstav na Ravnah je bilo vsekakor višje), dalje v Črni s 17 deli in 24 predstavami in na Prevaljah s 15 deli in 22 predstavami. Ostale podatke in primerjave med kraji in društvi glej v razpredelnici.

Najbolj priljubljeno delo je bila komedija Trije vaški svetniki Real-Farnerja, ki so jih igrali sokoli v Črni, Dravogradu in Radljah ter svobodaši v Mežici, ravenska Svoboda je z njimi gostovala na Muti, pa tudi Podporno društvo za šolsko mladino v Podpeci se je z njimi predstavilo občinstvu.

Največ predstav so doživeli Trije vaški svetniki v Radljah (sokoli) in Cankarjev Kralj na Betajnovi v Črni (svobodaši) po 4-krat in Lumpacij vagabund na Ravnah (Katoliško prosvetno društvo) 3-krat.

Društva takrat niso bila vase zaprta, čeprav so bila politično opredeljena. Sposojali so si tehnične naprave in tudi igralce. Največ sodelovanja je bilo med Svobodami in sokolskimi društvi. Znano je, da je Svoboda na Ravnah prirejala gledališke predstave tudi v sokolskem domu.

Na koncu tega poročila, ki ima le opozoriti na bogato amatersko gledališko dejavnost v obravnavanem letu, moramo ugotoviti, da bi bilo vredno poglobiti se v kulturno preteklost naših krajev, kar bi nam dalo nova spoznanja in tudi spodbude za še bolj ustvarjalno delo v kulturi.

Jernej Krof

Nova pesem

Nova pesem —
nova ura,
kakršna pride
zdaj figura
za obrate
in lastnike
ter za razne
še oblike.

Stare ure
smo zavrgli,
nove niso
nam navrgli.

Pesem o tem
je brez pomena,
ker nova ni še
znana cena.

Prehitro smo se
veselili,
da novo uro
smo dobili.

Bil za nas
zastoj je trošt.
Gremo rajši
kam na mošt.

Jernej Krof

Brzojavka

Halo! Halo!
Ali je še blizu kdo?
Naj še mene se usmili,
ker sem že v taki sili!

Sem še kmečki gospodar,
imam pa tudi že svoj par.
Za mene ona nič ne mara,
ni pa vredna svojga gnara.

Oženil sem se tistega leta,
ko ona bila je zame vneta.
Ne jaz, dišal ji je le grunt,
seveda, bil sem ji »pekont«.

Sovražiti me je začela,
srd in jeza sta se vnela.
Kaj bi mogel še početi,
če se ogenj kje zaneti?

Ko sem bil na svoji poti,
prišel pozno sem domov...
Postelje ni v mojem koti,
kam položil bi glavo?

Posteljina razmetana
po podstrešju je okrog.
Mene pa se Bog usmili —
in me reši vseh nadlog!

Viktor Levovnik

Bešede domovini

S pogledom trudnim
občutek tisoč krivic sveta
nosim na svojih plečih
in takšen se vračam k tebi.
Vem, da ljubiš me, o domovina.

V tujini sama divjina,
spodmika mi tla in
ozko stezo.
Gledam tisoč trpečih ljudi,
strašne vojne, prelivanje krvi.
Kako sem srečen, da sem pri
tebi, svobodna domovina.

Ana Erjavec

Cesta

Kam te pelje cesta,
kam vodi tvoj korak?
Ali k sreči,
morda v temni mrak?

Naj bo široka cesta
ali ozka gozdna pot,
s čisto vestjo
srečen boš povsod.

Dragica Zavratnik

In šel je popotnik

Od jutra do jutra
molče hitiš po poti
in se sprašuješ,
kam.
Za sabo puščaš sled preteklosti
in podobna jutra.
Spominjaš se enega,
tistega prvega jutra;
vsa druga so bila ponovitev.
In vedno bolj molče hitiš,
ne meneč se za taka jutra.
In tako je odšel popotnik
kot drobna misel
po puščavah življenja
skozi atomski vek.
Ne vem;
si bil to ti, sem bila to jaz?

Iskanja

Sanjam obrise življenja.
Škrlatno nebo
postaja rdeče.
Hodim po ulicah
nekih mladosti,
skušam podoživeti
trpljenje neznanih ljudi.
Sivina ulic
me preveva
z žalostjo.
Roke se molče
sklenejo v molitev.
Žejna mladosti,
žejna življenja
tavam po pokopališču.

Seznam iger, ki so jih igrali v Mežiški in Dravski dolini leta 1932

Nekaj del v seznamu je brez avtorjev, ker jih ni bilo mogoče ugotoviti. Dokumenti namreč navajajo večkrat igre brez piscev. V Koroški osrednji knjižnici na Ravnah in v Univerzitetni knjižnici v Mariboru jim je uspelo odkriti le nekaj avtorjev. Za pomoč se zahvaljujem Mariji Suhodolčan s Prevalj in prof. Bredi Filovi iz Maribora.

Društva	Gledališka dela	Datumi predstav
Sokolsko društvo Ravne	František Langer: Kamela skozi iglino uho K. Znauf: Vražja misel Pajme: Palček potep F. Bevk: Bedak Pavle Vražji Rudi Thomas Brandon: Charleyeva teta Petrovič: Vozel	21. II. 31. I., 14. II. 2. II. 6. III. 9. III. 22. II. 6. XI.
Sokolsko društvo Žerjav	Fran Govekar: Legionarji O. Blumenthal-G. Kodelburg: Pri belem konjiču Real-Farner: Hlače	17. XII. 7. V., 8. V. 5. XII.
Sokolsko društvo Radje	Real-Farner: Trije vaški svetniki Petrovič: Vozel Hartley Manners-Šest: Peg, srček moj	14. II., 16. X., 21. II. 10. IV. 28. II., 20. III. 24. I.
Sokolsko društvo Mežica	Thomas Brandon: Charleyeva teta Fr. Dobovišek: Radikalna kura	8. II. 26. IV.
Sokolsko društvo Prevalje	Schönherr: Vražja žena Julij Horst: Nebesa na zemlji Fr. Dobovišek: Radikalna kura Hašek: Dobri vojak Švejč	30. I., 2. II. 8. V., 24. VII. 20. XI., 27. XI. 29. VI., 10. VII.
Sokolsko društvo Dravograd-Meža	E. Gangl: Dediščina I. Lah: Na narodni praznik Real-Farner: Trije vaški svetniki	1. XII. 1. XII. (obe istočasno) 19. III., 20. III.
Sokolsko društvo Ribnica-Josipdol	Ernst Bach-Franz Arnold: Španska muha Oporoka kralja Matjaža	5. V. 8. XII.
Sokolsko društvo Črna	Real-Farner: Trije vaški svetniki	?/I.
Sokolsko društvo Vuzenica-Muta	Čašica kave Vedeževalka Zagoriški (prev. iz nem.): Kazen ne izostane	20. III. 20. III. (obe istočasno) 4. XII.
Katoliško prosvetno društvo Črna	R. Bazin-dr. Dornik: Gruda umira Janez Ev. Krek: Tri sestre Dva gluha Kazimir Zakrajšek: Pri kapelici Kazimir Zakrajšek: Prisegam	3. IV. 6. XI. 5. XII. 5. XII. (obe istočasno) 15. X., 16. X.
Katoliško prosvetno društvo Prevalje	Josip Lavtežar: Darinka (spevoigra) Maurice Maeterlinck: Stilmontski župan Kazimir Zakrajšek: Pri kapelici Franz Grillparzer: Prababica Jaka Štoka: Trije tički	31. I., 2. II. 28. II. 5. VI. 6. XI. 4. XII.
Katoliško prosvetno društvo na Ravnah	Gustave Lemoine: Materin blagoslov ali Nova Chanchon Kazimir Zakrajšek: Prisegam Kazimir Zakrajšek: Pri kapelici Botra Negra Nestroy: Lumpacij Vagabund Davek na samce Dragotin Vodopivec: Čarodejna brivnica Anton Medved: Črnošolec	3. IV. 24. IV. 24. VII. 24. VII. (obe istočasno) 18. IX., 8. IX., 25. IX. 20. XI. 20. XI. (obe istočasno) 23. X.
Katoliško prosvetno društvo Šentanel	Zamorci Dve teti Tihotapci Kazimir Zakrajšek: Pri kapelici	28. III. 28. III. 28. III. (vse tri istočasno) 7. VIII., 17. VII.
Katoliško prosvetno društvo Radlje	Ivo Česnik: Pogodba Kazimir Zakrajšek: Za srečo v nesrečo Dragotin Vodopivec: Junaki	2. II., 7. II. 26. XII. 26. XII. (obe istočasno)
Izobraževalno društvo Remšnik	O, ta Polona Brez zajtrka Kazimir Zakrajšek: Prisegam Botra Negra	28. II. 28. II. (obe istočasno) 31. VII. 31. VII. (obe istočasno)

Društva	Gledališka dela	Datumi predstav
	Vaški skopuh Materin god	25. IX. 25. IX. (obe istočasno)
	Turški križ Jaka in Nace	27. XI. 27. XI. (obe istočasno)
Svoboda Črna	Avtomobilist Anton Novačan: Veleja I. Cankar: Kralj na Betajnovi	17. IV., 16. X. 19. VI., 26. VI. 3. IX., 8. IX., 18. IX., 25. IX.
	Maksim Gorki: Na dnu Remec: Užitarji Etbin Kristan: Zvestoba Če sta dva	26. XII. 2. II. 13. III. 21. II.
Svoboda Mežica	Real-Farner: Trije vaški svetniki Jurčič-Bajuk: Tihotapec	14. II. 14. I., 17. I.
Svoboda Leše-Prevalje	Etbin Kristan: Zvestoba Engelbert Gangl: Sin I. Cankar: Hlapec Jernej in njegova pravica	3. IV. 2. X., 3. VII. 14. VIII., 28. VIII.
Svoboda na Ravnah	Teta na konju Real-Farner: Trije vaški svetniki	16. V. v Mežici 24. I. na Muti
Društvo rokodelskih pomočnikov na Ravnah	Urban Debeluhar	?/I. (v Kotljah), 7. II.
Organi finančne straže Kapla	Čez deset let	7. II.
Podporno društvo za šolsko mladino Podpeca	Real-Farner: Trije vaški svetniki Cvetko Golar: Vdova Rošlinka »Pepelka« in koncert (izvajali otroci) J. Jurčič-I. Česnik: Domen	31. XII. 7. II. 6. III. 10. IV., 14. IV.
Gasilsko društvo Vuzenica	Najboljši gasilec	19. IV.
Gasilsko društvo na Ravnah	Fodor László: Revna kot cerkvena miš Vražji Rudi	19. III. 8. XII.
Gospodinjstva nadaljevalna šola na Ravnah	Pri Prodnikovih, Vedež	9. IV.
Šola Ribnica na Pohorju	Šivilja Klara	15. V.
Kolo jugoslovanskih sester Prevalje	Petrovič: Vozel K mamici	16. X. 21. V.
Kolo jugoslovanskih sester Črna	K. Zakrajšek: Dva računa Milan Skrbinšek: Mati	29. IX. 29. IX. (obe istočasno)
Kolo jugoslovanskih sester Radlje	Julij Horst: Nebesa na zemlji	13. X.
Društvo sv. Cirila in Metoda Duh na Ostrem vrhu	Josip Štolba: Stari grehi	19. VI. (na Kapli)
Pevsko društvo »Zvon« Dravograd	Hans Engler: Krišpin in Fridolin	6. XI.
Streliško društvo Prevalje	Davek na samce	17. XII.

Dragica Zavratnik

Polmrak

Obrisi senc v polmraku.
Iz dlani v dlan
sipam pesek.
Pesek spominov.
Stresa me.
Stresa mene in breze.
Polmrak je pošasten.
Si prepričan,
da si ti ti,
bi mogla reči,
da sem jaz jaz.
Ko bo senca oživel,
krogla ne bo več okrogla.
Morda bo tudi
sonce zašlo,
vaza se bo razbila.
Pa jaz, ti —
bova srečna.

Daleč

Iz daljave otožni klici.
Pesem.
Simfonija dvajsetega stoletja.
Saj ni pesem.
Vonj po osmojenem mesu.
Groza za tistega,
ki ne živi.
Potrebna je sreča.
Življenje je loterija.
Občuduj sončni zahod!
Vidiš neskončnost.
Vem, da nisi srečen.
Raje sem kratkovidna.

Število iger in predstav

Društva	Črna		Mežica		Prevalje		Ravne		Dravograd		Muta-Vuzenica		Radlje		Ostali kraji	
	igre	predstave	igre	predstave	igre	predstave	igre	predstave	igre	predstave	igre	predstave	igre	predstave	igre	predstave
Sokol	4	6	2	2	4	8	7	8	3	4	3	2	3	7	Ribnica-Josipdol 2 2	
Katoliška prosvetna društva	5	5	—	—	5	6	8	8	—	—	—	—	3	3	Šentanel 4 3	
Svobode	6	12	3 ¹	4	3	5	?	?	—	—	1	1 ³	—	—	Remšnik 8 4	
Ostala društva	2	1	—	—	3	3	5	4	1	1	Vuzenica 2 2		1	1	Kotlje 1 1 ⁴	
Skupaj	17 ⁵	24	5	6	15	22	20	20	4	5	6	5	7	11	22	18

¹ Z eno predstavo gostovala Svoboda z Raven.

² Ni podatkov o gledaliških nastopih ravenske Svobode, tudi ne v reviji Svoboda. Torej niso poročali o svoji dejavnosti. Z dvema igrama pa so gostovali v drugih krajih, s »Teto na konju« v Mežici, 16. maja, in s »Tremi vaškimi svetniki« na Muti, 24. januarja.

³ Gostovanje ravenske Svobode.

⁴ Gostovalo Društvo rokodelskih pomočnikov z Raven z »Urbanom debeluharjem« januarja 1932.

⁵ Če seštejemo število del po krajih, jih dobimo 96, medtem ko smo v tekstu navedli, da je bilo v okraju uprizorjenih 80 iger. Razlika nastane zato, ker so ista dela igrali v več krajih.

⁶ V nekaterih krajih je več iger kot predstav, to pa zato, ker so 2 ali 3 enodejanke uprizorili v okviru ene predstave.

Vanja Mezner

Razvoj bralne značke na koroških osnovnih šolah

1. Uvod:

Branje je pomembna človekova dejavnost, ki dviga kulturno raven posameznika in družbe.

Nekateri začno brati že v zgodnji mladosti in ostanejo knjigi zvesti vse življenje, redki pa so danes tisti, ki jim starši ali učitelji v otroštvu ne znajo približati na dovolj prikopen način bogato ilustriranih slikanic in jih navdušiti, da bi še kasneje v življenju radi posegali po dobrih delih pesnikov in pisateljev. In če je to zamujeno, je marsikdo prikrajšan za mnogo lepih trenutkov in užitkov, ki jih pozneje v življenju ni moč nadomestiti. Najpomembneje pri tem je, da že najmlajši dobijo posluš za lepo in dobro knjigo, ki jim bogati besedni zaklad ter jih obenem tudi vzgaja.

Morda sta prav to imela v mislih profesor Stanko Kotnik in pisatelj Leopold Suhodolčan, ko sta pred 23 leti začela orati ledino do tedaj še neznan obliki prostovoljnih dejavnosti — bralni znački:

Ker me je zanimalo, kje in kdaj se je začela akcija branja za bralno značko, kako je pridobivala pomen, kako se je razvijala ter do kakšnih organizacijskih sprememb je prihajalo v teh letih, sem obdelala spremembe načina tekmovanja, stopenj, vrst in oblike osnovnošolskih značk na Koroškem ter spremembe bralnih programov.

Učenci koroških osnovnih šol tekmujejo za Prežihovo značko, cicibanovo, Suhodolčanovo in Gašperjevo bralno značko.

2. Iz statuta in pravilnika o podelitvi Prežihovih značk:

a) Namen bralne značke:

Prežihova značka je bila ustanovljena z namenom, da v mladem rodu budi:

— smisel za poglobljeno, kritično branje dobrih sodobnih domačih literarnih del in s tem trajno ljubezen do lepe knjige,

— sposobnost, da bo znal knjigo prav vrednotiti in jo izkoristiti za svojo notranjo rast,

— estetska in etična čustva, zlasti še ljubezen do socialistične domovine, do delovnih ljudi in privrženost njihovem boju za napredek.

(Statut Prežihove značke s pravilnikom o podelitvi, Prosvetni delavec, 1963, št. 16, str. 4. Glej tudi članek Stanka Kotnika, Plemenita značka, Prosvetni delavec, 1960, št. 19, str. 5.)

Značka Prežihovega Voranca je bila uvedena ob 10. obletnici smrti pisatelja, revolucionarja in rojaka Mežiške doline.

Namenili so jo vsem učencem osnovne šole od 3. razreda dalje in dijakom srednjih šol na območju občin Ravne, Dravograd, Radlje in Slovenj Gradec. Za stalni sedež so izbrali osnovno šolo Prevalje, ker je od tod prišla pobuda za tekmovanje.

b) Tekmovalna določila:

Vsakdo, ki se je prostovoljno odločil za tekmovanje, je tekmoval v poznavanju sodob-

nih slovenskih mladinskih književnih del. Záhtevnost poznavanja literature je bila prilagojena starosti in se je ločevala z različno barvo značke, ob kateri so podeljevali bralcem tudi neprenosljive izkaznice in darilne knjige. Osvojitve značke določene stopnje ni bila vezana na prejšnjo stopnjo in tekmovalec je lahko osvojil značko ene stopnje samo enkrat.

Osrednji odbor je ob sodelovanju slavističnega aktiva določal književna dela po stopnjah vsako tretje leto in izpopolnjeval bralne programe s sodobnejšimi deli. Določeno je bilo, da mora biti v seznamu za vsako stopnjo vsaj eno Prežihovo delo, ki ga mora tekmovalec prebrati.

Mladi so lahko tekmovali za štiri stopnje Prežihove bralne značke:

I. stopnja: od 3. do 5. r. osnovne šole — bronasta značka,

II. stopnja: od 6. do 8. r. osnovne šole — patinirana srebrna značka,

III. stopnja: 1. in 2. letnik srednje šole — srebrna značka,

IV. stopnja: 3. in 4. letnik srednje šole — zlata značka.

Poleg rednih značk je bila častna zlata značka, ki jo je odbor podeljeval ob obisku na podelitvenih slovesnostih zaslužnim kulturnim delavcem.

Vsaka šola je lahko organizirala tekmovanje po svoje, toda v skladu s pravilnikom, da se branje zaključi do 18. februarja, na obletnico smrti Prežihovega Voranca.

Učenec, ki se je odločil, da bo sodeloval, je moral prebrati predpisano število knjig — na prvi stopnji pet in na drugi sedem. Za nekatera dela so bili predvideni podrobnejši zapiski v naslednji obliki:

I. stopnja: kratka vsebina dela,

II. stopnja: kratka vsebina in misel dela ter nekaj o avtorju,

III. stopnja: kratka vsebina in misel dela, oznaka oseb, avtor,

IV. stopnja: misel dela, oznaka oseb, jezik in slog.

Iz pesniške zbirke so se morali na vseh stopnjah naučiti po tri pesmi na pamet.

c) Izvedba tekmovanja:

Na začetku šolskega leta so se poverjeniki za bralno značko na šolah posvetovali o tekmovalnih pogojih za osvojitve značke v skladu s tekmovalnimi določili v pravilniku in na vidnem mestu objavili seznam tekmovalnih del.

Učiteljski zbor je moral skrbeti za primereno propagando med učenci, za zadostno število knjig, organizirano izposoj v knjižnici in vsestransko pomoč kandidatom.

Šolska vodstva so določila tri- do petčlansko komisijo, ki je na začetku šolskega leta določila prijavni rok, da bi se tekmovanje pravočasno končalo. Na skušnji so morali bralci pokazati zadovoljivo poznavanje književnih del in njihovih avtorjev, zagovarjali pa so tudi svoje zapiske o prebranih delih, ki so jih pred tem že oddali. Skušnje so bile javne,

pogovor na njih sproščen in tekoč, naslanjal pa se je na zapiske. Kandidat, ki je pokazal zadostno poznavanje predpisanih del za svojo stopnjo, je dobil značko z izkaznico.

O vseh nosilcih Prežihove značke so morale šole voditi matične knjige s temeljnimi podatki, ki so jih v tednu po podelitvi morale poslati osrednjemu odboru.

Podelitev je morala biti slovesna in praviroma pred 18. februarjem. Nanjo so povabili znane kulturne ustvarjalce, mladi nosilci značk pa naj bi po možnosti obiskali Prežihove Kotlje ali kako drugače počastili sponin nanj.

Rezultate tekmovanja naj bi objavili v krajevnem časopisju in jih prikazali v šolski kroniki.

Podobno je tekmovanje potekalo na podružničnih šolah, kjer je moral biti v komisiji poverjenik Prežihove značke z matične šole.

Pripomba: Opirala sem se na prvi Statut Prežihove značke s pravilnikom o podelitvi, ki je bil objavljen v Prosvetnem delavcu 1963. leta.

3. Začetki bralne značke in prvo tekmovalno leto:

Profesor Stanko Kotnik, ki je od šolskega leta 1955 do oktobra 1968 poučeval slovenski jezik na prevaljski osnovni šoli, je v letu 1959/60 ustanovil in vodil bralna krožka za 7. in 8. razred. To je bila načrtna oblika branja in pridobivanja učencev za lepo in dobro knjigo. V krožek so se prostovoljno vključili tisti, ki so radi brali in se pogovarjali o knjigah. Izbral je dela, ki jih je bilo treba prebrati in o njih napisati zapiske. Sledil je sproščen pogovor, ki ga je vodil eden izmed učencev. Literarno delo so analizirali in ga osvetljevali z vseh strani. Sedmi razred je bral M. Kranjec — Čarni nasmeh, Brlič — Mažuranič — Čudovite dogodivščine vajenca Hlapiča, I. Tavčar — Cvetje v jeseni; osmi razred pa je bral: J. Kersnik — Jara gospoda in C. Kosmač — Pomladni dan.

Program je bil začet in je nastajal sproti ob branju, ker pa je bralni krožek deloval le v tem šolskem letu, je bil program hkrati prvi in zadnji.

Te knjige je S. Kotnik izbral zato, ker so se mu zdele življenjske, poučne, hkrati so dopolnjevale obvezno domače branje, začutil pa je tudi potrebo po dopolnitvi klasičnih del s sodobnejšo literaturo.

V času, ko sta na prevaljski šoli delovala bralna krožka, je profesor Kotnik v nekem našem časniku zasledil, da imajo na Češkem tekmovanje v branju knjig za literarno značko. Začel je razmišljati, kako bi bilo to izvedljivo na njihovi šoli in kasneje tudi drugod. Besedilo je pokazal takratnemu ravnatelju Leopoldu Suhodolčanu in tudi on se je navdušil za podobno bralno akcijo.

Spomladi 1960. so se povezali slavisti širšega koroškega območja v strokovni aktiv, v katerem so sodelovali učitelji občin Ravne, Dravograd, Slovenj Gradec in Radlje ob Dravi. Na sestanku aktiva slavistov v marcu je

Stanko Kotnik v referatu o prostovoljnih dejavnostih učencev podal svoje izkušnje pri delu z bralnim krožkom in zaključil z besedami:

»Razmisliti bi veljalo tudi o obliki tekmovanja za literarno značko, kakršno se je npr. uveljavilo, a nato tudi malo izrodilo pri Čehih: Kandidat je pred posebno komisijo dokazoval, da je prebral in tudi pravilno dojel določeno število izbranih del. Zamisel prav gotovo ni slaba, za učence pa je tak način nedvomno močno spodbuden.«

(Zbornik 10 let Prežihove bralne značke, S. Kotnik, Deset let bralne akcije za mladino, str. 38.)

Slavistični aktiv ga je podprl in je sklenil, da prevzame organizatorsko vlogo po šolah. Izvoljen je bil odbor Prežihove bralne značke, katerega predsednik je postal Leopold Suhodolčan, za stalni sedež bralne značke pa so določili Prevalje, ker je od tod prišla pobuda. Odbor slavistov je jeseni 1960. sprejel pravilnik o tekmovanju za Prežihovo značko, spomladi 1963. pa je bil pravilnik predelan v statut s pravilnikom in je z majhnimi popravki v veljavi še danes.

Prvo javno vest o tekmovanju za bralno značko je napisal S. Kotnik v članku Plemenita značka, ki je bil objavljen v Prosvetnem delavcu 23. novembra 1960. leta. Tako so bili učitelji po vsej Sloveniji seznanjeni z akcijo o bralni znački, priprave na tekmovanje pa so se takrat na koroških šolah že začele.

Organizatorji so predvidevali, da bodo značke podelili v skladu z določilom do 18. februarja, dneva Prežihove smrti, vendar jim to zaradi pomanjkanja knjig in organizacijskih izkušenj ni uspelo. Posledici vseh težav in ovir sta bili prestavljena skušnja in podelitev značk v mesecu maju.

Na prevaljski šoli je potekala skušnja v nedeljo, 21. maja 1961. Potekala je v obliki pogovora z vsakim tekmovalcem posebej in jo je uspešno opravilo 10 učencev. Svečana podelitev značk prvim prežihovcem z njihove šole, ki je bila združena s praznikom dneva mladosti, je bila naslednjega dne, v ponedeljek, 22. maja 1961 dopoldne v domu Partizan na Prevaljah. Častni gost na prireditvi je bil France Bevk, priljubljeni mladinski pisatelj.

Izkušnje prvega leta so pokazale, da je treba na šolah poskrbeti za več izvodov knjig in da je potrebno vse leto mentorsko delovati. Vsako leto je treba povabiti na obisk enega izmed naših pisateljev, ker je tako srečanje za mlade nepozabno in velika spodbuda za branje.

4. Razvoj tekmovalnih stopenj in vrste osnovnošolskih značk

a) Začetna stopenjska zasnova Prežihove značke

Prežihova značka je bila zasnovana v štirih stopnjah. Prvi dve sta bili za osnovne šole, tretja in četrta pa za srednje šole. Na I. stopnji so za bronasto Prežihovo značko lahko tekmovali učenci 3., 4. in 5. razreda, na II. stopnji pa za patinirano srebrno značko učenci 6., 7. in 8. razreda. Za osvojen III. stopnjo so dijaki 1. in 2. letnika srednjih šol dobili srebrno značko, na IV. stopnji pa so dijaki 3. in 4. letnika osvojili zlato Prežihovo značko. V tekmovanje še nista bila vključena 1. in 2. razred osnovne šole, ker je to šele začetna bralna stopnja.

Križi in težave so bile s to barko — najprej je bila v napoto v vodi, nato pa še na plaži

Značke s Prežihovim portretom so bile kovinske in kvadratne oblike. Osnutek je napravil akademski slikar Karel Pečko iz Slovenj Gradca, delali pa so jih v tovarni IKOM v Zagrebu.

Poleg značke je tekmovalcem dobil tudi neprenosljivo izkaznico.

V osnovni šoli je učenec lahko tekmoval dvakrat, kajti posamezna stopnja je obsegala tri leta njegovega šolanja. Teoretično so bili možni celo presledki štirih let, če je na primer učenec tekmoval za I. stopnjo že v 3. razredu in se je za II. stopnjo odločil šele v osmem.

Vsem tekmovalcem so za spodbudo, da bi ostali zvesti dobri knjigi, podeljevali tudi knjižne nagrade. Te knjige so bile predvsem iz zbirke Moja knjižnica, ki je nastala ravno zaradi potreb bralne značke. Denar zanje je prispevala šola in nekaj tudi Društvo prijateljev mladine.

Tekmovanje za bralno značko je postajalo vse bolj množično (in v šolskem letu 1968/69, ko je bil statut dopolnjen in so v osnovnih šolah vsako stopnjo Prežihove bralne značke razdelili na dva programa, so se mentorji domenili, da bodo za 1. program podeljevali tekmovalcem značke po stopnjah, za 2. program pa bodo namesto značke dobivali darilne knjige, v katere bodo zapisali namen nagrade. Tako so imeli na šoli organizirano verjetno do šolskega leta 1980/81, ko so zaradi slabega finančnega položaja zadnjič podelili knjige.)

b) Preureditev tekmovalnih stopenj

Že po prvem letu se je pokazalo, da je med tekmovalnimi leti prevelik presledek. Zato je odbor Prežihove bralne značke v drugem tekmovalnem letu 1961/62 omogočil vnetim in zrejšim bralcem, da so lahko predčasno tekmovali za III. stopnjo Prežihove značke, ki je bila po pravilniku za srednje šole. Tisti, ki je želel dobiti značko III. stopnje, pa je moral prej imeti značko II. stopnje.

Želje učencev so postajale večje in hoteli so se vse bolj vključevati v tekmovanje, zato je prišlo v šolskem letu 1965/66 do statutarne spremembe. III. stopnja je postala redna stopnja za osnovne šole, na srednji

šoli pa je bila uvedena V. stopnja. S tem je nastala pomembnejša sprememba v načinu tekmovanja:

- I. stopnja: 3. in 4. r. — bronasta značka,
- II. stopnja: 5. in 6. r. — patinirana srebrna značka,
- III. stopnja: 7. in 8. r. — srebrna značka.

Učenci so od tega leta dalje lahko tekmovali vsako drugo leto, s čimer so odpravili velike časovne presledke med tekmovalnimi leti.

c) Uvedba cicibanove bralne značke

Na pobudo Petre Dobrile, pedagoške sveltovke in predsednice Zveze prijateljev mladine Slovenije so v šolskem letu 1966/67 uvedli v osnovne šole cicibanovo bralno značko. Namenjena je bila najmlajšim osnovnošolcem, učencem 1. in 2. razreda, ki prej niso imeli možnosti tekmovanja. Bila naj bi spodbuda za nadaljnje branje v osnovni šoli.

Osnutek za kovinsko značko pravokotne oblike, na kateri je Župančičev Ciciban, ki se pogovarja s ptičico, je napravil Marjan Tomšič iz Ljubljane, izdeluje pa jo Silvo Cankar v Ljubljani.

Vsak učenec, ki je želel osvojiti cicibanovo bralno značko, je moral po programu prebrati tri knjige, ki so bile primerne njegovi starosti. Med njimi so bile tudi Župančičeve otroške pesmi. Zapiski za to stopnjo niso bili predvideni. Učenec se je moral naučiti le nekaj verzov, ki so mu bili najbolj všeč, pred mentorjem v šoli pa še dokazati, da zna lepo in smiselno brati.

Pobuda tovarišice Dobrile, organizatorke bralnih značk v osrednji Sloveniji (in od 1977 do 1979 predsednice Zveze bralnih značk Slovenije), je tudi na koroških osnovnih šolah padla na plodna tla. Drugošolci so v maju 1967 prvič dobili zlato cicibanovo značko, prvošolci pa so se v tekmovanje vključili šele po osmih letih.

d) Razširitev tekmovanja z dodatnimi programi

V šolskem letu 1968/69 je osrednji odbor za bralno značko vsako stopnjo Prežihove značke razdelil na dva programa, imenovana prvi in drugi program. To je omogočilo naj-

bolj vnetim bralcem, da so lahko tekmovali vsako leto.

Učenci, ki so na določeni stopnji brali za prvi program in osvojili Prežihovo značko, so prihodnje leto brali za drugi program iste stopnje. Drugi program ni imel značke, ampak so tekmovalci dobili knjigo s posebno izkaznico. V darilnih knjigah so nekajkrat dobivali Prežihove nalepke, ki so bile v treh barvah kot značke, ločene po stopnjah. Te nalepke so bile na pobudo Stanka Kotnika narejene za mariborsko območje, koroško pa jih je potem kot ustrezne sprejelo. Verjetno so bile v rabi nekaj let, in sicer od šolskega leta 1971/72 dalje, potem pa so jih na šolah postopoma ukinjali. Tako so jih na primer na prevaljski šoli uporabljali tri leta (od 1971/72 do 1973/74). V tem času, 1974. leta je tovarišica Greta Jukič od Leopolda Suhodolčana prevzela predsedniško vlogo v osrednjem odboru Prežihove Bralne značke za Koroško.

Pri cicibanovi bralni znački so dodatne programe na šolah uvedli v letu 1974/75:

1. razred: 1. program — pohvala za branje,
2. razred: 2. program — zlata značka.

Sedaj so bili v tekmovanje vključeni tudi prvošolčki, ki so brali za prvi program. Vsakdo, ki je bral gladko, je prejel posebno pohvalo za branje, ki je bila tiskana na formatu A 4 in so jo uporabljali na celotnem območju Koroške. Na njej sta bila cicibana pred odprto knjigo, spodaj pa rubrika za osebne podatke tekmovalca.

Drugošolcem je namenjen drugi program. Za estetsko branje prejmejo zlato značko z napisom »cicibanova značka«.

Po letih so na šolah začeli širiti bralne programe z namenom, da bi lahko učenci vsa dela izbirali. Mentorji za bralno značko koroškega območja so se na svojem posvetovanju v šolskem letu 1975/76 dogovorili, da mora vsak učenec pred tekmovanjem za cicibanovo značko prebrati vsaj 15 slikanic, če želi osvojiti značko. Ti programi niso točno določeni in se vsako leto spreminjajo.

Namesto prvotne kvadratne Prežihove bralne značke je bila v šolskem letu 1976/77 uvedena nova Prežihova značka okrogle oblike. Osnutek za to značko z doprso podobo Prežihovega Voranca in obrobni napisom je oblikoval akademski kipar Jendo Stoviček, izdeluje pa jih Silvo Cankar v Ljubljani.

V tem letu se je spremenila tudi barva značke na II. in III. stopnji. Na II. stopnji so za 5. in 6. razrede ukinili patinirano srebrno značko. Zamenjala jo je srebrna značka, ki je bila pred tem najvišje priznanje v osnovni šoli. Prvič so na III. stopnji v osnovnih šolah redno podelili zlato Prežihovo značko sedmoin osmošolcem.

Od šolskega leta 1977/78 dalje dobivajo tekmovalci za cicibanovo bralno značko na šolah naslednje značke:

1. razred: 1. program — srebrna značka,
2. razred: 2. program — zlata značka.

Na vseh koroških osnovnih šolah so dobivali nekaj časa bralci za 1. program cicibanove značke posebej tiskano pohvalo za branje, ki je bila novost za tekmovalce, 1978. leta pa so prvič dobili srebrno značko. Na drugem programu ni bilo nobene spremembe. Značke so enake kot prejšnje zlate, le da se razlikujejo po barvi.

V šolskem letu 1980/81 so na šolah za drugi program Prežihove bralne značke uvedli Suhodolčanovo bralno značko, ki jo bom predstavila posebej.

Nekajkrat so osnovnošolci prejeli tudi priložnostne bralne značke za običajen drugi program, in takrat jim niso podelili knjig, saj je bila že sama nova značka velika nagrada za tekmovalca. 1976. leta so ob 100-letnici rojstva Ivana Cankarja osvojili Cankarjevo značko, 1978. leta pa ob 100-letnici rojstva Otona Župančiča Župančičevo značko.

c) Uvedba Suhodolčanove bralne značke

8. februarja 1980 je umrl Leopold Suhodolčan. Na žalni seji OO ZSM in PO dne 11. 2. 1980 so učenci osnovne šole Franja Goloba na Prevaljah soglasno sprejeli predlog za uvedbo Suhodolčanove bralne značke. Z njo bodo ohranili spomin na pisatelja, nekdanjega ravnatelja njihove šole (od 1957. do 1974. leta), dolgoletnega predsednika osrednjega odbora Prežihove bralne značke za Koroško (od 1960. do 1974. leta) in večletnega predsednika Zveze bralnih značk Slovenije (od 1972. do 1977. leta). Predlog je sprejel tudi odbor Prežihove bralne značke na svoji žalni seji istega dne.

Zato je bil v šolskem letu 1980/81 dopolnjen statut Prežihove bralne značke za drugi program in učenci koroških šol na vsaki stopnji za drugi program berejo za bralno značko Leopolda Suhodolčana:

- I. stopnja: 4. razred — bronasta značka,
- II. stopnja: 6. razred — srebrna značka,
- III. stopnja: 8. razred — zlata značka.

Okroglo kovinsko značko je oblikoval akademski kipar Jendo Stoviček, izdelal pa Silvo Cankar v Ljubljani. Na njej je bila doprsna podoba pisatelja. Te značke niso bile povezane z izkaznico.

Ker prva Suhodolčanova značka ni bila posrečena, so se člani odbora Prežihove bralne značke odločili za ponovno oblikovanje. Inženir Franc Dobelšek iz Mozirja je pripravil nov osnutek za značko v reliefni podobi in jo tudi izdelal. Letos so tekmovalcem na vseh osnovnih šolah že podelili nove, ustrezneje oblikovane Suhodolčanove značke z obrobni napisom, ki so okrogle oblike. Z novimi značkami se podeljuje izkaznica, na kateri je poleg pisateljeve podobe in rubrike za ime tekmovalca tudi faksimiliran odlomek iz Suhodolčanove avtobiografske črtice Črte mojega življenja. (Izšlo v zborniku Otroci in knjiga 10, Maribor 1980, str. 5—8.)

Po statutu morajo tekmovalci prebrati poleg drugih knjig eno pisateljevo mladinsko delo in ga pravilno ovrednotiti, če želijo osvojiti značko.

Prva podelitev značk je bila 18. 2. 1981 na prevaljski šoli in na obeh ravenskih osnovnih šolah, na drugih šolah pa so značke podelili nekoliko kasneje.

Ob tem je bila v likovnem salonu na Ravnah razstava, ki so jo pripravili značkarji koroških šol na temo »Ilustrirajmo Suhodolčanova literarna dela«. V razstavnih prostorih so isti dan popoldne profesor Stanko Kotnik, ravnatelj Koroške osrednje knjižnice — študijske knjižnice na Ravnah profesor Janez Mrdavšič in predsednica osrednjega odbora Prežihove bralne značke za Koroško Greta Jukič podelili zlate Suhodolčanove bralne značke osmošolcem s Prevalj in z Raven. Častni zlati znački sta dobila Marija Suhodolčan in profesor Stanko Kotnik.

f) Uvedba Gašperjeve bralne značke

Gašperjeva bralna značka je bila ustanovljena z namenom, da bi kar največ ljudi, pred-

vsem še mladih, spoznalo zgodovinsko pot, življenje, boj za narodnostne pravice, razvoj in obstoj koroških Slovencev.

Predlog za uvedbo Gašperjeve bralne značke je dal znani organizator osvobodilnega boja v Mežiški dolini Pavle Žaucer-Matjaž. 8. novembra 1980. leta ga je sprejela skupščina občinske organizacije ZZB NOV na Ravnah, 15. novembra 1980 pa ga je potrdil tudi občni zbor Zveze koroških partizanov v Šentprimozu v Podjuni.

Značka nosi ime partizana, revolucionarja, organizatorja osvobodilnega gibanja na Koroškem, borca za narodnostno in socialno enakopravnost slovenske narodnostne skupnosti na avstrijskem Koroškem — Karla Prušnika-Gašperja.

Za sedež so določili Srednjo šolo tehniško-naravoslovne in pedagoške usmeritve na Ravnah, za častnega člana osrednjega odbora pa ženo Karla Prušnika, Miro Prušnik.

Po pravilniku ima značka tri stopnje:

- I. stopnja: bronasta značka,
- II. stopnja: srebrna značka,
- III. stopnja: zlata značka.

Stopnje niso vezane na določeno starost, razen prve, ki jo lahko pridobijo že učenci 7. in 8. razreda osnovne šole.

Okroglo kovinske značke je oblikoval in jih izdeluje inženir Franc Dobelšek iz Mozirja. Na njih je portret Karla Prušnika-Gašperja in njegovo ime. Poleg značke dobi vsak tekmovalec neprenosljivo izkaznico.

Temeljno delo za bronasto značko je zgodovinska knjiga Karla Prušnika-Gašperja Gamsi na piazu, za II. in III. stopnjo pa so tekmovalni pogoji zahtevnejši.

V šolskem letu 1981/82 so Gašperjevo bralno značko v svoj program sprejele tudi koroške osnovne šole. Čeprav naj bi bila podelitev po pravilniku na rojstni dan Karla Prušnika, 7. februarja, ali na smrtni dan, 16. marca, so se na šolah odločili za datum po svoje. Tako so se na primer na prevaljski šoli dogovorili, da bo tekmovanje potekalo vsako leto od podelitve Prežihove bralne značke v februarju do 15. maja, ko je občinski praznik in dan osvoboditve.

Na I. stopnji je predviden pogovor o delu v manj zahtevni obliki in skupinsko. Vodi ga učitelj zgodovine.

Posebnost Gašperjeve značke je, da lahko zanjo tekmujejo tudi učitelji, koroški borci in drugi.

5. Bralni programi

a) Prvi seznam literarnih del

Osrednji odbor je junija 1960. leta določil prvi seznam knjig, ki so jih tekmovalci morali prebrati. Namenoma so izbrali novejšje slovenske mladinske knjige, ker so seznam za obvezno domače branje vključevali predvsem starejša dela. V prvem seznamu literarnih del so bila samo tri predvojna mladinska dela (Župančičeve otroške pesmi, Seliškarjeva Bratovščina Sinjega galeba in Bevkovi Tatič) in štiri dela s tematiko NOB (Berkovi knjigi Mali upornik in Knjiga o Titu, Bratkov Teleskop in Ribičičeva Rdeča pest). V nekaterih delih se še občutijo težki trenutki vojne, ki je že daleč stran, toda še vedno v srcih pisateljev.

Za prvo stopnjo so po pravilniku morali prebrati 5 del, za drugo stopnjo pa 7. Praviloma je bilo na vsaki stopnji eno Prežihovo delo.

Predpisana dela za I. stopnjo (od 3. do 5. r.):

1. O. Župančič: Ciciban ali Mehurčki ali Kanglica
2. P. Voranc: Čez goro k očetu
3. J. Vandot: Kekec na volčji sledi
4. F. Bevk: Knjiga o Titu
5. F. Bevk: Tatič

Predpisana dela za II. stopnjo (od 6. do 8. r.):

1. P. Voranc: Solzice
2. F. Bevk: Mali upornik
3. T. Seliškar: Bratovščina Sinjega galeba
4. J. Bratko: Teleskop
5. A. Ingolič: Tajno društvo PGC
6. M. Kranjec: Mesec je doma na Bladovici
7. J. Ribičič: Rdeča pest

V letu 1962/63 je prišlo do spremembe. Namesto Teleskopa so v program uvrstili Suhodolčanovo knjigo Deček na črnem konju, namesto Rdeče pesti pa Pečjakovo Drejček in trije Maršovki. Obe deli sta izšli 1961. leta in ju mladi bralci še niso poznali, namen mentorjev za bralno značko pa je bil, da približajo mlademu bralcu nove mladinske knjige. Ker je bilo knjig sorazmerno malo, tudi ni čudno, da je bilo malo tekmovalcev.

b) Jedra bralnih programov

Seznam knjig za bralno značko velja po tekmovalnem pravilniku dve leti, zato je vsako drugo leto področno posvetovanje mentorjev za bralno značko. Na tem posvetovanju uskladijo program s priporočilnim republiškim programom. Tretjina knjig, ki so na seznamu, je iz republiškega priporočilnega seznama, drugi program pa je odvisen od knjižnega fonda na šolah.

V bralnih programih se vedno ohranja neko jedro, ker bi bilo škoda izločati dobra dela in ker so denarne možnosti omejene, pa tudi zato, ker učitelji taka dela poznajo in se lahko v njih poglabljajo. Na vsaki stopnji in v vsakem programu je eno Prežihovo in Suhodolčanovo delo.

Vedno nastane kakšna novost, ki pride čez leta prav tako v jedro, če jo učenci primerno sprejmejo. Večinoma se na vsaki šoli vsa leta pojavljajo kot rdeča nit nekatera dela. Na prevalljski osnovni šoli so na primer v jedru bralnih programov naslednje knjige: P. Voranc — Levi devžej, Solzice, Čez goro k očetu, F. Bevk — Knjiga o Titu, A. Ingolič — Udarne brigada, Tajno društvo PGC, Mladost na stopnicah, Gimnazijka, L. Suhodolčan — Rdeči lev, Deček na črnem konju, Rumena podmornica, T. Seliškar — Mule, A. Cerkevnik — Ovčar Runo, V. Podgorec — Hajduški studenec, J. Ribičič — Rdeča pest.

Prva leta so bili bralni programi zelo ozki. Učenci niso mogli izbirati med knjigami, ker jih je bilo na seznamu toliko, kot je določal pravilnik, in še to so bila samo slovenska mladinska dela sodobne književnosti. Po 4—5 letih so začeli upoštevati tudi južnoslovenske knjige, pozneje pa so dodali še mladinska dela iz tuje literature. Od 1969. leta dalje so programi razširjeni in učenci imajo možnost izbiranja med knjigami. Do 1978. leta so lahko sami izbrali eno mladinsko delo, zadnjih pet let pa bralci izbirajo dve deli. S tem, ko začnejo tekmovalci sami izbirati knjige, pa zopet nastopijo nekatere ovire in prednosti: knjižnica mora imeti širši izbor, učitelji morajo dobro poznati vsa dela, pogovori so težji, če se malo učencev odloči za izbrano knjigo

itd. Mnoge privablja k branju prav svobodna izbira del, vendar se morajo prej posvetovati z mentorjem ali knjižničarjem, da ne bi bilo nesoglasij, ker si učenec na primer ne more izbrati samih tujih del, ne da bi poznal domače pisatelje. Izbirajo predvsem med zbirkami Pelikan, Moja knjižnica, Sinji galeb, Zlata knjiga, Obrazi, Odisej itd. Posežejo lahko tudi po drugih zbirkah, toda izbrane knjige morajo biti primerne njihovi starostni stopnji.

V jedru bralnih programov so pogoste mladinske knjige Franceta Bevka, Antona Ingoliča in Toneta Seliškara. Ti spadajo med najboljše in najplodnejše pisatelje v obdobju po 2. svetovni vojni in so bili tudi prvi gostje koroških značkarjev.

Ob podelitvi bralne značke je redno srečanje mladih bralcev s kulturnimi ustvarjalci. Na koroških šolah je bilo čez štirideset in celo petdeset gostov. Učencem in učiteljem so pripovedovali o svojih delih in življenju ter se jim s tem še bolj približali. Nekateri so na obisk prišli tudi večkrat.

Ob različnih obletnicah so potekale ob bralni znački večje slovesnosti: 1970. leta je bila ob 10. obletnici podelitve prve bralne značke prireditev v Kotljah. Ob 25. obletnici Prežihove smrti 1975. leta so organizatorji povabili na Koroško nekaj ustvarjalcev, ki pri nas še niso nastopili. Ob tem sta bili na Ravnah v študijski knjižnici in likovnem salonu razstavi. Knjige so oživile spomin na Prežih — revolucionarja, ilustracije pa so se nanašale na Prežihove Samorastnike. Ob 20-letnici Prežihove bralne značke, 1980., so v Druženem domu na Prevaljah podelili mentorjem bralne značke z vseh šol ravenske občine Vorančeve spominke. Letos, ob 90-letnici rojstva Prežihovega Voranca, pa je bilo srečanje s kulturnimi ustvarjalci v Kotljah.

Na vseh slovesnostih, ki so potekale ob bralni znački na šolah in zunaj njih, so se učenci, učitelji in občani spomnili našega velikega pisatelja, ki »je svetu odkril Koroško« (tako je zapisal Marjan Kolar).

Že od začetka se pojavljajo na seznamih dela Prežihovega Voranca, po katerem nosi značka ime, vendar tekmovalci med njegovimi deli niso mogli dosti izbirati, ker so obvezna za tekmovanje, pisatelj pa tudi ni napi-

sal veliko mladinskih knjig, ampak je več pisal za odrasle bralce.

V program so vključene Suhodolčanove mladinske knjige, ki jih je pisatelj napisal po 1960. letu.

Otroci se v obdobju osnovnega šolanja najbolj zvesti bralci lepe slovenske knjige in z njo podoživljajo svet in spoznavajo naše pesnike in pisatelje. To je odraščajoča mladina, ki marsikdaj išče uteho v pisani besedi in ji je knjiga najboljša prijateljica, ob kateri pozabi na težave. Nekatera dela se ji še posebej priljubijo in jih z veseljem prebira. V šolskem letu 1968/69 so učenci prvič izbrali med prebranimi knjigami tista dela, ki so jim najbolj ugajala. V letu 1968 sta Zveza bralnih značk Slovenije in založba Mladinska knjiga v imenu mladih bralcev-tekmovalcev prvič podelili častno priznanje »Zlata knjiga« Vorančevim Solzicam.

Tako so izbrali leto za letom, žal, pa se zadnja leta priznanja »zlatim knjigam« niso redno podeljevala. Priznanje »zlata knjiga« lahko dobijo samo slovenska mladinska dela. Vsaka izbrana knjiga dobi diplomu in bronasto plaketo Martina Krpana, ki jo je izdelal akademski kipar Zdenko Kalin.

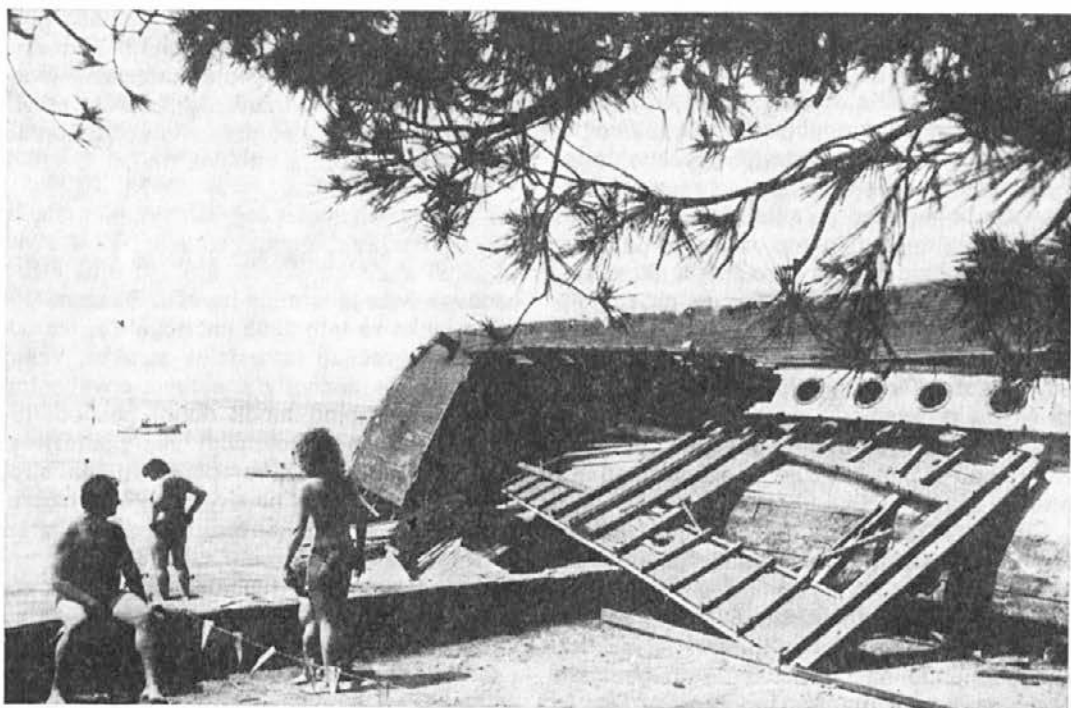
V jedru bralnih programov na prevalljski osnovni šoli je na primer nekaj knjig, ki so dobile to priznanje: Vorančeve Solzice, Ribičičeva Rdeča pest, Bevkova Knjiga o Titu, Cerkevnikov Ovčar Runo, Suhodolčanov Deček na črnem konju in Ingoličevi knjigi Mladost na stopnicah in Gimnazijka.

Po nekaj letih se je pokazala potreba po novi knjižni zbirki za mlade bralce in tako je jeseni 1973. leta začela pri Mladinski knjigi izhajati knjižna zbirka Zlata knjiga. To so lepe, bogato opremljene mladinske knjige z novimi ilustracijami in spremno besedo. V zbirki so tudi dela južnoslovenskih in tujih avtorjev, ki jih mladina rada prebira.

Vse naštetje knjige iz jedra bralnih programov, ki so dobile priznanje »zlata knjiga«, so izšle tudi v zbirki Zlata knjiga.

c) Značilnost bralnih programov za zadnje šolsko leto

Programi tekmovanja za Prežihovo bralno značko so se spreminjali. Sprva so bili ozki

Hudomušneži so pogruntali, da barka ločuje plažo za take in drugačne turiste

in določeni, 23 let pa je že doba, ko se marsikaj spremeni. Danes lahko učenci že izbirajo med knjigami, ki jih določa pravilnik, seveda pa je del programa še vedno obvezen. Na vsaki stopnji mora učenec za 1. program prebrati Prežihovo delo, za 2. program Suhodolčanovo, na vsakem programu pa mora spoznati še pesniško zbirko, ki je na seznamu. Najprej se je moral naučiti iz zbirke tri pesmi na pamet, od šolskega leta 1976/77 dalje pa se mora naučiti le eno, toda ta mora biti daljša.

Ker ni mogoče dobiti tekmovalnih seznamov knjig za vseh 23 let, sem prikazala prvi seznam del in tekmovalna jedra, v zadnjem šolskem letu pa sem se oprla na bralne programe za Prežihovo bralno značko na osnovni šoli Franja Goloba na Prevaljah. Knjige bom v odstotkih razvrstila po tematiki narodnoosvobodilnega boja.

Od 92 različnih naslovov knjig na vseh stopnjah Prežihove bralne značke je 27,2 % del, ki neposredno ali posredno posegajo v vojni čas. V 3., 7. in 8. razredu je na programu petina knjig, ki govorijo o vojnem času, v 6. razredu četrtnina, v 4. in 5. razredu pa tretjina. Ta tematika ni enakomerno porazdeljena po posameznih programih in je najbolj skoncentrirana v 4. in 5. razredu. Od skupnega števila knjig, ki so bile na seznamu v zadnjem tekmovalnem letu, je le četrtnina knjig obveznih, izmed ostalih 75 % pa lahko vsak bralec izbere dela, ki mu ustrezajo.

Osrednji odbor Prežihove bralne značke vsaki dve leti usklajuje bralne programe, ki pa, žal, v zadnjih treh letih niso enotni zaradi slabega knjižnega fonda nekaterih šolskih knjižnic. Zato pošiljajo osnovne šole bralne programe splošnoizobraževalnim knjižnicam v kraju, nekatere pa so povezane tudi s študijsko knjižnico na Ravnah. S tem se šolske knjižnice razbremenijo, ker jim dostikrat primanjkuje nekaterih tekmovalnih del. Prav zato je tudi pomembna organizacija izposoje med tekmovalci. Danes kljub vsemu ni tako hudo, ker lahko bralci med nekaterimi knjigami izbirajo. Teže je s tistimi deli, ki jih po pravilniku morajo prebrati. Marsikdaj jih iz težkega položaja rešujejo domače knjižnice, ki so pri marsikom bogato založene.

6. Sklep

Bralna značka predstavlja široko kulturno gibanje mladih. Na sodoben, prostovoljen in neprisiljen način pridobiva mlade bralce za dobro knjigo, s tem pa razvija ljubezen do lepe pisane besede. Obenem učenec — tekmovalec bogati samega sebe, širi in pogloblja bralno kulturo, širi znanje in pogled na svet.

Koroške šole so bile prve šole v Sloveniji, ki so pred 23 leti v svoj program prostovoljnih dejavnosti uvedle novost, oplemeniteno z ljubeznijo do lepe knjige, prežeto s tekmovalnim duhom in prepleteno z vzgojnimi smotri — bralno značko.

Kaj so v 23 letih te šole dosegle z branjem za bralno značko! Podelile so približno 30.000 bralnih značk.

Učenci tekmujejo v poznavanju izbranih književnih del, ne pa v poznavanju literarne zgodovine.

Vsi učenci, ne le značkarji, so se srečali z več kot štiridesetimi kulturnimi ustvarjalci. Dolga leta so na podelitvenih slovesnostih bralci prejeli tudi knjižne nagrade, kar je spodbudno delovalo na mladega človeka.

Velika pridobitev za bralno značko na Koroškem je »muzej Prežihove bralne značke« na prevaljski osnovni šoli, ki si ga je vredno ogledati, saj je v njem prikazana dolga, bogata in zanimiva pot bralne značke. Z njim bo prevaljska šola ohranila spomin na rojstvo bralne značke za sedanje in bodoče rodove.

Pedagoški delavci na šolah so si vsa leta prizadevali za razvoj bralne značke. Ta »globoko humanistična akcija«, kot jo imenuje Franc Šrmpf, se je postopoma širila v druge

kraje Slovenije in postala tako množična, da je kmalu prekoračila meje Slovenije in celo Jugoslavije, saj za bralno značko tekmujejo tudi učenci in dijaki onkraj meje.

Mladi bralci vsako leto spoznavajo nove dobre knjige, ki so zanesljivi kažipotji do pesnikov in pisateljev.

Dobro bi bilo, če bi se za podobno bralno akcijo ogreli tudi odrasli bralci v delovnih organizacijah, saj bi jih to kulturno obogatilo.

Alojz Germ

Osnovna šola Miloša Ledineka...

1.

ŠOLSKE OKOLIŠI

Osnovna šola Miloša Ledineka Črna na Koroškem s podružničnimi šolami Javorje, Koprivna, Podpeca in Žerjav zavzema 50 % celotnega teritorija občine Ravne na Koroškem; od Ledinekovega mosta pa do vrhov in dolin, kotlin in bregov Zgornje Mežiške doline. Ta del Mežiške doline je redko naseljen, saj je v osnovni šoli Črna v primerjavi z drugimi šolami v dolini najmanj učencev. Delovni dan za naše učence vozače iz Koprivne, Podpece, Bistre, Ludranskega vrha, Javorja in Jazbine se začne že zelo zgodaj in traja krepko čez 8 ur. Posebej pa je potrebno poudariti, da so vsi ti učenci zelo vztrajni, prizadevni in da redno obiskujejo pouk, da prihajajo v šolo tudi v neugodnih vremenskih razmerah.

Napore, ki jih morajo ti učenci vsakodnevno prenašati, zmanjšujemo z organiziranimi prevozi, z varstvom vozačev, podaljšanim bivanjem, redno prehrano ter enozemskim poukom. Ta razgibani in težavni šolski okoliš vpliva na organizacijo delovanja matične šole v Črni in na vseh štirih podružničnih šolah. Matična šola v Črni ima edina v občini štiri podružnične šole.

Na podružničnih šolah v Koprivni, Podpeci in Žerjavu so učenci nižje stopnje in se po četrtem razredu prešolajo v Črno, v Javorju pa je popolna osnovna šola.

Tudi v materialnem pogledu je naša šola najdražja v občini. Tako razgibana in raztresena dejavnost zahteva večja materialna sredstva. Že samo vzdrževanje šolskih stavb, ogrevanje, prevozi, sorazmerno večje število zaposlenih povečuje stroške.

2.

MATERIALNO STANJE

Osnovne šole je izredno pereče. Osnovne šole so lahko za leto 1983 načrtovale za 20 odstotkov povečane materialne stroške. Vsem realistiom je znano, da s tako povečanimi sredstvi ne bomo mogli dobro gospodariti, saj je potrebno upoštevati vse podražitve, inflacijo! Želim posebej poudariti, da siromašenje materialne osnove vzgoje in izobraževanja pušča daljnosežne posledice. Naj še omenim, da se delavcem v vzgoji in izobraževanju lahko v letu 1983 osebni dohodek poveča samo za 12 %. Tako je stiska v šoli še večja (za javno primerjavo: OD učiteljice z nad 30 let delovne dobe — pred upokožitvijo — znaša 18.941 din, učitelja pripravnika z višjo izobrazbo pa 14.785 din).

Amortizacija nepremičnin bo v letu 1983 realizirana samo 50-odstotno. Iz tega vira smo obnavljali in vzdrževali nepremičnine. Zaradi zmanjševanja teh sredstev ne moremo zagotoviti rednega vzdrževanja šolskih stavb, posledice bodo zopet dolgoročne.

Ker poudarjamo težko situacijo, imamo šolniki že občutek, da samo »jamramo« in stokamo, da samo zahtevamo in prosimo — za tisto, kar je osnovno za delovanje šole.

Delovni pogoji na šoli so v primerjavi z lanskimi nespremenjeni, torej še stalno slabši. V letošnjem poročilu želim posebej poudariti problem telovadnice. Ta je bila med vojno požgana. Mladina Črne je z udarniškim delom telovadnico obnovila kot zasilni objekt za telesno vzgojo in kulturno dejavnost. Strop je zgrajen samo iz desk, brez vsake izolacije, zato je telovadnica izredno hladna, parket je bil položen na slabo podlago, zato deluje kot »plavajoči pod«. Iz zdravstvenih in higienskih razlogov bi jo morali zapreti; s tem bi onemogočili pouk telesne vzgoje in ostale telesnovzgojne dejavnosti v kraju. Naj še dodam, da je premajhna, brez garderob in sanitarij. Naj bo ta zapis kot opomin in dolg: v letu 1984 načrtujemo gradnjo nove telovadnice iz sredstev samoprispevka občanov in delovnih organizacij občine Ravne na Koroškem; telovadnica je v programu gradnje objektov družbenega standarda. Upamo, da bomo od vseh, ki lahko in morajo skrbeti za realizacijo programa samoprispevka, dobili podporo in da bodo ukrenili vse potrebno, da bomo telovadnico tudi zgradili.

Da telovadnica ni samo šolski problem, dokazuje tudi skrb skupščine KS Črna na Koroškem, ki je imenovala poseben gradbeni odbor, ki že pripravlja dokumentacijo za gradnjo telovadnice.

Med uspešno rešenimi problemi moramo omeniti popolno obnovo strehe nove šole. Za vsoto nad 350 starih milijonov je nastala nova streha, ki dokončno odpravlja zamakanje nove šole. Obnovo je financirala občinska izobraževalna skupnost, za uspešno opravljena dela pa smo dolžni izreči posebno zahvalo Gradisu Ravne in Termiki iz Ljubljane, TOZD Montaža. Vsa dela so v kratkem roku in v neugodnih delovnih razmerah uspešno opravili.

Največja delovna zmaga pa je izgradnja šole in vrtca v Žerjavu. Financirala jo je občinska izobraževalna skupnost iz sredstev samoprispevka. V Žerjavu smo dobili nov, sodobno urejen objekt s približno 460 kvadratnih metrov površine. Vsa dela, od priprav do končnega prevzema objekta, je uspešno vodil posebni gradbeni odbor, ki ga je vodil Či-

ril Vidrih v tesnem sodelovanju s KS Žerjav — predsednikom skupščine KS Francem Zajcem in predsednikom sveta KS Alojzom Marcom — in občinsko izobraževalno skupnostjo — z vodjo službe — Marjano Pačnikovo. Pravzaprav so vsi Žerjavčani prizadevno sodelovali pri gradnji novega objekta. Temeljni kamen je bil položen 4. novembra 1982, svečana otvoritev šole pa je bila 15. maja 1983, na praznik občine Ravne na Koroškem. Učenci so se v šolo vselili 25. maja 1983, na dan mladosti.

V imenu gradbenega odbora, vseh Žerjavčanov, posebno še šolarjev in šole, smo dolžni posebno zahvalo: Marlesu Maribor — od projekta do končne izvedbe, Stavbeniku — za vsa gradbena in zunanja dela, SKIS Ravne na Koroškem — za komunalno ureditev, Huddourniku Ljubljana — za ureditev struge potoka Jazbina, Slovenijalesu — za vso notranjo opremo. Nadzor je zelo uspešno opravljal inž. Marjan Berčič. Še enkrat — vsem hvala!

3.

KADROVSKA ZASEDBA

šole je bila ugodna. Realizirali smo vse zahteve učnega načrta in predmetnika. Težave, ki so nastopile zaradi številnih porodniških dopustov, smo uspešno rešili z zaposlitvijo drugih delavcev.

4.

UČNI USPEH

V mesecu juniju pa delamo (skoraj) dokončni obračun, ki ga prenesemo v številke in odstotke. Ugotavljamo uspešnost dela delavcev šole in seveda tudi učencev, primerjamo, ocenjujemo in prognoziramo za naslednje šolsko leto. Pregledamo realizacijo letnega delovnega načrta in zastavimo smernice za delo v prihodnje.

1. Učni uspeh — matična šola Črna

	število učencev	pozitivni	%	negativni	%
1. do 4. r.	173	168	97,11	5	2,99
5. do 8. r.	205	201	98,05	4	1,95
Skupaj	378	369	97,65	9	2,38

Učni uspeh je zadovoljiv, v podrobnejši strukturi neuspešnih učencev pa ugotovimo: 2 učenca imata večje učne težave, 3 učenci, ki so dokončali šolsko obveznost v 6. in 7. razredu (bodo izstopili) si niso prizadevali za pozitiven uspeh in imajo po več nezadostnih ocen; njim in staršem je bilo vseeno, kakšen bo končni uspeh.

Struktura uspeha

	odlični	prav dobri	dobri	zadostni	nezadostni
1. do 4. r.	64	57	37	10	5
5. do 8. r.	49	43	71	38	4
Skupaj	113	100	108	48	9
%	29,9	26,4	28,6	12,7	2,4

Vedenje

	vzorno	primerno	manj primerno
1. do 4. r.	35	136	2
5. do 8. r.	38	166	1
Skupaj	73	302	3
%	19,3	79,9	0,8

Učni uspeh podružničnih šol

Vsi učenci na podružničnih šolah so bili uspešni, pozitivni in napredujejo v višji razred:

Javorje	11 učencev	100 %
Koprivna	17 učencev	100 %
Podpeca	4 učenci	100 %
Žerjav	14 učencev	100 %

Učni uspeh matične in podružničnih šol skupaj

Od 424 učencev je razred izdelalo 415 učencev — 97,88 %.

V šolskem letu 1983/84 bodo v Žerjavu učenci od 1. do 4. razreda razdeljeni v dva oddelka. Na vseh podružničnih šolah je pokuk kombiniran.

2. Generacijski uspeh

Pred osmimi leti je bilo v 1. razredu vpisanih 57 učencev, uspešno je končalo osemletno šolanje 53 učencev — generacijski uspeh je doslej najvišji — 92,98 %. Deveto leto je uspešno končal šolanje 1 učenec, 1 učenec je izstopil v 6. razredu z nezadostnim uspehom, 2 učenca pa sta izstopila v 7. razredu, tudi z nezadostnim uspehom.

Na podružnični šoli v Javorju je generacijski uspeh 50 %; 2 učenca sta šolanje uspešno končala, 2 učenca pa bosta prihodnje šolsko leto obiskovala 8. razred.

Učni uspehi so zadovoljivi, generacijski uspeh pa zelo dober. Mnogo stvari vpliva na dobre vzgojnoizobraževalne uspehe. Podrobneje to področje obdelamo v poročilih za Zavod za šolstvo, analiziramo na učiteljskem zboru in svetu šole. Poudarim pa naslednje dejavnike, ki odločilno vplivajo na dobre vzgojnoizobraževalne uspehe: strokovno dobro pripravljene delovne načrte šole in učiteljev, skrbne priprave na vzgojnoizobraževalno delo, doslednost pri izvajanju programa in uvajanje sodobne vzgojnoizobraževalne tehnologije, aktivna vloga in sodelovanje učencev, tesno sodelovanje s starši, delovanje šolskih svetovalnih delavcev, delovanje strokovnih aktivov učiteljev in svetovalno delo delavcev Zavoda SRS za šolstvo, OOE Dravograd.

Med šolskim letom so šolo obiskali pedagoški svetovalci Zavoda SRS za šolstvo, OOE Dravograd. S strokovnim delom učiteljskega zbora so bili zadovoljni in so potrdili dobro strokovno delo šole.

Uspešno je delo komisije za poklicno usmerjanje, katere mentor je šolska pedagoginja Jožica Ovnič. Pri tem odgovornem in napor nem delu smo v skladu z interesi učencev (in staršev!), kadrovskimi potrebami združene dela in razpisi šol usmerjenega izobraževanja vse učence usmerili. Vsi so se vpisali v šole UI, le 2 učenca se nista odločila za nadaljnje šolanje, ker se bosta zaposlila.

5.

PEDAGOŠKA PRAKSA

Letos smo prvič imeli na pedagoški praksi dijake 2. letnika pedagoške usmeritve. Praksa je potekala v skladu s programom, izvajalci pa so bili učitelji šole. Poleg tega sta bili na pedagoški praksi še dijakinji 4. letnika pedagoške gimnazije.

Poudarim naj, da za izvajanje pedagoške prakse, ki predstavlja razširjeno dejavnost šole in učiteljev, ne pridobimo dodatnih finančnih sredstev. Tudi materialni stroški se povečajo.

Na ovirah

6.

ŠOLA IN OKOLJE

V letu 1982 so šole in učitelji osnovnih šol dobili smernice, ki jih je pripravil Zavod SRS za šolstvo. Obravnaval jih je strokovni svet SRS za vzgojo in izobraževanje. Smernice so dokument, ki opredeljuje nadaljnjo preobrazbo vzgoje in izobraževanja v osnovnih šolah, osnovno šolo postavlja v nove okvire, posebej pa poudarja vlogo okolja, to je krajevno skupnost, in svobodno menjavo dela. Podrobno jih je preštudiral učiteljski zbor in jih v okviru načrta uresničeval. Skupščini KS Črna in Žerjav sta se seznanili s smernicami in nalogami, ki jih ima pri uresničevanju vzgojnoizobraževalnih smotrov širše okolje, to je krajevna skupnost. Poudariti želim, da se je po obravnavi smernic medsebojno povezovanje šola : kraj še povečalo in popestrilo. Seveda je bila šola že prej s svojim okoljem tesno povezana. Na žalost pa zaradi objektivnih vzrokov še ne moremo govoriti o večji realizaciji zakona o svobodni menjavi dela.

V ta okvir medsebojnega povezovanja sodi sodelovanje z delovnimi organizacijami našega šolskega okoliša. Za splošni uspeh šole in njeno razširjeno dejavnost so bili posebno prizadevni in zaslužijo našo zahvalo: Lesna — TOZD Gozdarstvo Črna, TOZD Žaga Mušenik, TOK Ravne, Rudnik Mežica — TOZD TOM, TOZD TAB, TOZD Metalurgija, TOZD Pogorevc. Želeli pa bi začeti sodelovati s KZ Trata Prevalje. Drugih posebej ne omenjamo, čeprav so želje še večje.

7.

INTERESNE DEJAVNOSTI, DRUŠTVA IN ORGANIZACIJE NA ŠOLI

Naj takoj poudarim, da bi bili uspehi mnogo manjši, če šola ne bi tesno sodelovala z mnogimi društvi in organizacijami (poleg DO in KS) v šolskem okolišu. KK SZDL Črna na Koroškem je za uspešno delovanje pionirskega odreda »Henrik Zagernik«, posebej še krožka NOB, podelila bronasto priznanje OF.

To je lepo priznanje našim šolarjem in njihovim mentorjem. Ko smo na KS Črna skupno s predstvom KK SZDL Črna, vodstvom ZSMS Črna, KO ZB NOV Črna obravnavali aktivnosti mladih in njihove probleme, smo ponovno ugotovili, da so naši učenci vsestransko aktivni in delavni v izvenučnih interesnih dejavnostih.

Samo 17 učencev ni bilo vključenih v nobeno interesno dejavnost (4,5%); za to so imeli različne vzroke, tudi vozači so bili vmes.

Interesne dejavnosti učencev je vodilo, organiziralo in usmerjalo skupno 46 mentorjev, od tega 19 zunanjih.

Omeniti moramo naše največje dosežke:

1. Šport. Kljub izredno slabim razmeram je naše ŠSD doseglo srebrni znak v tekmovanju za najboljše ŠSD v Sloveniji. Največji dosežki: občinski ekipni prvaki v šahu, v smučarskih tekih v tekmah »po poteh XIV.«, v smučanju — alpinci in skakalci, 8 naših učencev je sodelovalo v regijski nogometni selekciji, ki je v SRS osvojila tretje mesto, občinski prvaki v nogometu, solidne uvrstitve atletov. V tekmovanju za SLO in DS sta naši ekipi zasedli 3. in 4. mesto.

2. Kulturno-prosvetna dejavnost in PIKUD. Naši lutkarji posebej izstopajo, s svojo dejavnostjo presegajo meje kraja, sodelovali so tudi na regijskem srečanju lutkarjev.

V kraju ni prireditve ali proslave, kjer ne bi sodelovali otroški ali mladinski pevski zbor in recitatorji.

Za bralno značko je tekmovalo 243 učencev, še posebej za Prušnikovo bralno značko pa 14 osmošolcev.

3. Brez ŠSD smo sodelovali na 29 prireditvah, akcijah ali nastopih, skupno je sodelovalo 3656 učencev. Vmes je bilo tudi več humanitarnih akcij, družbeno koristno delo, varstvo okolja. Učenci so bili delavni pri pogozdovanju, kopanju jarkov za telefon, posebej pa še v zbiralnih akcijah. Zbrali so 14.660 kg odpadnega papirja za papirno industrijo, 3.851 kg steklenic, 506 kg rabljenih oblačil. Zbiralne akcije so vodili MRK, PO in OO ZSMS. Pri zbiranju papirja niso vštete tone papirja, ki ga sproti zbiramo v kontejnerju in ga redno odvažajo.

4. Tehnika. Že lani dobro začeto delo se je letos še izboljšalo. Na novo imamo na šoli obrambni krožek, formalno pa je ustanovljena pionirska šolska zadruga.

5. Že po tradiciji delujejo uspešno pionirski odred »Henrik Zagernik«, OO ZSMS in člani MRK.

6. Kot zanimivost naj zapišem, da so posamezniki, skupine učencev ali šola v preteklem šolskem letu dosegli skupno 281 priznanj, od občinskih, republiških, zveznih in mednarodnih.

7. Organizirali smo dve prireditvi za starše, krajane: za dan mladosti — 25. maj — je bila (zaradi slabega vremena) prireditev v KD Črna, kjer smo prikazali športno dejavnost, v začetku junija pa zaključna prireditev in razstava izdelkov učencev, prav tako v KD Črna.

Naj se opravičim našim učencem, delavcem šole in mentorjem, da ne morem podrobneje opisati vseh interesnih dejavnosti, dejavnosti društev in organizacij, ker bi to zahtevalo le preveč papirja in podrobnosti. Vsem pa velja čestitka in pohvala!

Moram pa poudariti veliko vzgojno vrednost tega delovanja, predvsem zaradi delovne vzgoje, družbeno koristnega dela, poklicnega usmerjanja, samouprave učencev in zadovoljevanja interesov učencev.

8.

DELOVANJE SAMOUPRAVNIH ORGANOV IN DRUŽBENOPOLITIČNIH ORGANIZACIJ NA ŠOLI

Letos je bilo opazno bolj konkretno in učinkovito delovanje sveta šole, tudi svet staršev je postal aktivnejši.

Posebej moram poudariti, da je OO sindikata na šoli dobila priznanje za svoje dolgoletno uspešno delo.

Delegati šole kot delovne organizacije so svoje delegatske naloge angažirano izvrševali.

Tudi delovanje VK na področju SLO in DS je bilo uspešno.

9.

MATIČNA IN PODRUŽNIČNE ŠOLE

Omenil sem že, da so se izboljšale delovne razmere v Žerjavu. Seveda je to izredno velika pridobitev!

Na vseh podružničnih šolah delujejo sveti staršev, ki rešujejo probleme na teh šolah.

Strokovno so podružnične šole povezane z matično šolo z različnimi oblikami sodelovanja, posebej pa še učiteljice kombiniranega pouka sestavljajo svoj strokovni aktiv. Ponovno moram poudariti dobre vzgojnoizobraževalne uspehe in dodati, da so prešolani učenci iz Koprivne, Podpece in Žerjava uspešni tudi v Črni.

Ivan Kušnik

Osnovna šola Franja Goloba Prevalje v šolskem letu 1982–83

Na centralni šoli smo imeli 25 oddelkov s 704 učenci. Dva oddelka podaljšanega bivanja pa sta gostovala v družbenem domu. Na podružnični šoli Holmec (organizirana

Podružnične šole tudi tesno sodelujejo s krajem. V posebno priznanje za dolgoletno delovanje v Koprivni so na predlog Koprivcev podelili učiteljici Mariji Čarf bronasto plaketo OF.

10.

NOVE NALOGE

Kot nove naloge za šolsko leto 1983/84 štejejo nadaljnje uveljavljanje smernic in preobrazbe osnovne šole in uvajanje novega predmetnika in učnega načrta od 1. do 3. razreda.

11.

V času počitnic nameravamo dozidati svetlobni jašek pri šoli v Črni in s tem izboljšati delovne razmere v šolski kuhinji in knjižnici.

Na šoli v Podpeci nameravamo obnoviti pode, na javorški šoli pa popraviti fasado.

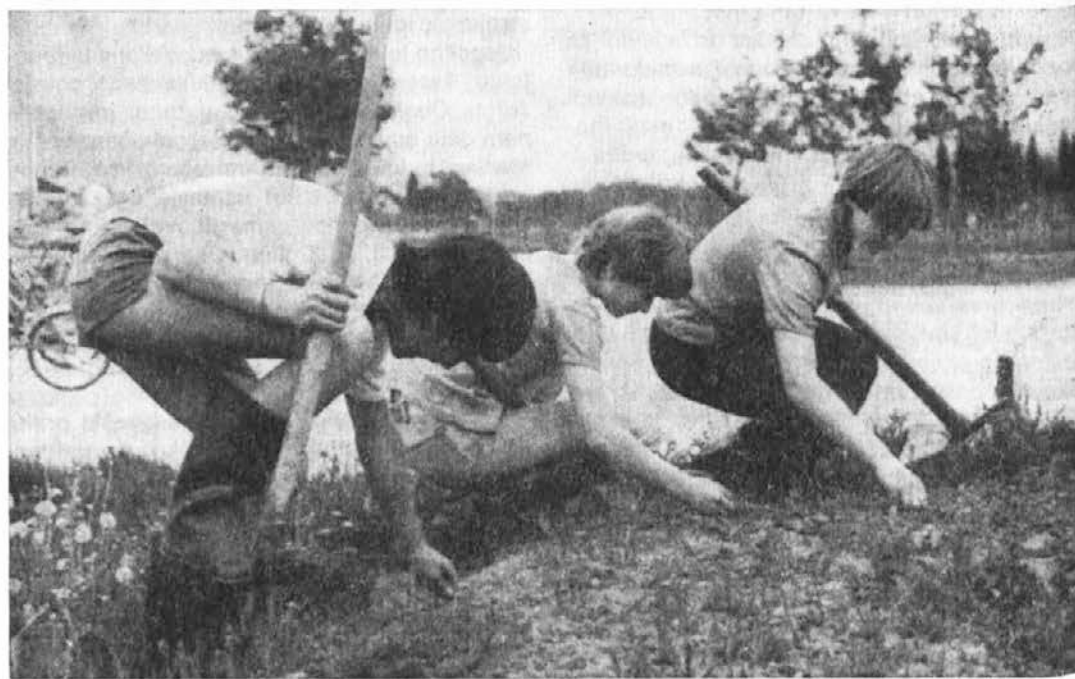
12.

V počitnicah bomo organizirali prodajo šolskih potrebščin.

Učbenike in delovne zvezke bodo učenci dobili prvi dan pouka v šoli. Starši in učenci — ne kupujte sami učbenikov in delovnih zvezkov!

Šolsko leto se je izteklo z zadovoljivimi uspehi, posamezni uspehi so bili celo nad pričakovanjem, tudi večjih neuspehov ni bilo. Še enkrat velja zahvala vsem, ki so s svojim delom prispevali k uspehom.

Učencem, ki so v juniju zaključili šolanje, želim v imenu vseh delavcev šole uspešno vključitev v usmerjeno izobraževanje in da bi se jim uresničile poklicne želje.

Da bo okolica šole lepša

šolskem letu preselili v novo šolo, ter v Šentanelu 16 učencev, kjer pa smo 19. junija letos položili temeljni kamen za novo šolo. Ob koncu šolskega leta smo dosegli naslednji učni uspeh:

Centralna šola

1. a 100 %/o	5. a 96,7 %/o
b 100 %/o	b 96,4 %/o
c 96,6 %/o	c 96,3 %/o
2. a 100 %/o	6. a 100 %/o
b 96,4 %/o	b 100 %/o
c 100 %/o	c 96,7 %/o
3. a 100 %/o	7. a 96,8 %/o
b 96,7 %/o	b 96,4 %/o
c 100 %/o	c 96,3 %/o
4. a 100 %/o	8. a 100 %/o
b 100 %/o	b 100 %/o
c 100 %/o	c 100 %/o
	č 100 %/o

Podružnica Leše

Oddelek 1. in 2. razred 100 %/o
Oddelek 3. in 4. razred 100 %/o

Podružnica Holmec

Oddelek 1. in 2. razred 100 %/o
Oddelek 3. in 4. razred 100 %/o

Podružnica Šentanel

Oddelek 2. razred 100 %/o
Oddelek 3. in 4. razred 100 %/o

Učenec iz 8. c in 2 učenca iz 8. č so imeli popravni izpit iz matematike, vendar so ga vsi trije 28. junija uspešno opravili. Tako je skupni uspeh centralne šole 98,6 %/o, ali drugače, 10 učencev bo moralo razred ponavljati. Če primerjamo letošnji učni uspeh z lanskim, ugotovimo, da je popolnoma enak.

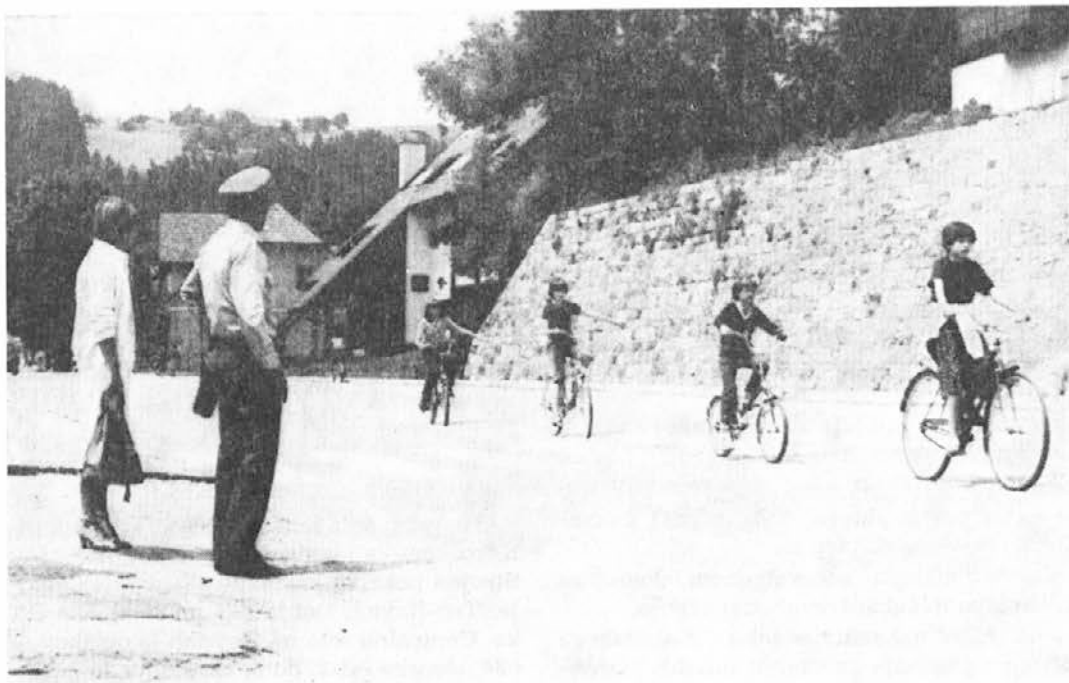
Pouk na razredni stopnji je še vedno v dveh izmenah. V tem šolskem letu se nam je prvič zgodilo, da nismo mogli sprejeti vseh učencev, katerih starši bi želeli, v oddelka podaljšanega bivanja. Najbrž se nam bo to zaradi izmen in drugačnega delovnega časa staršev jeseni ponovilo. V takem primeru imajo pač prednost učenci prvih oziroma drugih razredov.

Iz Šentanela in s Holmca sta vozila učence dva posebna šolska avtobusa, s katerima so se vozili tudi učenci s Poljane, učence iz Kota pa je kombi vozil samo domov (popoldan). Vseh učencev vozačev je bilo 97.

Malicali so skoraj vsi učenci, kósilo je okrog 140 učencev.

Učenci so lahko sodelovali v naslednjih organizacijah, društvih in krožkih na šoli:

- šolskem športnem društvu
- pionirskem kulturno-umetniškem društvu z naslednjimi krožki: dramskim, literarnim, folklornim, lutkovnim, likovnim, recitacijskim in tremi pevskimi zbori;
- šolski zadrugi, ki obsega vrtnarski krožek, čebelarški krožek, šolski vrt in pionirsko hranilnico;
- klubu mladih tehnikov, ki obsega modelarski krožek (2), elektrotehnični krožek, fotokrožek, radioamaterski in obrambni krožek;
- drugih krožkih in organizacijah: šahovski, naravoslovni, gasilski, lovski, geološki, OZN, prometni in strelski krožek;
- veseli šoli.

Opravljanje kolesarskega izpita

Pestra izbira prostovoljnih dejavnosti je učencem res omogočila, da so se lahko uveljavljali tudi po lastnih zanimanjih in interesih. Zato tudi uspehi niso izostali.

Šolsko športno društvo je v okviru tekmovanj osnovnih šol za najboljša ŠSD v Sloveniji zopet osvojilo zlato plaketo. Na republiškem tekmovanju so v odbojki osvojili 2. mesto. Na regijskem tekmovanju mladih tehnikov na Ravnah so osvojili 1. mesto v disciplini »mladi tehnik v obrambi in zaščiti« ter spuščanju čolnov. 1., 2. in 3. mesto pa so dosegli še v izstreljevanju raket ter lovu na lisico. Zaradi odličnih rezultatov na republiškem tekmovanju v Murski Soboti so se udeležili še zveznega tekmovanja, ki je bilo v Prištini. Od tam so prinesli medalje naslednji učenci: Igor Pungartnik, 8. č, bronasto iz lova na lisico, zlato medaljo

Sandi Mezner, 8. a, Lovro Pandel, 7. c, ter Matjaž Prisljan, 7. a, iz discipline »mladi tehnik v obrambi in zaščiti«.

Na republiškem tekmovanju pionirjev prometnikov je našo občino zastopal učenec naše šole Simon Smolak, 7. c, ki je dosegel odlično 13. mesto med 63 tekmovalci.

459 učencev je tekmovalo v Veseli šoli; na republiško tekmovanje sta se uvrstila dva učenca, eden pa iz znanja kemije.

Planinska sekcija je organizirala 17 izletov, katerih se je udeležilo 495 učencev. Kolesarski izpit je opravilo 71 učencev iz 3. in 4. razredov.

Podeljenih je bilo 337 Prežihovih in Suhodolčanovih bralnih značk, 83 cicibanovih in 74 bralnih značk Karla Prušnika.

V zimskih počitnicah smo organizirali razne dejavnosti (filmske predstave kino

Pridobitev na Lešah — nova šola in vrtec

kluba ter Kinematografa Prevalje, smučarski tečaj, tečaj plavanja, ure pravljic v knjižnici, TV predstave in planinski izlet).

25. maja, na dan mladosti, smo skupaj s člani Zveze borcev odkrili spominsko ploščo NOB, ki so jo pionirji in mladinci naše šole sprejeli v trajno varstvo. Še bi lahko naštevali sodelovanje na najrazličnejših prireditvah, srečanjih in tekmovanjih v kraju in občini. Torej je šola živela in delala tudi v času, ko ni bilo pouka. Vsi, ne samo pedagoški delavci, se dobro zavedamo, kako je to pomembno, vendar še premalo cenjeno.

V tem šolskem letu so nam bile nekatere organizacije in posamezniki v veliko pomoč in se za sodelovanje najlepše zahvaljujem:

— Železarni Ravne, TOZD TRO Prevalje, za materialno pomoč,

— Koroškemu zdravstvenemu domu za zdravstvo in zobozdravstveno vzgojo,

— Mladinskemu odseku Planinskega društva Prevalje za vzgojo mladih planincev,

— Zvezi borcev Prevalje za pomoč pri ohranjanju tradicij NOB,

— gasilskemu, čebelarskemu, lovskega društva za vodenje krožkov,

— Jožici Ažnoh za vodenje tečaja prve pomoči,

— Francu Dobniku za vodenje obrambnega krožka,

— Dimitriju Topaloviču za usposabljanje učencev za SLO in DSZ,

— Tilki Viderman za vodenje vrtnarskega krožka,

— Francu Pungartniku, za vodenje geološkega krožka,

— Stanku Vrčkovniku za vodenje elektrotehniškega krožka,

— Gvidu Lužniku, Jožetu Drevenšku in Mitji Kadišu za sodelovanje pri šolskem športnem društvu.

Pričakujemo, da bomo v prihodnjem šolskem letu to sodelovanje še bolj povezali in utrdili.

Menim, da je prav, da objavimo še imena tistih učencev, ki so vseh osem let, vsako leto, razred izdelali z odličnim uspehom.

8. a

Haule Danica
Novak Andreja
Prikeržnik Marija
Sekavčnik Gerda
Pogruje Janja

8. b

Ažnoh Rasto
Gorjanc Matic
Ploder Danica
Petrič Katarina
Marin Erika
Smolak Renata

8. c

Juvančič Saša
Koren Marjana
Libnik Romana
Pečnik Mateja
Poberžnik Andrej
Vrhovnih Anica

8. č

Drezgič Irena
Jehart Aljoša

Jevšnikar Davorin
Mlakar Marjana
Podrižnik Aleksandra
Sonjak Alenka
Strmčnik Irena
Konič Uroš

Franc Volentar

O delu osnovne šole Prežihovega Voranca Ravne na Koroškem v šolskem letu 1982–83

Osnovna šola Prežihovega Voranca na Koroškem s podružnično osnovno šolo Strojna pokriva krajevne skupnosti Čečovje, Trg-Ravne, Dobja vas in Strojnska Reka. Centralno šolo na Ravnah je obiskovalo 634 učencev od 1. do 8. razreda v 24 oddelkih. Na centralni šoli so delovali še 3 oddelki podaljšanega bivanja, v katere je bilo vključenih 75 učencev od 1. do 5. razreda. Podružnično osnovno šolo Strojna je obiskovalo 22 učencev od 1. do 8. razreda v dveh kombiniranih oddelkih.

Delo na šoli je opravljalo 58 delavcev, ki združujejo delo za nedoločen čas in 2 delavki, ki združujeta delo za določen čas. 43 je pedagoških in strokovnih delavcev, 3 administrativni delavci in 12 tehničnih delavcev. Kvalifikacijska struktura je naslednja: 3 delavci z visoko, 27 delavcev z višjo, 16 delavcev s srednjo izobrazbo, 3 KV delavci, 2 PKV delavca in 7 NKV delavcev.

Preteklo šolsko leto je bilo bogato tako po vsebini dela kot po doseženi kvaliteti in rezultatih. Naš cilj je vzgojiti samostojne, ustvarjalne in kritične mlade samoupravljavce. Kljub temu, da je šola organizirana kot poldnevna šola, je delo potekalo od jutra do poznih popoldanskih ur. Dejavnosti ob pouku so se vrstile od poldneva pa

Odličnjakom čestitamo!

V šolskem letu 1983–84 bomo uvedli nov predmetnik in učni načrt v 1., 2. in 3. razredih, ki terja še večjo povezanost šole z okoljem. Zato tudi pričakujemo ustrezen odziv tistih, na katere se bomo še obrnili.

tja do večera. Izbor dejavnosti ob pouku je bil pester. Učenci so se lahko vključevali v več kot 40 dejavnosti. Za učence prvih treh razredov smo organizirali večino dejavnosti takoj po pouku, da se jim ni bilo treba v popoldanskem času vračati v šolo. Večina dejavnosti za ostale učence je potekala med 14.00 in 17.00 uro. Ob delavcih šole je nudilo pomoč pri organizaciji in izvajanju dejavnosti ob pouku še 19 stalnih zunanjih sodelavcev. Posebno obliko sodelovanja nam je nudila Železarna Ravne, saj sta dva delavca železarne, mentorja dejavnosti na šoli, opravljala mentorsko delo — vodenje krožkov — v svojem rednem delovnem času. Železarna nam je nudila tudi pomoč v materialu, ki smo ga potrebovali za nekatere krožke tehničnih dejavnosti. Poleg 19 zunanjih mentorjev je 12 dijakov Srednje šole TNP usmeritve Ravne pomagalo pri raznih krožkih vse šolsko leto. Povedati moram, da je bila tudi ta pomoč neprecenljive vrednosti za boljši uspeh našega učnovzgojnega dela.

Učenci so na mnogih tekmovanjih, ki so se jih udeleževali, dosegali uspehe, ki so v ponos šoli, kraju in občini. Prežihovo ime

Učenci šole na delovni akciji. Skupno so učenci šole opravili preko 3000 ur družbeno potrebne dela

in z njim ime Raven so naši mladi prežihovci častno zastopali povsod, kjer so se pojavljali. Uspehi so plod neumornega dela vseh delavcev šole, zunanjih sodelavcev — mentorjev, učencev šole in vseh, ki so prisluhnili potrebam šole in nam pomagali. Z gotovostjo lahko trdimo, da bi bili učnovzgojni uspehi skromnejši, če ne bi bilo toliko pomoči v kadrih, materialu in drugih oblikah.

S šolo so najtesneje sodelovali in ji pomagali: Železarna Ravne, Likovni salon, Študijska knjižnica Ravne, Glasbena šola Ravne, Osnovna šola Juričevega Drejčka Ravne, Športno društvo Fužinar — zlasti plavalni in namiznoteniški klub, Taboriški odred Koroški jeklarji Ravne, Planinsko društvo Ravne, KO RK Ravne, ZTKO Ravne, ZKO Ravne, Občinska zveza za tehnično kulturo Ravne, Osnovna šola Koroški jeklarji Ravne, VVZ Ravne, Srednja šola TNPU Ravne, Koroški zdravstveni dom Ravne — šolska ambulanta in šolska zobna ambulanta, Integral — TOZD Potniški promet Prevalje, KO ZZB Ravne, OIS Ravne in še mnogi drugi. Pomembno vlogo so imeli starši naših učencev, ki so veliko sodelovali s šolo. Veseli smo, da je staršev, ki jih ne moremo šteti za sodelavce šole, zelo malo, čeprav ne bi smelo biti nobenega takega starša. Sodelovanje s starši in njihovo aktivno vključevanje v delo šole je izredno pomembno in je močan element v verigi dejavnikov, ki vplivajo na uspešnost dela šole.

Želim, da bi se sodelovanje s starši kakovostno poglobilo, da bi se starši še močneje kot doslej pojavljali tudi kot mentorji dejavnosti ob pouku. Med starši so mnogi, ki se ukvarjajo z najrazličnejšimi hobiji, zlasti na področju tehnične kulture. Vključitev nekaterih teh dejavnosti v delo ob pouku bi učnovzgojno delo obogatila, mladim pa dala večje možnosti vključevanja v tehnične dejavnosti.

Z OZD, društvi, organizacijami, klubi, KS in drugimi želimo oblike sodelovanja poglobiti. Poglobljene oblike sodelovanja bi bile sklenjeni dolgoročni samoupravni sporazumi, v katerih bi opredelili konkretne oblike in obseg sodelovanja. Razvijanje oblik neposredne svobodne menjave dela pomeni uresničevanje zakona o svobodni menjavi dela v vzgoji in izobraževanju. Šola naj bi razvijala proizvodno delo in druge oblike družbeno potrebnega dela, tega pa ne more v zaželenem obsegu in kvaliteti brez ustrezno opremljenih delavnic. Postavimo ustrezne stroje v šolsko delavnico in prepričani smo, da se bodo rezultati kmalu odražali tudi v ustrežnejšem poklicnem usmerjanju in poklicnih odločitvah učencev. Pozivamo zlasti Železarno Ravne, da bi nam priskočila na pomoč.

REZULTATI UČNOVZGOJNEGA DELA

Od 634 učencev je razred uspešno zaključilo 622 učencev, 4 učenci osmega razreda so imeli popravni izpit iz enega predmeta. Ker so tudi ti štirje učenci uspešno opravili popravni izpit v junijskem roku, je razred uspešno zaključilo 626 učencev. Nezaostni splošni uspeh, kar pomeni, da bodo razred v prihodnjem letu ponavljali, je doseglo 8 učencev. Med nezaostno ocenjenimi učenci

Zaključek obrambnega dneva s kulturnim programom

je en učenec razvrščen. Na podružnični osnovni šoli Strojna je vseh 22 učencev razred uspešno zaključilo.

Uspeh po razredih — centralna šola

Razred	št. učencev	odl.	PDB	DB	Zd	Nezad.
1.	91	36	22	25	7	1
2.	79	31	18	17	10	3
3.	72	27	18	18	9	-
4.	67	20	18	16	13	-
5.	74	16	28	21	7	2
6.	76	11	28	22	15	-
7.	80	18	23	21	16	2
8.	95	23	25	30	17	-
Šola:	634	182	180	170	84	8

Uspeh po razredih — podružnična šola Strojna

Razred	št. učencev	odl.	pdb	db	zd	nezad.
1.	3	2	-	-	1	-
2.	2	-	1	1	-	-
3.	6	3	1	1	1	-
4.	3	-	-	2	1	-
5.	2	-	1	1	-	-
6.	3	-	2	1	-	-
7.	2	1	1	-	-	-
8.	1	-	-	-	1	-
Šola:	22	6	6	6	4	-

Z uspehom smo zadovoljni, saj smo si že na začetku leta zastavili kot cilj poostren kriterij glede nivoja in kvalitete znanja. Število učencev z zadostnim uspehom je nekoliko visoko, vendar ne zaskrbljujoče. Med učenci, ki so dosegli zadosten uspeh, teh je 94, je vsaj 25 odstotkov takih, ki bi z

aktivnejšim in sprotnim delom lahko dosegli vsaj dober uspeh.

Ocenjujemo, da je uspeh dober tako na centralni kot na podružnični šoli Strojna. Prepričani pa smo, da bi bil lahko še boljši. Število ponavljalcev je tako minimalno, da ga ni mogoče zmanjšati. V prihodnje bomo bdeli zlasti nad kvaliteto. V rezultate, ki smo jih dosegli, je vtakano veliko prizadevanj in naporov prav vsakega delavca šole, celotnega pedagoškega zbora, vseh naših zunanjih sodelavcev, učencev in staršev. Pri realizaciji rednega učnovzgojnega dela — pri pouku so nam zlasti pomagali ZKO in ZTKO Ravne, krajevna organizacija ZB Ravne, Glasbena šola Ravne, Koroški kinegraf Prevalje in Koroški zdravstveni dom Ravne. Plavalni klub Fužinar nam je pomagal pri izvajanju pouka plavanja za učence od 1. do 4. razreda in za učence podružnične šole Strojna. Za učence podružnične šole Strojna smo pripravili dva ciklusa eksperimentov in laboratorijskih vaj na centralni šoli ob nesebični pomoči učiteljev naravoslovnih predmetov centralne šole.

DEJAVNOSTI OB POUKU

Že v uvodu tega poročila sem predstavil vsestransko aktivnost in dejavnost učencev. V tem delu želim predstaviti obseg in dosežene rezultate v interesnih dejavnostih učencev. Učenci so uresničevali svoje interese v pionirski in mladinski organizaciji, v ŠSD, v PMKUD, v klubu mladih tehnikov, v šolski zadrugi Mravlja in v organizaciji MČ RK. Dejavnosti ob pouku so bile vsebinsko bogate in množične. V okviru obeh organizacij učencev je delovalo kar 37 dejavnosti v 49 sekcijah in 8 krožkov poljudnoznanstvenih področij — dodatni pouk. V dejavnosti ob pouku je bilo vključenih 611 učencev centralne šole ali 96 % vseh učencev in vsi učenci podružnične šole Strojna. Vse interesne dejavnosti na šoli so delovale v okviru pionirskega odreda in mladinske organizacije. Dejavnost obeh organizacij učencev je bila zelo pestra, vsebinsko bogata in kronana z uspehi. Ustano-

Dramska skupina z »Levim devžjem« na srečanju Prežihovih šol v Dolini pri Trstu

vili smo svet pionirjev, vendar ugotavljamo, da je odziv zunanjih članov preskromen. Obe organizaciji učencev sta bili aktivno vključeni v organizacijo in izvedbo vseh kulturnih in športnih prireditev na šoli. Sodelovali sta na delovnih akcijah in v zbiralnih akcijah. Sodelovali smo na natečaju v okviru Jugoslovanskih pionirskih iger pod geslom »Rastemo pod Titovo zastavo« z delovnim naslovom »Pionirji, veselo na delo!«.

V JPI smo sodelovali v petih temah s skupno 17 prispevki. Šola je v okviru tekmovanja v JPI bila nagrajena s tretjo nagrado in je prejela posebno priznanje. V tekmovanju iz Vesele šole je tekmovalo 235 učencev.

Mladi člani RK so vsi učenci. Aktivni so bili vse šolsko leto. Sodelovali so v humanitarnih akcijah. Oktobra smo imeli srečanje z gojenci Zavoda za delovno usposabljanje iz Črne. 8. marca so obiskali dom starostnikov v Črnečah.

Tesno smo sodelovali z učenci osnovne šole Juričevega Drejkca Ravne.

V okviru šolske zadruga Mravlja so delovale naslednje dejavnosti: vrtnarski in cvetličarski krožek, proizvodno-tehnični krožek, dva krožka ročnih spretnosti, šolska hranilnica in mladinska delovna brigada.

Šolska hranilnica je vključevala nad petsto varčevalcev, 24 oddelčnih skupnosti ter 8 krožkov in organizacij učencev. V proizvodnotehnični krožek je bilo vključenih 11 učencev. Izdelovali so igrače za VVZ Ravne, lutke, račke za prodajo, zabojčke za namizno sadje ter svečnike. Za zunanje mentorje je krožek izdelal 11 zabojčkov za namizno sadje, ki smo jih mentorjem predali v zahvalo za sodelovanje s šolo na zaključni prireditvi.

Vrtnarsko-cvetličarski krožek skrbi za šolski vrt, kjer pridelujejo zelenjavo za šolsko kuhinjo, skrbijo za urejenost šole in opremo šole s cveticami. Šolska zadruga se je povezala z GG Ravne in KZ Trata Prevalje.

Z obema organizacijama smo izpeljali nekaj skupnih delovnih akcij — pobiranje

gozdnih sadežev, pomoč pri pospravljanju pridelkov na kmetijah. Delovna brigada je skrbela za urejenost okolice šole, v zimskem času za čiščenje snega pred šolo in poti do šole, urejanje otroškega igrišča pri stari šoli itd. Trije člani zadruga in mentorica so se udeležili republiškega srečanja združnikov v Žirovnici.

Pionirsko-mladinsko kulturno umetniško društvo je vključevalo 13 dejavnosti. Delovala sta dva pevska zbora z 82 učenci. Sodelovala sta na vseh prireditvah šole, zunaj šole pa sta sodelovala na prireditvi ob sprejemu zvezne štafete mladosti in na občinski reviji pevskih zborov. Na zaključni prireditvi za starše je z obema zboroma sodelovala še glasbena šola s pevskim zborom in mladinskim orkestrom. V dramski krožek je bilo vključenih 26 učencev. Z igrico »Muca copatarica« so se predstavili učencem Strojne, šolskim novincem. Udeležili so se »Naše besede 83«. Z igrico »Levi devžje« so sodelovali na Prežihovi proslavi, na šolskem in področnem tekmovanju o Prežihu, na srečanju Prežihovih šol v Dolini pri Trstu. Na zaključni prireditvi so se predstavili z igrico »Delo naj živi«. Lutkovni krožek je pripravil lutkovno igrico »Strašilo Motovilo«. Mladi likovni ustvarjalci so bili aktivni v likovnem krožku. Izdelovali so voščilnice, plakate, opremljali šolsko glasilo. Sodelovali so na vseh razpisanih akcijah — natečajih in izdelali likovne izdelke, ki smo jih podelili v zahvalo za sodelovanje s šolo organizacijam in posameznikom — mentorjem. Šolski radio — »Na valu Koroške« je vključeval 17 učencev. Oglasal se je vsak dan pred poukom. Učence šole je seznanjal z aktualnimi dogodki v šoli, v kraju, v domovini in v svetu. Šolski radio je posredoval intervjuje v živo, reportaže in pisne sestavke učencev o življenju in delu na šoli, ki jih je pripravljala novinarsko-dopisniški krožek. Zgodovinski krožek je pripravljala spominske oddaje. V novinarskem krožku je bilo 20 učencev. Krožek je spremljal aktualne dogodke v šoli, kraju, naši ožji in širši domovini. Življenje in delo šole je prikazoval po šolskem radiu, pošiljal članke in sestavke v mladinski tisk, revije in časopise. Krožek ima

svojega fotografa, zato je bila večina prispevkov opremljenih s fotografijami. Krožek je organiziral srečanje s prijatelji »SAMORASTNIKI« iz SKD »Ivan Cankar« iz Halmstada na Švedskem. Srečanje je bilo v telovadnici pri šoli. Mladi novinarji so se udeležili tudi srečanja Prežihovih šol v Dolini in Doberdobo v Italiji. V folklorni krožek je bilo vključenih 22 učencev. Nastopali so na vseh prireditvah in proslavah na šoli.

Osem učencev šole je sodelovalo v raziskovalni nalogi »Najstarejša knjiga v našem kraju«. Zbrali so 22 knjig. Najstarejša je bila prva izdaja Prešernovih Poezij iz leta 1847, last Jelke Britovšek. Druga najstarejša knjiga je knjiga za porodne pomočnice iz leta 1848, last Vlaste Čekon. Najstarejša knjiga v Koroški osrednji knjižnici je Dalmatinova Biblija iz leta 1584.

Za bralno značko je tekmovalo skupaj 346 učencev centralne šole in 19 učencev podružnične šole Strojna. Gašperjevo bralno značko je osvojilo 6 osmošolcev.

V klub mladih tehnikov na šoli so bile vključene naslednje dejavnosti: radioamaterski, tehnično proizvodni, steklopihaški, modelarski, modelarsko raketni, prometni krožek, ki je deloval v petih skupinah in fotokrožek. Steklopihaški in raketno-modelarski krožek sta vodila zunanja mentorja, radioamaterski krožek pa je pomagal voditi zunanji sodelavec. Za delo steklopihaškega krožka je nudila vso pomoč (kadrovsko in materialno) Železarna Ravne. Šola je bila soorganizator regijskega tekmovanja mladih tehnikov.

V okviru zelenih straž so potekale zbiralne akcije in akcije čiščenja okolja. Učenci so zbrali več kot 12 ton odpadnega papirja, skoraj tisoč steklenic. Zbirali so še želod in kostanj.

Zunanji mentor je vodil gasilski krožek za učence 1. in 2. razreda. Mlade tabornike je prav tako vodil zunanji mentor. Vključeni so bili učenci od 1. do 3. razreda. Delo planincev je potekalo vse šolsko leto. Aktivnih je bilo 100 učencev.

V ŠSD Pionir je delovalo 13 sekcij, ki so delale v 18 skupinah. V kolektivnih športnih panogah je društvo osvojilo naslov občinskega prvaka v atletiki, rokometu, namiznem tenisu in odbojki. V rokometu smo se uvrstili v polfinale republiškega tekmovanja, v namiznem tenisu pa v finale, kjer je naša ekipa osvojila tretje mesto. ŠSD Pionir je letos že tretjič zapored osvojilo zlato plaketo v tekmovanju za najbolj množično in samoupravno organizirano ŠSD v Sloveniji. ŠSD vključuje aktivno 357 učencev šole.

Mladi prometniki so delali v 5 prometnih krožkih. Izvedli smo šolsko tekmovanje »Kaj veš o prometu«, sodelovali na občinskem tekmovanju, kjer smo osvojili drugo mesto. Več kot 80 učencev je opravilo kolesarski izpit. Ob pouku je delovalo še 8 predmetnih krožkov — dodatni pouk. Dodatni pouk je bil organiziran pri naslednjih predmetih: angleški jezik, zgodovinski, matematični krožek v 4 skupinah, kemijski in biološki krožek. Mladi matematiki so tekmovali na šolskem, občinskem in republiškem tekmovanju za Vegova priznanja.

Zgodovinski krožek je opravil pomembno raziskovalno nalogo o zgodovini Pionirske-

ga odreda naše šole in jo objavil v posebni številki »SAMORASTNIKOV«. Pripravil je 5 razstav v avli šole in sedem spominskih oddaj za šolski radio.

Januarja smo organizirali na podružnični osnovni šoli Strojna 6-dnevno zimsko šolo v naravi za učence 5. razredov. Vsebina šole v naravi je bila zelo pestra, saj so učenci bivali na Strojni vseh 6 dni in je bilo mogoče bogato zastaviti program.

Za zimske počitnice smo pripravili bogat urnik dejavnosti za učence. Pri izvedbi tega programa so nam pomagali Planinsko društvo Ravne, Taborniški odred Koroški jeklarji, Študijska knjižnica in Koroški kinografi Prevalje.

Učenci šole so sodelovali v mnogih akcijah, v katerih so pomembno prispevali k stabilizacijskim prizadevanjem.

— urejanje smučišča na Ošvenu — opravljenih 700 delovnih ur,

— urejanje igrišča pri stari šoli — opravljenih 100 delovnih ur,

— čiščenje zelenic v okolici šole in v kraju — opravljenih 600 delovnih ur,

— pomoč pri pobiranju pridelkov na kmetih — opravljenih 200 delovnih ur,

— delo na šolskem vrtu — opravljenih 500 delovnih ur,

— zbiralne akcije.

Skupno je bilo opravljenih nad 3000 delovnih ur družbeno potrebnega dela.

Na podružnični šoli Strojna so ob pouku delale naslednje dejavnosti, v katere so bili vključeni vsi učenci šole.

Tehnični krožek — v krožek so bili vključeni učenci višje stopnje — 8 učencev. Izdelovali so uporabne predmete iz papirja, lepenke, iz gozdnih plodov, makrameje, vezene prtičke itd. V pravljичni krožek je bilo vključenih 14 učencev nižje stopnje. V krožek ročnih spretnosti so bili vključeni učenci višje stopnje. V glasbeni krožek je bilo vključenih 9 učencev nižje in višje stopnje, kjer so se učili igranja na kitaro in pripravljali pesmice, s katerimi so nastopali na prireditvah za šolo in kraj. Dramsko-lutkovna skupina je pripravila tri igrice. Lutke so izdelovali sami. V pionirsko hranilnico so bili vključeni vsi učenci šole. Banka je mladim varčevalcem poklonila hranilnike, kar je vzpodbudno vplivalo na varčevanje.

V šoli je vse leto delovala šolska papirnica. Zaradi oddaljenosti šole od Prevalj oziroma Raven so si lahko učenci v šolski papirnici kupili vse šolske potrebščine. Šolska papirnica je delala dvakrat tedensko.

Šola je pripravljala tudi vse prireditve za krajanje.

V minulem šolskem letu smo ob šoli uredili tudi dokončno šolsko igrišče, ki ga uporablja šola za pouk ter krajanje za rekreativno dejavnost. Pri opremljenosti igrišča nam je pomagala ZTKO Ravne.

Dejavnosti šole je bilo še mnogo več kot lahko zajamemo v tem poročilu. Nepozabni trenutki v minulem šolskem letu so bili: Prežihova proslava ob dnevu šole, ko sta nas obiskala pisatelj Marjan Kolar in slovenska etnografinja Marija Makarovičeva.

Srečanje z vrstniki iz Halmstada iz Švedske.

Dvodnevno srečanje Prežihovih šol v znamenju v Dolini in Doberdolu. Srečanja se je udeležilo 31 učencev in 7 pedagoških

delavcev. Da smo se lahko srečanja udeležili, so nam pomagali: Železarna Ravne, OIS Ravne in Rudnik Mežica.

Zaključna prireditev za starše in krajanje je bila ob sodelovanju Glasbene šole Ravne, s katero tesno sodelujemo, nepozabno doživetje.

Zaključek — valeta za učence 8. razreda je dokazala, da so otroci-učenci, starši in šola nerazdružljiva celota.

Ko ob koncu ugotavljamo in ocenjujemo naše delo pri pouku in v dejavnostih ob pouku, lahko trdimo, da so bili doseženi

pomembni uspehi. Vsakega uspeha se veselimo. Naša šola je bila popoldan prav tako živa kot dopoldan. V naslednjem šolskem letu pričnemo z uvajanjem novega predmetnika in učnih načrtov, zato bomo morali napeti vse sile, da bodo rezultati še boljše. Preobrazba osnovne šole pomeni še aktivnejše vključevanje okolja v šolsko delo in prepričani smo, da tega sodelovanja ne bo manjkalo.

Vaša pomoč, dragi naši zunanji sodelavci, je nepogrešljiva pri nadaljnjem razvoju šole. Hvala zanjo.

Ajnžik

Nesojena ljubezen

(Odlomek iz romana — nadaljevanje in konec)

Kogar se prime smola, se ga drži. Tako je ugotavljal tudi strt in obupan Tratnikov Franci, ki je doživljal poraz za porazom.

Plaznikov Štefi je namreč prišel domov. Pravzaprav primulil se je potuhnjeno in kar se da neopazno. Ni šel nikamor, držal se je doma, kar je postalo soseski sumljivo. Če bi bilo vse v redu, bi se prav gotovo ne skrival, ponašal bi se lahko, koliko mu je vrglo delo, ki ga je leto dni opravljal na tujem. Soseška je ugibala: kdo ve, kaj bo prišlo za njim: lahko traktor, morda celo tovornjak, ali kakšen poljedelski stroj. Širile so se razne govorice, ki jih ni mogel nihče preveriti. Firma, pri kateri je delal Štefi, naj bi šla v konkurz. Skupina je ostala brez dela, druge jih niso sprejeli. Še druge, hujše novice so vedeli nekateri. O nemogočih delovnih in stanovanjskih razmerah, predvsem pa o težavah, ki so jim jih povzročali naši emigranti. Bilo je jasno, da Štefi ostane doma.

Franci si je bil takoj na jasnem, da nima smisla siliti v Štefana, ga karkoli spraševati in ga s tem spravljati v zadrego. Bil je ob-

ziren, saj je občutil na lastni koži, kako je neprijetno, če si v zadregi, pa sili kdo v tebe. S Štefijevo pomočjo torej ne bo mogel v Nemčijo.

Zdaj je bil še bolj razdvojen. Naj se zadovolji z Avstrijo? V zadnjem času tudi od tod niso prihajale ugodne novice. Kmetje iz gornjega konca doline, ki so hodili tja že nekaj let na sezonsko delo, so vedno bolj ostajali doma. »Tudi v Avstriji ni več tako, kot je bilo«, so se opravičevali.

Železarna? Najtežjega in umazanega dela tam sicer še ni zamudil, že davno pa je prepozen za tako delo, kakršno mu je svoj čas ponujal obratovodja mehanične Romc. Poklicna kovinarska šola bruhne vsako leto nad sto izuženih kovinarjev vseh strok, ki sproti zasedajo prazna mesta.

Če bi se zaposlil kot gozdni delavec pri Gozdni ali v zadrugi? To bi gotovo preprečila mati. Sicer pa, pogoj bi bil, da stanuje doma. S tem ne bi spremenil nič. On hoče na vsak način od doma, kjer ga je zapustila vsa sreča; hoče zbežati pred zemljo, ki je kriva, da si ne more in ne sme izbrati živ-

Na soncu je prijetno

ljenske družice po svoji volji! Pregrobo, preveč krute pogoje postavlja zemlja pred tistega, ki se ji hoče posvetiti. Naj morebiti samo zaradi grunta živim z ženo, ki so mi jo vsilili drugi in je ne morem imeti rad, pa čeprav bi bila tudi pridna in lepa?! Še celo več. Zaradi zemlje te nobena ne mara, kaj šele, da bi te vzela in ti pomagala nositi težo kmečkega življenja! Ali ni vse to le previsoka cena, ki jo mora plačati tisti, ki hoče biti »svoboden« na svoji zemlji?

»Stan in ženo si mora človek voliti sam po svoji volji in nikomur drugemu na ljubo, niti materi ali očetu...«

Te globoke misli že davno strohnelega pisatelja in duhovnika je Franci pogosto premeleval. Razčlenjeval jih je, na nje se je opiral, ko je sam pri sebi opravičeval odločitev, da zapusti zemljo, dom in domače. Neljuba žena ali pusto in zagrenjeno samsko življenje je torej cena, ki bi jo moral plačati za to, da bi smel celo življenje garati na zemlji, iz katere iztrgaš s krvavimi žulji toliko, da imaš za najnujnejše! Morda celo tega ne. Zemlja ni tako lepa in idilična, kot jo slikajo tisti, katerim se ni treba ubadati z njo, riti v njena nedrija in s strahom pričakovati, da še huda ura ne vzame nekaj tistega, kar nam tako skopo vrača; vsi ti se namreč preživljajo z neprimerno lažjim delom in so bolj upoštevani!

Te puste, črne misli so ga spremljale pri vsakem delu, zato so mu dnevi le počasi minevali. Dan je bil podoben dnevu, čeprav je imel različno delo. Živel in delal je brezbrizno, brez vsakega cilja.

Prišli so trenutki, ko je veliko mislil na Zalko. Poskušal je izračunati, kdaj bo prišel tisti veliki dogodek, ki ga je povzročil on. Ob tej misli ga je kljub žalosti spreletelo nekaj skrivnostno prijetnega in lepega, nekaj, kar ne bi mogel izraziti; to je bilo samo v njegovi notranjosti, tega ni maral vlačiti na dan, nasprotno, bal se je, da se ne razkrije pred škodoželjnimi, morda celo zasmejujočimi očmi. Sicer pa tega ni imel komu povedati, saj nima koga, ki bi ga razumel ali čutil z njim. To se bo zgodilo ob žetvi, je izračunal. Ob pšenični žetvi!

»Njena ura je prišla ob pšenični žetvi,« se je spominjal stavka v Vorančevem romanu.

Predstavljal si je, kako lepo bi bilo, če bi bila Zalka tukaj, morda že njegova žena in gospodinja. Sproti bi spremljal vsako njeno najmanjšo spremembo, mlado telo se je zdaj že prav gotovo spremenilo. V duhu jo je gledal zajetno v boke in široko čez pas, morda tudi nekoliko obledelo v obraz. In potem bi prišla njena ura! Gotovo bi prestal veliko skrbi, toda vse to bi bilo poplačano... Dalje ni bil sposoben misliti, zato se je čutil nesposobnega, da bi si predstavljal srečo, ki bi jo užival kot ata in jo delil z mlado mamico. Kadarkoli se je ukvarjal s temi mislimi, je vsaj za nekaj trenutkov pozabil na duševne muke, ki so ga težile dan za dnem.

* * *

Dnevi so minevali. Čas je v svojem večnem ritmu tekel nemoteno naprej — ni se ustavil niti za sekundo. S seboj je prinašal dela, ki morajo biti na kmetiji postorjena v določenem zaporedju.

Minila je senena košnja, pri kateri je imel Franci stalen delovni ritem: dopoldne se je

znojil za kosilnico, v opoldanskih urah je letal za obračalnikom, pozno popoldne je do večera vozil seno pod streho. Tako je bilo ob lepih in stanovitnih dneh; kadar pa je sušenje skazilo slabo vreme, se je ta ritem spremenil. Ob tej košnji je vreme kar precej nagajalo, zato se je delo zavleklo in pred žetvijo ni bilo presledka; komaj so bili gotovi s senom, je že klicalo zrelo žito.

Žetev so pri Tratniku zmehanizirali. Za to je poskrbel Milan, ki je poskusil to, kar je videl v svojem domačem kraju. Stvar je bila sila preprosta. Vzel je nekaj leskovih palic, dolgih od enega do treh metrov; te je pridrtil z žico na kosilnico tako, da so palice odpravile žito že prej, da ga je porezala kosilnica. S tem je dosegel, da se je porezano žito naslonilo na stoječega, tako je šlo pobiranje hitreje od rok. Spočetka je zelo nagajalo in kazalo je, da bo poizkus propadel, kajti žito je mešalo na vse štiri strani neba, obenem pa se je trosilo tudi po njivi. Kaj takega žanjice, ki morajo naravnati žito za snope in pobirati posamezne bilke, ne morejo trpeti in poženejo z njive vsakega kosca, ki ni več tega dela. Tudi Milan in Franci, ki sta se znojila okrog kosilnice, sta morala čuti pikre pripombe.

»Rajši žanjem s srpom, kot pa tako pobiram razmrhano slamo,« je godrnjala Lena, stara Tratnikova žanjica. Mati Tratnica ni rekla nič; podoba je bila, kot da ne mara žaliti Milana, ki si je prizadeval in ji prej drtil, da bo šla tako žetev hitreje od rok. Milan in Franci se nista menila za pripombe žanjic; bila sta vztrajna in sta prestavljala leskove palice v razne položaje in razmake tako dolgo, da je porezano žito padalo lepo in zravnano na stoječega. Žanjice so utih-nile, pošteno so morale prijeti za delo, komaj so namreč utegnile pobrati in povezati v snope, že jim je bila kosilnica spet za petami. Klepet je utihnil.

»Ti buštja ti frdamana!« je pol za šalo pol za res robantila Vrhovska Mica in mahala s srpom visoko nad glavo. »Niti križa si ne utegnemo poravnati, kaj da bi še kaj spregovorile.« Mica ni rada zamudila pšenične žetve, kajti ta dan so bili na mizi krapci. Imela je prav. Kosilnica je žela tako hitro, da je bilo vseh dvanajst žanjic zaposlenih nepretrgoma. Njivo pšenice, katero bi s srpi tolkli tri dni, so poželi prvi dan že pred sončnim zahodom.

Mati Tratnica je bila vesela. Kdo si lahko predstavlja užitek kmečke gospodinje ob žetvi, kadar gre vse po sreči? Bogato žitno klasje, ki se pod težo lastnega plodu priklanja k tlom, zagotavlja kruh. Žito pada, spretno roke žanjic ga pridno pobirajo in vežejo v snope! In če je poleg tega še lepo in stanovitno vreme, pa četudi je vročina. Ne zmeni se za potne kaplje, ki neprestano drse z obraza, polzijo celo po hrbtu in drugih delih telesa. »V potu svojega obraza si boš služil vsakdanji kruh«. Ta stara ljudska modrost je kmečkim ljudem le predobro znana in podoživljena.

Vse to je ponovno doživljala Tratnica, ko so želi pšenico. Velika, precej brežna njiva pod domom je v rahli, osvežujoči sapi valovala kot rahlo vznemirjeno morje v večerni zarji. »Bo kruha, bo, hvala Bogu! Samo da bi bilo še zdravja,« je bila ob hvaležnosti prisotna neizogibna, rahla skrb, brez katere kmečki človek ne more. Vesela je bila tudi napredka, ki so ga dosegli pri žetvi. Res je,

žito so kosili že iz vojnih let s koso, kar je bilo za takrat prav tako napredno, toda težko je dobiti kosca, ki je kos temu zahtevnemu delu. Večkrat je godrnjala, se ujedala, celo pognala je že kosca z njive, kadar je nespretno mešal pokošeno žito. Tega dela se je dobro navadil Franci, toda njegovo delo je bilo skladanje žita, zato je k temu delu pripravila tudi dekleta. Šlo je, vendar zdaj gre še bolje in hitreje. Ob teh mislih ji je bilo lepo. Njene misli so krenile tudi drugam.

Po dolgem času ji je bila spet prijetna misel na Francija. Pozorno je namreč spremljala govorice o počasnem vračanju naših delavcev iz tujine. To jo je zelo zanimalo, kajti bilo je povezano z usodo Tratnikovega grunta. Če je imel Franci kdaj trden namen, da gre v tujino, ga bo zdaj to veselje prav gotovo minilo. Kaj bo rinil nekam, kjer še drugim primanjkuje dela, doma ima pa zemljo, dom in vse drugo, da lahko zagospodari po svoje! To gotovo vidi tudi sam, saj je verjetno že nekako prebolel udarec, ki si ga je zadal sam, da, prav sam s svojo lahkomišelnostjo! Ima vse pogoje za kmetovanje, le enega nima. Tudi to bo dobil, prepričana je o tem. In potem bo spet vse dobro, vse v redu pri hiši. Dala mu bo grunt, sama pa se bo umaknila. Ne, popolnoma umaknila se ne bom. Če se bom ujemala z mlado, ji bom pomagala vse dotlej, dokler bom še pri moči. Od štedilnika ne bom odstopila. Kuho hočem obdržati, to mesto bom zapustila nazadnje.

Popoldansko sonce, ki se je že nekoliko naveznilo, ji ni delalo posebnih težav, prav tako ne soparica, ki je puhtela iz segrete zemlje. Na to je bila že navajena. V vročini je pogled ščemel, zato je gledala mižoč; napol priprte oči pa so najčeseče božale bogato žitno klasje.

Z mislimi se je spet preselila. Nenadoma ji je živo stopil pred oči tisti strašni dan v tretjem letu vojne. Prav na tej njivi smo želi pšenico, ko so prihrumeli zelenci in nas odgnali od dela kot zločince. Navsezadnje se je sicer izteklo dobro, toda strah, ki smo ga ob tem doživeli, se nam je zažrl v našo bit. To večkrat doživlja v sanjah. Kako srečni smo zdaj, ko lahko delamo v miru, v miru gremo tudi spat, brez motenja se odpočijemo! Ni še vse tako, kot bi moralo biti, vsaj na kmetih ne, toda mir je. Mir, ki ga znamo ceniti le tisti, ki smo okusili vojne grozote. Mladi se tega ne zavedajo. Tratnici je bilo prijetno pri sreju.

Samo eden ni bil vesel. Delal je, mislil pa so mu neprestano uhajale tja daleč za Karavanke. »Njena ura je prišla v času pšenične žetve,« se je venomer spominjal. Zdaj je tisti čas, ga je opominjalo v notranjosti. Imelo ga je, da bi kljub žetvi pustil delo in se odpeljal tja, kamor ga vleče srce. Pa četudi bi ga pognali kot psa, kot je to z njo storila njegova mati, samo da bi zvedel, kako je z Zalko. Vendar za tako dejanje ni imel korajže. Sem prevelika mevža, si je ponovno priznal. Za njega je bil dan dolg. Kljub temu, da jim je šlo delo neverjetno hitro od rok, mu čas ni minil. Ni se veselil z drugimi, žanjice so celo juckale, ko so požele; Franci se je tako umaknil in odšel v hlev. Hotel je biti sam.

Za nekaj se je ta dan vendarle odločil. Zvedeti mora na vsak način, in to čim prej, kako je z Zalko. Ker ni mogel, oziroma si

Na morju

Hren ni takoj odgovoril. Kljub slabotni svetlobi je Franci opazil, da so dobile Hrenove oči drugačen lesk. Zmeraj zgovoren in z odgovorom nikoli v zadregi, je bil zdaj tiho, okleval je nekaj napetih trenutkov. Franci je slutil slabo novico.

»Franci, počakati bo še treba!« je končno čul kot iz daljave, čeprav je stal sogovornik tik pred njim. »Ni vse v redu, ni. Celo hujše je, kot si morebiti predstavljáš. Prevelik in prehud udarec ste pri vas zasekali v to družino, posebno dekletu; prehud je bil, da bi se dalo to kar čez noč pozabiti! Veliko napako sta napravila oba: ti in tvoja mati! Mati s svojo gruntarsko ošabnostjo, trmo in zastarelo miselnostjo, ti pa zato, ker si bil tako neodločen! Nič manj nisi kriv kot mati. Nisi storil tega, kar si bil dolžan: stopiti odločno na stran dekleta, ki si ga zapeljal! Ne obsojam te zaradi tega, ker si se spečal z njo,« je nadaljeval z nekoliko mirnejšim glasom, »te reči so bile že pred nami, so zdaj in bodo še za nami. Je že tako na tem svetu. Zamerim ti, ker nisi prav nič ukrepal in si se potuhnil; moral bi prepričati mater, ali jo vsaj zadržati, da ne bi proti dekletu nastopila tako divje in prostaško! Če bi ti povedal to materi sam, v primernem trenutku, bi se vsa stvar prav gotovo drugače iztekla. Za ponosno in tudi tmasto mater je bil to vsekakor prehud udarec, ki ji je vzel vso razsodnost; podivjala je, s svojim neumnim ravnanjem je naredila veliko škodo tebi, sebi in Tratnikovemu gruntu. Mislim, da to vidiš tudi sam. Če še nisi popolnoma slep, spreglej, da si temu kriv sam! Če si imel deklet res rad, bi moral storiti vse, da je mati ne bi pognala od hiše! Veliko godljo si sam sebi skuhal, Tratnik.«

Hren je umolknil in vtaknil ugaslo fajfo v usta. Franci je stal pred njim kot vkopan. Hrenove besede so se mu zdele težke, imel je občutek, da padajo na njega kot udarci, ki se jih ni mogel braniti; prenašal jih je mirno in vdano.

»Kaj naj zdaj storim?« je obupno izdaval iz sebe Franci šele čez čas, ko je Hrenu uspelo prižgati ugaslo fajfo. Gostobesedni mož ni takoj odgovoril. Dal si je opraviti s fajfo, ki mu je nagajala; ponovno jo je prižigal, vlekel na vso moč, da so se mu napenjale žile na vratu. V tišini je bilo čuti kanarčji par in tiktakanje obeh ur.

»Saj sem ti rekel, počakati bo treba, čas bo prinesel svoje.« Napeto tišino so presele kate besede, ki jih je Franci težko pričakoval, a se jih je obenem bal. »Zdaj ne gre samo za to, da se omehta in premisli tvoja mati, potolažiti se morajo predvsem Zalka in njeni starši. Toda zdaj jih pusti pri miru! Za seboj imajo velik dogodek, ki se je srečno končal. Zaenkrat jih pusti pri miru!« je še enkrat poudaril.

Franci se je poslovil in odšel iz Hrenove bajte z občutkom, kot da prihaja iz spovednice, kjer kot velik grešnik ni dobil odveze. Spet so sledili dnevi velikih duševnih bojov. K prijetnemu občutku, da je ata, se je mešala grenka zavest, da ne sme do Zalka, da bi videl njo in tisto, kar se je spočelo v tistih srečnih dneh. Spočelo iz ljubezni, je ključalo nekje v notranjosti.

Mati Tratnica ni hitro zvedela, da je postala ponovno babica. Veliko novico je Fran-

vahne oči so se zabodle v Francija, ki je stal kot vkopan. Čutil je neko čudno, prijetno toploto, ki se mu je razlila po celem telesu; počuegetala je vsako vlakno njegovega bitja. Hotel je nekaj reči, a glasu ni bilo. V somraku nizke sobe, v katero majhna, napol zastrta okna niso puščala dovolj dnevne svetlobe, se je Franciju zdel Hren kot človek iz pravljice. Stara pendel ura je monotono in leno tiktakala, na mizi je ropotala budilka, kanarčji par v kletki je nemirno preletaval. Zrak je bil zatohel, mešal se je z zadahom trohnečega pohištva. Hren, ki je še vedno stal nepremično, z odprtimi usti in s fajfo v roki, se je zdel Franciju kot prikazen.

»Sina, ja, sina si dobil,« je ponovil, misleč, da ga Tratnik ni razumel, »Zdravega in močnega,« je še dodal.

Kaj se je v teh trenutkih dogajalo v Francijeve notranjosti, tega tudi pozneje, ko je spet lahko mislil trezno, ne bi mogel povedati. Nepopisno lep občutek, da je najhujše za Zalko že mimo, in zavest, da je tisto malo bitje tudi njegovo, sta ga popolnoma prevzela. Prav gotovo se bo zdaj vse dobro izteklo, se mu je poblislilo v napetih možganih.

»Kako je z Zalko?« je sprvil iz sebe po dolgem času.

»O, tudi ona je zdrava.«

»Kaj je rekla, kaj naročala za mene?«

ni upal sam do nje, sta spet prišla v poštev stric na Čečovju ali penzionist Hren. Tokrat se je odločil za Hrena.

Neznansko dolga sta se mu zdela tista dva dneva, ki sta še ostala do nedelje, ko je nameraval iti do Hrena. Moram zvedeti, kako je z njo, kako je z... Dalje z vprašanjem ni prišel, to je bila zanj še prevelika skrivnost; nekaj tako lepega, vznemirljivega, da bi si o tem ne upal govoriti na glas. In vendar se bo to dogajalo daleč od njega. Kot da ni tudi njegovo! Težka, dolga se mu je zdela pot do Hrena. Imel je občutek, kot da ga neka nevidna sila vleče naprej, istočasno pa mu nekdo brani, mu meče polena pod noge. Težja je bila ta pot kot pred leti, ko je šel prosjačit k Slavoncu za mast.

Zelo mu je odleglo, ko je stal pred stari in dobrodušnim možakarjem, ki ga je lepo sprejel. Ni ga ozmerjal, kot je pričakoval, rade volje mu je obljubil, da poizve, kako je z Zalko. »Pridi v nedeljo, dokler bom zvedel!« je naročil brez oklevanja.

Neskončno dolg je bil naslednji teden. Trpel je v veliki neučakanosti, koprnel je za veliko novico. Ko je že od daleč zagledal Hrenovo bajto, ki je kot stara koklja čepela na koncu ozke ulice, mu je srce še močnejše utripalo.

»Sina si dobil.«

Stari, dobrodušni mož ga ni maral držati v napetosti, zato mu je brez vsakega uvoda povedal veliko novico. Drobne, sive in ži-

ci obdržal za sebe. Sicer tega tudi ni imel komu povedati; družil se ni z nikomer, spričo razmer v hiši pa bi bili domači zadnji, ki bi jim to povedal. Mati bi lahko ta dogodek predvidevala, toda ker ji je bila ta misel neprijetna, jo je odvrčala, kolikor jo je mogla. Minili so že trije tedni in mali, nesojeni Tratnik, je gotovo prejel že krst, ko je ta novica prišla do nje. Kot marsikaj, je tudi to zvedela na poti iz cerkve.

»No, kako je, babica?« Mežikajoče oči stare prijateljice Jule so nagajivo vrtale v njo. Tratnica je zdržala pogled; ni odgovorila, njen obraz je sprejel novico na videz brezbrizno, tako kot bi čula nekaj vsakdanjega o vremenu. Jula je to v hipu razumela; ni več silila v njo, povedala je še nekaj nepomembnega in se poslovila.

Novica je Tratnico prizadela bolj, kot je to pokazala na zunaj. Zdaj te misli ni mogla več spoditi v pozabo, morala se je sprijazniti z njo. Ob misli, da otroka svoje krvi ne bo videla, vsaj hitro ne, ji je bilo težko. Zaželela si je, da se o tem pogovori z dekleti, čutila je namreč neko nujno, da to nekому pove. Dekleta gotovo še ne vedo in prav grdo bi bilo, če bi pred njimi o tem molčala, je sklepala. Ta korak je bil za njo težak. Zdelo se ji je, kot da si je na svoja že itak preobložena ramena naložila še breme, ki ga mora prenesti na določen kraj. Odlagati ni smela.

»Čula sem, da je že dobila,« se je okorajžila nekega večera, ko so ostale po večerji same v kuhinji.

Kljub nedoločnemu izrazu so dekleta brez vsakega vprašanja vedela, za kaj gre. Niso prikrivale prijetnega presenečenja; po dolgem času je njihove obraze spreletel nem nasmeh, obstale so z delom in z napol odprtimi usti gledale druga drugo. To je trajalo nekaj napetih trenutkov. Da bi prikrila zadrego, je mati hitela prekladati kup opranega perila, kot da nekaj išče, pri tem je dekletom namerno obračala hrbet.

»Kaj je dobila, hlapca ali deklo?« Francika je uporabila star izraz, s katerim so nekdanj preprosti ljudje poizvedovali za spol novorojenčka. S tem je prekinila tišino, ki je postala že mučna.

»Ne vem.« Mati je odgovorila suho, brezbrizno, ni pogledala deklet, niti ni prenehala z delom.

»Morale bomo to povedati Franciju,« se je spomnila Ančka.

»Tega ne bo treba, on že gotovo ve.«

Spet je nastala moreča tišina, ki jo je pretrgala Pepka:

»Jaz bi kar rada varovala malega.«

»To ne bo mogoče, ne bomo ga videle hitro.«

»Zdaj se bo Zalka morala oglašiti, potrebovala bo denar.«

»Ne verjamem, če bo prišla. Je preveč ponosna. Zadevo bo uredila na sodnji.«

»Otroka bomo izplačali, kot se spodobi.« Materin glas je zvenel odločno.

Dekleta so se čutila sproščena; upale so, da bo ta dogodek prinesel v hišo spremembo na boljše, nekaj, kar bo razblinilo napeto ozračje, ki leži kot mōra nad Tratnikovo hišo že skoraj leto dni.

Želja deklet, da bo dogodek, ki ga imajo v večini družin za veselega, prinesel v hišo

»Gužva«

prijetnejše ozračje, se jim ni izpolnila niti v naslednjih dneh, niti tednih. Nadejale so se namreč, da bo sedaj mati popustila vsaj toliko, da bi se dalo kaj pomeniti; kajti o Zalki že od tistega usodnega večera ni marala niti slišati, kaj da bi se še kaj pogovarjala. Kot da je ni bilo nikoli pri hiši. Hčere tudi niso silile v njo, izogibale so se te ne ljube zadeve; dale so ji čas, da se omehča in sprevidi, da je bilo njeno ravnanje nepravilno, popolnoma zgrešeno. Še več. S tem se je zgodila velika krivica popolnoma nedožnemu človeku, storjena pa je bila tudi velika škoda, ki jo trpe vsi pri hiši, tudi grunt. Kako vse drugače bi bilo sedaj pri hiši, če ne bi bilo tega nesrečnega izbruha jeze, kar je mejilo že na brezumno ravnanje; rodilo je škodo, ki jo bo težko popraviti. Morda sploh ne. Vse to so dekleta ponovno premlevala, niso pa imela toliko poguma, da bi skušale prepričati nepristopno mater. Vse njihovo prizadevanje je bilo le brezplodno toženje druga drugi.

Mati Tratnica ni kazala na zunaj tega, kar je doživljala v notranjosti. Dogodek, o katerem je prej komaj kdaj pomislila, ji je bil zdaj nenehno pred očmi. Ni ga niti poskušala odganjati; ubadala se je z njim sama pri sebi, njena samozavest je bila pregloboka, da bi se o tem s kom pogovorila. Ne z dekleti, še manj s sinom. Kot da so si tujci. Otroka bomo pošteno izplačali, si je ponavljala in se s tem tolažila. Zastran tega nam ne bo mogel nihče kaj očitati, niti Zalka ali njeni starši. Če sem pa zabranila to, da ne bo mlada pri nas, je to moja stvar. Za to imam vso pravico. Kdo je garal, trpel in se žrtvoval na tem gruntu polna tri desetletja? Kolikokrat in koliko let so bila vsa bremena na mojih plečih! Dostikrat opijanjen in pozneje bolehen Rok je često popustil, vsa skrb je padla na mene. Ne, ne bom odnesla grunta s seboj na oni svet, toda stara leta, kolikor mi jih je še namenil Bog, bi rada preživela v miru, doma in med svojimi. Prav zato mi ni vseeno, katera bo mlada pri nas. Zalko še vedno spoštujem, nimam ničesar do nje, nasprotujem samo temu, da bi pri nas nastopila mesto gospodinje. To hočem iz domačega kraja.

Franci je ostal še naprej Tratnikov Franci, kljub temu, da je postal oče: namreč neodločen in preboječ, da bi storil karkoli, kar bi izboljšalo razmere v družini. Zdravil ga ni niti prijetno vznemirljiv občutek, da je ata. Do Zalka, za katero je trdil sam pri sebi, da jo ima še vedno rad, si ni upal. Razen tega, kar ji je omenil v pismu, ni poskusil nič. Ko mu je Zalka odgovorila odklonilno, je izgubil še tisto malo korajže, kar je je imel. Vse se bo še uredilo, se je tolažil. Zdaj se bo Zalka morala oglašiti; primorana je, če hoče uveljaviti otrokovo očetovstvo in oskrbnino. Ker so si v hudem, ne pričakuje, da bo prišla osebno, tega ne more že zaradi malega, nekega lepega dne bo prišlo od nje pismo, se je nadejal. Pomislil je tudi na pošto, ki bi mu jo lahko poslala po Hrenu ali po svojem stricu. Mignevali so dnevi, tedni, toda ni bilo pisma, zaman je čakal na sporočilo. In Franci je čakal in — upal. Njegova neodločna narava ga je uspavala, ni se zavedal resnega položaja, v katerem je bil.

V Tratnikovi družini so torej še naprej živeli vsak za sebe, nekako v treh tabo-rih: mati, sin in hčere; bili so pod skupno streho, posedali so se za isto mizo, vendar je njihov besedni zaklad vseboval le najnujnejše o vsakdanjem delu, tu in tam je padla še kakšna pripomba o vremenu. To mučno stanje je trajalo že od tiste usodne noči, ko je izginila Zalka. Za družino, ki je bila vajena miru in medsebojnega razumevanja, je bil to hud udarec. Trpeli so vsi, vsak za sebe, nobeden se ni potrudil storiti karkoli, da bi se razmere vsaj omilile. Prav gotovo bi veliko koristil že odkrit, nepristranski pogovor, v katerem bi priznali lastne napake in pokazali voljo popuščati. Toda takšnega pogovora so se izogibali, vsak se je bal lastne nemoči in poraza.

V to molčeče, napeto družinsko stanje je prav pošteno dregnil stari Modrej. Še vedno se je rad oglašil domov grede; po navadi je obsedel in ob moštvo modroval, v močni pijanosti pa je čebežil nepomembne, tudi neslane reči. Bil je videti okajen. Dobro so ga poznali, zato ga niso bili prav nič veselili, kajti vedeli so, da je v pijanem stanju

pust, rad se vtika v stvari, ki ga ne brigajo. Teh stvari pa se je zdaj nad Tratnikovo hišo zgrnilo zelo veliko in vedeli so, da jih ima soseska v zobeh. Toda Modrej, če je pijan, pove takšne neprijetne reči v obraz.

Bil je pust, deževen septembrski dan, ko ga je prineslo. Bili so ravno pri južini: mati, Franci in Francka. Ančka in Pepka sta bili v službi.

»Dober dan, Bog ga daj!« je pozdravil in sam sebi odzdravil; mokro starinsko streho je prislonil v kot in razkoračen obstal sredi kuhinje.

»Pridi bliže in se vsedi!« se je dal povabit. Kljub razliki v letih ga je Tratnica tikala, saj so bili že toliko let sosed.

»Menda sem prišel ravno prav, k jedi.«

»Južino že mudite,« je pripomnila Francka, ki je pravkar postavila na mizo drugo jed.

»Nič ne stori, prinesite mošta na mizo! Hm, hm, hm, samo trije ste za tako veliko mizo. Včasih je pri Tratniku kar mrgolelo ljudi,« je besedičil in se obenem pripravljaj, da založi svež čik. Vsi pri mizi so se ustrašili. Vedeli so, kako je mož nepopustljiv in brezobziren, kadar je pijan.

»Ja, ja, časi se spreminjajo. Mladi ljudje ne marajo več delati na zemlji, vse beži v mesto. To ne bo dobro prineslo. Pri vas ste pa človeka, ki bi rad živel na zemlji, pognali! Zaradi enega pankrta tega ne bi bilo treba! Imeli bi že mlado gospodinjo, tudi mali bi hitro zrastle, čez nekaj let bi imeli že pastirja! Škoda, velika škoda! Jej, jej, ste ga polomili!«

Tri žlice, ki so zajemale močnato jed, so bile vedno počasnejše, dokler niso druga za drugo obležale na mizi. Tratnikovi so bili na mah siti. V veliki zadregi niso vedeli, kam s pogledom, zato so molče buljili na mizo. Tišina, ko je za nekaj trenutkov umolknil Modrej, je bila mučna. Slišati je bilo roj nadležnih jesenskih muh, ki so se pred hladnim vremenom zatekle v kuhinjo. Prav tak si, kot te muhe, je pomislila mati.

»Že od starih ljudi sem čul praviti, da če imaš ljubico v hiši, je ravno tako, kot če bi nosil drek v arzetu.« Možakar je vedel veliko pregovorov in ljudskih modrosti, ki jih je rad uporabljal. Ob vsaki priložnosti. Toda zdaj se ni zavedal, kako hudo je prizadel mladega Tratnika.

»Pij, Modrej, pij!«

Mati je dobro vedela, da možakarja ni treba priganjati k pijači, toda nekaj je moral reči, morda bo s tem zasukala pogovor drugam, je pomislila. A se je motila, mož se ni dal ugnati.

»Ja, ta naša mladina! Dela nam velike težave. Hvalim Boga da sem že star, ne bom ji več dolgo na poti. Pravijo, da dokler ti otrok šči v krilo, še ni hudo, veliko huje je potem, ko blati naokoli. Mica, vem, da imaš tudi ti te težave.« Z drobnimi, zvitimi očmi je pobilnil po molčečih obrazih.

»Modrej, pometi najprej pred svojim pragom!« je slednjič le prekipelo v Tratnici. »Tudi pri vaši hiši ni bilo vedno vse v redu. Čuli smo vse sorte reči.« Bila je zelo prizadeta, zato so ji šle te besede zlahka z jezika.

»Prav, prav imaš, Mica! Ni vse v redu pri naši hiši.«

Modrej je imel edino dobro lastnost, da ni zameril. Znal je udarce dajati, znal jih je tudi sprejemati. Z besedo mu nisi mogel do živoga.

Franci je ves čas sedel kot na trnju. Besede pijanega sosedu so se mu zdele kot obtožba, ki je padala nanj, toda še veliko bolj na mater.

Tudi materi je nezaželeni obisk več kot presedal, komaj je čakala, da se je dedec spravil domov. Toda naslednje dni, ko je o tem premišljevala, je svoje mnenje nekoliko spremenila. Soseški je bilo dobro znano, da so v Modrejevi družini zelo sprti med seboj, radi se prepirajo, tudi pretepajo in iznašajo po soseski stvari, ki niso za čez hišni prag. Po vsem tem pa so si zopet dobri. Sama pri sebi jim je dala prav. Pri nas pa trdovratno molčimo, zaradi tega tudi bolj — trpimo!

Pozno, razmeroma toplo jesensko sonce je našlo pot tudi v razpravno dvorano medobčinskega sodišča v malem mestu ob Savinji. Težki, temni zastori na treh velikih oknih so bili odgrnjeni, skozi tanke čipkaste zavese pa so sončni žarki brez ovire posijali na dolgo mizo sodnega senata, ki je bila obložena s spisi; poigrali so se tudi na golobučni glavi predsednika senata, se prek prednje stene, na kateri je visela z zlatom uokvirjena slika predsednika republike, zlivali na nasprotno steno.

V prostoru je bilo čutiti opoldansko utrujenost. To je bilo brati na obrazu predsednika in obeh prisodnikov, ki sta sedela zdolgočasno in potrpežljivo čakala na naslednjo razpravo. Sodnik je gledal v spise, očitno se je pripravljaj na razpravo, ki je bila sklicana za dvanajsto uro. Utrujena tipkarica je čakala prekrižanih rok na narek, tišina je motilo le brenčanje nadležnih muh.

Na klopi, namenjeni za obtožence, je sedel Tratnikov Franci. Sedel je nepremično in v veliki zadregi gledal maršalovo sliko. Tudi on je že bil utrujen. Celo dopoldne je presedel na dolgem hodniku, ki je bil hkrati čakalnica. Z vabilom je bil poklican na razpravo o zadevi nezakonskega otroka, ki je bila razpisana za ta dan ob dvanajsti uri. Zaradi slabih prometnih zvez je moral že na prvi jutranji avtobus, sem je prišel že ob osmih. Kam naj gre v tem nepoznanem kraju? Primoran je bil čakati v čakalnici sodišča, kjer je bil neprostovoljna priča razgovorov in preprirov strank, ki so prav tako čakale na razpravo. Nekateri so se obnašali zelo nekulturno; niso mogli počakati na razpravo, to so začeli med seboj že kar na hodniku. Bil je zadovoljen, ker ga nihče ni poznal, zato je imel mir, ždel je na klopi kot kup nesreče. Ure so tekle počasi. Vsako, tudi najtežje delo je znosnejše, kot dolgočasno čakanje; postaneš nervozen in občutljiv, sam ne veš, kaj ti manjka. Edino, kar je bilo Franciju všeč, je bila govorica, ki je značilna za ta kraj; spominjala ga je na Zalko.

Ves teden, odkar je imel vabilo, se je veselil, ker bo na sodišču srečal Zalko. Da se bo poskusil pomeniti z njo, se je nadejal in pri tej misli mu je bilo lepo. Naj me revica ozmerja, kolikor hoče — vso pravico ima

— potrpežljivo bom prenesel vse in jo prosil odpuščanja. Prosil, ne, rotil jo bom, naj skuša pozabiti vse hude krivice, ki so ji jih prizadeli pri njegovi hiši. Če ne drugega, sad najine ljubezni naj naju spet zbližaj! Da, tako jo bom prepričeval. Tudi meni privoščim vsaj malo veselja, ki ga imaš z malim, saj se mu nikakor ne odrekam! Te misli, ki so ga spremljale ves teden, si je ponavljaj tudi v čakalnici, ko je nestravno pričakoval, kdaj se bo prikazala. Seveda, Zalka ne bo prišla hitro, malo pred dvanajsto, saj ni daleč doma. Kako bo oblečena, kakšna je zdaj? Ta veliki dogodek je gotovo nekoliko spremenil njene obline, morda pregnal tudi rdečico z obraza, toda to njega ne bo motilo. Kazalci velike stenske ure so se premikali počasi, vendar so še vse prehitro naštevaj dvanajsto uro, kajti Zalka se niti takrat ni pokazala.

»Tratnik Franci!«

Globok, raskav glas predsednika senata ga je zdramil iz zamišljenosti; sunkoma je skočil pokonci in se nevede postavi v vojaško držo. Sledili so podatki: rojstvo, naslov, poklic, državljanstvo, narodnost in premoženjsko stanje. Ni mu ušlo, da je bilo za sodnika zelo važno premoženjsko stanje. Vse te podatke je pisalni stroj, ki ga je upravljajala zelo močna tipkarica, drdrajoče nanašal na papir. Sodnik ga je opozoril, da mora pred sodiščem govoriti resnico, zatem je dolgo polglasno narekoval. Govoril je hitro, skoraj šepetajoče; Franci se je čudil, da more ženska, ki se mu je za to delo zdela premočna, vse to ujeti, razumeti in spraviti na papir.

»Navzoči Tratnik Franci! Ali priznate, da ste oče nezakonskega otroka Zalke K., hčere Matevža in Marije K., stanujoče...?«

Na sebi je začutil poglede vseh, ki so bili v dvorani. Kako rad bi rekel, celo zakričal bi, kaj se imamo prerekati za nekaj, kar je moje; dajte, omogočite mi, da bom prišel do tega in skrbel bom za njega brez vsakega sodnijskega odloka! Ali pa, plačal bom več, kot mi boste naložili. Bil je tako zamišljen, da ga je moral sodnik ponovno vprašati, kar so imeli vsi za izmikanje pred dolžnostjo.

»Da,« je rekel s precej močnim, hripavim glasom in dal pri tem znamenje tudi z glavo.

»Prosim vas, da se za nekaj trenutkov odstranite!« je dejal predsednik senata s precej prijaznim glasom, potem ko je svojo izjavo Franci tudi podpisal.

Mehanično je ubogal. Na hodniku je nekaj parov oči vrglo na njega zvedav pogled. Zastonj se trudite, si je misli v trenutkih, ko je senat sklepal o višini vzdrževalnine; prav nič ni treba sklepati, pripravljaj sem dati otroku in njej vse, kar imam, samo če bo hotela spet priti k meni! Toda možje, ki so zastopali zakon, niso vedeli za njegove pobožne želje in trdne sklepe, poklicali so ga nazaj in mu slovesno razglasili sodbo, po kateri mora mesečno plačevati materi otroka stoosedeset dinarjev. Če se strinja z enkratno odpravnino, so ga vprašali, ta znaša dvajset tisoč dinarjev, ki jih naj nakaže medobčinskemu sodišču. Franci je podpisal in dobil položnico. Preden je odšel iz dvorane, je zbral toliko poguma in vprašal, zakaj ni bila na razpravo klicana tudi mati otroka.

»Ni potrebno, ker ste priznali očetovstvo,« je kakor v omotici čul globok glas sodnika in že se je znašel na hodniku.

Mučna razprava je bila pri kraju, toda Franci ni bil zadovoljen. Počutil se je prevaranega, kajti do tega, kar je tako težko pričakoval, ni prišlo: nista se srečala z Zalko. Ni potrebno, ker ste priznali očetovstvo, je ključal v njem glas sodnika. Ali naj bi to zanikal samo zato, da bi zvalil na sodišče Zalko? To res ne bi bilo pošteno, tudi ne pametno. Kaj, ko bi šel zdaj do nje? Nekako bi že zvedel, kam mora iti. Če bo po sreči, bo še vedno ujel zadnji avtobus domov. Zvedel bi, kako je z njo in z otrokom, pravico ima do tega, saj je zdaj kot oče tudi uradno priznan!

Šel je na avtobusno postajo in pregledoval vozni red. Primerjal je odhode avtobusov v obe smeri in gledal na uro, vendar je vse kazalo neugodno. Avtobus proti Gornjemu gradu odpelje šele ob četrty uri popoldne, tudi moški, ki ga je to vprašal, mu je to potrdil. Za danes sem prepozen, je ugotovil z grenkobo in počakal na uro, ko se je lahko odpeljal domov. Slabe avtobusne zveze, predvsem pa Francijeva neodločnost je bila kriva, da se ni srečal z njo, po kateri je tako hrepenel.

Sodni sklep je dobil v enem tednu. Tudi to je mati zvedela po naključju, našla ga je v njegovi sobi. Morda mi to nalašč nastavlja, je pomislila. To se ji je zdelo verjetno, saj je vedela, da o teh rečeh ne mara govoriti z njo.

Prizadela jo je. Čeprav si je vedno dopovedovala, da bodo nezakonskega otroka izplačali, kot se spodobi, jo je ta sodni odlok vseeno presunil. Vlačijo nas po sodnji! Je bilo tega sploh treba? Če bi Franci našel primerno nevesto in se oženil, ne bi brigali naši otroci nikogar, pa če bi jih bilo še toliko. S čim smo se pregrešili, da smo prišli tako daleč? Mar nisem prav ravnala jaz? Nekje, tam v skritem kotičku srca, se je začelo nekaj oglašati. Tiho, pritajeno: Ti si kriva! Dušila je v sebi ta pritajeni, vsiljivi glas, zavračala ga je s tem, da ima ona, ki je v ta grunt vložila vse, kar je imela, zdaj tudi pravico, da o tem odloča!

Strinjala se je s sklepom sodišča o enkratni odpravnini. To bo vsekakor bolje za Zalko. Še več. Z mesečnim odplačevanjem bi se mladima kaj lahko ponudila priložnost, da se snideta. To ne bi bilo dobro. Čim prej naj pozabita drug na drugega!

Skrbelo jo je, če se z enkratno odpravni strojnja tudi Franci. Ni vedela za njegovo misel, rada bi se z njim o tem pogovorila, toda že vnaprej je slutila neuspeh.

Nekega večera si je po molži ogledovala vola, ki sta po nekajtedenskem počivanju postala že lepo ritasta. Mimo pride Franci. Takrat se je odločila:

»Prodaj vole in jo izplačaj!«

Franci je, kot vedno, tudi tokrat trdovratno molčal. Nadaljeval je s kidanjem gnoja in se delal, kot da ga to nič ne briga. Mati je vedela, da ga je najbolje pustiti pri miru.

Franci je itak brez materinega predloga vedel, kaj bo storil. Izplačal bom takoj, prav gotovo so v denarni stiski. Mesečno

oskrbnino bo imela itak pri nas, se je tolažil in še vedno upal, da bo Zalka kljub vsemu enkrat le prišla nazaj. Res, prodal bom vole. Pram in Šek sta godna za mesarja. Bila sta sicer namenjena za polog za traktor, toda kdo bo zdaj mislil na te reči?

Dogodki so se hitro odvijali. Zadružni mesar Jože se lepih volov ni branil, vzeli jih je že tretji dan zatem, ko mu jih je po-

nudil. Minila sta še dva dni, ko je na združni blagajni dvignil nekaj več kot dvajset tisoč dinarjev; odnesel jih je naravnost na pošto in nakazal medobčinskemu sodišču v malem mestu ob Savinji.

Tako sta Pram in Šek, ki sta bila pričr prvega ljubezenskega objema dveh mladih zaljubljenecv, zdaj sad njune nesojene ljubezni tudi plačala.

Ervin Wlodyga

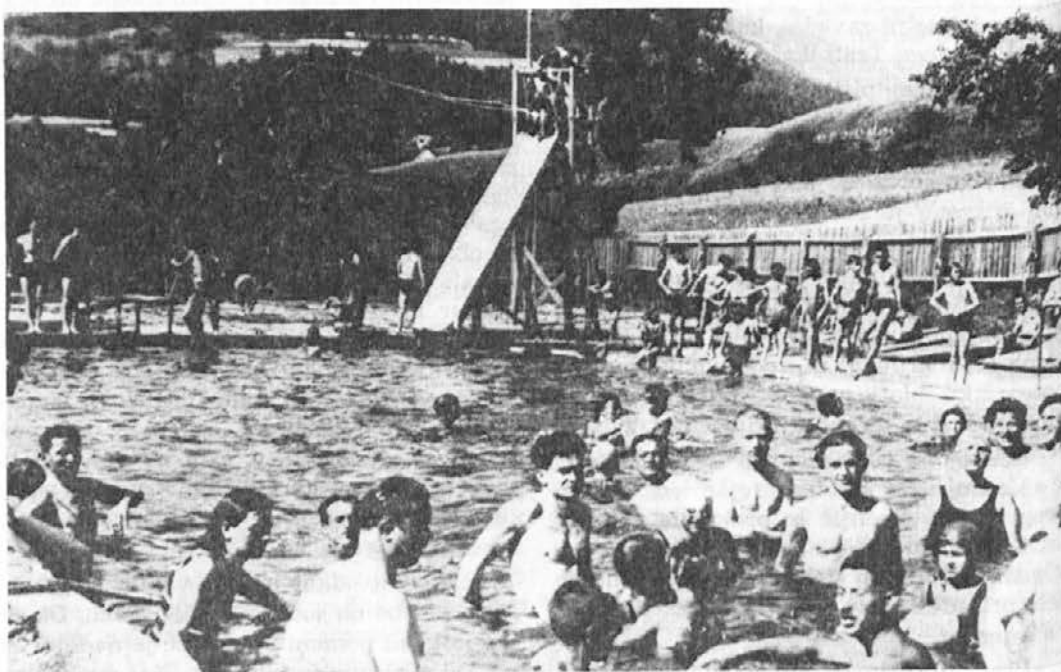
50 let letnega kopališča ob Suhi

Letos poteka 50 let, odkar je bilo zgrajeno prikupno kopališče ob Suhi. Dokumenti, shranjeni v arhivu Rdečega križa na Ravnah, ki je gradil bazen ob Suhi, pričajo o potrebi po kopališču v tistem času in o poteku gradnje. Ze tedaj, po končani prvi svetovni vojni, so nekateri za zdravstvo zadolženi ljudje na čelu s predsednikom dr. Eratom, tajnikom Rajkom Kotnikom, odbornikom Karlom Bevce in drugimi, začeli razmišljati, da bi zgradili v Guštanju (Ravne) javno kopališče. To nalogo si je zadal prvi odbor Rdečega križa Guštanj, ki je imel svoj ustanovni občni zbor 29. junija 1924. leta pri Lahovniku na Prevaljah. Pod tretjo točko so obravnavali — gradnjo javnega kopališča.

Ze tedaj, ko so Ravne (Guštanj) šteje približno 1500 ljudi, v železarni pa je bilo zaposlenih okoli 300 delavcev, je ta odbor imel za potrebno, da se ljudem nudi to, kar pač najbolj potrebujejo. Res je, da je od zamisli do uresničitve minilo 9 let, vendar so ti ljudje z veliko vztrajnostjo, voljo in pridnostjo nalogo izpolnili.

Odbor je zbiral prostovoljne prispevke in nabiral ljudi, ki so bili voljni prostovoljno delati pri gradnji kopališča. Gradbeni mojster Franc Grein iz Slovenj Gradca je

izdelal načrt in prevzel gradnjo bazena za 22.203,40 din. Bazen sicer ni imel mere za tekmovanje, saj je bil dolg 32 m, širok pa 8 metrov. Razen tega je bil zgrajen še mali bazen za otroke. Mladi ljudje, med njimi Maks Dolinšek in Ervin Wlodyga, so sicer skušali prepričati odbornike RK, da bi zgradili bazen z dimenzijami, ki bi ustrezale za tekmovanje. Maks Dolinšek je izdelal temu primerno skico, vendar so odborniki RK ostali pri svoji zamisli, tako da so zgradili bazen, kakršen je še danes. Dne 3. avgusta 1933 je izdalo sresko načelstvo na Prevaljah dovoljenje za slavnostno otvoritev in blagoslovitev novega kopališča. Ker pa Rdeči križ ob dograditvi še ni imel zbranih vseh sredstev, je denar za leto dni posodila Bratovska skladnica na Ravnah. Za ta čas pa je moral RK Guštanj zastaviti sledeče: 1. pravico do zemljišča, 2. vinkulirati vložno knjižico Hranilnice in posojilnice v Guštanju v znesku 21.694,80 din s 7-odstotnimi obrestmi od 1. januarja 1933 dalje, 3. zastaviti svoj reševalni avtomobil do popolnega odplačila posojila z obrestmi vred (nabavna vrednost avtomobila 85.000 din — vrednost dveh hiš), 4. zastaviti vse dohodke od kopališča. Slavnostna otvoritev kopališča je bila 13. avgusta

Letno kopališče ob Suhi po otvoritvi leta 1933

1933 ob 15. uri. Kopališče je bilo okrašeno, slovesno ga je odprl okrajni načelnik dr. Tekavčič. Pomen te pridobitve za industrijski kraj in mladino so v slavnostnem govoru prikazali župan Guštanja Franc Mrkva, predsednik RK dr. Boštjan Erat in drugi. Dr. Tekavčič je predal odlikovanje red sv. Save III. stopnje dr. Boštjanu Eratu in Rajku Kotniku.

Končno je pokrovitelj prerezal trak, guštanjaska godba je zaigrala himno, zastava RK se je dvignila na jambor, odbornik RK Miloš Jelenko pa je s skokom s skakalne deske v bazen »krstil« kopališče. Potem so nastopile »vodne vile«, ovenčane z venci pod vodstvom Kristine Mezner (sedaj Haber), ki je bila ta dan tudi izvoljena za guštanjško »miss«, tekmovalci Maratona pa so nastopili v plavalni in vaterpolo tekmi.

Sledila je prosta zabava. Ko pa je zabava v večernih urah dosegla višek, je nekdo sporočil, da pogrešajo mladega fanta Jožeta Slivnika, p. d. Spodnjega Pratekarja iz Kotelj. Reševalci Miloš Konečnik, Ervin Wlodyga in Ivo Radetič so se več kot pol ure potapljali ter iskali pogrešanca. Končno so ga okoli 22. ure našli in priplavali do obale, kjer pa je dr. Erat žal ugotovil smrt.

Društvo RK je s tesarskim mojstrom Jurijem Potočnikom iz Mežice sklenilo pogodbo za postavitev kabin za 7.000. — dinarjev. Te kabine stojijo še danes, le da sem jih dal leta 1946 prenesti za okoli 20 metrov proti Ravnam. Ni jih bilo treba razstaviti, ker sta jih dva viličarja iz tovarne enostavno dvignila in prenesla na mesto, kjer stojijo. Pri gradnji kopališča je delalo precej delavcev, ki so bili tedaj brez zaposlitve, med drugim tudi Ivan Ditinger. Tisti pa, ki so bili zaposleni v tovarni, so delali po nekaj ur »kuluk«, ali pa so plačali v gotovini po 10 do 20 dinarjev.

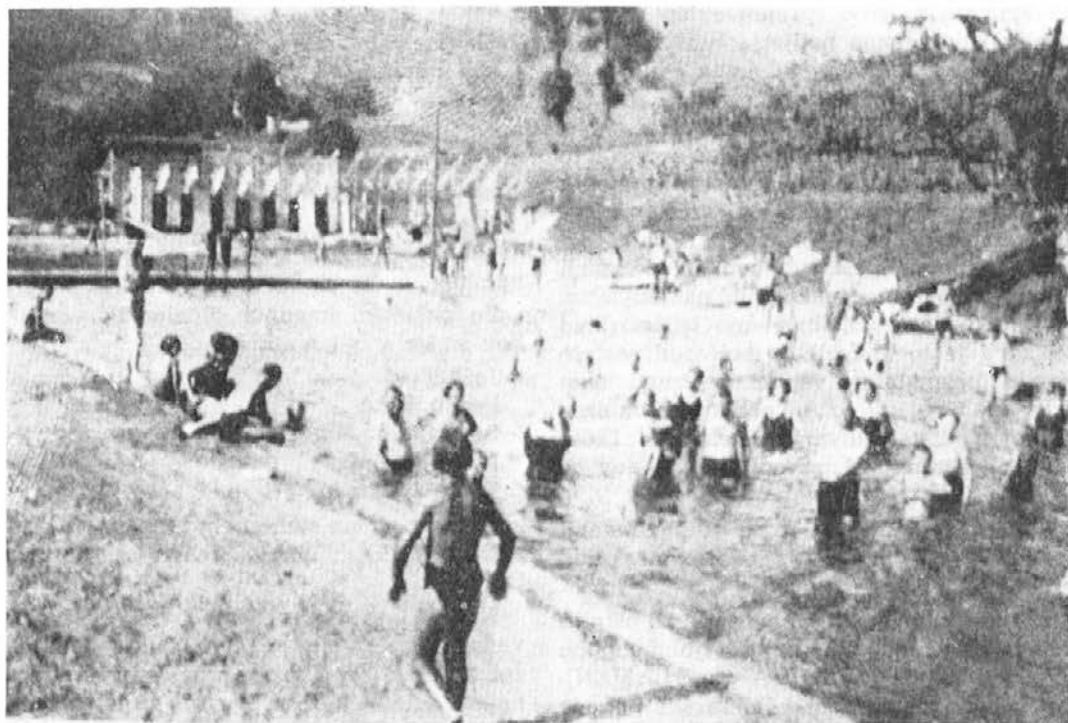
Ob bazenu pa so morali po nalogu sreškega načelnstva biti v pripravljenosti štirje kopalni nadzorniki, in sicer Mirko Tasotta, Franc Magrič, Maks Dolinšek in Ervin Wlodyga. Prvega plavalnega in reševalnega tečaja od 13. do 18. avgusta 1934 so se udeležili Maks Dolinšek, Maks Tomažič in Ervin Wlodyga. Ta tečaj je bil v kopališču na mariborskem otoku.

Olepševalno društvo Guštanj pa je do kopališča lepo uredilo pešpot ter pod vodstvom Antona Čopa in Karla Bevca ter Janka Gačnika so učenci osnovne šole Guštanj posadili breze, ki še danes krasijo ta del Raven.

Kopališče je prvič menjalo lastnika 11. februarja 1947 — prevzelo ga je Fizikurno društvo Guštanj, pozneje Komunalno podjetje Ravne, KS Ravne, nato KS Trg Ravne, ki pa ga je 15. julija 1983, ko so kopališče odprli za to sezono, dalo v upravljanje Društvu upokojencev Ravne na Koroškem. Z velikim razumevanjem merodajnih v Železarni Ravne in KS Trg Ravne smo bazen in kabine toliko usposobili, da se bomo lahko to sezono kopali ob vročih dnevih.

Kljub »častitljivi« starosti je kopališče še vedno nekakšen okras kraja, ravenski upokojenci pa naj bi skrbeli za njegovo funkcionalnost. Morda kopališče ne bo dolgo več, saj že obstajajo načrti, da bodo na tem mestu zgradili nove stavbe.

Škoda.

Letno kopališče ob Suhi, gradnja kabin leta 1933

Franc Telcer

Planinski vodniki ravnenskih železarjev

Rekreativna dejavnost je zelo razširjena in potrebna delovnemu človeku, ki je fizično obremenjen in dela v nezdravem okolju in zadržljivem zraku. Zato želimo delovnim ljudem dati čim več možnosti, da nekaj prostega časa preživijo v naravi, da si z gibanjem in predvsem hojo krepijo telo in zdravje.

Vseh teh zdravju potrebnih vrlin se zavedajo v naši železarni in že pred časom so razširili rekreativno dejavnost — tudi na različne planinske pohode. Ta zvrst rekreacije je zaživela predvsem po združitvi slovenskih železarn.

Pri vsaki vrsti razširjanja ideje na množice so potrebni aktivni elementi, katerih skrb je pravilno prenašanje dela in koristi na čim večji krog ljudi, ki to potrebujejo.

Pri planinskih pohodih v organizaciji železarne Ravne in tudi v združenem podjetju slovenskih železarn so to vlogo pravilno in uspešno opravili — planinski vodniki železarjev.

Ob 14-letnici uspešnega vodenja planinskih pohodov so se 12. junija 1983 zbrali na Uršlji gori, kjer so jim bili podeljeni dolgi obljubljeni častni znaki s priznanjem za uspešno in vestno vodenje planinskih pohodov slovenskih železarjev.

Zbor je bil skromna, vendar prisrčna prireditve za vse planinske vodnike-železarje, kateri so prisostvovali tudi planinski vodniki iz železarne Jesenice in Gregor Klančnik.

Na zboru smo pregledali našo prehojeno pot v spremstvu slovenskih železarjev in sprejeli tudi več koristnih napotkov za naše delo.

Vodja planinskih pohodov železarne Ravne je vodnikom govoril:

Biti železar je posebno zadoščenje prav v naši dolini, kjer se že stoletja generacije trudijo, da postanejo enakovreden člen naprednega in uspešnega načina pridobivanja železa v svetu. Železarstvo v naši dolini ima trdne in zakoreninjene žile življenja.

Delo železarjev je težko, zadržljivo še iz časov, ko je bilo na poti k raznim življenjskim in delovnim izboljšavam. Po težkem delu v tovarniških utah so že vedno težili v naravo, da si pridobijo novih moči za jutrišnji težki ših. Vse to jim je dajal sveži zrak in jasen pogled na vrhove nad dolinami.

Napredek v železarstvu posebno v naši tovarni, je spremenilo tudi način proizvodnje jekla. S pomočjo kisika skrajšujemo način taljenja in prav ta način je vzpodbudil tudi človekovo-delavčevo zavest, da je tudi zanj, za njegovo moč, zdravje in počutje potrebno, da ima v sebi veliko svežega in zdravju potrebnega planinskega zraka.

Sporodno z vsemi temi vidiki smo vedno čutili potrebo, da bi kar največ ljudi spravili v prostem času v naravo in njeno življenje.

Dobri zgledi, organizacijsko pripravljene izleti, pohodi so postali nuja za naš železarski kolektiv.

Začetek naših organiziranih planinskih železarskih pohodov je bil nedvomno sestanek na najvišji ravni, to je na Triglavu, ko je direktor Gregor Klančnik povedel takratni upravni odbor železarne Ravne

na Triglav, kjer so sprejeli sklep o ustanovitvi združenega podjetja Slovenske železarnice.

To je bil rojstni dan, ne samo za združeno podjetje, temveč za planince železarje, kajti od tega dne dalje se redno vsako leto shajamo na skupnih planinskih pohodih vsi slovenski železarji. Dobra misel je padla na rodovitna tla. Že v letu 1969 je bila izražena zamisel, da se slovenski železarji združeni zberemo vsako leto na Triglavu. Ti pohodi so se vrstili redno 10 let. Med železarji je to vsakoletno srečanje postalo kmalu premalo; ravenski železarji smo sklenili, da tudi na Koroško povabimo vsako leto ostale tovariške železarje. Letos smo bili že enajstič prireditelj pohodov po Koroški.

Našemu zgledu so sledili tudi železarji iz Štor in letos pripravljajo že sedmi pohod v Savinjske Alpe.

Prav letos pa se že rojeva tudi pri ostalih kolektivih želja, da pripravijo podobne pohode (TOVIL, VERIGA in PLAMEN). Zanimanje za planinske železarske pohode se širi in dobiva vedno večji razmah.

Naša vodstva naše sindikalne organizacije razumejo naš polet, nas podpirajo in pomagajo, saj je to ena najcenejših, vendar najuspešnejših načinov združevanja ljudi v skupne in zdrave poglede na našo prihodnost in storilnost.

Kot sem že omenil, je način združevanja in prirejanja železarskih planinskih pohodov imel tudi vzgojni pomen, saj so našemu zgledu kmalu začeli slediti drugi veliki delovni kolektivi v Sloveniji. Tako se danes vijejo po naših prvotnih stopinjah že dolge kolone delovnih ljudi. Delež smo s tem dali tudi naši slovenski planinski organizaciji, saj so se z našo začetno dejavnostjo povečale tudi vrste in število članstva.

Planinski zvezi Slovenije, ki v letošnjem letu praznuje 90-letnico obstoja, naj bo to kot darilo slovenskih železarjev.

Ko smo se na prvem pohodu na Triglav zbrali v Mojstrani, smo si z roko v roki zaželeli dobrih stikov in sreče na pohodu. Opazoval sem zbrane pohodnike, Jeseničane, Ravenčane in druge, videl razlike v opremljenosti, v organiziranosti, v govorjenju in vsem, kar spada v tako velik zbor ljudi. V spominu mi ostaja skupina Jeseničanov, predhodnica v džipu s slovensko zastavo na čelu, za njimi pa so šli vsi ostali železarji.

Zdelo se mi je, da Ravenčani predvsem zaostajamo v opremljenosti, z nepravilnimi čevlji, nahrbtniki in ostalimi deli obleke. Bil sem že sam navajen boljše opreme, boljših preventivnih ukrepov na podobnih večjih pohodih, še iz časov življenja našega mladinskega odseka s Prevalj.

Po poti od Aljaževega doma proti Pragu sem pospešil korak in se ustavil ob stari stražarnici, se ozrl na dolgo prihajajočo kolono železarjev. Porodila se mi je misel, da bi v ravenski železarni organizirali te pohode na pravilen način, v smislu preventive in v korist vseh pohodnikov.

Videl sem prve naše planinske vodnike, ki so prihajali za menoj in sicer:

Franc Šisernik
Franc Podmeninšek
Jože Krivec

Vinko Krevh
Martin Pšeničnik
Vili Burjak
Stefan Vevar

Še isti dan sem vsem imenovanim povedal svoje misli — bili so takoj entni in voljni, da z delom začnemo.

Misel je rodila uspeh, od takrat naprej nastopamo na vseh pohodih kot organizirana skupina in vsak pohod je uspešen.

Že naštetim imenom planinskih vodnikov so se s časom pridružili še:

Jože Tevž
Ferdo Igerc
Ivan Cigale
Ivi Sekavčnik
Edvard Štrucl

Za varnost na slehernem pohodu pa smo pritegnili člane gorske reševalne postaje Prevalje.

Naš sistem organiziranih pohodov slovenskih železarjev je postal potreba in zgled vsem delovnim organizacijam. Po našem zgledu je tudi pri njih organizirana dejavnost v okviru rekreacijskih komisij.

Z vašo pomočjo, voljo in prizadevnostjo smo si zaslužili priznanje, ki nam ga dajejo vsi, s katerimi se srečujemo.

Razvoj je zahteval, da so naši planinski vodniki-železarji pridobili tudi znanje, ki ga zahteva komisija za vzgojo planinskih vodnikov pri Planinski zvezi Slovenije.

Že večkrat sem v naših železarskih občilih, Novicah, Fužinarju opisal delo in uspehe naših pohodov. Tudi danes vam povem nekaj teh števil.

Organiziranost planinskih železarskih pohodov je uspeh in bilanca našega prizanja,

vaša privrženost planinski ideji pomagati pri vzgoji in pravilnemu izživljanju vseh, ki se na pohode podajajo. Prikazane številke pohodnikov samo pričajo o množičnosti, o potrebi življenja v naravi.

V teh številkah je živo vtakano vaše delo in pomoč.

1. Železarski pohodi v organizaciji železarnice Jesenice

V 10 pohodih na Triglav so naši vodniki pospremili 1005 ravenških železarjev, jih varno vodili in jim bili v pomoč. Na ta način je bil vsak 5. delavec naše železarnice na Triglavu.

V letu 1980 je bilo na Stolu 172 Ravenčanov

V letu 1981 je bilo na Golici 127 Ravenčanov

V letu 1982 je bilo na Mežaklji 115 Ravenčanov

2. Planinskih pohodov železarjev v okviru organizacije železarnice Štore sta se v letih 1977 do 1981 udeležila 502 ravenška železarja. Šli so iz Kamniške Bistrice čez Sedlo na Okrešelj in v Logarsko dolino.

V letu 1982 pa se je pohoda na Strelovec udeležilo 120 ravenških železarjev.

3. Najštevilnejši so bili vedno pohodi železarjev, ki smo jih organizirali mi.

Letos smo organizirali že 11. pohod po koroških gorah, in sicer na Olševo.

Pohod na Peco smo organizirali 6-krat, 2-krat na Uršljo goro, enkrat na Raduho in enkrat na Olševo.

Skupno število pohodnikov na naše gore je bilo 6015. od skupnega števila pohodnikov železarnice Ravne in od vseh pohodnikov v obdobju od leta 1969 do leta 1982

Znak zahvale

je skupna udeležba ravenskih železarjev 5601.

Visoka številka je naš ponos, predvsem pa ponos naših planinskih vodnikov.

O našem delu ne bomo razpihovali hvalnic, vendar je prav, da se zamislimo tudi o delu planinskega vodnika železarjev.

Ob vsem vašem prizadevanju, ki je povsem prostovoljno, brez plačila, naj vam bo zadoščenje, da služite delovnemu človeku, v želji, da ga popeljete v naravo, da mu z lepim zgledom oblikujete vse vrline, ki so neusahljiv vir zdravju potrebnih dodatkov.

Današnji zbor planinskih vodnikov železarne Ravne je prav na Uršlji gori, to je

na kraju, ki ga naši delavci najbolj obiskujejo in tudi vi ste vaše planinske ideje pridobili prav na tej gori.

V veliko zadoščenje mi je, da vam lahko izročim že dolgo obljubljeni značke planinskega vodnika železarjev. Skromna oznaka, prvotno zamišljena samo za naše ravenske železarje, bo postala oznaka za vse planinske vodnike slovenskih železarjev, vsak s svojim delovnim emblemom.

Vodniški znak naj vam bo v ponos in naj vas spremlja še na nadaljnjih poteh v ljubezni do planinskega dela, posebno ob spremstvu železarjev in njihovega življenja.

Lepo je povedala Lojzka o svoji mami. Posebno lepo je to za današnji čas, ko je tako malo otrok na svetu, ki bi tako lepo skrbeli za svoje ostarele in od dela in skrbi zanje onemogle starše.

Ker pa ima na tem svetu vsaka reč dve strani, svetlejšo in temnejšo, je pa morda ravno temnejša, trda, odrekanja in pomanjkanja polna stran v mladosti Kamnikove Jule pripomogla, da je ona danes najstarejša Hotuljka.

Trdo življenje v mladosti jo je prekalilo in utrdilo tako, da je svojo prvo resnejšo bolezen in operacijo doživela in preživela šele v svojem 88. letu življenja. Tedaj ji je bilo zares hudo, saj je bila v bolniški postelji skoraj celi dve leti. Takrat so zdravniki izgubili ali nekam založili njeno bolniško kartoteko. Ko so jo po dolgem času našli, se pa načuditi niso mogli, kako je to mogoče, da je bila naša — že tako rekoč odpisana Jula — čila in zdrava. Rekli so celo, da je pravi čudež, da ženska sploh še živi.

Hotuljci, ki našo najstarejšo krajanko Kamnikovo Julo dobro poznamo, jo radi imamo. Zato ji želimo še mnogo let zdravega, mirnega, srečnega življenja pri Poklekanovih.

Zlatko Škrubej

Plemenito srce

**Kot ura nam bije v prsih srce,
po utripu prav tiho počasi,
težave ljubezni srce dobro ve,
nikoli se jih pa ne ustraši.**

**Edino ljubezen ga rani lahko,
posledice njene so znane,
lahko prav za nos te potegne grdo,
in srce obup ti prevzame.**

**Zato ne verjamem pripovedi tej,
da srce je trše kot kamen,
poštenost, dobrotnost v sebi imej,
nikoli sovraštva — le plamen.**

Rok Gorenšek

Najstarejša Hotuljka

V Podgori pod Uršljo goro, tam, kjer je nekoč stala skromna »Lukanova bajta«, stoji sedaj lepa nova hiša. V njej prebiva Poklekanova družina. V krogu te družine, pri hčerki Lojzki in zetu Valentinu, živi današnja najstarejša Hotuljka, Julijana Kamnik, ki jo mnogi še danes imajo za Pavšerjevo Julo, saj je bila rojena pri Pavšerju v Podgori. Takrat se je pisala Ivartnik. Kamnikova je postala šele takrat, ko sta se spoznala in se vzela z Rokom Kamnikom, Metarnikovim sinom, doma s Prežihovega vrha. Julijana Kamnik je 11. februarja 1983 dopolnila 92. leto življenja in je najstarejša Hotuljka, ki še živi.

Življenje naše najstarejše hotuljske občanke nikakor ni bilo rožnato. Kot kmečki otrok je že zgodaj morala začeti delati in garati, kar je bilo tedaj nekaj čisto navadnega. Pozneje, ko se je poročila, pa tudi ni bilo nič bolje. Z možem Rokom sta se večkrat selila. Prihajali so otroci. Jula je rodila štiri hčerke. Streho nad glavo je bilo treba pa odslužiti z delom, z dnino. Z možem sta najdalj stanovala pri Mihelu na Prežihovem vrhu. Rok se je zaposlil v železarni na Ravnah in tedaj se jima je lepše in bolje godilo. Toda ta sreča je le kratko trajala. Samo pet let. Potem je mož nenadoma zbolel na obeh in oslepel. Tedaj so napočili za Julo zares hudi in težki časi. Kar nenadoma, čez noč, kakor pravimo, je morala biti za vse sama. Skrbeti je morala za otroke, jih vzgajati in pošiljati v šolo. Skrbeti je morala pa tudi za moža, ker si sam zaradi slepote ni mogel veliko pomagati. Mož je ostal brez pokojnine, ker je bil v železarni zaposlen šele pet let. Po takrat veljavnih zakonih pa za tako kratko delovno dobo ni bilo pokojnine. Življenje je bilo za Julko in njene zares trdo in neusmiljeno. Toda naša Jula ga je zmogla. Delala je, odsluževala je z delom stanovanje, hrano in obleko zase in za otroke. Hlapcem je prala in šivala obleke, pozimi pa predla in pletla, s tem je preživljala sebe, moža in otroke. Mož ji je umrl, ko je stanovala še pri Mihelu. Po smrti moža se je s hčerkami preselila na Šrotnek. Zaposlila se je na državnem posestvu Javornik, kamor je tedaj spadalo to posestvo. Življenje je sedaj postalo lažje. Hčerke so zra-

sle. Najstarejši, Julka in Lenčka, sta odšli iskat kruha v Beograd, kjer živita srečno poročeni tudi sedaj. Micka se je najprej zaposlila in delala na Šrotneku, pozneje pa se je omožila na kmetijo h Kričejju. Lojzka je bila najprej tudi zaposlena na Šrotneku, 1954. leta pa se je poročila z Valentinom Pokleko, doma iz Zarazborja. Ta dva sta kupila staro »Lukanovo bajto« v Podgori, jo podrla in tam zgradila čisto novo, lepo hišo. Že 1953. leta je hčerka Lojzka vzela k sebi tudi mamo Julo, ki živi pri Lojzki sedaj že celih 30 let srečno in zadovoljno življenje. Lojzka lepo pove: »Naša mama so tako lepo skrbeli za nas, da smo odrasle, da smo prišle h kruhu, da tega ne morem povedati z besedami. Iz vsega srca sem jim hvaležna za to. Zelo bi rada, da bi mama še dolgo srečno živeli pri nas. Dovolj prostora imamo in tudi vsega, kar potrebujejo za življenje, imamo dovolj. Mami se naj vsaj na stara leta lepše in bolje godi, ko tega niso imeli v mladosti.«

Julijana Kamnik (v sredini)

Franc Škratek

Rejenka Mojca

Na Pohorju, na samotni kmetiji sredi gozdov, sta živela mož in žena, ki nista imela svojih otrok, imela sta le rejenko Mojco, ki ni videla šole od znotraj. Nikoli ni imela nove obleke, nosila je ponošeno gospodinjino obleko in pošvedrane punčke, da je bila videti še bolj siromašna.

Mojca pa je bila po svoje zanimiva. Takrat je bilo še latinsko bogoslužje. Ko je duhovnik prinesel pokrit kelih na oltar, ga je Mojca hotela posnemati. Prinesla je pokrit glinast piskerc v cerkev in ga postavila na tla blizu oltarja. Ko je mašnik pri darovanju in povzdigovanju dvignil kelih kvišku, je tudi Mojca povzdignila svoj piskerc. Ko je bilo obhajilo, je Mojca pojedla košček domačega kruha in popila mošt iz piskerca.

Ko je cerkveni ključar zbiral darove po cerkvi, je Mojca darovala jabolko, hruško ali položila murko na oltar, ker ni imela denarja. Na lepo nedeljo ali žegnanje je šla procesija po vasi po polju. Mojca je gnala kozo za procesijo.

Mojca je bila na kmetiji za vse, za pastirja, hlapca in deklo. Delati je morala od ranega jutra do poznega večera, samo za slabo hrano in staro obleko. Vsak dan je morala Mojca prva vstati, zanetila je ogenj na ognjišču pred krušno pečjo, k ognju pa pristavila težke železne piskre, napolnjene z vodo. Potem je šla v štaljo krmiti živino, napravljala steljo in sekala drva. Sledilo je pomivanje posode in pometanje v hiši. V poletnem času je gnala past živino, po paši je šla na polje okopavati. Tako je šlo Mojcinu delo dan za dnem, leto za letom, dokler da je Mojca popolnoma onemogla.

Bilo je ob koncu prve svetovne vojne, zgodaj spomladi. Gospodar in gospodinja sta nekega dne nenavadno dolgo spala, zbudila sta se šele, ko je bilo že sredi dneva. Zaslislala sta, kako živina na vso moč muka. Gospodinja reče možu: »Pojdi pogledat, zakaj živina tako tuli. Gospodar gre najprej v kuhinjo, ni bilo ognja na ognjišču, gre naprej v štaljo, tudi tu ni bilo Mojce.

Naloži živini krme in se vrne v hišo. Svoji ženi reče: »Kam je le šla Mojca, nikjer je ni. Mojca ni imela postelje, od aprila do konca septembra je spala globoko zarita v senu ali pa v otavi, v zimskem času pa v krušni peči. Zato reče žena svojemu možu: »Mogoče je pa Mojca bolna, grema pogledat.« Šla sta v kuhinjo, gospodar z močnim glasom zakliče v peč: »Mojca, vstani, Mojca, vstani!« Toda Mojca se ne oglasi. Gospodar stegne z rokami v peč in potegne v kunjjo zavito Mojco na ognjišče. Ko odrgne kunjjo, vidi, da je bila Mojca mrtva, stara šele 30 let. Čez dva dni je bil pogreb. Po pogrebu so ljudje govorili, nikoli več ne bo Mojca prignala kože k procesiji.

Na Uršlji gori — 12. 6. 1983

Rok Gorenšek

Hotuljski mlini

Pred elektrifikacijo Kotelja v letih 1946 do 1948 je bilo na hotuljskih potokih, vodah in zajeztivah 46 mlinov, 6 žag, 1 kovačija, 6 pogonskih vodnih koles in 5 majhnih električnih vodnih central.

Navadni hotuljski kmečki mlin je imel po navadi samo par mlinskih kamnov in po dve stopi za phanje, kar je poganjalo eno samo vodno kolo. Mlin je služil predvsem za potrebe enega gospodarstva. Pet hotuljskih mlinov je bilo velikih, s po dvema ali z več pari mlinskih kamnov. Vsak par kamnov je imel svoj vodni pogon, to je, svoje vodno kolo. Tak mlin je moral imeti tudi stope, in sicer več, najmanj pa štiri do šest; te so imele prav tako svojo vodno kolo za pogon. Tak mlin smo imenovali »mlini«. V mlinih se je ločeno mlela pšenična in krušna moka, vsaka s svojimi kamni. Značilnost mlinov je bila predvsem v tem, da so mleli moko za druge. Tudi tisti kmetje, ki so imeli doma svoj mlin, so ob velikih praznikih, na primer ob novem letu, veliki noči, in ob drugih priložnostih »peljali v mline mlet pšenico za pogačo«. Mletje v takih mlinih se ni plačevalo z denarjem, ampak z »mericami« moke. Velikih mlinov je bilo v Kotljah pet. Bili so: Žerljavljji, Matevževi, Nadovški ali Rožankovi mlini, Puškaričevi ali Mlinarčičevi mlini in Okrogli ali Kefrovji mlini.

Žag Venecijank na vodni pogon, ki so rezale les večinoma za domače potrebe pa tudi za prodajo, je bilo šest, in sicer: Podpečka, Grofova, Pirkofova — Brezja, Rožankova, Lubasova in Šrotneška žaga.

Mlinov pa niso imeli le za mletje žita, pač pa so jih uporabljali tudi za pogon mlatilnic, slamoreznic in drugih kmečkih strojev. Kjer

pa je bil mlin predaleč od doma, so postavili posebno vodno kolo za pogon strojev. Pogonska vodna kolesa so bila: Pavšeče, Nadovško, Volenovo, Zdovčevo in Šrotneško. Nekoliko manjše vodno kolo pa je pri Hribniku v Podkrajju poganjalo zibelko. Temu se ni čuditi, saj so bili Hribniki-Čekoni znani kot veliki mojstri za mline in žage in podobne reči.

V začetku tridesetih let so se na naših vodah in potokih začele pojavljati že tudi prve vodne turbine za pogon majhnih domačih električnih central. Turbine so dajale veliko večjo moč kakor mlini in niso potrebovale veliko vode.

Majhne električne vodne centrale so pred drugo svetovno vojno imeli že pri: Rožanku, Rimskem vrelcu, Rožankovi žagi, Lubasu in na Kravpergu.

Kako so bili ti mlini, žage, pogonska kolesa in električne centrale porazdeljeni po hotuljskih potokih? Glavni potok, ki prinaša večino voda izpod Uršlje gore in jo izliva pri Dulslem mlinu v Mežo, ni Hotuljka ampak Dula — Dulja. Izvira visoko v Sklepu in Zagerškem. Med svojim tekom proti dolini dobi svoj glavni dotok pri Podpečniku, (danes za jetje pitne vode za Kotlje in Ravne). Ta izvir vode je tako močan, da je včasih — takoj ko je privrel iz zemlje — stekel po žlebu na kolo domačega PODPEČKEGA mlina. Dula nadaljuje svojo pot po dolini med Pratnekarjevimi — Volanovim vrhom in Brdinjami na drugi strani, ter se pri Mlinarčiču združi s Hotuljko, nato pa nadaljuje svoj tok mimo Okrogljega — Kefrovega mlina, ter se za Dulskim Javornikovim mlinom blizu Votle peči izliva v Mežo.

Hotuljka izvira visoko v planini za Kozjim hrbtom v Kozarnici. Ko priteče iz zemlje, tvori slap, ki pa pada čez skale le v drobnih, pretrganh curkih, zato jo Hotuljci imenujejo »Cuc neža«. Hotuljka teče naprej po slikoviti strugi proti Podpečki žagi, Rimskemu vrelcu in skozi Kotlje, kjer se malo pod vasjo pri Zdovčevem mlinu steka s Črno, ki ji nekateri pravijo tudi Uršlja ali Črni potok.

Črna izvira z enim krakom nad Koritom na Črnem vrhu, z drugim krakom pa izpod Šmohorice. Teče mimo Jurčka in Lužnika proti Kotljam, spotoma pobere vodo »žeganega studentca« nad Jurčkom in vso vodo Ivarčkega jezera, pa tudi vso vodo, ki priteka na dan tam, kjer je, po pripovedovanju starejših ljudi iz Podgore, Uršlja gora počena. Ko se Črna pri Zdovčevem mlinu zlije s Hotuljo, teče Hotuljka naprej mimo Rožankove žage do Mlinarčiča, kjer se zlije z Dulo, ki teče naprej v Mežo.

Pri Godčevem križu izvira Suha. Ime ima po izviri, k poleti presahne, če je suša. Suha teče v dolino mimo Lubasa, pri mostu pod Šrotneško žago zapusti hotuljsko območje in se pri Jagru na Ravnah izliva v Mežo.

Na Duli in njenih pritokih so stali nekoč naslednji mlinci:

Podpeški, Gradiški, Vakovski, Kričejev, Kolv, Gampratov, Štručev, Pratekarjev, Volev, Protičev, Krbeov, Pavelnov, Smokarjev, Černjakov, Arumov, Okrogliji — Kefrov mlin in Dulski — Spanzelov, Godčev, Kefrova žaga, Javorniški mlin ter Mlinarčičevi — Puškaričevi mlinci. Pri Volenu so imeli tudi vodno kolo.

Hotuljka in njeni pritoki so gnali:

Šulerjev, Ravnjakov, Zagerški mlin, Podpeško žago, Kotnikov, Renerjev, Zvodnikov, Kovačev mlin in Kovačijo, električno centralo Rimski vrelc, Žerjavlje mline, Pirkoferjevo Brezjo žago, Potočnikov, Matežev, Hrvatov, Zdovčev mlin, Nadovski — Rožankov mlin, žago in električno centralo in Nadovsko vodno kolo.

Črna in njeni pritoki pa so poganjali:

Ivarčki, Rožankov, Vužnikov, Pavšarjev, Svetneči, Gačnikov, Brčnikov mlin in Pavšeče vodno kolo.

Na Suhi in njenih pritokih pa so bili:

Ošvenov mlin, Lubenčev mlin (znan je iz povesti Kako je medved nekoč pri Lubencu hruške tresel. Z garami, na katere je pri tem poslu zlezal in mu jih je Lubenc nastavljal pod hruško, se je zapeljal po strmem bregu naravnost v mlin, kjer je ves razjarjen vrgel vodno kolo iz tečajev, nato pa odšel na Naravske ledine in poginil). Na Suhi so še: Pokrovlji, Hribarski mlin in Hribarsko vodno kolo za pogon zibelke, Janeči, Dvornikov, Trobičev, Mihelji, Lubasov mlin, električna centrala in žaga, Riharjev, Avguštinov, Kravperški mlin in električna centrala, ter Šrotneški mlin in žaga. Doma na Šrotneči pa je bilo za hlevom še posebno vodno kolo za pogon kmetijskih strojev, ki je vodo za pogon dobivalo iz posebne zajezitve.

Takšno je bilo življenje, ko smo mi bili še mladi, na naših potokih in vodah. Tega pa, da ob potokih kdaj ne bi bilo ne mlinov in ne žag, tega si pred 35 leti še sploh nismo mogli niti zamisliti, kaj šele verjeti. In vendar se je vse to zgodilo zelo hitro. Napredek, ki je prišel z elektriko, je bil silovit in je zares v najkrajšem času globoko posegel v vse plati živ-

ljenja na kmetih in na vasi. Človek sploh ne more prav doumeti, kako hitro se je vse skupaj zgodilo, kako hitro so bili opuščeni mlinci in kako hitro so propadli. Propadli pa so tako temeljito, da ni skoraj več nobenih sledi za njimi, čeravno so bili tako številni. Na žalost se o njih niso ohranile niti fotografije, tako da so ohranjena le še njihova imena v spominu starejših ljudi. Mladi pa že skoraj ne vedo več, kje je kašen mlin stal.

Ko danes tarnamo in tožimo o onesnaženosti voda in potokov, se temu res ni začuditi. Saj voda, ki danes leno teče po strugah in potokih, vsa umazana od smeti in odpadkov, ki jih ljudje mečejo vanje, zares mora biti onesnažena in mora smrdeti. Slaba voda je vsaka, ki se ne meša dovolj z zrakom, od koder bi lahko prejela kisik. Za to pa so nekdanj skrbeli številni jezovi, čez katere se je s šumom zlivala in penila in se v soncu iskrila voda, ali pa je bliskovito tekla po mlinskih žlebovih »racah«.

Vse to je tudi pripomoglo, da so bile takrat vode naših potokov bistre in čiste, tako da so jih pogosto uporabljali za pranje in celo za pitje.

Mitja Šipek

LETA 3000

Točno opolnoči leta 3000 so računalniki prevzeli popolno oblast. Več kot tisoč let so ljudje izpopolnjevali te pošasti, na milijone transistorjev so strpali na neizmerno majhen prostor in elektronski spomin je rasel iz leta v leto. Na stotine milijard podatkov so jim zaupali. Začeli so z navadnimi namiznimi računalniki, jih spremenili v žepne, da bi mislili namesto ljudi, kadar je bilo treba izračunati, koliko je ena in ena. Potem so jim zaupali plače, najboljčutljivejši podatek v človekovi zgodovini. Ko so računalniki obvladali vse to, so jih prisilili, da so pričeli namesto njih konstruirati, najprej navadne zabožke, potem pa vse bolj zapletene naprave. Ljudje so si meli roke, še malo pa nam ne bo treba delati. Naredili so robote, ki jih je krmilil vse bolj kompliciran računalnik. V železarni so že pred tisoč leti računalniki merili vsebino elementov v jeklu in podatke sporočali v topilnico, da je topilec lahko takoj ukrepal pri izdelavi šarže.

Toda topilci so se naveličali gledati na dolgočasni ekran, zato so inženirji sklenili, da bodo tudi to opravilo prepustili računalniku. Zgradili so robot, ki je čital podatke na zaslonu in dodajal, kar je bilo pač potrebno za izdelavo dobrega jekla. Toda zataknilo se je pri starem železu, ki ni pravočasno in v pravih količinah prihajalo v peč, ker so ljudje kar naprej spreminjali delovni čas in nikoli niso bili na svojem mestu. Zato so še to opravilo zaupali računalniku. Neutrudni tekoči trak je po programu prinašal staro železo in dodatke v topilnico, elektronska tehtnica jih je natančno dozirala in mehanska roka jih je po programu zasipala v peč. Topilci so si meli roke, vse dokler šarža ni bila skuhan. Potem pa je prišlo najhujše. Šaržo je

Toda ni še prepozno. Vrnimo našim potokom življenje. Zgradimo zopet jezove in ponovno poženimo vodo, kolikor je še ostalo, na lopatice turbin majhnih vodnih elektrarn, da se bodo zavrtle in nam bodo v današnji in bodoči še hujši energetski krizi dajale poceni energijo, ki ne onesnažuje, je pa poceni in je koristna. Od tega bomo imeli dvojno korist: energijo in čisto, bistro vodo v potokih, saj se bo voda sama čistila in se bogatila s kisikom, medtem ko bo vrtela kolesa turbin ali padala šumeč in lesketajoč se čez jezove. Šumenje tekoče in padajoče vode bo prineslo novo življenje v naše potoke in novo lepoto naši deželi.

In še to bi rad povedal ob koncu. S propadom mlinov in žag je zmanjkalo tudi starih mojstrov samoukov, ki so gradili mline in žage, predvsem pa znali narediti pogonska vodna kolesa iz rdečega, v vodi vzdržljivega macesnovega lesa. Danes bi najbrž komaj še našli koga, ki bi znal spraviti skupaj takšno mojstrovino, kakršno je bilo mlinsko ali žagno vodno kolo. Moj dedi, stari Vužnik pa jih je v svojem 77-letnem življenju naredil za mline in žage 68.

bilo treba izliti v ingote, jih sleči, prepeljati v valjarno, očistiti livno jamo in še sto težaških reči, ki so spominjale na suženjsko dobo.

Zato so si izmislili konti litje. Računalnik je po programu izključil peč, ko je avtomatski analizator zaznal, da je šarža gotova in tekoče jeklo je steklo v obliki ognjene kače naravnost med valje. Valji so po programu mečkali ognjeno kačo v vse manjše profile. Vmes je bila postavljena kontrolna ultrazvočna naprava, ki je po elektromagnetnem postopku odkrivala skrite lunke v neskončni gredici in računalniško krmiljene škarje so odrezovale gredice natančno tam, kjer je bil lunke, in neuporabni kos samodejno izločila. Računalniško krmiljeni transporterji so razvrščali gredice po programu v peči za nadaljnjo predelavo, del pa na odpremno skladišče, še prej pa so gredice drsele skozi avtomatske brusilne naprave, ki so jih očistile po površini.

Iz peči so tekle gredice druga za drugo skozi valje in na koncu proge so se lepe ravne palice nabirale pred avtomatskim pakirnim strojem, ki je palice povezal, jim pritrldil oznake in že so jih zgrabile jeklene klešče ter jih položile na tekoči trak, ki jih je nakladal naravnost na vagone. Še preden je vlak brez voznika odpeljal, je računalnik napisal potrebne odpreme dokumente in atest, kar mu ni delalo nobenih težav, saj je delo teklo natančno po programu.

To stopnjo mehanizacije so dosegli leta 2500. Ljudje so z zadovoljstvom ogledovali sadove svojega razuma in ker so imeli dovolj časa, so v glavnem sedeli na sestankih in modrovali, kako bi elektronsko pošast še bolj izkoristili.

Nekaj problemov se je pojavilo, ko se je kak stroj pokvaril in so morali vsem poseči vzdrževalci, si so bili po opravljenem delu prav tako zamazani kot pred 500 leti.

Da bi se izognili tem težavam in nič kaj uglednemu videzu, so valjarno rekonstruirali tako, da se je ob okvari robot sam lotil popravila, izvlekel pokvarjeni del in vstavil novega, natančno po programu.

Tako je bilo v valjarni in kovači so jim gorko zavidali. Zato so sklenili, da bodo tudi kovaški stroj, ki je že leta 2000 znal čitati program, podobno preuredili. Tako se je tudi zgodilo in ker so med tem uredili tudi adjustažo v kovačnici, kjer so palice paradirale mimo kontrolnih avtomatov, ki so našli vse skrite napake v notranjosti in na površini, so kovani izdelki brez napak drveli naravnost na vagone in h kupcu.

Bila bi zlata doba, če se ne bi pričeli spreminjati tudi ljudje. Spočetka je taka visoka mehanizacija pustila na ljudeh komaj opazne sledove. Postalni so samozavestni in v vse manj so se poznali med seboj. Tudi oni so pričeli živeti po nekakšnem programu. Med seboj se niso več pozdravljali, niti pogledali se niso, nihče se ni več šalil ali nasmeljal, vsakdo je bil prepričan, da je po programu prvi in najvažnejši in tako je odpadla prva in najstarejša karakteristika suženjske dobe — avtoriteta je bila pregnana. Vsakdo je živel in delal zase in nepravilno razmišljal le o tem, kako bi robote do kraja zaslužnil.

Minilo je še petsto let in vse delo v železarni so prevzeli roboti in računalniki.

Le ena malenkost še ni bila rešena. Prostore je bilo treba čistiti. To pa res ni delo za računalnike, zato so kategorijo čistilk obdržali, vsi ostali pa so bili mojstri, konstrukterji in pa vodilni. Ker so vse načrte in tehnološke postopke imeli v spominu računalniki, so ljudje vse manj mislili in glave so se jim pričele krčiti po obsegu. Tudi noge so postale šibke, ker so se po mehaniziranih obratih samo vozili, le kolcolci so bili nenavadno razviti tudi zato, ker so si ob pretiranem razmišljanju sto-

letja podpirali glave in nenehno kaj spreminjali.

Potem je prišlo usodno novo leto 3000. Računalniki so bili tako izpopolnjeni in roboti tako dovršeni, da so sklenili prevzeti oblast.

Ko so ljudje po neprespanih novoletnih nočeh stopili pred tovarniški vhod, so bili nemalo začudeni. Namesto dobrodušnega vratarja jih je pričakal robot. Steklenu je strmel s svojimi elektronskimi očmi v prihajajoče. Zaspane obraze je računalnik v trenutku primerjal s fotografijami na tovarniških izkaznicah, ki so jih izdelali še pred 1000 leti ali — natančneje — leta 1982 in tam, kjer so bile nekoč zatakne kartice, se je pojavila migetajoča številčnica, ki je zabeležila čas prihoda. Spet te preklete ure, je nekdo zarobantil in že iskal odprtino, kamor bi nasul peska, toda take odprtine ni bilo. Komaj je storil še en korak, že so ga premične stopnice odnesle z vrtoglavo hitrostjo v prostor, ki je še najbolj spominjal na današnjo jedilnico, le da je bil mnogo večji, saj so ga v tisoč letih vsaj tristočkrat spremenili. Ko je bila vsa tisočglava množica zbrana v tem prostoru in čakala, da ji bo kdo postregel s kavo, so se oglasili zvočniki. »Aha, novo leto nam voščijo oni tam zgoraj,« je naivno menil nekdo. Toda namesto znanega, umirjenega glasu predsednika poslovnega, se je oglašil kovinski glas: »Pozor, individui od 1 do osem tisoč. Od danes naprej prevzemajo oblast v železarni računalniki. Tehnološki razvoj nas je postavil na tak nivo, da smo sposobni regulirati vse tehnološke procese in koordinirati produkcijo na realni bazi po ekonomskih kriterijih in po eksaktnem programu, ki je lansiran za prvo decenijo ere kompjuterjev. Vaša eksistenca realno sploh ne eksistira več, ker pa kot individui de facto še vedno vegetirate, smo v program tolerirali socialno kategorijo, ki se manifestira formalno pod statusom — čistilci, kategorizirani po številkah od 1 do 8000.

Ljudje so se spogledovali in niso ničesar razumeli. Nekateri so napenjali skrčene možgane in skušali priklicati v spomin

besednjak s pre mnogih sestankov in različnih člankov, kjer je bilo izrečeno mnogo tujih besedi, ki jih niso razumeli, vendar so jih preslišali, saj se zaradi njih niti za las spremenil njihov družbeni položaj niti standard, sedaj pa, ko gre za spremembo tako pomembnih stvari, kot je delovno mesto, se jim je zdelo, da bi bilo dobro, če bi pomen izrečenih besed le razumeli. »Nič ne zastopimo«, je tarna brkati član, eden izmed kategorije čistilcev s številko 3282 na izkaznici. Za trenutek je zvočnik utihnil, potem se je čulo nekakšno brnenje in šklepetanje — verjetno kratek posvet računalnikov — in zopet nova navodila: »Potrpite, samo še danes«. Vaša govorica je za nas neuporabna, zato se boste morali navaditi na naše kode x-A-Z-5, ki je programirana in znanstveno dognana. Vsaka beseda v njej nekaj pomeni in ko je izrečena, se avtomatsko tudi realizira. Če pa je realizacija nemogoča, jo posebni logični sistem pravočasno izloči, preden je vstavljena v program. Tako bodo vsi sestanki kratki, z malo besedi in sigurnim izvrševanjem sklepov po programu.«

Obrazi ljudi so bili vedno bolj začudeni, celo potne srage so se potegnile po licih tistih, ki so se spominjali, kako so dolgo vedno in brezvezno nekoč govorili na sestankih, blesteli in želi priznanja, sedaj pa ta kompjuter z novimi manirami, nobene ploskanja več, nobene kariere, saj to je vendar nasilje — ukrep, ki ni bil prediskutiran.

Navodil še ni hotelo biti konec. Na vrsto je prišel še delovni čas, delovna in tehnološka disciplina, medsebojni odnosi, družbena prehrana in nagrajevanje po delu, rekreacija, pač vse to, na kar so bili ljudje že tisoč let navajeni, le da je bil vrstni red drugačen, najprej delo in disciplina, potem šele vse drugo.

Delovni čas se ravna po proizvodnih računalnikih, ki so nedotakljivi, in se prične natančno ob šestih. Da bi bile težave pri uvajanju novega delovnega časa čim manjše — saj se ljudje v preteklem tisočletju niso mogli dogovoriti za enoten delovni čas in so prihajali po drsečem sistemu na delo — bodo kategorije v skupinah od 1 do 100 prepeljane na delovno mesto z drsečimi trakovi, da se ohrani nekaj tradicij. Ko vstopijo v delovni prostor, se avtomatsko vključi elektromagnetni fiksni sistem, ki pritegne v podplatih specialnih delovnih čevljev vgrajene kovinske vložke k tlom in omogoča gibanje samo v natančno določenem delovnem območju. Ko delovni čas poteče, se sistem izključi in individui stopijo na povratni drseči trak, ki jih odnese proti robotu-vratarju. Na ta način je zagotovljeno, da se pred izhodom ne nabirajo nepotrebne in neugledne vrste. Med delom je prepovedano glasno govorjenje ali celo razgrajanje. Najvišji dovoljeni nivo šumov je omejen na 20 decibelov, ob devetih je čas za polurni počitek in razdeljevanje mamic v obliki tablet z 1,6 kilovatne ure hranilne vrednosti. Da bi se v prehodni uvalni dobi izboljšalo počutje in apetit, se bodo na ekranu prikazale pivske steklenice in buteljke, ki so bile v rabi pred 1500 leti. Ker se individui ne morejo rekonstruirati in so izdelani po zastarelem postopku, bodo izven programa upoštevali tudi osebne želje in potrebe le teh. Če se individuu zlo- mi ročaj metle, pritisne na komandnem

Najpriljubljenejša vozila

pultu na tastaturo A 5, če ga pritisne nekam, kar javno ni primerno deklarirati, pritisne na tipko WC 00. Ako si individuum zaželi kave za poživilo, pritisne na tipko K 1500 in vonj po kavi bo puhal naravnost njemu pod nos. Še in še je zvočnik našteval pravila obnašanja v novem sistemu in navajal številke tipk, ki jih je treba pritisniti. Nekdo je menil, da ta novi sistem ni nič boljši kot oni pred tisoč leti, ker je treba pomniti več številke, kot pri kaki bilanci. Ko je bilo naukov konec, je sledila še pripomba, nekakšna prehodna ali končna določba, ki pravi: »Če se vsi strinjate s predloženim, potem naj vsakdo pritisne na tipko V 235. V zvočniku se je zaslislala popevka iz prejšnjega tisočletja. Da, da, da.«

Še tisti, ki so v še tako zapletenih razmerah znali ohraniti prisebnost in so bili vedno pripravljeni postreči s predlogi, so ostali brez besed. Vseh 15.998 oči se je uprlo vprašujoče v mladeniča zrelejšega videza, ki je nosil številko individuum št. 1. Ta je počasi, premišljeno stopil k pultu z nešetimi tipkami in položil prst na tipko, kjer se je izzivalno svetila oznaka »DA«. Vzdihi olajšanja je kot pomladni vetrič spolzel skozi množico in osem tisoč prstov je pustilo svoje odtise na tej odločilni tipki kot dokaz, da so vsi za predložen program in prvič v zadnjih dveh tisočletjih se je zgodilo, da popolnoma zaupajo enemu — to je individuu št. 1.

Prden so se prav zavedli novega reda, so jih drseči trakovi razvozili po številnih obratih in delavnicah in jih postavili na natančno določena delovna mesta, kjer so kar same od sebe stale pokonci metle. Tega so se mnogi od srca razveselili, ker so menili, da so tudi ta delovna sredstva mehanizirana, le poklicne čistilke se niso dale ukiniti, ker so vedele, da metle od pradednih časov ne pometajo same. Opis del in nalog je bil kar se da enostaven in kratak ter izražen na ekranu v računalniški govornici »PPSP«, kar je pomenilo »pometaj pred svojim pragom«.

Delo je prvi dan teklo z določenimi težavami. Najbolje so se odrezale poklicne čistilke, z elegantnimi gibi so lahko vrtele metlo v predpisanem akcijskem radiusu, kot bi rekli učeno planerji pred tisoč leti in vsi drugi so se pričeli gledovati po njih, vprašati pa si nihče ni upal, ker še vedno nihče ni vedel, kakšno mesto bo zasedel v novem družbenem razporedu.

Največje težave so imeli tisti z močno razvitimi komolci. Ker niso bili vajeni te sicer stare tehnologije dela, so venomer suvali drug drugega, kar je vzbudilo nemalo ogorčenja in hrup je nevarno naraščal, vendar se je kmalu polegel, ko je pričela rdeča lučka na merilcu decibelov svarilno utripati.

Potem je prišel čas za malico po programu. Metle so se kot okamenele postavile pokonci in drseči trakovi so z vseh strani prinašali preplašene individue v mehanizirano jedilnico. Čim je fotocelica zagledala postavu, se je na okenčku pojavila lična tabletko s hranilno vrednostjo 1,5 kilovatne ure. Razdeljevanje malic je potekalo brez vsakih težav, saj je bil sistem zelo podoben tistemu v javnih garažah pred tisoč leti: ko si pripeljal mimo zapornice, se je na okencu pojavil parkirni listek.

Tisti najbolj izbirčni so takoj opazili pomanjkljivost, ker na jedilniku ni bilo izbire kot v zlati dobi pred tisoč leti, ko je Merx delil okusne obroke po želji. Čeprav nihče ni vedel, koliko tak obrok stane, niti tega, kakšna bo plača, se je v nekom prebudil stiskaški nagon, ki ga tudi tisočletja niso mogla odpraviti ter je na glas predlagal, da bi rajši tableto s prav toliko kilovatni, vendar po nočni tarifi, ker je hranilno vrednost v kilovatnih urah razumel preveč dobesedno in je še vedno imel v spominu cene kilovatne ure v prejšnjem tisočletju. Računalniki so bili pripravljeni na vse in so bili sklenili, da bodo na vprašanja in želje individuov odgovarjali takoj, na licu mesta in dokončno. V zvočniku je kovinski glas razložil, da je taka zahteva neekonomična in zato neutemeljena, ker je nočni tok dražji, kajti vso elektriko zbirajo ogromni zbiralniki direktno iz sončne energije, ki je pa ponoči ni. Tak energetski sistem so osvojili že prej, da bi se rešili stalnega pomanjkanja goriv in se zavarovali pred eventualnim razpadom energetskega sistema. Celoten naš energetski sistem je koherenten, v ceni obroka pa je tudi že vračunan prispevek za moč, je še pribil glas iz zvočnika in vsi so bili s to razlago zadovoljni. Tu in tam si je kdo še zaželel požirek piva, pritisnil je na gumb LP in na zaslonu se je prikazala steklenica s kipečim laškim pivom, zopet drugi so pritisnili na gumb k 1500. Opojen vonj po kavi je puhal sladokuscu pod nos. Vendar so pravi kofetarji imeli pripombe, da je kava avstrijska in da ima zadah po plesnobi ter so računalniško hierarhijo potihoma obsodili, da so jim podtaknili tisto, ki so jo švercerjem zaplenili pred letom 2000.

Iz dneva v dan je bilo jasno, kakšno bo programirano življenje, in individui so se z grenkobo v srcu ozirali proti Brinjevi gori, ki je bila nekoč vsa zelena in opojna, pa je prej kot v tisoč letih postala prava puščava, ker načrtovalci nikoli niso resno pomislili, kako jim strupi iz tovarne požigajo zelenice. Računalniki so predvideli tudi to.

V neverjetno kratkem času so montirali po pobočjih gore umetno travo in plastična drevesa, na katerih so nepremično ždeli stekleni ptički. Tam, kjer je nekoč tekla Meža, je bil sedaj betonski kanal z »mrtvo reko«, kot jo je predvidel preroški domači kantavtor in v njej so po programu plavale plastične ribe. Eno prednost pa je le imela, da je namreč ni bilo mogoče zastrupiti. Prav tako bi si želel že pred več kot 1000 leti tozd, ki je plačal žakelj pomorjenih rib več, kot so stale vse plastične programirane ribe sedaj.

Ob malicah se je iz zvočnikov razlagala dan za dnem elektronska glasba, le enkrat na teden so kulturni program spremenili. Takrat se je zaslislala poskočna viža »Na planincih pa sončece sije«, v tem trenutku so vzvalovile plastične trave v ritmu umetnega vetra in stekleni ptički so cvrkatli med vejami plastičnih dreves, da je bilo veselje. Vendar se je ta idila končala vsakokrat v natančno istem trenutku, saj je bila vključena v program.

Še en pomemben dan v mesecu moramo priklicati v spomin — plačilni dan. Nikomur se niti sanjalo ni, po kateri metodi so računalniki sestavili obračun osebnega dohodka, vedeli so samo, da so ohranili prin-

cip — plačilo po delu. Osebnega prispevka niso upoštevali, ker ga kljub vrhunsko razvitim elektronskim možganom niso uspeli razvozljati, tako so ga individui v teku tisoč let zavozljali. Pa še eno novost, ki pa sploh ni bila novost, so vpeljali — plač niso javno objavljali. Nad tem ukrepom so se individui upravičeno zgražali, saj so jih na ta način prikrajšali za najljubšo folklorno točko, niso imeli podlage za prepire in očitke, ki so bili stoletja najbolj priljubljena metoda razgibanja možganov. Skratka, življenje je postalo dolgočasno.

Na plačilni dan so po končani izmeni individui kar pri portirju dobili plačo. Ko je fotocelica zagledala obraz, je zabrnelo na ekranu so se zmotale številke »dr, dr, dr«, kar je pomenilo, da plača ni kar tako na pamet, temveč natančno izračunana po kriterijih. Vsakdo, ki ima tako bistro oko, da more slediti tisoč številkam v sekundi, lahko objektivno kontrolira svoj osebni dohodek. Iz odprtine pod ekranom je padla mikrokaseta, v kateri je bilo zabeleženo vse: od prispevka za umetno travo do najmanjših podrobnosti in končne vsote. S to kaseto si lahko odšel v moderno NAMO, kjer so jo vstavili v priročni računalnik, ki je oddrdral porabljeno vsoto in končno stanje vtisnil v magnetni spomin. Tako je pravzaprav vsak individuum prišel do nekakšne družinske interne banke. Na srečo te kasete nisi mogel enostavno vstaviti v televizor, da bi jo prečital, kajti prišlo bi do nepredvidljivih težav znotraj družine in tako je bila bančna tajnost ohranjena.

Izplačilo je bilo storjeno mimogrede, odpadli so radovedni pogledi, ker je bila kasete kaseti za las podobna, kljub temu pa so se obrazi skrivnostno smehljali in se nekam vzvišeno spogledovali, češ, kaj pa ti veš, koliko zaslužim in že se je porajala zavist, čeprav nihče ni vedel, čemu.

Ko jih je drseči trak pripeljal mimo portirja, so se individui v trenutku prelevili v navadne ljudi in ni minilo leto, ko so staknili glave in sklenili, da se na tak ali drugačen način otresejo nadvlade nečloveških strojev, ki so jih sami skonstruirali in programirali. Ustanovili so nekakšno ilegalno zvezo za boj proti računalnikom. Kak ideolog bi to čudno početje komentiral kot boj proti lastni pameti. Predsednik zveze ni bil ravno kak superstrokovnjak za računalništvo, zato so se dogovorili, da kooptirajo strokovni kader, ki naj jim razloži, kje so šibke točke računalnikov. Toda do realizacije ni prišlo, ker se je razširila vest, da so od računalnikov podkupljeni. Najprej so preštudirali organizacijo računalniške hierarhije in ugotovili, da »head computer«, kot se je imenoval najvišji, ni najbolj zmogljiv, temveč da za njim stoji še vrsta računalnikov s specializiranimi spominskimi sistemi, skratka, sistem sistemov, ki drug drugega kontrolirajo in tako izključijo vsako napako v programu. Če bi torej onesposobili najvišjega, ne bi dosegli ničesar, v nekaj minutah bi mu zamenjali kartico in že bi bilo vse po starem. Potem se je nekdo spomnil, da so elektronski računalniški sistemi silno občutljivi na statično elektriko in v kroniki so preverili, da so prvi računalniki naravnost ponoreli, če se jim je približala kaka punčara, ki je nosila najlonsko unterico; ta se je zaradi nenehnega miganja spodnjega ustroja močno

Na plaži

nabila z elektriko. Upravičeno so sklepali, da so tako pomanjkljivo konstruirani nižji računalniki, zato so se na vrat na nos odločili za diverzijo take vrste. Nekateri bolj skeptični so menili, da je to larifari, da bi bili računalniki tako občutljivi na babje janke, ker pa je bilo znano iz časov seksualne revolucije, da so se godile čuda reči, so dopuščali možnost uspeha na tem seksualno-tehničnem področju. Akcija je bila skoraj propadla, ker je nekdo v kroniki med vrsticami prebral, da niso ponoreli računalniki, ko je vstopila v računalniški center lepotica z intimno najlonsko opremo, temveč operaterji pri računalniku.

Na vrat na nos so pričeli sestavljati kandidatno listo diverzantk. Biti morajo mlade, gibčne, na številnih plesih preverjene in kaj še? Nekdo se je spomnil, da je pri fiziki profesor drgnil najlonsko palico ob kožuhovino in palica se je hitro nabila z elektriko, da je centimeter daleč preskočila iskra.

Krzno, da, krzno je važno! To pomeni, da morajo biti kandidatke poraščene s kocinami. Ta kriterij je bil odločilen pri izbiri, ker je edini vseboval tehnično poanto. Sveda s tehniko nad tehniko, sovražnika moraš potolči z njegovim lastnim orožjem!

Kar jutri moramo pričeti z akcijo, so se na hitro odločili. V tisoč letih jih ni izučilo, da odločitve na horuk ne morejo prinesiti nič dobrega in tako so spregledali drobceno malenkost, ki je bila usodna.

Še isti večer so bile lepotice nared in v popolni bojni opremi v starem pristnem najlonu. Da bi združili koristno s prijetnim, so se odločili, da bodo kar ta večer priredili zabavo s plesom na jutrišnji uspeh. Godci so divje nabijali in ljudstvo se je vrtelo kot v Sodomi in Gomori, diverzantke so nabirale elektriko, da so se kar iskre kresale in tako so dočakale usod-

ni trenutek. Navsezgodaj so razgrete stale pred glavnim štabom head compjuterja, ki ni bil nič drugega, kot staro upravno poslopje, vendar brez oken, kajti te so računalniki dali zazidati, ker so vse spremljajoče dejavnosti in dela skupnih služb strpali v en sam računalnik, ki se ni oziral skozi okna, niti ga ni zanimalo, kdaj kdo pride na šiht niti kdaj odide, sicer pa zamudnikov sploh ni bilo, ker je teklo življenje po programu.

Naslednje jutro so se z elektriko nabite diverzantke zbrale pred vhodom hiše modrosti, pripravljene na vse. Da jim akcija ne bi uspela, jim še na misel ni prišlo, tveganja pa tudi ni nikakršnega, kaj pa je priti v računalniški prostor neoborožen, pa vendar nabit s skrivnim orožjem, ki je vso zgodovino človeštva zmagovalo. Vedele so sicer, da bodo morale vstopiti skozi magnetno tuljavo in da jih bo prevetel skrivni rentgen, kot to delajo na letališčih, toda skrite elektrike pod krilom jim te okorne naprave že ne bodo odkrile.

Avtomatska vrata so se odprla, pogumno so vstopile in se naučeno smehljale, ena je celo na glas pozdravila »dobro jutro, tovariš«. Sprejemni prostor pa je bil popolnoma prazen. Le dve avtomatski snemalni kameri sta se sprehodili po razgretih telesih od temena do konic prstov na nogah. Na ekranu se je pojavil napis »Nabitim gostom vstop prepovedan!« Skrajno razočarane in na smrt osramočene bojevnice so ena za drugo zapuščale poslopje in kar takoj pričele iskati krivca. Ti si kriva, ker si ga pozdravila s »tovariš«, užalila si jih. Gospodje sicer niso, pa bi pustila to vprašanje odprto, se je vmešala druga. Četrta je valila krivdo na tisto frkljo, ki se je na skrivaj nasmejala, ker jo je visoka napetost pod kijkljo tako neusmiljeno žgečkala. Vsa ta ugibanja niso nič pomagala in so bila tudi zgrešena, kajti mnogo pozneje so zvedele za pravi vzrok polomijade, ki pa je bil čisto tehnične narave in je imel svoje korenine v nestrokovnem pristopu k delu, šlo je pa le za kocino do uspeha.

Ljudje so uvideli, da visokospecializiranih računalnikov ne bodo pretentali s poceni ukanami. Vedeli so, da imajo računalniki vsepovsod nastavljene različne varnostne naprave, ki so sproti javljale vsako malenkost, ki ni tekla natančno po programu. To so bili majhni računalnički, ki pravzaprav niso imeli svojih pravih možganov, temveč le ozek, natančno programiran spominček, zato niso bili sposobni za nikakršno drugo delo, nekakšni špijončki, ki so imeli na zunaj prav čudne in nenavadne oblike, včasih prav eleganten »dizajn«, bi rekli učeno, na kar so bili močno ponosni, posebno pa se jim je dobro zdelo, da se lahko gredo Šerlok Holmesa in menili so, da so najožji sodelavci glavnih računalnikov, v resnici pa so bili le nekakšni predpotopni telefonski pastirčki, kot so pred tisoč leti rekali števcem telefonskih impulzov in so jih resno jemali le njihovi lastniki, ko pa je prišlo do resnejših sporov, jih nihče ni priznal niti resno jemal.

Programirano življenje je postajalo iz dneva v dan hujše breme. Da bi nezadovoljne občane vsaj nekoliko potolažili in prosvetlili, so uvedli obvezni obisk kina, ki je ostal edina kulturna institucija v mestu, saj so ga v zadnjih tisoč letih uspeli preseliti iz bivšega hleva na avtobusno po-

stajo. Vrteli pa so v glavnem filme s področja računalništva, ki so prikazovali vse čudeže, ki jih po svetu računalniki lahko delajo. Da pa program le ne bi bil preveč enoličen kljub štednji, ki so jo ravno na področju kulture izpilili do zadnje podrobnosti, so vrteli filme en dan naprej, drugi dan pa nazaj, kar je po svoje vžgalo, posebno pri tistih gledalcih, ki niso imeli nobenega pojma o računalništvu.

Odbor za boj proti računalnikom pa je delal neutrudno noč in dan ter snoval bojne načrte.

Tedaj pa se je zgodilo nekaj nezasišane, teoretsko nemogočega. Računalnik iz Pekinga je sporočil glavnemu računalniku, da se je na Kitajskem pojavil zamešan material, ki menda izvira od tod in še pribil, da si lahko tako jeklo kar za klobuk zatakemo.

To sporočilo je naredilo pravi preplah v računalniški hierarhiji. Kontrolni in samokontrolni sistemi so nenehno prižigali lučke vseh barv in se med seboj kontrolirali, toda napake niso našli. To pomeni, da v sistemu nekaj ni v redu ali pa, da je nekdo še modrejši od njih. To priznati pa je bilo najhujše, skratka, nedopustno. Treba je bilo storiti karkoli, da bi ponovno prepričali individue o nezmotljivosti računalnikov in programiranega sistema. Toda kaj? Individue so postali namreč silno nezaupljivi spričo izkušeni zadnjih tisoč let. Predvsem je bilo treba dokazati, da je bila sramotna kitajska reklamacija plod omejenih individuov in ne računalniškega sistema. Sklenili so, da v preiskavo vključijo tudi enega od individuov, vendar ne tistega s številko 1, temveč katerega iz bivše nižje kategorije, saj se mu bo zdelo nadvse imenitno, da ga nadvse modri računalniki vabijo k sodelovanju in bo gotovo govoril vse po resnici, pri tem pa so upali, da je toliko zabit, da ne bo pogruntal njihove zadrege in raztrobil v svet, da se le bojiijo svojih napak. Poseben program verjetnostnega računa so vstavili v najbolj razvit računalnik, ki je kar dva dni premleval na milijarde podatkov in končno izkolcal tekočo številko individua, ki naj bi sodeloval pri preiskavi. Izkazalo se je, da je bil čisto običajen občan, z ničimer obremenjen in je vse življenje živel po svoji pameti in se ni oziral na računalnike ter si pač pomagal, kakor je vedel in znal. Ko so mu previdno razložili namen in pomen njegove vloge, ni kazal posebnega razburjenja. Vodili so ga od delovnega mesta do drugega in mu ukazali, naj si dobro ogleduje jeklene palice, ki so na tekočih trakovih drsele mimo. Kaj misli o tem, kako se je moglo jeklo zamešati. Debelo je gledal železo in še bolj debelo poslušal vprašanje iz zvočnika, ki se je v enakomernih presledkih ponavljalo. »Kaj pa se ima zamešati«, je končno znil. »Železo je železo, sosedov Jaka je lani od ene palice odrezal kos za vijak, ki ga v trgovini ni bilo mogoče dobiti. Pa saj to ni kaj, večji del palice je drugi dan položil nazaj na trak. Jaka je pošten, ne krade, brez vijaka pa ni mogel z biciklom na šiht.« Čim je izgovoril poslednjo besedo, so se vsi trakovi ustavili. V vseh zvočnikih se je zaslišalo brnenje. Individue so se živčno spogledovali. »Zopet nove odredbe,« so zatarnali. Iz zvočnikov pa se je oglasil slovesen kovinski glas: »Individue! S tem trenutkom se kon-

čuje obdobje vladavine računalnikov. Ni-smo več gospodarji položaja. Lahko se kosa-mo s človeško pametjo, proti človeški ne-umnosti pa nimamo moči.

»Pa vendar ste se v tej dobi vladanja računalnikov nekaj naučili, če nič drugega, to, da vam blagostanja ne more prinesiti nihče drug kot le sami s svojim delom, srečo pa le drug drugemu in nikoli vsak samemu sebi. Pri tem vam bomo računalniki v veliko pomoč, ne moremo pa namesto vas delati in še manj izdelati srečo za vas. Delamo le to, kar hočete vi. Če hočete uničenje, vam bomo zvesto in zanesljivo pomagali, če želite napredek in mir, smo vam prav tako v pomoč. Naprej odločajte vi, odločajte razumno, strpno in pošteno, to je edina pot!«

Jaka se je ves prepoten prebudil poznega jutra na novo leto in še preden je pošteno odprl oči, je že zaslišal znani Micin glas: »Krava pijana, kaj pa fantaziraš, drugič pa manj pij.«

Stefanija Smonkar

Kruh, ljubezen in fantazija...

(v domači izvedbi)

Prepelica mi poje, žvrgoli,
rž mi zraste štir' do pet pedi,
takemu pavru veselja ne zmanjka...

Tako nekako si je polglasno prepevala Špelca med oblačenjem. Bilo je še rano jutro, sonce je ravnokar pokukalo izza gozda.

»Ja, ti si pa čudno vesela danes, pa kako si se zrihtala za žetev! Oh, seveda, ko pa imajo takega lušnega fanta pri hiši. On bo kosil žito, zato pa moraš biti čedna.« Špelca se ogleda, malce začudena nad to izjavo: »Sem res čedna?« V tem temnomodrem krilu, svetli bluzi in temnejšem predpasniku? Angelika pride bliže in ji zopet nagaja: »Zakaj pa sploh greš žet k Zdovcu?« Špelca se zmede. »Se sama ne vem.« Stopta iz hiše v kuhinjo. »Mama, zakaj smo dolžni žanjico Zdovcu?« »Oh, se ne spomniš, da sva gnali svinjko k merjascu.« Špelca še vedno bulji v mater. »Ja, za božjo voljo, pa saj moli k svetemu duhu, da ti pamet razsvetli! Si pa tumasta.« Ker Špelca ne more pogruntati, ji mati še pomilovalno razloži: »Breja je ostala, breja, zato smo dolžni žanjico.« Špelca utihne in se zamisli. Angelika pa jo hudomušno ošine, češ: Starejša od mene si, pa kar zagamana včasih, čeprav za svoja leta precej razvita.

Na njivi že od daleč zagleda žanjice in se jim približa; vedno več jih je; kakih dvanajst jih našteje Špelca, ki je ves dan nekam zamišljena in tiha. Seveda, ona je med njimi še skoraj otrok, vse druge so starejše in zgovorne.

Tarča spotikanj postane pri malici, kar iz kože jo hočejo vreči. Ne morejo in ne morejo ugotoviti, ali ima Špelca svoje prsi skrite v modrček ali je brez njega. Kar naravnost jo ena izmed najbolj radovednih pobara, kako je s to rečjo: »Tako vi-

soke zizije imaš, ali imaš modrček ali ne?« »Nimam ga,« pove. »Tedaj pa si hudo pregrešna, ker pustiš, da tvoje bradavice tako silijo in kipijo kvišku!« Špelca je rdeča, vsa kri ji butne v glavo.

Po kosilu se jim pridruži še domači sin s koso. Delo gre hitreje od rok, ker spretno in z velikim zamahom dela lepe redovce žita, katerega poberejo v snope, ki jih povežejo s pasovi. Mladi kosec tu in tam tudi nabrusi žanjicam srpe. Ko pride do Špelce, vzame srp, pomežikne ji, se šegavo nasmeje ter jo zbode: »Naj nabrusim srp ali tebe?« Deklič ne ve odgovora, samo tesno ji zopet postane pri srcu. Vse je tako čudno...

Zvečer, ko gre sonce že skoraj v zaton, se mlada žanjica vrača. Zamišljeno privleče iz žepa kos pogače, ki jo je spravila. Zagrizne slasten zalogaj in ne opazi, da jo izza jablane opazuje domači sin, ki Špelco pokara: »No, ali se ne moreš pri mizi najesti?« Špelca trenutek obstoji, nato pa zbeži.

Toda pri Zavojčku so želi v glavnem sami domači, zato se je žetev zavlekla. Njiva dozorelih pšeničnih klasov je vabila — mesečina s čarobnim sijajem svetila, Zavojčkove deklice opajala: »Gremo žet,« sklenejo. Poskočna Polonca odpre kljuko in šepne v kuhinjo: »Mama, gremo na njivo, mesec tako lepo sveti.« Živahna Angelika išče koso, Špelca žvenketa s srpi — izza vogala pa se utrga dolga senca in znan glas postavnega mladeniča zaželi dober večer in že vpraša: »Kam pa, kam?« Zvonko se smejejo mlade žanjice, zato brez besed vzame koso in gre z njimi.

Tišino pretrga le oster zamah kose, ki zareže v klasje in žvenket srpov, kadar jih mladi »gospodar« brusil. Molčijo in hitijo — za njimi se vrstijo povezani snopi. Nočni gost odloži koso, dekleta spustijo srpe in se pogovarjajo. Noč ima svojo moč — Angelika zamrmra: »Zapojmo.« Špelca začne polglasno tisto o zvezdi srebrni. Polonca z žametnim altom spremlja, Angelika zna ubrati prave strune »na tanko«. V tiho noč plava:

»Zvezda srebrna, ki na nebu žariš,
vzbujaš mi v duši
tiho hrepenenje, prelepe spomine.

Zarele so zvezde, toda še bolj so gorele oči »vasovalca«, ki je kot uročen vpiljal mehko melodijo in se zaziral v oči ene ali druge, nazadnje pa še sam nekam otožno, tiho dodal:

»V mesečini so spomini...«
Tako je tisto poletje odmevalo v srcih mladih.

Pri Zavojčku so pozno v jeseni mlatili in »štrajfali«. To delo je čakalo dekleti, ker sta bili od otrok najstarejši. Angelika in Špelca nista radi delali pozimi na parni in skednju, toda ni šlo drugače.

Dvakrat po dvanajst snopov sta razvrstili v dve vrsti in nato pika-poka — obrniti in razdrešiti snope in zopet po drugi strani. Nato pa povesti v otep.

Večkrat sta prenehali. Kukali sta skozi line in stresali rute, polne res in prahu. Angelika je znala odlično žvižgati... vabila je in klicala pomagata, toda to pot zaman.

Ker je vse utihnilo, je prišel oče ali mati pogledat, kako napreduje štrajfanje — mlačev. Neskončno dolgo se je vlekla zima... Najprej rž, nato pšenico — velik kup žita v kotu so potem »točili« skozi velika rešeta, sita, nato je pel »vetnik«. Zdaj je sodelovalo več članov družine: oče — gospodar in sin Jožko sta merila, koliko »birnov« žita so znosili v kaščo. Zaznamovala sta, koliko je enega in drugega. Nazadnje je mati — gospodinja dokončno z drobnim sitom očistila žito, da je bilo pripravljeno za mlin. To je bil njen dan. Po zadnjem porodu je bila vstala — otročnica, dete je ob rojstvu tehtalo čez 5 kg, lepo je napredovala mala Lizika — sedaj je spala. Mati je v kašči glasno prepevala in s tem priklicala še gospodarja, ki je pomagal:

»Lušno je pozim,
ko za pečjo sedim...
pa moje ženke glas
mi dela kratek čas.

Vreča žita je bila pripravljena, treba jo je bilo spraviti v mlin. V zimskem času so bolj poredko vpregali vole, da so s sanmi peljali žito v mlin. Če je bilo preveč ledeno, je moral kateri od otrok naložiti breme čez pleče, spraviti žito v mlin in prinesiti nazaj moko. Ko so fantiči odrasli, so se vrstili: včasih Jožek, pozneje sta veliko bremen prenosila Danči in Lojzek. Toda nobeden se ni jezil — za vsakdanji kruh je treba trpeti — oh, da je le bil.

Zanimiva je bila peka: Gospodinja je namočila kvas v vodo, da se je zmehčal. To je bil kos testa od prejšnje peke. Zvečer je pripravila razmes. V »kadunje« je nasula ržene moke, naredila jamico, dobro premešan kvas vlila v njo, primešala moko in ta razmes je čez noč vzhajal. Ni še zapel petelin, ura je bila komaj nekaj čez polnoč, ko je gospodinja že vstala. Pripravila je zajtrk za dekleti, ki sta morali vstati kako uro pozneje. Težko sta se ločili od tople postelje Angelika in Špelca. Splaknili sta oči, na mizi pa so ju že čakali ajdovi žganci in mleko. Dišali so tako mamljivo, da sta slastno zajemali in se docela predramili. »Le dobro se založita, testa bo veliko, ržen kruh je dober in okusen le, če je dobro premešan in premeten, naroča gospodinja.« Zavihali sta si rokave, si dobro umili roke, na glavo si povezale rute in stopili h kadunjam. Mati je pogledala na uro: »Tako, eno uro, brez prestanka.« Dolila je tople vode in pazila, da ni sama prišla v stik z razmesom, v tem primeru je kruh preveč kisel in nima tistega značilnega okusa. Zavojčkova gospodinja je bila znana, da je pripravljala čudovit, okusen kmečki kruh. In premetavali in mešali sta mladi pekinji testo, da je kar pokalo. Devetkrat sta ga morali premetati in premešati v nasprotni si kote, da je bilo lepo gladko in svetlo, ravnopravno slano in vmes jima je mati ne vem kolikokrat obrisala s čela znoj, ki je curkoma lil. Končali sta, lahko sta šli nazaj v posteljo. Gospodinja pa je, ko sta ponovno vstali, imela pečenih deset ali dvanajst hlebov kruha. Kruh je dišal tako omamno, da je Špelca, ko je mati ohlajen hleb prerezala, dvignila prerezano polovico in strastno vdihovala vonj. Blagor človeku, ki ga uživaš, čeprav si v znoju služiš svoj kruh.

Tudi gospodar je često sodeloval pri peki. Zakuril je peč in ko so drva pogorela, je z železno grebljico razgrnil žareče oglje po vsej peči — ko je potemnelo, je gospodinja pometla z omelom in peč je bila pripravljena. V čiste, pomokane slamnice je potem stresla večji kupček testa, ki ga je prej dvigovalo in stresala, da je dobil obliko, zvrnila ga je na lopar, zarezala dve, tri zarezke, naredila v peč z roko »sveti božji križ«, porinila lopar v najbolj oddaljeni kot in tako napolnila vročo peč in pekla uro ali tudi več. Včasih je pripravila tudi mlečno pšenično testo. Vzhajane hlebčke na pomokanem loparju je raztegnila, pomazala s smetano, raztepenim jajcem in

sladkorjem. To so bile »opevane trente« jedli so jih za kosilo.

»Joj, kako dobro znaš kuhati in peči, mama«, je vrsto let klical Lojzek, pa tudi njegovi bratje in sestre so se mnogokrat pozneje radi spominjali dobre kuhinje svoje matere. Čeprav so bili težki časi, je znala nekako pričarati okusne jedi. Še danes se brata, ki sta najdlje ostala na kmetiji, dobro spominjata, kako z užitekoma sta zajemala žgance; pa pravi Jožko Dančiju: »Ti, čuješ, zakaj pa vedno, ko prineseš polno žlico v usta, pomežiš?« »Joj, ko pa so žganci tako strašansko dobri!«

Taka naj bi bila ena izmed tisočeri pri-povedi o kruhu, ljubezni...

Rok Gorenšek

Hotuljski slavljenici

Letošnjo januarsko soboto (22. 1. 1983) je bila v Kotljah pri »Toniju« za današnje »nore« čase redka, zato pa toliko lepša in še toliko bolj prisrčna slovesnost. Bilo je to celo noč trajajoče praznovanje življenjskih jubilejev, obletic, ko se človek za hip ustavi in se ozre na prehojeno pot, ki je bila takšna ali drugačna, kakor so jo pač komu namenile »rojenice«. Potem pa obrne stran in prične pisati nov list v svojem živ-

tudi pri današnjem tempu življenja, ko že za ničesar nimajo časa, vseeno lahko prijetno sprostijo, se otresejo vsakdanjih skrbi in težav, če le hočejo, in če si za to vzamejo vsaj malo svojega časa.

Na sliki so naši hotuljski slavljenici — od desne proti levi: Dr. Tone Skobir »Mušov Tonč« iz Ljubljane 60-letnik, Feliks Kočnik, »Jurčkov Liks«, Jurček iz Podgore — 50-letnik, Ana Kelemina, »To-

Od desne proti levi: Hotuljski slavljenici: Dr. Tone Skobir, Feliks Kočnik, Ančka Kelemina, Jože Logar, Franc Navodnik

ljenju, ki postane zrelejše, bolj umirjeno in vsebinsko bogatejše od v mladosti preživetega. Slavljenici so praznovali v krogu najožjih znancev in prijateljev. Praznovanje je bilo takšno, kakršno se za Hotuljce in hotuljske šege ter navade spodobi. Ob veselih zvokih hotuljske polke in drugih viž, ki jih je igral ansambel Fantje treh dolin, so se med šalami, petjem, smehom in vriskanjem na plesišču vrteli pari vso noč do jutra. Vsi, ki so bili na slavlju, so bili srečni, veseli in zadovoljni, za kar se je treba zahvaliti slavljenecem, ki so omogočili to lepo doživetje, ki je pokazalo, da se ljudje

nijeva Ančka« iz Kotelj — 50-letnica, Jože Logar »Pepi«, Gozdarstvo Ravne — 50-letnik in Franc Navodnik, »Veček« z Uršlje gore — 50-letnik.

Slavljenecem iz srca želimo in jim kliče-mo še na mnoga, mnoga zdrava leta!

Da ne bi kaj zamerili, pa naj končam z verzi naše lepe koroške narodne pesmi, namenjene prav za take priložnosti:

Tud' mi hoč'no pristopiti,
vel'ko sreče vam voščiti,
ker nam tega vest ne da,
razžalit vaš'ga srca.

V spomin Miri Stresovi

Smrt vedno boleče poseže med žive. Nas spomni na nehanje naše biti, na konec vseh naših hotenj, prizadevanj in bojev. Ko umre pedagog, kot je umrla naša Mira Stresova, veš, da je ugasnilo življenje, ki se je mladim razdajalo do zadnje kaplje, ki je s svojim delom vtisnilo neizbrisen pečat kraju in šoli.

Mira Stresova se je rodila leta 1909 v Ljubljani. Učiteljske in srednje glasbeno šolo je končala 1929. leta v Mariboru. Že kot otrok je imela izredno veselje do glasbe. Takoj po učiteljski je odšla v Prago k sorodnikom in tam končala dva semestra glasbenega konservatorija. Prvo njeno službeno mesto je bilo v Jakobu v Slovenskih goricah, kjer je opravila tudi vaditeljski tečaj sokolske skupine.

Zivljenjska pot jo je dokončno zanesla na Koroško, kjer se je 1933. zaposlila na osnovni šoli na Ravnah, leto za tem pa na Prevaljah.

Takoj se je vključila v dramsko skupino DPD Svoboda na Prevaljah kot igralka.

Med vojno ni smela poučevati, ker pa je dobro obvladala nemški jezik, je pomagala dr. Francu Sušniku na matičnem uradu v kraju, zadnja leta vojne pa je bila vodja pisarne.

Kmalu se je po svojih močeh vključila v NOB. Prenekatero sporočilo je po Miri romalo k partizanom. Sestajala se je z njimi nad Faro, skrivala pa se je pod partizanskim imenom PRIMULA.

Mira Stresova je pripadala tistemu rodu slovenskih učiteljev, ki so z velikim osebnim odrekanjem orali ledino slovenskega šolstva po osvoboditvi, ob tem pa opravili ogromna dela tudi v kulturi. Z njeno pomočjo je oživela kulturna dejavnost v kraju. Ustanovila je ženski pevski zbor, igrala in celo režirala.

Sprva je poučevala na šoli kot elementarka, pozneje pa kot predmetna učiteljica glasbe. Dolga leta je bila mentor pionirske organizacije na šoli, aktivna v DPM, njeni šolski pevski zbori so bili množični.

Z veliko domiselnostjo je znala pripraviti recitacije, igrice, nastope s pevskim zborom, z orkestrom. Pri vseh akcijah in prireditvah v kraju je znala pritegniti k sodelovanju množico mladih in starih.

Med ljudmi, s katerimi je stekala pristne medčloveške odnose, je uživala velik ugled in zaupanje — kot prava ljudska učiteljica.

Nepozabne so uprizoritve mladinskih dramskih del, med drugimi tudi Leopolda Suhodolčana, ki je bil od 1957—1974 ravnatelj šole.

Leta 1953 je Mira Stresova režirala spevo-igro Kresniček in z njo dosegla velik uspeh. Nepozaben je bil tudi baletni večer v njeni režiji. Dekleta so plesala na njeno klavir-

sko spremljavo iz »Letnih časov«. Še bi lahko nizali uspeh za uspehom. Režirala je še naslednja dela: Zvezdica zaspanka, Pikapolonček, Županova Micka, Pajac, Zlata gos, Princesa in pastirček, Medvedek na obisku, Ukaz rdečega zmaja...

Spominjamo se še proslave ob prvi podelitvi Prežihove bralne značke 22. maja 1961. Gost na podelitvi je bil tudi France Bevk. Ob koncu prireditve je Stresovi čestital in dejal: »Kaj tako lepega še nisem doživel!« Njeni pevski zbori so na občinskih in republiških revijah sprejemali številna priznanja, pohvale in nagrade...

Mira Stres

Več kot 30 let je odkrivala nove oblike dela v razredu ter jih mentorsko posredovala mlajšim rodovom učiteljev. S svojim pedagoškim žarom, zagnanostjo in ustvarjalnostjo je vzgojila mnogo mladih, ki danes nadaljujejo njeno delo in prenašajo njeno ljubezen do glasbe in slovenske besede na mlajše rodove. Kadar jo je kdo pozval k jasni besedi, je odgovorila: »Jaz bom raje pela, govorite drugi!«

Bremena, ki si jih je nalagala, so bila pretežka. Mira je zbolela, toda odnehala ni nikoli. Težko je verjeti, da človek toliko zmore. Po upokojitvi 1971. leta pa se je zanj začela trnova pot za zdravje, ki ga ni našla nikoli več.

Za svoje pedagoško in kulturno delo je Mira Stresova dobila številna priznanja. Naj omenimo samo nekatera: Zlata značka DPM Slovenije 1963. leta, občinsko priznanje za kulturno delo v letih 1945—1965, nagrada občine Ravne za kulturno in pedagoško delo za leto 1971—1972, Linhartovo plaketo leta 1972. za gledališko dejavnost itd. Ob 25-letnici republike jo je predsednik Tito odlikoval z redom zasluge za narod s srebrno zvezdo.

V nas, njenih sodelavcih, bo ostal živ, trajen spomin na človeka, ki je izgoreval in izgorel za pedagoško-kulturno delo.

Nekdanji sodelavci
Osnovne šole Prevalje

Jože Jurač

Peter Kusterle

Maja smo se na celjskem pokopališču poslovili od Petra Kusterle, Korošca, rojenega 24. junija 1903 v Gradenecku.

V Mohorjevi tiskarni v Celovcu se je izučil za ročnega stavca, bil z njo izgnan na Prevalje, od tam pa se je z njo preselil v Celje. Postal je strojni stavec, ves čas je bil izvrsten strokovnjak, se na svoje stroške izpopolnjeval v tovarni stavnih strojev v Berlinu ter imel izostren posluš za slovenščino.

Kljub sposobnostim v Mohorjevi tiskarni ni mogel napredovati. Ni jim bilo po volji njegovo nasprotovanje protiljudskemu režimu JRZ, na katero so se obesili slovenski klerikalci. Bil je član in odbornik Jugoslovanske strokovne zveze, ki se je borila za enotno delavsko gibanje, ob okupaciji pa se je vključila v Osvobodilno fronto, za katero je delal po svoji moči.

Peter je bil zadnji Mohorjan, ki je prišel s tiskarno in nekaterimi tiskarji iz Celovca na Prevalje oziroma v Celje. Nagovarjali smo ga, naj napiše nekaj o pregnanstvu tiskarne iz Celovca, pa ni hotel. V zadnjem pismu pravi, da je bil to čas zoprne in ostudne gonje avstrijskih Nemcev proti Slovincem po plebiscitu. Ne spominjam se jih rad, mi pa smo ostali brez dragocenih ugotovitev iz teh časov. To pa še ni bilo vse. Nekaj let pred drugo vojno je bil v Mohorjevi tiskarni po posredovanju vodstva zaposlen pravi petokolonaš, s katerim so še ljudje iz vodstva govorili nemško. Okupator je s pridom izkoristil njegovo ovaduško delo, mu izročil ključ tiskarne in skladišč, polnih knjig, ki so jih potem zmleli v Radečah... Zavedni Peter pa je bil in ostal strojni stavec.

Po osvoboditvi je Kusterle postal tehnični vodja v tej tiskarni, bil je prvi predsednik delavskega sveta in dejaven član republiškega odbora sindikata grafičarjev.

Tiho smo se poslovili od Petra. Ob njem so bili le njegovi najbližji, prijatelji, majske rože pa so zakrile žaro.

Ajznik

Ivan Dretnik

»Zdaj vse minilo je,
nič več pel ne bom....«

Težko se prebijamo skozi življenje. Vsi skupaj, vsak zase. Vsakodnevne skrbi in težave nam grenijo življenje, gubajo čelo, resnijo obraz; često zapademo v malodušje in vidimo življenje v senčni temni luči.

Nekateri grede mimo vsega tega, ne zmenijo se preveč za skrbi in težave. To so ljudje, ki imajo smisel za humor in dar petja. Kdor poje ne misli slabo, pravijo. Še več. Človek, ki rad poje, vidi vsako stvar svetlejšo, čeprav tudi njemu ne priznava težave. Žal to ni dano vsem. Vsi namreč nimamo lepega glasu, še manj pa posluha.

Med tistimi, ki jih je narava s tem posebej obdarovala, je bil tudi Ivan Dretnik, ki smo ga poznali samo pod imenom: Anza. Rad je pel in bil dobre volje. Njegov drugi tenor, ki je bil običajno vodilni, je vselej vzbudil pozornost; nalezljivo je širil veselo razpoloženje, da si vsaj za nekaj bežnih trenutkov pozabil na težave.

Izučil se je za strojnega ključavničarja. To je bila napaka. Njegov talent je bil namreč sposoben veliko več. Kot samouk se je lotil veliko zahtevnejših in preciznih del v kovinarstvu in priznati moramo, da je vselej uspel. Bil je pravi mojster svoje stroke. Izdelek, ki ga je dal iz rok, je bil solidno izdelan, soliden je bil tudi njegov račun. To je treba poudariti še posebej. Kajti tudi to je odlika, ki krasi njegov spomin.

Naj mu bo naša zemlja, ki jo je v pesmi tolikokrat opeval, lahka!

Zapustil nas je prijatelj in učitelj

Na Barbari smo se v prvomajskih praznikih, v toplem vigradnem dnevu, poslovili od našega prijatelja in sodelavca Frančka Čeplaka, učitelja strokovnih predmetov.

Franc Čeplak

Rodil se je 18. januarja 1937 v Bočni v Savinjski dolini. Rojstna letnica pove, da je spoznal vojno, še bolj pa povojno pomanjkanje, saj je družina ostala brez očeta. Tako je mati morala sama skrbeti za sinova. V tem času so se med njimi spletle močne vezi, ki se nikoli niso pretrgale. Kadar je Franček le utegnil, je skočil v ljubljeno Savinjsko pogledat k mami. Tako se je bil navajen vračati domov, ko je obiskoval poklicno šolo v Mariboru, tako se je vračal, ko se je zaposlil kot remontni ključavničar v železarni na Ravnah, kasneje kot učitelj na poklicni šoli. Zdaj ni bil več sam, spremljali so ga žena in sinova.

Zelja znati več ga je gnala na Reko, kjer je 1965. diplomiral na Visoki industrijsko-pedagoški šoli. Znanje je bilo tisto, ki je pri njem kaj veljalo. Vzorno je spremljal svojo stroko, se poskušal z novimi prijemi, kako razlagati snov razumljiveje, kako pritegniti učence in predvsem, kako bodo šolsko znanje uporabili v življenju. Najbrž mu je oboje uspelo, saj so se učenci, kasneje ključavničarji, strugarji, rezkalci, brusilci, radi pohvalili, da jih je učil; njegovo ime pomeni jamstvo za znanje.

Življenje so mu sestavljala tri področja: družina, šola, prijatelji; v vsem trojem nam je bil vzor.

Zato za takimi ljudmi ostajajo vrzeli, ki jih čas težko zapolni. Pogrešajo ga učenci, ker se jim razrednik ni vrnil s prvomajskih praznikov. V njihovih spominih so ostale besede, ostala so dejanja in še mnogokrat v življenju se bodo ravnali po njegovih naukih. V svojem razredniku so imeli predvsem prijatelja, ki je s svojo osebnostjo nenehno prikazoval, kakšen naj bo človek.

Njegovo mesto v zbornici je ostalo prazno, sveže rože so izražale bolečino prijateljev. Resnično, vsakomur je bil prijatelj! V stiski se je vedno znašel v tvoji bližini, pomagal takrat, ko si najbolj potreboval po-

moč. Vrata njegovega doma so nam bila vedno na stežaj odprta.

Prekratko je bilo njegovo življenje, da bi se do konca izpovedal, pa vendar dovolj dolgo, da smo spoznali v njem ČLOVEKA.

Njegovi prijatelji

Ivan Petrič - Podpečnik - „Podpečki Anzi“

Odpiraj, odpiraj mi kamrico zdaj,
nocoj bova slovo jemala.
Pokaj pa si prišel ti k men po slovo,
saj ti nisem nič žalga storila.
Bila sem zmerom le tvoje dekle
in tebe sem zvesto ljubila.

Ivan Petrič

Brez te naše pesmi ni minila nobena steljeraja v Kotljah, pa tudi nobena košnja in spravilo sena na »Bazovici« in Zabrčkem travniku na Zgornjih Selah. Pa tudi nobena druga taka priložnost, kjer se je prepevalo in so bili ljudje veseli in dobre volje, brez te pesmi ni mogla biti, če je le bil zraven tudi Ivan Petrič-Podpečnik-Podpečki Anza, kakor smo ga Hotuljci radi klicali. Toda, kar je v pesmi tolikokrat napovedal dekletu, da je prišel po slovo, da bosta slovo jemala, je Podpečki Anzi s svojo nenadno smrtjo v torek zjutraj naložil nam. Naložil nam je žalostno dolžnost, da se od njega za zmeraj poslovimo.

Ivan Petrič-Podpečki Anzi je bil rojen 1911. leta. Letos bi dopolnil 72 let življenja. Bil je dober, napreden gospodar, ki je skrbel za Podpečki grunt in svojo številno družino. Toda Anzi ni bil le kmet in kmečki delavec. Naravno inteligenten, kakor je bil, je z veseljem sodeloval tudi v družbenopolitičnih organizacijah že pred in po drugi svetovni vojni v Kotljah. Imel je smisel za igre, igral in sodeloval je pri mnogih igrah, posebno pred vojno. Član gasilskega društva je bil celih 52 let. Sodeloval in pomagal je pri gasilskih veselnicah in prireditvah, bil je član upravnega odbora, večkrat je daroval gasilcem mlaje.

Po 2. svetovni vojni je bil član Krajevnega ljudskega odbora Kotlje. Anzi je zmeraj opravljal zahtevna dela, razne popise in statistike, zbiranje raznih podatkov je bilo njegovo delo. Pa tudi tisto nevhvaležno v času obvezne oddaje ni šlo mimo njega. Bil je član kmetijske zadruge Kotlje, več let v upravnem odboru, pozneje pa zadržnik in kooperant Koroške kmetijske zadruge, TZO »TRATA« Prevalje. Bil je tudi član odbora za elektrifikacijo Kotelj. Povsod, kjerkoli je bilo kaj treba v Kotljah storiti, povsod je bil tudi rajni Podpečki Anzi zraven.

Med drugo svetovno vojsko je Anzi pomagal partizanom. Mnogi so prav od »zabite puške« kakor se je imenovala takrat podpečka hiša, našli pot v gozdove. Drugi pa so dobili pri Podpečniku hrano, pijačo in drugo pomoč.

Anzi je imel rad naravo; vsa leta po vojni je bil vnet lovec.

Predvsem pa je bil Podpečnik vse življenje rad dobre volje. Bil je muzikant, človek vesele narave. Najbolj pa je ljubil petje. Naše domače koroške pesmi. Vsakokrat, ko smo vabili ljudi na steljerajo ali na košnjo, smo se še posebno spomnili na Podpečkega Anzija in ga še posebno povabili, saj smo dobro vedeli, da bo na steljeraji ali pa v travniku lušno le, če bo tam tudi on. Vedeli smo, da se bo prepevalo, vriskalo, da bodo razne domače igre, »ubijanje sršenov« in podobno, če bo tudi on navzoč. Anzi nas nikoli ni razočaral.

Podpečki Anzi pa ni bil le dober gospodar, pač pa je bila Podpečka hiša po njem znana in je daleč naokoli slovela po svoji gostoljubnosti. Nikoli nisi odšel od te hiše, ne da bi bil postrežen.

ROK GORENŠEK

Fotografije so prispevali: Študijska knjižnica, OŠ Koroški jeklarji, OŠ Franja Goloba, Franc Telcer, Rok Gorenšek, Erwin Wlodyga, Rado Vončina, Gvido Pavlič, Ajnžik in Fotoarhiv Koroški fužinar, ki je prispeval tudi naslovno fotografijo.

Listnica uredništva:

Obveščamo vse avtorje prispevkov s tematiko NOB, da bomo njihove prispevke objavili v novembrski številki.

Gradivo za novembrski številko sprejemamo najkasneje do 1. oktobra. Rokopisov in fotografij ne vračamo.

Izdaja delavski svet železarne Ravne. Ureja uredniški odbor: Silva Sešel, Jože Kert, Faniška Korošec, Rudi Mlinar, Jože Šater, Mitja Šipek, Maks Večko, Dušan Vodeb in Jože Žunec. Glavni in odgovorni urednik: Jože Šater. Telefon 861 131, interni 497. Lektor Marija Potočnik. Tiska ČGP Večer, Maribor. V svetu Koroškega fužinarja so poleg članov uredniškega odbora tudi: Stanko Bodner, Jurij Glavica, Ivan Leitinger, Filip Jelen, Marija Kolar, Ladislav Kucec, Janez Mrdavšič, Franc Rotar in Ivan Žunko.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, 421/72 prosto plačila prometnega davka.